

Інформаційна складова навчального процесу закладу вищої освіти

Збірник статей

Київ
Академія української преси
Центр вільної преси
2021

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

«Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти»

Збірник статей

Київ

Академія української преси

Центр вільної преси

2021

Редакційна колегія:

Дуцик Д.Р., кандидатка філологічних наук, виконавча директорка ГО «Український інститут медіа та комунікації», викладачка Могиланської школи журналістики;

Іванов В.Ф., доктор філологічних наук, професор, президент Академії української преси (головний редактор);

Романюк В.С., кандидатка культурології, заступниця директора Могиланської школи журналістики (НаУКМА);

Тараненко О.В., кандидатка філологічних наук, доцентка, менеджерка з організаційного розвитку проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» IREX;

Фінклер Ю.Е., доктор філологічних наук, кандидат соціологічних наук, професор, професор кафедри журналістики Чорноморського національного університету імені Петра

Могили;

Янкович О.І., докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка; професорка кафедри ранньої освіти, спеціальної педагогіки та ресоціалізації Куявсько-Поморської вищої школи (Бидгощ, Польща).

I-74 **Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти** : збірник статей / Редкол. : В. Ф. Іванов (голов. ред.) [та ін.]. – Київ : Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, 2021. – 400 с.

Збірник присвячений науковому осмисленню ходу та результатів проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Розглядаються як загальні положення, так і конкретні приклади впровадження елементів медіаграмотності в освітній простір України.

Статті будуть цікаві і корисні для студентів, аспірантів, наукових співробітників, викладачів, керівників закладів освіти, усіх, кого цікавить проблематика впровадження медіаграмотності.

ISBN 978-617-7370-26-9

Відповідальність за підбір, точність наведених у матеріалах фактів, цитат, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів.

Збірник статей «Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти» створений Академією української преси в межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що реалізовується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси.

Зміст матеріалів не обов’язково відображає думку та не є офіційною позицією IREX, Урядів Великої Британії та США, Академії української преси. Представлені матеріали дозволяється використовувати з навчальною метою та за умови, якщо це здійснюється безоплатно для кінцевого споживача. У використанні в освітній діяльності обов’язковим є посилання на IREX, АУП та проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

© Академія української преси, 2021

© IREX, 2021

© Центр Вільної Преси, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	10
Марія Антонченко ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ «ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ПЕДАГОГА»	12
Любов Борбель, Юлія Філіп РОЗВИТОК ТА ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ІЗ МЕТОЮ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО МЕДІАПРОСТОРУ	22
Олена Будник РОЗВИТОК ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ «ОСНОВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»	28
Галина Бурковська ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЯК УМОВА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА МЕДІАЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТЬОГО ПРОЦЕСУ	36
Тетяна Водолазька, Тетяна Устименко ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ У ПРОЄКТУВАННІ ВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	46
Галина Вороніна, Павло Удовенко ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	55
Вікторія Герман МЕДІАКУЛЬТУРА ОРАТОРА: З ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ СЕРТИФІКОВАНОЇ ПРОГРАМИ «АКАДЕМІЧНА РИТОРИКА» У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ	60

Ганна Йордан, Галина Синоруб ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В МАЙБУТНІХ МЕДІЙНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ БІНАРНОГО ОНЛАЙН-ЗАНЯТТЯ З ДИСЦИПЛІН «ЖУРНАЛІСТСЬКИЙ ФАХ: ІНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛІСТИКА» ТА «ЖУРНАЛІСТСЬКИЙ ФАХ: ФОТОЖУРНАЛІСТИКА»)	167
Тетяна Качак РОЗВИТОК МЕДІАГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ»	173
Єлизавета Ковтун ФОРМУВАННЯ МЕДІЙНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	182
Тетяна Коноваленко, Юлія Надольська ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН	187
Тетяна Коноваленко, Анатолій Солоненко ВПЛИВ ПРОЄКТУ «ВИВЧАЙ ТА РОЗРІЗНЯЙ: ІНФО-МЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ» НА МОДЕРНІЗАЦІЮ ЗМІСТУ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ	195
Анастасія Кузнєцова, Дарія Лукьяненко ВИВЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ШЛЯХОМ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ	202
Оксана Кучерук БЛОГ ВИКЛАДАЧА ЯК ОСВІТНІЙ МЕДІАРЕСУРС ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА	210
Галина Лещук МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	218

Тамара Насалевич ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ПРИ НАВЧАННІ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА ТА ОСНОВ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	296
Галина Островська МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ПЕДАГОГА: ОНЛАЙН-ІНСТРУМЕНТАРІЙ, ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ	302
Наталія Пономаренко ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ІЗ ЖУРНАЛІСТИКИ	310
Світлана Романюк, Кристина Шевчук ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	316
Людмила Салагуб «МЕДІАГРАМОТНА СВІДОМІСТЬ»: ВЕКТОР КРИТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ.....	326
Олена Семенов МЕДІА&ВЧИТЕЛЬСЬКИЙ КАМПУС ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ.....	332
Олеся Слижук ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ НАВИЧОК РОБОТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ НА ОСВІТНЮ ТЕМАТИКУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МЕТОДИКИ ЛІТЕРАТУРИ.....	339
Олена Стрілюк ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ У ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ (1918 – 1945 рр.)»	346
Ольга Третяк ПРО МЕДІАГРАМОТНІСТЬ НЕ ПО СЕКРЕТУ: ЯК ЖИТИ СЕРЕД ФЕЙКІВ І ДЕЗІНФОРМАЦІЇ	354

Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти

Ольга Турко

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ПОЧАТКОВОЇ
ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)» 360

Вікторія Федоренко, Вікторія Чуркіна

ВПРОВАДЖЕННЯ EDUCATIONAL TECHNOLOGY (EdTech) В УПРАВЛІННІ НЕПЕРЕРВНОЮ ОСВІТНЬОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ /УЧНІВ ТА ПЕДАГОГІВ 366

Марія Федунь

СОФІЯ ЯБЛОНСЬКА-УДЕН – УКРАЇНСЬКА ЖУРНАЛІСТКА: ІНФОРМАЦІЙНА ДОСТОВІРНІСТЬ
ТА ПОЕТИКА ПОДОРОЖНІХ ОПИСІВ 371

Зоя Філончук

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ 380

Інна Червінська

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ 390

Передмова

Збірник наукових статей «Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти» пронизаний однією ціллю та місією. Місія пов’язана з прагненням якомога ефективніше впроваджувати життєво необхідну компетенцію критичного мислення, дати українським громадянам своєрідний компас для безпечної мандрівки у бурхливому інформаційному просторі. Мета є більш приземленою, але практично важливою. Треба зробити проміжний підсумок масштабного проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», проаналізувати і здобутки, і складнощі, і проблемні аспекти, яким варто приділити більше уваги.

Проєкт реалізовується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Кінцева його мета полягає у набутті українськими школярами навичок критичного сприйняття інформації та усвідомлення ними цінності високоякісної інформації в контексті шкільної освіти. Проєкт допомагає розвинути ефективну та сталу модель інтеграції навичок критичного сприйняття інформації в навчальний процес загальної середньої освіти.

Треба зазначити, що до початку роботи цього великого проєкту деякі його учасники вже мали досвід впровадження медіаграмотності серед українських громадян. У 2015-2016 роках IREX разом із Академією української преси та StopFake за підтримки уряду Канади здійснили масштабний проєкт «Підвищення рівня інформаційної та медіаграмотності громадян України». Тоді гостро стояла проблема вразливості дорослих членів українського соціуму перед навалою дезінформації. У ході тренінгів для тренерів було підготовлено 428 фахівців, які провели заняття з медіаграмотності для 15 010 осіб із чотирнадцяти східних та південних областей України. Це був вражаючий успіх. Соціологічні зрізи до та після навчання підтвердили зміни у установках та інформаційній поведінці громадян. Тобто вони стали перевіряти важливу для них інформацію та стали менш вразливими до дезінформації та маніпуляцій.

У 2017 році почалось впровадження проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». У навчальний процес загальноосвітніх закладів інтегрувалися елементи інфомедійної грамотності. Було обрано п’ять предметів: українська мова (8 клас), українська література (8 клас), історія України (8 клас), всесвітня історія (8 клас) та мистецтво

(9 клас). Із 2019 року в рамках розширення проєкту та забезпечення сталості розвитку навичок критичного сприйняття інформації в середній школі до цільових шкільних предметів також були додані: українська мова (9 клас), українська література (9 клас), історія України (9-10 класи), всесвітня історія (9-10 класи). Зараз у шкільному компоненті беруть участь 656 українських шкіл. У проєкті задіяні 2 000 вчителів, які в свою чергу навчають понад 40 000 учнів.

Також у 2019 році був впроваджений компонент проєкту, який спрямований на розробку методик викладання та розвиток навичок інфомедійної грамотності в інститутах післядипломної педагогічної освіти та педагогічних факультетах університетів. Він охопив 25 ІППО

та 21 університет України. Загалом понад 1200 науково-педагогічних працівників.

У збірник увійшли 47 наукових розвідок 62 українських науковців, у яких глибоко проаналізовано перебіг проєкту та висловлені цікаві міркування щодо удосконалення та активізації роботи з впровадження елементів медіаграмотності в навчальний процес.

Валерій Іванов, президент Академії української преси, проф., д.ф.н.

Олена Тараненко, менеджерка з розвитку потенціалу проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» IREX, доц., к.ф.н.

Антонченко Марія,

кандидат педагогічних наук, доцент,
КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»,
доцент кафедри освітніх та інформаційних технологій

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ «ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ПЕДАГОГА»

Анотація: У статті розглянуто поняття «інформаційна грамотність», «медіаграмотність», «медіаінформаційна» та «інфомедійна» грамотність у роботах науковців та світових організацій. Розкрито їх сутність та відмінності і подано їх дефініцію стосовно педагогічних працівників. Висвітлено досвід впровадження медіаосвіти в освітній процес Сумського ОППО. Зроблено висновок про те, що вдосконалювати інфомедійну грамотність педагогів потрібно систематично впродовж всієї професійної діяльності та що інфомедійна грамотність є підґрунтям розвитку інформаційної і медіакультури педагогів.

Ключові слова: медіаосвіта, інформаційна грамотність, медіаграмотність, медіаінформаційна грамотність, інфомедійна грамотність

Текст статті: У наш час безперервної інформатизації та швидкого збільшення інформації вимогою сучасного суспільства до освіти є постійне вдосконалення знань та професійних компетентностей педагогічних працівників на основі опанування ними нових освітніх і інформаційно-цифрових (ІЦТ) технологій. ІЦТ та медіатехнології відкривають для педагогів можливість доступу до великого обсягу даних, дозволяють розвивати професійні компетентності та підвищувати якість власного життя.

Сьогодні ми спостерігаємо постійне збільшення впливу медіа на формування світогляду молодого покоління. Саме медіа стають засобами дистанційної і джерелом неформальної освіти. У цих умовах медіаосвіта має направляти цей процес на забезпечення відкритості освіти, відповідності знань сучасному стану розвитку техніки і техноло-

гій та формування критичного сприйняття інформації суб’єктами навчання.

Основними об’єктами, якими оперує педагог, є інформація та знання. Але реалії сьогодення полягають у тому, що інформація у світі збільшується у експоненціальній прогресії, і час на її засвоєння постійно зменшується. Тому дуже важливо не розгубитися та мати дієві інструменти для відбору інформації та її критичного осмислення. Значну більшість інформації людина отримує через різноманітні медіа і, зокрема, через Інтернет [1]. Тому формування та розвиток інформаційної грамотності має розглядатися у комплексі з оволодінням сучасними інформаційно-цифровими технологіями.

Ця тенденція відображена у нових стандартах середньої освіти України. Зокрема, у документі підкреслюється важливість «уміння опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, для відстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей» [9].

Проблемам розвитку медіаграмотності присвячені роботи таких науковців як. Д. Мак-Квейл, О. Т. Барішполець, Л. А. Найдьонові, Г.В. Мироненко, О. Є. Голубевої, В. В. Різуна, В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк, Г.В. Онкович, О. К. Янишина, І.А. Сахневич, К.В. Балабанової, Б. Потятинника, Г.Г. Почепцова, С.А. Чукут, А.В. Федорова, О.Г.Бесової, А. Литвина, І.М. Наумук, Ю.М. Казакова та інших.

Але аналіз наукової літератури та державних програмних документів із впровадження медіаосвіти в Україні показує, що понятійний апарат та проблеми впровадження медіаосвіти у систему післядипломної педагогічної освіти досліджено недостатньо, крім цього, вчителі не в достатній мірі знають і використовують у своїй професійній діяльності освітні можливості сучасних медіа та готові прищеплювати медіаграмотність учням на практиці.

Тому метою статті є дефініція поняття «інфомедійна грамотність» та висвітлення досвіду впровадження медіаосвіти в освітній процес Сумського ОІППО.

Інфомедійна грамотність є результатом цілеспрямованої медіаосвіти. В Україні чинною є нова редакція Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [4]. Вона базується на вивченні стану медіакультури громадян України та міжнародному досвіді організації медіаосвіти, спирається на наукові праці вітчизняних і закордонних дослідників та служить підґрунтям сучасних вимог суспільства до педагога: так педагог повинен легко орієнтуватися у великій кількості інформації, бути освіченим у інформаційній та медіасферах, ефективно взаємодіяти з медіа і мати певний рівень медіакультури.

Практичне впровадження медіаосвіти в Україні здійснюється у рамках експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику». Створюються навчальні програми та навчальні посібники, що мають на меті інтеграцію медіаосвіти в інші предмети загальноосвітніх закладів.

Також за сприяння Міністерства освіти та науки України впроваджується програма з медіаосвіти для вчителів, які проходять підвищення кваліфікації. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває впровадження медіаосвіти в систему професійної та післядипломної підготовки педагогічних працівників.

Що стосується основних понять даної галузі, то поряд із термінами «інформаційна грамотність» та «медіаграмотність» були введені інтегративні поняття «медіаінформаційна грамотність» та «інфомедійна грамотність», які мають дуже схожі значення, але все ж таки розрізняються. Розкриємо сутність вищезазначених термінів.

Найбільш цитованою дефініцією інформаційної грамотності за аналізом наукових досліджень є запропонована в 1989 р. Американською бібліотечною асоціацією (ALA): «Інформаційно грамотною є людина, яка в змозі розуміти, коли їй потрібна інформація, яка вміє знаходити, оцінювати та ефективно використовувати цю інформацію» (Сенді Кемпбелл, 2010).

У 2006 році Хесус Лау, голова секції з інформаційної грамотності IFLA (Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій), у своїй праці «Керівництво з інформаційної грамотності для освіти протягом усього життя» визначив інформаційну грамотність як «наявність знань і умінь, необхідних для правильної ідентифікації інформації, необхідної для виконання певного завдання або вирішення проблеми; ефективного пошуку інформації; її ор-

ганізації та реорганізації; інтерпретації та аналізу знайденої і витягнутої інформації; оцінки точності і надійності інформації, включаючи дотримання етичних норм і правил користування отриманою інформацією; при необхідності передачу і представлення результатів аналізу та інтерпретацію іншим особам; подальшого застосування інформації для здійснення певних дій і досягнення певних результатів» [10].

Інформаційна грамотність за матеріалами UNESCO (2012 р.) [8, с.189] – це «здатність усвідомлювати необхідність отримання інформації, а також знаходити, оцінювати, ефективно використовувати і поширювати інформацію в різних форматах».

У 2018 р. група CILIP (бібліотечно-інформаційна асоціація Великобританії) з інформаційної грамотності визначила інформаційну грамотність як «здатність критично мислити і виважено оцінювати будь-яку інформацію, яку ми знаходимо і використовуємо. Це дає нам як громадянам можливість підвищувати свою обізнаність і освіченість та повною мірою взаємодіяти із суспільством» (Гас Макдональд, 2018).

Дамо дефініцію поняття «інформаційна грамотність» стосовно педагогічних працівників: інформаційна грамотність педагога – це інтегрований результат особистості педагога, який включає знання про інформацію та способи її кодування, передавання та зберігання; вміння отримувати інформацію навчального призначення з різних

джерел, критично осмислювати її, створювати на її основі дидактичні матеріали та використовувати в своїй професійній діяльності (у тому числі поширювати їх для суб’єктів освіти).

Таким чином, поняття «інформаційна грамотність» тісно пов’язане з використанням інформації як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності особистості. Інформаційну грамотність не потрібно плутати з поняттям «комп’ютерна грамотність», яка передбачає опанування комп’ютера та його програмне забезпечення.

Переважну більшість інформації нам пропонують медіа, тому інформаційна грамотність нерозривно пов’язана з медіаграмотністю.

Поняття «медіаграмотність» дуже широко використовується у наукових колах. У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні медіаграмотність визначається як рівень (складова) «...медіакультури, який відображає вміння користуватися інформаційно-цифровою технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно отримувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отримувати її з різних медіаджерел, відділяти реальність від її віртуальності (реальність, що сконструйована медіа), осмислювати відносини між владою і суспільством, міфи і типи контролю, які між ними культивуються, використовувати медіазасоби у своїй професійній діяльності» [4].

Як ми бачимо, окрім специфічних ознак взаємодії з медіа, поняття медіаграмотності має ознаки поняття комп’ютерної грамотності («вміння користуватися ін-

формаційно-цифровою технікою») та ознаки поняття інформаційної грамотності («вміння успішно отримувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію»).

Медіаграмотність цілеспрямовано формується та розвивається у процесі медіаосвіти. Результатом медіаосвіти має бути підвищення рівня медіакультури, тобто медіаграмотність, яка полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють відбору, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створенню та передачі медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві. Тобто медіаграмотність, з одного боку, є результатом медіаосвіти, а з іншого – рівнем медіакультури.

Канадський науковець Кріс Ворсноп (Chris Worsnop) вважає, що медіаграмотність – це результат медіаосвіти, вивчення медіа. Що чим більше ви вивчаєте медіа (за допомогою медіа), то більше ви медіаграмотні, тобто, медіаграмотність – це здатність експериментувати, інтерпретувати/ аналізувати та створювати медіатексти.

Американський науковець Роберт К’юбі (Robert Kubey) вважає, що медіаграмотність – це здатність використовувати, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення у різних формах. Тобто, фактично всі науковці сходяться на тому, що медіаграмотність – це набуті під час навчання навички аналізу та оцінювання медіа.

За словами британського науковця Джейн Браун (Jane D. Brown), поняття медіаграмотності має різні визначення для

осіб різних професій. Традиційно медіаграмотність давала людині змогу аналізувати й оцінювати літературні твори і створювати якісні тексти. Але у другій половині XX ст. вона трансформувалась у здатність компетентно аналізувати та вміло оцінювати й використовувати друковані форми комунікації, кіно, радіо та телепрограм, а також контент інтернету.

Відповідно до Джеймса Поттера (James Potter), автора американських підручників для студентів, медіаграмотність полягає в здатності особистості контролювати споживання медіа. Медіаграмотна людина легше орієнтується в медіасвіті, легше знаходить інформацію, яка їй потрібна, та уникає повідомлень, що можуть їй зашкодити, подібно до забруднених і отруєних води чи їжі.

За О. В. Федоровим, медіаграмотний учень чи студент має бути здатний критично й усвідомлено оцінювати медіатексти, дотримуватися критичної дистанції щодо популярної культури та чинити спротив маніпуляціям.

Інші науковці вважають, що медіаграмотність спрямована на те, щоб людина була активна та грамотна, така, що має розвинуту здатність сприймати, створювати, аналізувати, оцінювати медіатексти, розуміти соціокультурний і політичний контексти функціонування медіа в сучасному світі, кодові й репрезентативні системи, які ті використовують. Життя такої людини в суспільстві та світі пов'язане з громадянською відповідальністю [6, 7].

Канадський науковець і президент Канадської асоціації медіаосвітніх організацій Джон Пандженте (John J. Pungente) вивів вісім ключових принципів медіаграмотності, що дозволяють краще вивчати медіапродукти та формувати медіаграмотність особистості (1999 р.) [12].

UNESCO (2012 р.) використовує наступну дефініцію медійної грамотності (медіаграмотності): це «активне або пасивне сприйняття і використання матеріалів медіа, включаючи їх критичне сприйняття і усвідомлену оцінку, використовуваними ними методи і їхній вплив. Крім того, термін позначає здатність читати, аналізувати, оцінювати і здійснювати комунікацію з використанням різних форм медіа (наприклад, телебачення, преси, радіо, комп'ютери та ін.). Є й інше розуміння цього терміну: здатність розшифровувати, аналізувати, оцінювати і здійснювати комунікацію в різноманітних формах [8, с.191].

Проаналізувавши вищезазначені визначення і враховуючи власний досвід у цьому напрямі, пропонуємо таку дефініцію цього терміну стосовно педагогічних працівників: медіаграмотність педагога – це рівень медіакультури педагога, інтегрований результат його особистості, який відображає вміння виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів; успішно з отримувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити її; отримувати її з різних медіаджерел; відділяти реальність від її віртуальності (реальність, що сконструйована медіа), осмислю-

вати комунікації влади, міфи і типи контролю, які вони культивують, використовувати медіазасоби у своїй професійній діяльності [2, 6].

Інформаційна грамотність та медіаграмотність традиційно розглядалися як окремі і різні галузі. Але сучасна стратегія UNESCO об’єднує ці дві галузі у вигляді сукупності компетентностей (знань, навичок і відносин), необхідних сьогодні для життя і роботи. Медіа-інформаційна грамотність (Media and Information Literacy (MIL)) – це стратегія UNESCO, яка полягає у поєднанні традиційних концептів «медіаграмотності» та «інформаційної грамотності» в спільний концепт медіа-інформаційна грамотність (MIL), що позначає комбінований набір компетентностей (знань, навичок і відносин), необхідних сьогодні для життя і роботи. Більшість науковців і організацій вживають термін «медіаграмотність» у глобальному розумінні, включаючи компетентності, що притаманні інформаційній грамотності [8].

Медіаінформаційна грамотність розглядає всі види традиційних засобів масової інформації та інших постачальників інформації, таких як бібліотеки, архів, музеї та Інтернет незалежно від технологій, що використовуються.

«Громадянам важливо розуміти функції медіа та інших джерел інформації, критично оцінювати їх контент, а також ухвалювати обґрунтовані рішення – як користувачам, так і виробникам медіаконтенту та інформації», – пояснили в організації [11].

В UNESCO виділили основні принципи, щодо медіа-інформаційної грамотності (MIL):

- Інформація, комунікація, бібліотеки, медіа, технології, Інтернет мають використовуватися суспільством критично. Вони рівні за статусом, і жодне з цих джерел не варто вважати більш значущим, ніж інші.
  - Кожен громадянин є творцем інформації та / знань. Кожен має право на доступ до інформації/знань та право на самовираження. Медійна та інформаційна грамотність мають бути доступними для всіх – і для чоловіків, і для жінок, – і тісно пов’язані з правами людини.
  - Інформація, знання та повідомлення не завжди є нейтральними, незалежними чи неупередженими. Будь-яка концептуалізація, використання і застосування MIL повинна зробити це твердження прозорим і зрозумілим для всіх громадян.
  - Кожен громадянин хоче отримувати і розуміти нову інформацію, знання і повідомлення та мати можливість на спілкування з іншими, навіть якщо він не висловлює це прагнення. Їх права на це ніколи не мають порушуватися.
  - Медійна та інформаційна грамотність не прищеплюються одномоментно. Це постійний та динамічний досвід і процес. Його можна вважати завершеним, якщо він включає в себе знання, вміння та установки щодо використання, створення та передачі інформації, щодо медіа та технологічного контенту [11].
- Поряд із терміном «медіаінформаційна грамотність» у наукових дослідженнях

та освітній практиці використовують термін «інфомедійна грамотність».

Цей термін широко використовують у проекті з інфомедійної грамотності «Вивчай та розрізняй», що впроваджується в Україні за підтримки Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), Посольства США та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з МОН України та Академією Української преси (АУП). Проект направлений на просвітницьку роботу у галузі впливу медіа на особистість та підготовку педагогічних працівників до інтеграції інфомедійної грамотності до освітнього процесу. Особлива увага приділяється підготовці працівників обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти та вчителів, щоб залучити їх до впровадження медіаінформаційної грамотності в процес навчання, запропонувати їм відповідні освітні методи, навчальні програми і ресурси. Але визначення цього терміну у проєкті ми не зустрічаємо.

Науковець Н. Курмишова визначає інфомедійну грамотність як «вміння сприймати інформацію на основі критичного мислення і створювати медіапродукти, враховуючи динамічність подій навколишнього світу та спираючись на аналіз і оцінку медіатекстів відповідно до контексту функціонування медіа, а також до використання кодових і репрезентаційних систем» [5].

У терміні «інфомедійна грамотність», на відміну від терміну «медіаінформаційна грамотність», на нашу думку, акцент має робитися саме на «ін-

формації» та «інформаційній грамотності», що підкреслює важливість цих понять у порівнянні з поняттям «медіа».

Проаналізувавши наукову літературу з відповідної галузі та враховуючи вищезазначене, дамо дефініцію поняття «інфомедійна грамотність».

Інфомедійна грамотність – це певна компетентність особистості, яка включає вміння отримувати інформацію з різних джерел (у тому числі з медіа), критично осмислювати її та ухвалювати на її підґрунті певні рішення; створювати та поширювати інформацію за допомогою сучасних медіа, у тому числі і через Інтернет; розуміти роль та вплив медіа на свідомість особистості.

Щоб на основі інформації можна було ухвалити правильне рішення, інформація має включати певні властивості, а саме: повноту, об'єктивність, надійні джерела, незаангажованість.

Якщо розглядати освітню галузь, то стосовно педагогічних працівників дамо наступне визначення цього терміну: Інфомедійна грамотність педагога – це інтегрований результат особистості педагога, який включає вміння отримувати інформацію навчального призначення з різних джерел, у тому числі з медіа; критично осмислювати її та створювати на її підґрунті контент навчального призначення; поширювати його, комунікувати із суб'єктами освітнього процесу за допомогою сучасних медіа.

Сутність медіаграмотності можна розкрити через вивчення її моделі. Так, у Mediawijzer.net –

нідерландській організації, яка спеціалізується на медіаграмотності, створили модель медіаграмотності, в яку входять десять компетентностей, що об’єднані у чотири групи: розуміння медіа, використання медіа, комунікація за допомогою медіазасобів та вміння досягати власних цілей, застосовуючи медіа. Поділ та опис десяти компетентностей запропоновано на основі доповіді «Вимірюючи медіаграмотність» ('Measuring Media Literacy', 2011, EYE a.o.) [3].

Враховуючи актуальності формування та розвитку інфомедійної грамотності педагогів, на кафедрі освітніх та інформаційних технологій КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти розроблено та впроваджено такі курси на вибір: «Медіаграмотність учасників освітнього процесу», «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» та «Інтеграція інфомедійної грамотності в шкільні предмети».

Курс «Медіаграмотність учасників освітнього процесу» має на меті ознайомлення із сутністю понять «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура» педагога; розуміння ролі та значення медійного простору в професійному та особистісному становленні педагога; формування у педагогів основ медіа- та аудіовізуальної грамотності для вирішення сучасних медіапедагогічних проблем та формування практичних навичок використання медіапродуктів в освітній діяльності.

Курс «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» призначений для

вчителів шкіл Сумської області, які беруть участь у Всеукраїнському експерименті з медіаграмотності з одноіменною назвою. Метою курсу є здійснення підготовки педагогічних колективів експериментальних закладів освіти для проведення експерименту; удосконалення критеріїв психодіагностичних методик оцінювання медіакультури суб’єктів освітнього процесу закладів освіти в умовах інформаційної агресії та поширення практики інтеграції медіаосвітніх елементів в освітні програми з різних предметів.

Курс «Інтеграція інфомедійної грамотності в шкільні предмети» планується впроваджувати у 2021 року, і він має на меті: сформувати готовність вчителів до інтеграції інфомедійної грамотності у шкільні предмети; сформувати практичні навички створення та впровадження медіапродуктів у шкільні предмети та розвиток інформаційно-цифрової компетентності та інфомедійної культури педагога.

Ці курси призначені для вчителів різних спеціальностей, і, обираючи вищезазначені курси, педагоги мають можливість вдосконалювати власну інфомедійну грамотність та в подальшому прищеплювати її своїм учням.

Висновки: Підбиваючи підсумки, підкреслимо, що розвиток інфомедійної грамотності педагогів потрібно здійснювати постійно, упродовж всієї професійної діяльності. Інфомедійна грамотність є невідкладною потребою сучасної освіти та підґрунтям розвитку інформаційно-цифрових компетентностей педагогів та їх інформаційної і медіакультури. Перспективами подальших

наукових пошуків можуть бути дослідження моделей інфомедійної грамотності та розробка методик інтеграції інфомедійної грамотності у певні предмети освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Антонченко М.О. Internet-медіа в інформаційному освітньому середовищі. Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький, 28 лютого 2019 р. С. 82–84. URL: <https://cutt.ly/8hd0div> (дата звернення 14.12.2020 р.)
2. Антонченко М.О. Медіаінформаційна грамотність як складова інформаційно-цифрової компетентності педагога. Інформаційно-цифрова компетентність педагога: теорія і практика : збірник наукових праць; випуск 3-й; за заг. Редакцією Л.Г. Петрової. Суми : ВВП «Мрія», 2019. С. 2–10
3. Бути медіаграмотним: десять необхідних компетентностей. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/18961/2017-05-24-buti-mediagramotnim-desyat-neobkhidnikh-kompetentnostei/> (дата звернення 20.09.2020 р.)
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (2016 р.) URL: <https://cutt.ly/fhd0x75> (дата звернення 24.11.2020 р.)
5. Курмишева Н. Інфомедійна грамотність у педагогічній суб'єкт-суб'єктній взаємодії. 2020. URL: <https://medialiteracy.org.ua/infomedijna-gramotnist-u-pedagogichnij-sub-yekt-sub-yektnij-vzayemodiyi/> (дата звернення 21.11.2020 р.)
6. Медіаграмотність педагога : навчальний посібник / укладач: М.О. Антонченко. Суми : НВВ КЗ СОІП-ПО, 2019. 100 с.
7. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник для студентів педагогічних коледжів / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За наук. ред. В. В. Різуна. Вид. 3-є зі зм. та доп. Київ: Центр Вільної Преси, 2014. 431 с.
8. Медийная и информационная грамотность : программа обучения педагогов. Институт UNESCO по информационным технологиям в образовании. UNESCO, 2012. 200 с. URL: <https://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214706.pdf> (дата звернення 22.12.2020 р.)
9. Текст та медіатекст: що медіаосвітнього в новому Державному стандарті базової середньої освіти (2020 р.) URL: <https://www.aup.com.ua/tekst-ta-mediatekst-shho-mediaosvitno/> (дата звернення 10.12.2020 р.)
10. Хесус Лау. Руководство по информационной грамотности для образования на протяжении всей жизни. ИФЛА, UNESCO. 2006. 45 с.
11. UNESCO опублікувала п'ять принципів медійної та інформаційної грамотності, 2017 р. URL:

https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/yunesko_opublikovala_pyat_printsipiv_mediynoi_ta_informatsiynoi_gramotnosti (дата звернення 22.12.2020 р.)

12. Pungente J. J., O'Malley M. More Than Meets the Eye: Watching Television Watching Us. Toronto : McClelland & Stewart Inc., 1999. 255 p.

Annotation: *The article considers the concepts of «information literacy», «media literacy», «media information literacy» and «infomedia literacy» in the works of scientists and world's organizations. Their essence and differences are revealed and their definition in relation to pedagogical workers is given. Coverage of the experience of introducing media education in the educational process of Sumy OIPPO. It is concluded that the development of infomedia literacy of teachers should be carried out constantly, throughout the professional activity and it is the basis for the development of information and media culture of teachers.*

Keywords: *media education, information literacy, media literacy, media information literacy, infomedia literacy*

Ю.А.Філіп,

завідувачка редакційно-видавничого кабінету Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, викладачка української мови та літератури Чернівецького вищого професійного училища радіоелектроніки

Л.А.Борбель,

викладач української мови та літератури Чернівецького вищого професійного училища радіоелектроніки

РОЗВИТОК ТА ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ІЗ МЕТОЮ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО МЕДІАПРОСТОРУ

У статті розкриваються умови проведення анкетування, які характеризують можливість позитивних та негативних впливів глобального медіапростору на самоусвідомлення людини, формування у неї ключових моральних цінностей. Учасникам анкетування запропоновано проаналізувати свій рівень медіакомпетентності та визначити, наскільки вони піддаються впливу медіа.

Ключові слова: комунікація, активна діяльність, знайома і незнайома реклама, маніпулятивний вплив, медіаграмотність, фейк, інформаційний шум.

Актуальність проблеми. Сьогодні діти зростають в умовах можливостей отримати будь-яку інформацію, навіть не виходячи з дому, у суспільстві, яке постійно ускладнюється, у якому фактор невідомості, видимий і невидимий потенціали загроз збільшуються, а не зменшуються. І як молоде покоління буде сприймати цей світ, залежить і від комунікації з медіа. На цьому ж наголошує і Н.Больш: «Важливіше за інформацію є залучення до комунікації» [1]. В інформаційному суспільстві, в якому ми живемо, медіа мають безпосередній вагомий вплив на формування думки та світоглядної позиції людини, комунікація через медіа

переважає над комунікацією безпосередньо з людиною, при тому що комунікація – це не завжди достовірна інформація. Дитина зростає в інформаційному середовищі, і відсторонювати її від медіа неможливо та й не потрібно, натомість важливо навчити її орієнтуватися у глобальному медіапросторі.

Здійснюючи освітній процес, ми повинні враховувати той фактор, що нині процес формування й розвитку особистості відбувається не тільки на уроках, а й під впливом медіа (кіно, телебачення, Інтернет). Дитина має змогу отримувати інформацію про світ дорослих, зразки спілкування, норми соціальної поведінки, які часто, на жаль, віддалені від морально-етичних норм поведінки. Медіа своїм віртуальним світом впливають на емоційний, інтелектуальний розвиток дитини, її психіку.

Вважається, що вперше термін «медіаосвіта» був вжитий у 1973 р. на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно та телебачення, а першу програму з медіаосвіти розробив канадський учений М. Маклуен у 1959 р. [10].

Л. Мастерман вважав, що медіаосвіта супроводжує людину протягом всього її життя. Близькі до цього погляди висловлювала американська дослідниця П. Офдерхейд. Вона вважала, що медіаграмотність спрямована на розвиток у людини «критичної автономії відносно медіа»[10].

Сьогодні проблема медіаосвіти не лише викликає питання в Україні, вона є актуальною для всієї Європи. Останніми роками Open Society Institute проводить розрахунок індексу медіаграмотності і стійкості до постправди в різних європейських країнах. У кожній кра-

їні свої методи боротьби з фейковою інформацією. В Україні «Тексти» та Інститут масової інформації не так давно представили «Маніпулятор» – онлайн-гру, що покликана боротися із дезінформацією.[12].

Поштовхом до проведення нашого дослідження у формі анкетування учнів став проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який реалізується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси. При створенні анкет опорними стали матеріали та рекомендації проєкту. [11].

Метою проведення анкетування з медіаграмотності серед учнів стало визначення рівня їхньої медіаграмотності, розуміння важливості орієнтування у глобальному медіапросторі, розвиток медіаграмотності як однієї з важливих компетентностей активної сучасної особистості. Наша мета конкретизується у завданнях, що передбачають виявлення сутнісних рис самоактуалізації і самореалізації особистості, роз'яснення ключових термінів, розвиток вміння розрізняти правдиву інформацію та фейки, навчити відрізняти інформаційний шум від реального перебігу подій, навчати дітей критично ставитися до інформаційних повідомлень, розрізняти подію і суб'єктивне ставлення автора новини до фактів, виховувати здатність розуміти реальність, аби не стати жертвами маніпуляції, яка є «...не насильство, а спокуса». (С. Кара-Мурза) [3].

Дослідження має як теоретичне, так і практичне значення (результати можуть бути використані в розробці освітніх іні-

ціатив із формування медіакомпетентності у дітей, молоді, дорослих і літніх осіб, в обґрунтуванні медіаосвітніх стандартів, особливостей тактики і стратегії ефективної неформальної медіаосвіти, під час громадських обговорень критеріїв медіаграмотності).

Вплив медіа на свідомість людей важко сьогодні переоцінити. Вони оточують нас завжди, пропонуючи щось, повідомляючи якусь інформацію, надсилаючи безкоштовні поради, спокушаючи іграми та розвагами, даючи примарне відчуття відпочинку. Але чи справді все це спрямоване на те, щоб нам допомогти? Зазвичай медіа переслідують протилежну мету. Як говорив Й.Гіббельс: «Дайте мені засоби масової інформації, і я з будь-якого народу зроблю стадо свиней...» [13]. І якщо озирнутись на події 40-х рр.. ХХ ст.. у Німеччині, то справді за допомогою медіа, переслідуючи не зовсім правильну мету, можна ввести в оману не лише народ, а, напевно, і все населення планети. І саме тому ми повинні дотримуватися медіагігієни і формувати її під час освітнього процесу у покоління, що підростає, тобто майбутнього держави і нації.

З метою визначення рівня медіаграмотності та розуміння самого цього поняття спочатку було проведено анкетування учнів, де у тестовій формі їм було запропоновано відповісти на запитання, особливо було наголошено на тому, що нас справді цікавить їхня думка з тих питань, де було запропоновано відкриту форму відповіді. Окрім того,

завданням також було з'ясувати, чим для нашої аудиторії є медіа: джерелом інформації чи розваг, і наскільки критично ставляться наші респонденти до того, що вони звідти споживають?

Опитавши учнів, ми отримали такі результати:

- по-перше, майже 80% опитаних взагалі не замислювались над поняттям «медіаграмотності», для них це новий термін, якого вони не розуміють, а тому і «навіщо це», для них теж не зовсім зрозуміло;
- по-друге, більшість опитаних дізнаються новини через соціальні мережі, розважальні канали, ток-шоу, рекламу. Перевіряють інформацію всього лише 16% учнів. Усі інші учасники просто споживають готовий продукт, не замислюючись ні над джерелом його походження, ні над метою створення;
- по-третє, більшість опитаних не цікавиться офіційними джерелами інформації, оскільки не особливо прагне з'ясувати: фейк це чи достовірна інформація? Вони не вважають дезінформацію небезпечною. Переважна більшість респондентів також переконана, що ЗМІ на їхню думку не впливають, що вже є небезпечною тенденцією, але майже всі опитані вважають, що інформацією можна маніпулювати.

Отже, підсумовуючи результати, можна стверджувати, що медіаграмотність є однією з ключових компетентностей, які необхідно форму-

вати та розвивати в учнів під час навчально-виховного процесу для гармонійного розвитку особистості дитини і виховання гідної, адаптованої у суспільстві людини з критичним мисленням, свідомого громадянина своєї держави.

Для реалізації цієї мети у навчально-виховному процесі, зокрема на уроках української мови та літератури, потрібно використовувати завдання, які потребують розуміння інформації, критичного ставлення до неї, навичок пошукової роботи, доказів достовірності, аргументів, посилань на офіційний сайт чи видання.

У процесі аналізу медіаповідомлень на уроках важливо звертати увагу на лінгвістичний аспект побудови текстів, зокрема на лексику. Як відомо, кожен медіатекст містить, окрім фактів, ще й судження, думки, оцінку автора, які можуть вплинути на читача. Розрізняти ці речі допоможуть слова-маркери, які часто вживаються, щоб уводити людей в оману. Детально ця тема досліджена в працях О.Пометун, І.Суценка, де автори наголошують, що діти мають бачити емоційно навантажені слова (позитивні чи негативні), оскільки саме вони найчастіше є маркерами впливу, маніпуляцій. Варто попрацювати з фразами, які містять розмиті посилання («у міськраді журналістам розповіли, як повідомляє Нацбанк, адміністрація вирішила, це підтвердили в ОБСЄ»); посилання на джерело суб’єктивної думки (@за словами армійців, експерти кажуть») [14].

Наприклад: Інформація про стосунки Л.Українки та О.Кобилянської. Правда чи фейк?

Схема аналізу :

Авторство: Хто автор цієї інформації?

Мета: Яку мету ставив перед собою автор? На яку цільову аудиторію розрахована інформація?

Економіка: Хто за це заплатив чи отримав якусь винагороду?

Вплив: Хто може отримати користь від цієї інформації? Кому вона може завдати шкоди? Що ця інформація означає для мене?

Корисним для розвитку медіаімунітету буде також критичний підхід до гучних чи скандальних заголовків, текстів реклами. Саме там потрібно шукати ознаки маніпуляцій.

Наприклад: ЗНО скасовують.

Чи достовірна ця інформація?

Хто зробив заяву?

Чи є відповідне рішення?

Ефективним є також завдання створити рекламу самостійно, тобто побути в ролі маніпулятора. Учні самі добирають слова-маркери, які зроблять їхній продукт чи послугу популярними, незалежно від їх якості.

Отже, підсумовуючи, можна сформулювати декілька ключових рис медіаграмотної особистості, яких можна набути у процесі навчання:

- завжди передивляюся декілька джерел, а потім сприймаю сенсаційну новину;
- опираюся на свідчення очевидців події, але навіть до їхніх слів ставлюся критично, бо кожна людина висловлює свою суб’єктивну думку;
- щоб розпізнати фейкову інформацію, завжди шукаю першоджерело та перевіряю, хто ж такі «експерти»?

- завжди спочатку аналізую подію чи інформацію, а вже потім цікавлюсь думками та поглядами інших людей;
- якщо новина аж занадто популярна, то чи не відволікає вона мене від справді важливих подій, які відбулися «під шумок»?
- скептично ставлюся до гучних чи скандальних заголовків (вони завжди мають свою мету, яка нам невідома);
- на будь-які події маю свою точку зору, а не йду сліпо за натовпом.

Висновки

Отже, сьогодні медіаграмотність – це не просто компетенція, а нагальна потреба навчити учнів орієнтуватися у медіапросторі, оскільки вони навіть не замислюються, наскільки небезпечно загубитися в ньому і споживати все, що вони чують і бачать, не ставлячись до цього критично.

Необхідно навчити дітей не піддаватися навіюванню якихось думок чи настроїв, які для них не є характерними.

Потрібно також звернути увагу на те, що уроки української мови та літератури з використанням елементів медіаосвіти формують медіакомпетентність особистості, сприяють розвитку ключових компетентностей. А методи та вправи роботи з учнями, описані у статті, сприяють формуванню особистості, здатної критично сприймати інформацію, аналізувати її, адаптувати, застосовувати практично. Набуті ж уміння й навички

учні можуть застосовувати, щоб орієнтуватися у глобальному медіапотопі інформації.

Список використаних джерел:

1. Больц Норберт. Абетка медіа/За загал. ред. В. Ф Іванов;Переклад з німецької В Климченка. –Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2015. –177 с.
2. Герхарт Баум. Врятуйте фундаментальні права! Громадянська свобода проти божевілля безпеки / Полемічні нотатки. Київ: Центр вільної преси, 2016. –190 с.
3. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. –М.: Аксмо; Алгоритм, 2007. –857 с.
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні, схвалена постановою Президії Національної академії педагогічних наук України від 20 травня 2010 року (протокол No 1-7/6-150).

Інтернет-ресурси:

5. Як розпізнати маніпуляцію та захиститись від неї». <https://www.youtube.com/watch?v=zgQwkaxgXvs>
6. Як стереотипи впливають на наше життя<https://goo.gl/cfmPsE>
7. Чому варто бути поінформованою людиною<https://goo.gl/IRxPEc>
8. Як перевірити достовірність інформації, відрізняючи факти від думок<https://goo.gl/EPF1z3>

9. Як спілкуватись ефективно <http://goo.gl/Km404H>
10. Валерій Іванов, Оксана Волошенюк, Леся Кульчинська, МЕДІАОСВІТА ТА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ: КОРОТКИЙ ОГЛЯД <https://www.irf.ua/files/ukr/programs/media/aup-media.pdf>
11. Міжнародний проєкт IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi-pidruchniki-ta-navchalno-metodichni-posibniki-rekomendovani-mon/info-medijna-gramotnist-na-urokah-mistectva>
12. Х'юстоне, у нас проблеми з медіаграмотністю <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/22681/2019-03-29-khyuston-u-nas-problemi-z-mediagramotnistyu-yak-ii-rozvivayut-za-kordonom-ta-v-ukraini/>
- 13 <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2014/03/12/7018500/>
- 14 Шуневич Оксана Михайлівна ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УЧНІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ <http://uej.undip.org.ua/upload/iblock/ab2/ab21ac347a767d146e71a3a08db9ab7d.pdf>

The article deals with the conditions of the survey, which characterize the possibility of positive and negative influences of the global media space on human self-awareness, the formation of key moral values. For the survey participants were suggested to analyze their level of media competence and determine how they are influenced by the media.

Key words: *communication, active activity, known and unknown advertising, manipulative influence, media literacy, fake, information noise.*

Будник Олена Богданівна

доктор педагогічних наук, професор
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
професор кафедри педагогіки початкової освіти,
директор Центру інноваційних освітніх технологій «PNU EcoSystem»

РОЗВИТОК ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ «ОСНОВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»

Анотація: Обґрунтовано актуальність проблеми розвитку інфомедійної грамотності майбутніх педагогів в умовах цифровізації суспільства. Схарактеризовано інформаційно-цифрову компетентність здобувачів освіти як одну з пріоритетних у «Новій українській школі». З'ясовано стан окресленої проблеми у науковій літературі. Представлено педагогічні можливості навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти» щодо розвитку інфомедійної грамотності студентів, передусім у контексті толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами. Запропоновано деякі методи та прийоми роботи з

медійними матеріалами щодо проблем інклюзії, подолання соціальної дискримінації до людей із інвалідністю. Акцентовано на потребі розвитку критичного мислення майбутніх учителів для активної протидії дезінформації та зовнішній пропаганді, а також готовності до формування у молодших школярів культури поведінки у медійному просторі.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, критичне мислення, інклюзивна освіта, майбутні вчителі, медіаресурси, цифрове середовище.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Стрімкий розвиток цифрових технологій потребує цілеспрямованої підготовки педагогів і учнів передусім до безпечного користування ними. Адже недостатній захист молодшої людини від цифрового контенту може зашкодити її фізичному, психічному чи соціальному здоров'ю, а відсутність механізмів ефективної саморегуляції інформаційного ринку сприятиме надходженню до споживача недоброякісного продукту, соціально шкідливих інформаційних впливів. Невипадково у «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» головними завданнями є «сприяння формуванню медіаграмотності, медіаімунітету, рефлексії і критичного мислення, здатності до медіаторчості» [5].

Серед ключових компетентностей випускника “Нової української школи” виокремлено інформаційно-цифрову компетентність, що передбачає «впевнене, а водночас і критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, у публічному просторі та приватному спілкуванні. Також зазначено такі навички, як інформаційна і медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)» [6].

Отже, у статті актуалізується проблема підготовки майбутніх учителів, здатних розвивати в учнів інформедійну грамотність, володіти навичками безпечної роботи у мережі Інтернет; застосовувати цифрові освітні ре-

сурси для обміну та поширення навчальної інформації; забезпечувати ефективне впровадження методик навчання онлайн, здійснювати зворотний зв'язок із аудиторією, використовувати якісний цифровий контент у професійно-педагогічній діяльності.

Завдання статті:

1. Здійснити аналіз змістової характеристики інфомедійної грамотності та готовності майбутніх учителів до розвитку в учнів навичок безпечної роботи в мережі Інтернет, умінь критично осмислювати інформацію з різних джерел на теми толерантного ставлення до осіб із особливими освітніми потребами (ООП).
2. Представити методичні аспекти щодо розвитку інфомедійної грамотності майбутніх учителів початкової школи у контексті вивчення навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти».

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів.

Медійна грамотність у сучасних нормативних документах трактується як «складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно отримувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати комунікації

влади, міфи і типи контролю, які вони культивують» [5].

Концепт інфомедійна грамотність синтезує «інформаційну» та «медійну» грамотність як необхідну компетентність XXI століття, що передбачає використання відповідних компетенцій для роботи з різними видами інформації, включаючи мережеве середовище.

У зарубіжній науковій літературі інфомедійна грамотність як важлива навичка включає такі компоненти: (1) розуміння природи та функцій інфомедіа та критичне усвідомлення їх впливу на людей та суспільство; (2) навичка критичного аналізу інформації, що передається з допомогою медійних технологій; (3) здатність до ефективного пошуку та відбору інформації; (4) практичні знання щодо використання інфомедійних технологій для самовираження; (5) естетичне оцінювання; (6) соціальна участь шляхом впливу на розвиток інфомедійних технологій [7].

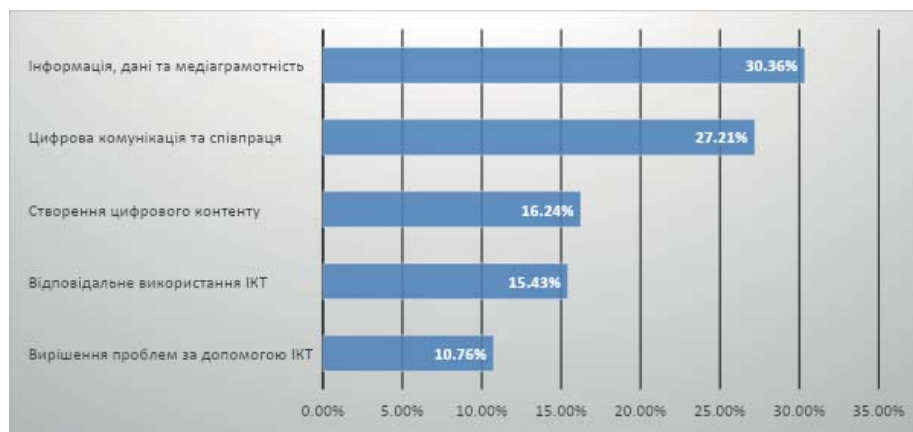
У «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» медіаінформаційна грамотність трактується як «комплекс умінь, знань, розуміння і відносин, які дають споживачам можливість: ефективно і безпечно користуватися медіа, усвідомлено обирати, розуміти характер контенту і послуг, ухвалювати рішення та користуватися повним спектром можливостей, які пропонують нові комунікаційні технології та медіаінформаційні системи, а також можливість захистити себе і свою сім'ю від

шкідливого або небезпечного інформаційного матеріалу» [5].

Для виявлення рівня цифрової грамотності майбутніх учителів у рамках проекту програми ЄС Еразмус+ КА2 «Модернізація вищої педагогічної освіти з використання інноваційних інструментів викладання-MoPED» (№586098-EPP-1-2017-1-UA-EPPKA2-SBHE-JP) було здійснено опитування. У дослідженні взяли участь 498 студентів, які навчаються у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника на спеціальностях 013 Початкова освіта та 014 Середня освіта (за спеціальностями) [2].

На запитання анкети про найбільш важливі складники професійної компетентності вчителя для розвитку цифрової грамотності учнів студентам було запропоновано обрати такі важливі напрями: інформація, дані та медіаграмотність; цифрова комунікація та співпраця; відповідальне використання ІКТ; вирішення проблем за допомогою ІКТ (рис. 1).

Як бачимо, більшість респондентів зазначила, що необхідними цифровими навичками для вчителя є медійна грамотність, вміння працювати у мережевому середовищі, критично оцінювати наявний інформаційний контент та ін., про що заявили 30,36% респондентів. Власне пункт «інформація, дані та медіаграмотність» обрали 299 опитаних із 498. На другому місці серед складників професійної компетентності педагога для формування цифрової компетентності учнів – «цифрова

Рис. 1. Складники професійної компетентності вчителів для формування цифрової грамотності учнів.

комунікація та співпраця» (268 осіб, або 27,21%). Значне місце в ієрархії цифрових умінь учителя, за вибором майбутніх фахівців, належить створенню власного цифрового контенту (160 осіб, 16,24%) і відповідальному використанню ІКТ (152 особи, 15,43%).

Отже, майбутні вчителі усвідомлюють значення інфомедійної грамотності для активної та цілеспрямованої протидії шкідливим впливам дезінформації з різних джерел, у тому числі тієї, що стосується безпосередньо учасників освітнього процесу, його змісту чи методики навчання.

Значні можливості для реалізації окреслених вище завдань закладені у змісті вищої освіти при вивченні низки професійно спрямованих дисциплін.

Так, у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника майбутні бакалаври по-

чаткової освіти на останньому курсі вивчають «Основи інклюзивної освіти». Мета вивчення цієї навчальної дисципліни – показати майбутнім учителям практичні можливості використання сучасних теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад організації освітнього процесу в умовах інклюзії. Водночас у процесі її вивчення здобувачі вищої освіти навчаються: цілісно розуміти сутність та головні завдання інклюзивної освіти у НУШ; аналізувати проблеми впровадження інклюзивної освіти в українських школах, передусім у сільській (гірській) місцевості; застосовувати теоретичні знання для диференційованого викладання та оцінювання в умовах інклюзивного навчання; організовувати освітній процес у початковій школі з інклюзивним/інтегрованим навчанням, використовувати індивідуальний підхід у роботі з дітьми з особливостями психофізичного розвитку; використовувати методи міжособистісної взаємодії з батьками дітей з особливими потребами та виявляти толерантність у ставленні до людей із інвалідністю [1].

Значна частина матеріалу спрямована на розвиток комунікативних навичок педагога в інклюзивному класі, зокрема його вмінню долати комунікативні бар'єри у спілкуванні з учнями з ООП та їхніми батьками; володінню технологією організації навчального діалогу з дітьми з ООП; налагодженню педагогічної співпраці з батьками дітей з особливостями психофізичного розвитку тощо.

Завдяки участі у проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що реалізовується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за під-

тримки Посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси, зміст навчальної дисципліни оновлено шляхом упровадження інноваційних методик навчання, медіаконтенту відповідного спрямування.

Онлайн-курс «Very Verifield» розширив уявлення про напрями і механізми розвитку критичного мислення у процесі сприйняття інформації з різних джерел, пошуку наукового контенту та його перевірки. Це надзвичайно важливо не лише для власної викладацької діяльності педагогічних (науково-педагогічних) працівників, а й не меншою мірою для їх науково-дослідницької роботи, підвищення професійної компетентності в умовах дистанційного та змішаного навчання, коли все більше освітньої інформації здобувачі освіти отримують з електронних носіїв, мережевого середовища.

У вивченні «Основ інклюзивної освіти» широко використовуються медійні матеріали з окреслених проблем.

Приміром, на практичних заняттях студенти обговорюють заздалегідь підготовлені інформаційні джерела за темами «Толерантність в інклюзивному процесі», «Особистісно орієнтовані технології в інклюзивному навчанні учнів» та ін. [1]. У цьому контексті вони отримують практичні завдання для самостійної роботи з використанням інтернет-матеріалів, зокрема інформації з соціальних мереж на теми різного ставлення у суспільстві до осіб з ООП:

- скласти карту знань «Бар'єри у розвитку професійного співробітництва та шляхи їх подолання»;
- за матеріалами педагогічних періодичних видань (електронних джерел) проаналізувати проблеми адаптації дітей, їхніх батьків та педагога до освітнього процесу початкової школи в умовах інклюзивної освіти;
- використовуючи медійні матеріали, знайти інформацію про ставлення у суспільстві до людей із інвалідністю, різні випадки соціальної чи гендерної дискримінації тощо.

Для цього студенти використовували такі матеріали: «Моя дитина – не тренажер для «гуманізму і милосердя» (http://tvoemisto.tv/blogs/moya_dytna__ne_trenazher_dlya_gumanizmu_i_myloserdya_87244.html), «Не грайся з нею». Як у Чернівцях сприймають людей із інвалідністю» (<https://shpalta.media/2019/12/31/yak-u-chernivcyah-sprijmayut-lyudej-z-invalidnistyu-foto/>), «Новини ТСН. У Львові з ресторану вигнали чоловіка, який має ДЦП. Він здався адміністрації закладу підозрілим» (<https://www.youtube.com/watch?v=RlytFMG3hws&feature=youtu.be>), «Ми не хочемо, щоб дитина-інвалід навчалась з нашими дітьми», – батьки першокласників» (<https://helsinki.org.ua/articles/my-ne-hochemo-schob-dytyna-invalid-navchalas-z-nashymy-ditmy-batky-pershoklasnykiv/>) та інші. Майбутні вчителі пропонували такі тези практичних занять щодо наведених коментарів: «Гуманним будь, і хай твоя гуманність пливе з криниці чистої

любові» (Іван Франко) (У чому вбачаєте актуальність цих слів сьогодні? У чому повинна виявлятися гуманність у ставленні до учнів з ООП? З якою метою деякі медіа необ’єктивно висвітлюють сприймання у суспільстві людей з ООП? Яким чином такі новини впливають на емоційну сферу родини, яка виховує дитину з інвалідністю? Як формується громадська думка щодо толерантності в інклюзивному процесі? І т.п.).

Водночас рекомендовано низку методичних прийомів для розвитку вмінь оцінювати та інтерпретувати події, здійснювати аналіз передумов і причин певних фактів, проводити аналіз контексту повідомлень (яка мета публікації, хто її автор і т.п.), систематизувати інформацію, висувати гіпотези й альтернативи, висловлювати власну позицію щодо конкретної ситуації тощо.

Важливо навчити студентів розуміти форму та структуру інтернет-новин, адже інтерактивне медійне середовище істотно змінилося за рахунок участі користувачів у поширенні не завжди достовірної інформації, ютубізації, доступу до нових комунікативних технологій, створення мережевих спільнот тощо. Це є свідченням спроможності людини «бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів» [5]. Адже щодня зростає участь користувачів усього світу у соціальному обговоренні новин, які необхідно перевіряти та співставляти з конкретними фактами.

Аналіз приведених вище матеріалів слугує дієвим педагогічним засобом формування нової філософії освіти у ставленні до осіб із обмеженими можливостями та подоланні відповідних суспільних стереотипів [11]. Адже спеціальна (інклюзивна) освіта повинна застосовувати

стратегії навчання, які зосереджені на співпраці, співтворчості і спілкуванні між учнями у процесі освітньої діяльності, а також паритетної взаємодії між учителями та учнями [8]. Водночас майбутні педагоги набували навичок знаходити та працювати з джерелами й першоджерелами; розрізняти авторські права й плагіат, здійснювати факт-чекінг (перевірку фактів) при роботі з медійними ресурсами на теми інтегрування осіб із інвалідністю у соціальне середовище, зокрема освітній процес.

Не менш цікавими для студентів були заняття, що передбачали самостійний перегляд окремих художніх фільмів та їхнє обговорення у групах із використанням опорних запитань. Для цього було вибрано художні фільми, які можна переглянути онлайн:

біографічний фільм режисера Міка Джексона «Темпл Грандін» (2010, США) про дівчину з аутизмом, котра успішно соціалізувалась у суспільстві і стала відомою вченою в галузі сільськогосподарської промисловості;

художній фільм режисера Ролана Бикова «Чучело» (1983, СРСР), у головних ролях - Крістіна Орбакайте, Юрій Нікулін, Олена Санаєва та ін.;

трейлер «Перед класом» (2008, США) про хлопця, який, маючи на синдром Туретта, зумів успішно здобув професію вчителя і став одним кращих вчителів у країні.

У якості неформальної освіти для студентів також пропонуємо платформи для неформальної освіти щодо окресленої тематики (Prometheus, EdEra, Coursera та ін.), а також дистанційний навчальний курс «Ме-

діаграмотність для громадян» [3], що варто враховувати при оцінюванні результатів навчання з «Основ інклюзивної освіти».

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Інтегрування дітей із особливостями психофізичного розвитку у заклади освіти у всьому світі визначається як важливе завдання забезпечення якісної освіти для всіх громадян, створення умов для інклюзивного навчання. Як зазначають зарубіжні вчені (S. Main, D. J. Chambers, P. Sarah), в інклюзивному процесі важливе значення мають традиційні погляди та переконання щодо навчання осіб із інвалідністю, їх сприймання в суспільстві. Це стосується також учителів, адже їхні переконання значною мірою впливають на готовність до роботи в інклюзивному середовищі [10]. «Реалізація технологій освітнього інтегрування дасть можливість узгодити суперечності між рівними правами осіб із порушеннями психофізичного розвитку у виборі життєвого шляху, форми освіти, освітніх послуг і фактичною нерівністю можливостей різних соціальних груп населення» [4].

Ураховуючи те, що сьогодні здобувачі вищої освіти більшість інформації сприймають з медіапростору, надзвичайно важливо розвивати їх інформаційну грамотність та культуру етичної поведінки в мережевому середовищі. Тому доцільно формувати готовність педагогів до формування критичного мислення школярів, умінь ефективно протистояти дезінформації та зовнішній пропаганді з проблем інклюзії. Для цього у змісті вищої освіти існують необмежені можливості для опанування майбутніми вчителями відповідних компетентностей задля формування критичного світогляду на основі фактів, цифрової безпеки, соціальної толерантності, стійкості до інформаційних впливів різних медіа тощо.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо у розвитку критичного мислення майбутніх учителів при вивченні суспільно-гуманітарних дисциплін, навичок етичної поведінки у цифровому освітньому середовищі та використанні медійного матеріалу у професійній діяльності та підвищенні педагогічної майстерності.

Список використаних джерел:

1. Будник О. Педагогічний супровід інклюзивної освіти. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2019. 220 с.
2. Будник О.Б. Підготовка вчителя до розвитку цифрової грамотності учнів Нової української школи. Освітні обрії. 2020. №1(50). С. 140-145. <https://doi.org/10.15330/obrii.50.1.140-145>
3. Дистанційний навчальний курс «Медіаграмотність для громадян». URL: <http://irex.mocotms.com/>
4. Колупаєва А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі. Особлива дитина: навчання і виховання. 2014. № 3. С. 7-12.

5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні: нова редакція, 2016. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukraini-nova-redaktsiya/>
6. “Нова українська школа”: концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. С. 11. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
7. Alice Y.L. Lee. Infomedia Literacy: an educational basic for young people in the new information age. Information, Communication & Society. Vol. 2. Issue 2. 1999. P. 134-155. Publ. online: 02 Dec 2010. <https://doi.org/10.1080/136911899359673>
8. Blândul V. C., Bradea A. Developing psychopedagogical and methodical competences in special / inclusive education teachers. Problems of Education in the 21st Century. 2017. Vol. 75. No. 4. P. 335-344.
9. Budnyk O., & Sydoriv S. Social and pedagogical aspects of the development of inclusive education. Sociální pedagogika/Social Education. 2019. Vol. 7(1). P. 36-48. <https://doi.org/10.7441/soced.2019.07.01.03>
10. Main S., Chambers D. J. & Sarah P. Supporting the transition to inclusive education: teachers’ attitudes to inclusion in the Seychelles. International Journal of Inclusive Education. 2016. Vol. 20. Ussue 12. P. 1270-1285. (doi.org/10.1080/13603116.2016.1168873).
11. Vasianovych H., Budnyk O., Klepar M., Beshok T., Blyznyuk T., Latyshevska K. Pragmatism in Philosophy of Inclusive Education Studies and Problems of Teacher Training.

Revista Inclusiones. Vol. 7. Núm. 4. Octubre/Diciembre, 2020. P. 59-73. ISSN 0719-4706/ URL: <https://revistainclusiones.org/gallery/5%20VOL%207%20NUM%20OCTUBREDICIEMBRE2020%20REVISINCLUS.pdf>

Abstract: *The importance of the problem of development of infomedia literacy of future teachers in the conditions of digitalization of society has been substantiated. The information and digital competence of students has been characterized as one of the priorities in the New Ukrainian School. The state of the outlined problem in the scientific literature has been defined. The pedagogical possibilities of the university course “Foundations of Inclusive Education” on the development of information literacy of students have been presented, primarily in the context of tolerant attitude to people with special educational needs. New methods and techniques of working with media on the problems of inclusion and overcoming social discrimination against people with disabilities have been suggested. Emphasis has been placed on the need to develop critical thinking of pre-service teachers to counter misinformation and external propaganda, as well as gain their readiness to form a culture of behavior of elementary school students in the media space.*

Keywords: *infomedia literacy, critical thinking, inclusive education, pre-service teachers, media resources, digital environment.*

Будник Олена Богданівна

доктор педагогічних наук, професор
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
професор кафедри педагогіки початкової освіти,
директор Центру інноваційних освітніх технологій «PNU EcoSystem»

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЯК УМОВА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА МЕДІАЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Анотація: Панівне значення медіаосвіти суттєво впливає на компетентність сучасних учасників освітнього процесу. Стаття досліджує взаємозв'язок між медіаекологією та освітньою сферою, стверджуючи, що викладацьку діяльність у закладах вищої та післядипломної освіти можна позиціонувати як таку, що відіграє важливу роль у суспільному розвитку – залежно від рівня інфомедійної грамотності викладача, здобувач освіти набуватиме відповідного рівня медіаекологічної компетентності. Вища та післядипломна освіта, як правило, асоціюються з розвитком ключових громадянських та професійних компетентностей та позиціонуються як се-

редовище формування когорти освічених людей, які можуть ефективно вирішувати актуальні проблеми сучасного суспільства, мають вплив на громадську думку. Дослідження пропонує набір найважливіших ключових професійних компетентностей у сфері медіаосвіти для реалізації сталого розвитку України.

Ключові слова: медіаекологія, медіаграмотність, критичне мислення, медіапростір, компетентність, освітнє середовище.

Текст статті. В епоху телекомунікації та Інтернету медіапростір є одним із найбільш ди-

намічних освітніх середовищ. Майбутнє українсько-го суспільства значною мірою залежить від наявності критичного мислення та екологічної компетентності в широкому розумінні цього поняття, а насамперед у викладачів, а відповідно і здобувачів освіти на усіх рівнях, здатності усвідомлено реагувати на вплив засобів масової інформації, чинити опір маніпуляціям та «екологічно» проявляти себе у соціумі. Розвиток засобів масової інформації та зростання їх значущості у соціальному та культурному житті суспільства сприяють зростанню зацікавленості у використанні цього потенціалу в освіті на всіх її рівнях. Економічні, наукові, технічні, біологічні та культурні перетворення, що відбуваються в сучасному світі, виводять інформаційні технології на перший план. Прогресуюча ІТ-революція значною мірою впливає на функціонування не лише суспільства в цілому, але і усіх рівнів освіти. Впровадження онлайн-навчання у вищій освіті спричиняє формування освіченої частки суспільства шляхом прийому, обробки та передачі інформації у мережевому просторі. Процеси, спричинені пандемією, та зміни у способах та формах навчання впливають не лише на середню, але і вищу освіту, напрямки її розвитку, в тому числі на значущість компетентностей викладачів у сфері медіаекології та медіаосвіти.

Мета і завдання статті. Метою статті є підкреслити роль викладача у процесі медіаосвіти та визначити сукупність основних компетенцій викладачів у цій галузі науки. Завдання – проаналізувати та висвітлити важливість критичного мислення та медіаекологічної компетентності викладача для ефективності освітнього процесу вищої та післядипломної освіти. Ключові

питання – використання інструментів медіаосвіти у освітньому процесі закладів вищої та післядипломної освіти, роль та характеристики сучасного викладача в дидактичному процесі.

Медіаекологія – це насамперед особиста відповідальність усіх разом і кожного(ої) персонально за довкілля та суспільство, за всю інформацію, що ми споживаємо, поширюємо та продукуємо, за мотиви і способи задоволення потреб. Поняття медіаекології вже давно стало одним із найпопулярніших та досліджуваних понять. Цей термін був запропонований американським письменником, педагогом, теоретиком медіа, критиком культури та професором комунікаційних наук Нью-Йоркського університету Нілом Постманом у 1972 році, відомим в Україні головним чином за працею «Технополіс. Поразка культури перед технологією» (англ. *Technopoly: The Surrender of Culture to Technology*, 1993). Разом з тим, варто зауважити, що основи були закладені Маршаллом Маклюєном (1911-1980), канадським філософом і дослідником медіа, відомим серед іншого введенням у 1964 р. поняття «глобальне село» [За 1]. На думку Н. Постмана, технологія має глибокий вплив на наше життя. Впливаючи майже на всі сфери людського існування, концепція медіаекології змушує вивчати середовища, їх структуру, зміст та способи впливу на людей. Екологія засобів масової інформації фокусується на тому, що медіа можуть змінити наше сприйняття світу та цінності. Медіаекологія відповідає на питання, як наша взаємодія із засобами масової інформації полегшує чи ускладнює наше виживання. Принципи медіаекології науковець

викладає у такому спостереженні: «Зміни технологічні нічого не додають і нічого не забирають. Вони мають екологічний характер. Вживаю слово «екологічний» у тому ж розумінні, що і спеціалісти з охорони навколишнього середовища. Одна суттєва зміна породжує зміну цілісності. Якщо з певного середовища вилучити гусінь, то ви не отримаєте того ж середовища без гусені: будете мати нове середовище, оскільки змінили умови виживання; те саме стосується введення гусені до середовища, де раніше не було жодної. Так працює медіаекологія. Вона нічого не додає і не забирає. Нова технологія змінює все» [10, с.31] Американський дослідник брав участь у популяризації медіаекологічної концепції, яка є науковою метадисципліною, що поєднує досягнення багатьох наукових дисциплін (культура, екологія, комунікація та медіадослідження). Н. Постман був ініціатором досліджень медіаекології в Університеті Нью-Йорка, завдяки його зусиллям була створена Асоціація медіаекології (MEA), яка є видавцем визнаних журналів, зокрема «In Medias Res».

Одне з видань США «Journal of Public Policy & Marketing» опублікувало статтю, присвячену наслідкам обміну інформацією зі споживачами. Автори цього дослідження стверджують, що інформація, що надається в рекламі, а також сама упаковка, мають дуже сильний вплив на цільову аудиторію. Зауважимо, що люди, які потрапили під вплив медіареклами, використовують неповну та спотворену інформацію у розмовах із дру-

зями, колегами та публікують пости в соціальній мережі. Слід визнати, що на поширенні інформації про різноманітні чудотворні дієти впродовж останнього століття видавці друкованої продукції отримали чималі прибутки. Разом із тим, варто зауважити, що останнім часом споживачі приділяють дедалі більше уваги списку інгредієнтів на упаковці. Дослідження показують, що споживачі дотримуються усталених моделей поєднання певного інгредієнту з відповідною хворобою або ризиком, наприклад, жир – серцево-судинні захворювання, сіль – високий кров'яний тиск, хімічні інгредієнти – ризик раку. Наразі невідомо, що насправді є визначальним чинником: реклама, особлива упаковка чи неформальний обмін інформацією, однак, завдяки підвищеній активності клієнтів (поширення в соціальних мережах), суттєво підвищується кількість проданого товару. Таким чином, обговорення харчування у приватних колах не лише порушують питання смаку та здоров'я, але й або застерігають від можливих неприємних наслідків, або наражають на небезпеку. Останнім часом інформація, яка поширюється користувачами мережі інтернет на засадах довіри – це вже питання медіаекобезпеки.

Медіаекологія трактує людину як особистість, яка взаємодіє з іншими у визначеному комунікативному екосередовищі. Стосунки між середовищем та людиною і є сферою інтересів медіаекології: як медіапростір впливає на поведінку одержувача інформації? Якою мірою медіа можуть зміни-

ти поведінку людини? Що змушує людину змінити своє ставлення до ідей, цінностей тощо? І це вже не про примітивні рефлексивні реагування на ті чи інші подразники. Мова про побудову інформаційного суспільства, збереження екосистеми планети в цілому, встановлення правил взаємодії між середовищем і людиною. Управляти цими процесами людина може лише за умови наявності розвинутого критичного мислення [За 4].

Із роками роль викладача та перелік професійних компетентностей, які вважаються важливими в дидактичному процесі, суттєво змінилися. Останніми роками все частіше говоримо про цінність т. зв. «м'яких навичок», до яких належить критичне мислення. У професійній літературі з підготовки здобувачів вищої освіти дедалі частіше з'являються терміни: медіасуспільство, медіаекологічна компетентність, медіаграмотність. Мова про компетенції (знання, уміння, навички) та соціальні установки, сформовані на ціннісних орієнтаціях і здатності ухвалювати рішення), необхідні для успішного та ефективного функціонування в сучасному світі, реагування на інформаційні потоки, в т.ч. нових засобів масової інформації. В індустріальному суспільстві рівень професійної кваліфікації визначався професійною грамотністю і різносторонньою освіченістю. У наш час – у медіасуспільстві – необхідно забезпечити здобувачів вищої та післядипломної освіти компетенціями в екологічному використанні засобів медіаосвіти, зокрема вмінням екологічно користуватися комп'ютером, глобальною ІТ-мережею (у широкому розумінні цього поняття). Крім того, важливо мати не тільки технічні навички, а й практично використовувати окремі інструменти, які

підтримують процес досягнення цілей у дидактичному процесі. Тому одним із найважливіших завдань освітніх закладів сьогодні є розвиток у здобувачів освіти необхідних медіакомпетенцій.

Технологія розвитку критичного мислення у студентської молоді у загальнопедагогічній системі України описана нами понад десять років тому [3]. Нами узагальнено, що критичне мислення – це мислення з категорії інструментальних цінностей (засобів), мисленнєвий процес особливого порядку, який об'єднує в собі аналітичне, синтетичне та інші види мислення і визначальним критерієм якого є позиція суб'єкта мислення з прийнятою відповідальністю за збереження особистих термінальних цінностей (цілей). Серед педагогічних умов розвитку критичного мислення студентської молоді – наявність критичного мислення у тих, хто навчає. Тому завдання викладача включають фрагментацію навчального курсу на окремі цілі, визначення профілю спілкування з навчальною аудиторією та надання можливостей вибору конкретної медіастратегії, яка спрямована на засвоєння комунікативним середовищем (навчальною групою) навчального змісту за допомогою інтерактивних форм, методів, засобів, прийомів. Це фундаментальне завдання, яке стоїть перед викладачами закладів вищої та післядипломної освіти.

У даний час вплив засобів масової інформації та зміни, пов'язані з ними, стосуються багатьох сфер життя, включаючи освіту. Очікується, що все частіше освітні установи, і особливо викладачі, будуть сприяти підготовці здобувачів освіти до життя в мінливому світі, в

якому засоби масової інформації відіграють особливу роль. Поняття медіа включає дві семантичні категорії: медіаповідомлення (наприклад, статті в пресі, телевізійні та мультимедійні програми) та засоби прийняття і передачі медіаповідомлень. З іншого боку, Маршалл Маклюен визначає засоби масової інформації як «специфічне продовження людини, яке розширює її сенсорні здібності та інтелектуальні здібності» [12, с. 58]. Змінна освітня реальність вказує на необхідність використання таких методів та форм навчання та виховання, що відповідатимуть очікуванням суспільства і тим самим створюватимуть можливість повноцінного розвитку молодого покоління. Слід також врахувати, що розвиток цифрових та інформаційних технологій і супутні трансформації соціальних умов визначають нові освітні концепції, спрямовані на сучасну інформаційну цивілізацію. Тому наявність у викладача медіаекологічних компетенцій у галузі медіаосвіти є необхідним для досягнення соціальних цілей та потреб.

Супутня трансформація соціальних умов визначає нові освітні концепції, спрямовані на сучасний медіапростір. Сьогодні ЗМІ є однією з найбільших сил, що впливають на людину. Завдяки розповсюдженості засобів масової інформації вони значною мірою формують погляди та знання людей про реальність. Завдяки технічним засобам, що дозволяють множити інформацію, засоби масової інформації стали лідерами серед трансляторів в інформаційному суспільстві. При-

чому поняття медіа стосується як простих засобів (газети, журнали, підручники), так і інформаційних технологій (комп'ютери, телевізори, Інтернет). Засоби масової інформації є невід'ємним елементом сучасного навчального процесу. Засоби масової інформації не лише впливають на реальність, а переважно і створюють її, встановлюють норми, моделі, стандарти поведінки [5].

Освіта вже давно і тісно пов'язана зі ЗМІ. Саме ЗМІ висвітлюють останні досягнення науки і техніки, формують образ науки. Разом із тим, суто наукова глибина міркувань не приваблює пересічного споживача інформації, тому такі матеріали подаються здебільшого у спрощеному вигляді, через що втрачають достовірність і починають «обростати» міфами. Це протиріччя було описане у праці «Загальне розуміння науки» на замовлення Британського королівського товариства. У праці підтверджено, що ЗМІ ставляться до науки дуже поверхнево, а наукові події подаються без глибокого контексту та розуміння теми. Такі висновки спонукали авторів зауважити, що питання, пов'язані з наукою, повинні бути більш інтегрованими в спеціальні програми та використовувати різні форми передачі інформації (біографічні фільми, репортажі тощо) [8, с. 159-161].

Освітні технології пропонують багато можливостей, однією з них може бути використання медіа для розширення освітньої діяльності. Можливості та потенціал медіаресурсів щодо освітньої діяльності в Україні не використовується в пов-

ній мірі. Разом з тим, медіа мають вплив на освіту та процес навчання на всіх рівнях. Здобувачі освіти часто губляться у світових інформаційних потоках. Впоратись із цим допоможе лише викладач з медіаекологічною компетентністю, імплементувавши медіаосвіту до навчальної дисципліни. Насамперед це стосується розвитку критичного мислення з метою підготовки здобувачів до належного сприйняття інформації із джерел ЗМІ. Більше, це свідчить про підвищення ролі викладача (а отже, і компетенцій, якими він володіє) у сучасному освітньому процесі.

У контексті цих міркувань зазначимо: концепція медіаграмотності включає найважливіші навички, що визначають успіх здобувача освіти впродовж життя, його безперервний процес навчання та повноцінну участь у соціальному та культурному житті. Медіаграмотність сьогодні особливо важлива в освіті і визначає розуміння ролі медіазасобів у суспільстві.

Концепція медіаграмотності еволюціонувала з роками до медіаекологічної грамотності. Сьогодні вона включає: здатність аналізувати та створювати безпечні мультимедійні повідомлення з погляду збереження екосистеми та сталого розвитку, здатність оцінювати вплив мультимедійних повідомлень на культуру та сталий розвиток суспільства, пов’язувати медіаповідомлення з власним досвідом, цінностями та переконаннями, а отже приймати рішення, орієнтовані на збереження ключових термінальних цінностей: (1) життя, (2) здоров’я, (3) батьківщина – безпека, (4) мікросоціум – дружба, кохання, сім’я, (5) макросоціум – освіта, робота, професія,

громада, суспільство. У сучасному світі медіаекологічна грамотність стає все більш важливою.

Кожна професія має свою специфіку і є органічно включеною у загальну екосистему сучасного інформаційного світу. Тому професія викладача закладу вищої та післядипломної освіти також пов’язана з певним набором цінностей, установок та видів діяльності, орієнтованих на підготовку спеціалістів, професійно адаптованих до умов інформаційного простору. На специфіку роботи викладача впливає: його освіта, педагогічна майстерність, особисті компетентності. У наш час викладач виконує безліч різних функцій та завдань, найважливішими з яких є передача різних повідомлень, пізнання світу цінностей та формування і розвиток професійних вмінь та навичок. Сучасний викладач – це професіонал, який радше тренер, ніж учитель у класичному розумінні. Він підготовлений з позиції змісту дисципліни, яку викладає, психології управління групою, дидактики, педагогічної майстерності, методології просування освітнім процесом. Викладач не лише забезпечує здобувачів освіти знаннями, а й цінностями та зразками поведінки – компетентностями. Соціальний та життєвий досвід викладача також впливає на його роботу. Завдання викладача полягає в підтримці свого всебічного розвитку. Перелік компетентностей викладача широкий і різноманітний через те, що він бере участь у розвитку освіти та громади, а також соціальної культури для сталого розвитку.

Кожен викладач в освітньому процесі використовує дидактичні інструменти та засоби. Варто брати до уваги той факт,

що інструменти та дидактичні засоби, що використовуються в медіаосвіті, є складовою професійної майстерності як викладача, так і здобувача. У більш широкому розумінні майстерність викладача – це не лише система обраних дидактичних процедур, форм та методів роботи, юридичних та планово-організаційних документів, матеріально-технічних заходів, а також особисті компетентності, що визначають його спосіб життя у повсякденні. Іншими словами, майстерність викладача – це його найважливіший внутрішній ресурс, якість його особистості: наявність компетенцій, які він прагне сформувати у здобувачів освіти на рівні особистих компетентностей. У вузькому розумінні майстерність викладача включає ефективне та методично виправдане використання інструментів медіаосвіти у навчальній діяльності, зокрема медіа- та інформаційних технологій.

Сфера теоретичних медіакомпетенцій викладача включає вміння користуватися: мультимедійним комп'ютером, відеопроєктором, струменевими та лазерними принтерами, сканером, графоскопом, цифровою камерою, стерео- та відеопрогрававачем, бездротовими звуковими пристроями, цифровою камерою та телевізором, копіювальною машиною, освітніми онлайн-платформами та онлайн-інструментами для дистанційного навчання. Отже, теоретичні медіакомпетенції вчителя стосуються зокрема необхідності мати знання про роботу засобів медіаосвіти та їх вплив на здобувачів. Суть впливу засобів масової

інформації на здобувачів випливає з можливості виникнення багатьох негативних наслідків, пов'язаних із недоречним використанням засобів масової інформації у дидактичному процесі.

Друга підгрупа компетенцій викладачів – педагогічна майстерність. Важливим завданням у галузі медіаосвіти є розробка оптимальної та ефективної дидактичної системи, яка б вказувала на чіткі праксеологічні та парадигматичні передумови для використання медіазасобів у реалізації дидактичного процесу. Сфера педагогічних медіакомунікацій викладача включає здатність застосовувати різні концепції освіти в дидактичному процесі з метою ефективного формування медіакомпетенцій здобувачів. Беручи до уваги сферу педагогічних компетенцій, слід виділити біхевіористську, конструктивістську, когнітивну теорії виховання, гуманістичну теорію освіти, проблемно-навчальну, багатосторонню та модульну освіту [11, с. 72-73].

Застосування когнітивної концепції освіти, заснованої на моделі рухових та когнітивних функцій у медіаосвіті, представляє поєднання трьох теорій: навчання шляхом спостереження, моделювання та наслідування, навчання через розуміння та навчання на етапах когнітивного розвитку Ж. Піаже. Вирішення завдань зводиться до створення когнітивних схем в інформаційному та медіасередовищі, що дозволяє використовувати медіазасоби, підтримуючи компетентнісний розвиток здобувачів [11, с. 81-82].

Третя група – особисті компетенції викладача. Особисті компетенції викладача необхідні для діяльності в умовах змінних обставин, що вимагає від нього правильної та реалістичної діагностики ситуації, наявності освітнього досвіду, адекватних оцінок, критичного мислення та відповідальних рішень. Особисті компетенції викладача у сфері медіаекологічної грамотності складаються з низки навичок, найважливішими з яких є: відповідальна поведінка в ІТ та медіасередовищі і здатність критикувати медіа. Відповідальна поведінка стосується насамперед етичних дій, що виникають внаслідок ставлення викладача до дотримання суспільних етичних норм та врахування моральних цінностей у прийнятті рішень [11, с. 137-139]. З іншого боку, здатність критикувати медіа свідчить про те, що здобувачі оволодівають конкретними моделями поведінки, зокрема усвідомленням та знанням загроз, які створюють інформаційні технології, інформаційною зрілістю, співставленням інформації та знань, побудовою аксіологічних фільтрів [11, с. 139; за 9, с. 179-188].

Варто також зазначити, що навички критичного мислення викладача у сфері медіаекологічної освіти включають наступні компоненти: морально-етичний (соціальна відповідальність, збереження і захист цінностей), професійно-естетичний (дотримання журналістських стандартів, професійна якість висвітлення інформації в медіа), аналітично-прогностичний (вплив засобів масової інформації на соціальні процеси та сталий розвиток) та рефлексивно-оціночний (визначення власної позиції, ухвалення рішення). Серед інших особистих компетенцій вчителя можна назвати розпізна-

вання загроз та небезпек використання медіа, пошук та відбір інформації за допомогою веб-браузерів, володіння онлайн-інструментами змішаного навчання, організація та управління дискусійними групами в інтернеті, аналіз педагогічних та психологічних детермінант інтернет-дизайну, самооцінка та самоконтроль діяльності у сфері медіа та інтернету, організація та управління дистанційною освітою здобувачів, самостійне створення дидактичного середовища та матеріалів, необхідних для медіаосвітнього процесу, володіння методами відбору програмного та апаратного забезпечення для реалізації дидактичного процесу.

Висновки. У теорії та практиці викладання дисциплін у закладах вищої та післядипломної освіти підкреслюється, що якість освіти та рівень освіченості і професійності здобувачів освіти насамперед залежить від компетентності викладачів. Професійні та соціальні компетентності сучасного викладача прирівнюються до функцій, які він виконує. Сфера функцій викладача включає: навчання, розвиток, діагностування, супровід, виховання, орієнтацію на життя та сталий розвиток, організацію самостійної роботи здобувачів, інноваційну діяльність, самовдосконалення, а також співпрацю з громадою та екосистемою сучасного світу. У наш час медіаекологічна компетентність викладача наскрізно інтегрується у дидактичний процес. У сучасному світі викладач стикається з різними глобальними змінами, що сприймаються як нові сфери діяльності, нові правила освітнього та економічного порядку. Нові виклики виникають також у зв'язку з глобальною освітою, що свідчить про необхідність набуття нових

та вдосконалення існуючих компетенцій, особливо стосовно критичного мислення в контексті медіа-освіти. Обговорювані процеси та явища спричиняють появу нових векторів освіти, а отже – компетентність викладача та його безперервна освіта набуває нового значення для забезпечення сталого розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Гриценко О.М. Мас-медіа у відкритому інформаційному суспільстві й гуманістичні цінності: Монографія [Текст] / О. М. Гриценко – Київ: КНУТШ Київський університет, 2002 – 204 с.
2. Квіт С. Масові комунікації. – Друге видання, виправлене і доповнене. [Текст] / С. Квіт – Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. – 352 с.
3. Києнко-Романюк Л. А. Розвиток критичного мислення студентської молоді як загальнопедагогічна проблема: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки [Рукопис] / Л. А. Києнко-Романюк – Київ: Інститут вищої освіти АПН України, 2007.
4. Масова комунікація у глобальному та національному вимірах. – Д.: ДНУ ім. Олеса Гончара, факультет систем і засобів масової комунікації, 2015. – Вип. 4. – 255 с.
5. Пітерс Дж. Д. Слова за вітром. Історія ідеї комунікації. [Текст] / Джон Дарем Пітерс; пер. з англ. А. Іщенко – Київ: КМ Академія, 2004 – 305 с.
6. Потятиник Б. Медіа: ключі до розуміння. Серія: Медіакритика. [Текст] / Б. Потятиник – Львів: ПАІС, 2004. - 312 с.
7. Публіцистика. Масова комунікація: Медіаенциклопедія // Ноель-Нойман Е., Шульц В., Вільке Ю. І Укр. видання під ред. В. Іванова - К., 2007.
8. Cyboran, Beata (2008): Nauczyciele akademicki a popularyzacja wiedzy, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
9. Morbitzer, Janusz. Komputer w edukacji: ogólnopolskie sympozjum naukowe, Kraków 26-27 września 2003 / red. nauk. Janusz Morbitzer. - Kraków: Wydaw. Nauk. Akademii Pedagogicznej, 2003. - s. 179-188: Internet a świat wartości / Janusz Morbitzer
10. Postman, N. (1993). Technopoly: The Surrender of Culture to Technology. New York: Vintage Books.
11. Serdyński A., Kompetencje informatyczno – medialne nauczyciela. / Andrzej Serdyński; US Rozprawy i studia T (DCCLXXXV) 711, Szczecin 2009, s. 132.
12. Strykowski, Wacław, Kąkolewicz, Mariusz, Ubermanowicz, Stanisław (2008): Kompetencje nauczycieli edukacji medialnej, „Neodidagmata”, Nr 29/30, Poznań.

Annotation: Increasing meaning of mediaeducation significantly influence competency of modern teacher. Article researches interconnection between mediaecology and education, confirms that teaching in high education and post gradual establishments can be positioned as such that has important role in social gain – depending on the level of infomedia literacy of teacher, education acquirer will get mediaecological competency. Hugh and post gradual education usually associate with development of key civil and professional competencies and is positioned as environment of forming of cohort of educated people, which can resolve relevant problems of modern society efficiently, have influence on civil opinion and decisions. Research suggests collection of most important key professional competencies in mediaeducation for implementation of stable development of the modern society.

Keywords: mediaecology, medialiteracy, critical thinking, media-space, competency, educational environment.

Устименко Тетяна Анатоліївна,

кандидат психологічних наук,
доцент, професор кафедри менеджменту освіти
Полтавського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського,

Водолазська Тетяна Володимирівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри менеджменту освіти Полтавського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ У ПРОЄКТУВАННІ ВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Досліджується роль інфомедійної грамотності педагога у створенні візуального контенту шкільного освітнього середовища; розкривається вплив візуального контенту школи на ментальне здоров'я, настрої, результати навчання учнів; обґрунтовується взаємозв'язок між візуальною «мовою» і якістю освітнього середовища.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, візуальний контент, шкільне освітнє середовище; «третій учитель»; просторова організація, візуальна «мова», професійні компетентності педагога.

Актуальність проблеми. В Україні реалізується реформа освіти, що визначається концептуальною рамкою «Нова українська школа». Нові організаційні та змістові підходи вже унормовані законами, запровадженням стандартів початкової, базової середньої освіти, напрямками зовнішнього аудиту та внутрішнього моніторингу якості освітнього процесу в ЗЗСО. Однією зі складових «Нової української школи» є створення сучасного освітнього середовища, зокрема багатофункціональних гнучких просторів, що сприяють різним формам роботи, мотивують до навчання. Однак аналіз переоснащення закладів освіти, яке відбу-

валося під час запровадження НУШ у початковій школі, свідчить про актуальність досліджень у галузі дизайну шкільних класів, розуміння його оптимального впливу на діяльність учня і вчителя.

Інфомедійна грамотність, як ґрунтовна наскрізна навичка роботи з інформацією, оцінки якості, особливостей споживання та продукування контенту, емоційних та контекстозалежних складових комунікації, може стати надійним інструментом педагога у царині проектування освітніх просторів, що надихають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання цієї проблеми. Дискусії навколо питання оновлення освітнього середовища привертають увагу широкого кола спеціалістів у всьому світі. Так міжнародна команда, яка об’єднала компанії Cannon Design, VS Furniture, Bruce Mau Design, реалізувала проєкт, що досліджував вплив фізичного середовища на шкільну філософію. Результати експерименту, висвітлені у книзі Брюса Мау «Третій учитель» (The Third Teacher) [13], свідчать, що в шкільному середовищі є три відповідальних за викладання і навчання: перший – учитель, другий – здобувач освіти, третій – освітнє середовище. Ґрунтуючись на дослідженнях педагогіки, психології, архітектури, автори проєкту пропонують розглядати освітнє середовище у якості «третього вчителя», що впливає на якість освітнього процесу.

Варто визначитися з тим, що є освітнім середовищем, з яких компонентів воно складається. Під освітнім середовищем розуміємо сукупність факторів, що впливають на розвиток дитини, де взаємопов’язані між собою просторово-предметний, соціальний, психолого-педаго-

гічний компоненти забезпечують простір можливостей, за яких відбувається привласнення дитиною соціального досвіду, формування її як особистості. Освітнє середовище має ресурси, необхідні для розкриття внутрішнього потенціалу дитини, задоволення її освітніх потреб, але визначальною є активність учня в розв’язанні освітніх завдань. Освітнє середовище може впливати на здоров’я здобувачів освіти, їх мотивацію до навчання, формувати сприятливу атмосферу, забезпечувати потребу в дослідженні, задовольняти освітні потреби.

Широкомасштабні міжнародні проєкти і програми InnoSchool, TALIS (Teaching and Learning International Survey), «Доброзичливі до дітей школи» (ЮНІСЕФ) [1; 2; 7] засвідчили, що чим більше активного простору відведено дитині, тим більше можливостей створюється для розвитку її творчості; включеність і самоконтроль дитини є вищими при більшій можливості прояву ініціативи, самостійної участі у створенні умов навчання.

Мета статті: дослідження візуального контенту шкільного освітнього середовища та можливості застосування навичок інфомедійної грамотності у його проектуванні педагогом.

Викладення основного матеріалу. Українська школа має врахувати вплив візуального простору на ментальне здоров’я дитини, її стратегії мислення, настрій, самоідентифікацію, критично переосмислити візуальні образи шкільної території, її рекреацій, класів. Справа в тому, що зараз в Україні можна спостерігати тотальне візуальне забруднення (реклама, бігборди, вивіски магазинів), яке з вулиць потрапляє в заклади освіти,

перетворюючись в екологічно небезпечний фактор. Велика кількість неоднорідних, хаотичних, яскравих подразників розпорошують концентроване сприйняття дійсності, притупляють чутливість наших органів до краси, гармонії.

Створюючи нове освітнє середовище, варто звернути увагу на стіни, їх вплив на освітній процес, оцінити цінність кожного плакату, стенду. Цікавою деталлю сучасного дизайну є використання технології «Стіни, які говорять» (оригінальна назва «Talking Walls»), що забезпечує дитині можливість бути повновладним господарем свого персонального простору. Сутність технології в тому, що стіни служать ресурсом для фіксації важливої інформації, мотивації до навчання, активності, способом персоніфікації простору дитиною. Наприклад, дитина, отримуючи необхідну інформацію, планує свою діяльність, конструктивно використовуючи інформаційний ресурс простору. Стіна в даному випадку використовується як місце зберігання інформації, відтворення процесу отримання знань у зрозумілий і доступний для дитини спосіб, створений в унікальному стилі автора. Це можуть бути фотографії дітей в роботі, піктограми, список ідей і цілей, проблемні запитання. Створення місць для зберігання важливої інформації учнями говорить, що клас належить усім здобувачам освіти; це демонстрація того, що діти перебувають у процесі розвитку, це навчання плануванню, визначенню пріоритетів і послідовності дій. Використання зазначеної технології робить стіни класних кімнат

живими, такими, що звертаються до учня мовою образів, знаків, кольорів. Коли ми проголошуємо, що освітнє середовище має бути збагаченим і насиченим, пам'ятаймо, що мова тут не про кількість матеріалів у шухлядах, а про сенси, зрозумілі і доступні кожній дитині.

Важливими у наповненні освітнього середовища є місця, де здобувачі можуть навчатися, торкаючись, маніпулюючи, моделюючи речі своїми руками. Це навчання має викликати почуття, можливість відчувати звук, запах, смак, дотик і пам'ять руху. Шкільні простори можна наповнити матеріалами для моделювання, ящиками з кінетичним піском, боксами з каштанами, дошками для малювання, іграми тощо. Як свідчить практика, такі куточки в школі приваблюють не тільки дітей початкових класів, до них приєднуються і старші учні. Так формуються різновікові групи за інтересами. Освітнє середовище, збагачене чуттєвими спогадами, допомагає учням зрозуміти і зберегти те, що вони пізнають [3].

«Сьогодні навряд чи хтось з власної волі побудує сумні та похмурі класи; але візуально перервані приміщення зустрічаються все частіше», – вважає Д.Косенко, доцент Київського національного університету технологій та дизайну, автор огляду «Як створити шкільний простір, що мотивуватиме учнів навчатися» для сайту НУШ [9]. У статті він посилається на експериментальне дослідження психологів, де отримані значущі порівняльні статистичні дані, які свідчать, що

перевантажений інтер’єр негативно впливає на здатність учнів сприймати та запам’ятовувати інформацію [11]. Надлишок контенту, навіть яскравого та корисного, сприймається вже як «візуальне засмічення». Це відбувається через те, що на різних етапах оздоблення та облаштування класу педагог не враховує, яким чином приміщення буде використовуватись, яке обладнання, оформлення, навчальні матеріали необхідні в роботі, як використані плакати, малюнки будуть «працювати» на освітній результат.

Освітнє середовище не може бути захаращеним, вільний простір потрібний дітям для свободи руху. Для підтримки порядку в класі доцільно використовувати контейнери з маркуванням. Їх легко ідентифікувати, зберігати, пересувати. Така організація простору не тільки привчає до порядку, вона допомагає сформувати цілісність знань про предмети та об’єкти, що вивчаються, сприяє систематизації знань, допомагає орієнтуватися в просторі, розуміючи функціональне призначення кожного центру.

У педагогічній практиці освітнє середовище школи змінюється переважно стихійно, шляхом трансформації окремих елементів. Зазначимо, що проєктування освітнього середовища – це не те саме, що його декорування, прикрашання. Створюючи середовище, наповнюючи його, завжди варто думати про те, як це вплине на процес навчання. Важливо як не перенасичувати середовище речами, так і забезпечувати баланс у використанні кольорів. Діти більше, ніж дорослі, піддаються емоційно-образному впливу кольору, який має психофізіологічний вплив, виступає засобом естетичного виховання.

Варто дотримуватися корпоративних кольорів школи, звужуючи палітру до трьох. Це зменшить візуальний шум у класі і не буде відволікати учнів від навчання, забезпечить цілісне сприйняття простору [3].

Включення технологій в освітній процес є ключовим аспектом сучасного дизайну. Нові інструменти стимулюють до пізнання, надихають на навчання, мотивують до нових відкриттів. Крім того, технології знищують кордони для пізнавальної діяльності, дають можливість навчатися у власному темпі. Не варто обмежувати навчання стінами класної кімнати. Популярності набувають уроки серед природи – організація освітнього процесу поза межами стін школи. Американські науковці Іллінойського університету в Урбана-Шампейн, (Іллінойс, США) у журналі *Frontiers in Psychology* опублікували результати досліджень ефективності уроків на природі: якщо у звичайних умовах у середньому можна втримати увагу школярів близько 45 хвилин (цим пояснюється стандартна тривалість уроків у всіх школах, за винятком початкових класів), то на природі це вдається у 2 рази довше – майже 2 години. При викладанні одного і того ж матеріалу у межах класу та на свіжому повітрі ефективність навчання на природі зростає на 81%. При чергуванні занять у класі та на природі у школярів підвищується рівень спостережливості та старанності на уроці: відволікання учнів від освітнього процесу на уроках на природі менше у 2 рази у порівнянні із заняттями у класі [10].

Автори книги «Простір: керівництво для педагогів» [12] Ребекка Харе і Роберт Діллон пропонують розпочати оновлення

шкільного дизайну із залучення учнівського потенціалу. Для цього створюються візуальні «Дошки натхнення» з малюнками дітей, вирізками з журналів про школу, фотографіями улюблених місць на її території, що дає можливість визначити, які простори діти цінують найбільше, що їм подобається/не подобається в закладі. Такий прийом дає можливість з'ясувати проблеми в організації шкільного простору, окреслити цінності дітей стосовно їхнього середовища, визначити потреби учнів. Залучення здобувачів освіти до створення шкільного освітнього середовища сприяє вихованню відповідальності, привласненню дитиною простору.

Можна з впевненістю вважати, що дизайн освітнього середовища насправді поєднує в собі «три простори», про які зазначають автори посібника з імплементації інфомедійної грамотності в діяльності педагогів: «Інформація завжди була важлива для людства. За неї гинули, за неї боролися, оскільки правильна інформація була запорукою ухвалення правильних рішень. А неправильні рішення можуть призвести людину або країну до загибелі, тоді як правильні вестимуть до процвітання. На наших очах змінилася значимість усіх трьох просторів, у межах яких живе людина. Ці простори можна поділити на фізичний, інформаційний і віртуальний. Людина минулого була повністю занурена у фізичний простір. Він її не лише поїв-годував, але звідти приходили і всі загрози. Але загрози можна запобігти, якщо про неї розпо-

відатимуть наперед, тобто інформаційний простір теж виявився важливим. До речі, з цієї причини негативні новини поширюються швидше, ніж позитивні. Вони соціально важливіші за позитивні. І це триває ще з тих давніх часів, коли навіть писемність ще не винайшли, а негативні новини, звісно вже з'являлись. Людину з давніх часів супроводжує і віртуальний простір, реалізований у казках і міфах...»[6]. На наш погляд, у спільній діяльності педагога та учнів простір навчальної аудиторії освоюється для формування поведінки, звичок (фізичний простір), отримання знань (інформаційний простір) та формування світогляду, цінностей/норм поведінки, культурних кодів та сенсів (віртуальний простір). Іншими словами, розуміння інфомедійної грамотності як наскрізної навички у взаємодії з «третім вчителем» виводить нас на візію шкільного дизайну як медіакультурного простору, в якому «захиті» ключі не лише пізнавального, але і соціального розвитку особистості.

Дослідники візуального контенту виділяють декілька критеріїв їх аналізу. Перший критерій – це техніка створення. Тут можна виділити різноманітні категорії: живопис, кіно, фотографія, електронний або цифровий образ, сценографія і спектакль. Всі ці техніки, хоча й різною мірою, дають можливість багаторазового репродукування образів та самих джерел. Другий критерій – локалізація образу, місце його презентації. Місцем локалізації може виступати доступний медіапростір,

публічний простір, приватний простір. З огляду на тему статті, зазначимо, що локалізація визначає не тільки доступність образу, а й характер сприйняття. Третій критерій стосується функції, яку виконує образ. Одні образи реалізують художню функцію – експресивну і естетичну, інші – функцію інформаційну чи документальну, а треті – функції комерційні, рекламні, пропагандистські. Ці функції не виключають одна одну і можуть виступати в різних комбінаціях. Різноманітні візуальні матеріали треба вивчати і як культурні тексти, і як спосіб репрезентації знання, і як контексти культурного виробництва, соціальної взаємодії й індивідуального досвіду [5]. Дослідження різних видів візуального контенту, на думку багатьох сучасних науковців, нерозривно пов’язане з його центральним значенням у сучасному інформаційному споживанні, продукуванні та можливостями глобальної трансляції.

Таким чином, імплементація навичок інфомедійної грамотності та розвиток медіакомпетентностей педагогів є необхідною складовою підвищення їх кваліфікації та формування актуальної навички проектування, організації та використання продуктивного освітнього середовища.

Протягом 2019-2020 років авторки статті долучилися до участі у проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» (компонент ІППО), який реалізовується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Ціль проєкту – допо-

могти українським школам набутти навичок критичного сприйняття інформації (KCI) й усвідомити цінність високоякісної інформації в контексті шкільної освіти. Спираючись на розроблені IREX та перевірені на практиці методики медійної та інформаційної грамотності, проєкт допомагає будувати ефективну сталу модель інтеграції навичок критичного (а значить, і доцільного, осмисленого, вивіреного метою) сприйняття інформації в навчальний процес загальної середньої освіти.

Через залучення фахівців інститутів післядипломної педагогічної освіти проєкт досягає мети: сприяння підвищенню рівня підготовки викладачів і вчителів через оновлення освітніх ресурсів та посилення інституційної спроможності ІППО у кожній із 24 областей України. Саме так – через навченість педагогів та їх власні навички виокремлювати ситуації для застосування інфомедійної грамотності в освітній діяльності – системно відбувається необхідна модернізація освіти.

Профіль навичок інфомедійної грамотності у методології проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» органічно включає візуальну грамотність. Вона розшифровується як взаємопов’язана послідовність: 1) розуміння візуального матеріалу як тексту; 2) уміння аналізувати/ читати образи та символи візуального тексту; 3) розуміння значення та впливу змістового та історичного контексту зображення; 4) уміння працювати з фотографією, карикатурою, плакатом, фільмом як з джерелом інформації; 5) здатність працювати з інфографікою та аналізувати інші візуальні ряди; 6) уміння аналізувати

та верифікувати фотопідробки, виявляти маніпулятивні ефекти зображення[4].

У тренінгах проєкту та методичних розробках уроків для розвитку візуальної грамотності пропонується робота з візуальним матеріалом як джерелом інформації (розуміння контексту, авторства тощо); аналіз елементів зображення (знаки, символи, кольори, тощо); аналіз, верифікація фотопідробок та виявлення маніпулятивних ефектів зображення; створення власного візуального контенту тощо. Варто зазначити, що такі вправи доречні на різних етапах освітнього процесу та у рамках вивчення найширшого кола тем з усіх предметних галузей, а також в проєктній діяльності, STEM-освіті, у позакласній (гуртковій) роботі, творчих, мистецьких івентах тощо.

Інтеграція навичок проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» чітко відповідає впровадженню Державного стандарту базової середньої освіти, бо вона відбувається через напрацьовані в проєкті шляхи, а саме:

- критичне мислення: вміння ставити запитання, обґрунтовувати власну думку, оцінювати та інтерпретувати події, проводити паралелі із сучасністю, аналізувати передумови та причини події;
- інформаційну грамотність: вміння ефективно шукати інформацію, працювати з джерелами й першоджерелами; вміння відрізняти факти від суджень; вміння систематизувати

інформацію, висувати гіпотезу та оцінювати альтернативи;

- соціальну толерантність: вміння ідентифікувати та протидіяти мові ворожнечі, стереотипам і дискримінації; формувати навички етичного спілкування;
- стійкість до впливів: вміння ідентифікувати прояви пропаганди, фейки й маніпуляцію, вплив медіа на емоції;
- інноваційність: вміння втілювати ідеї в т.ч. завдяки онлайн-інструментам [4].

Авторками статті розроблено та сертифіковано у проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» програми модулів для педагогічних працівників, що підвищують кваліфікацію в ПОППО. Вони спрямовані на вирішення таких завдань: формування культури медіаспоживання педагогів як фахівців та активних громадян (усвідомлене сприймання медіаконтенту; критичний аналіз текстів та медіатекстів; ідентифікація маніпулятивних технологій); розвиток особистісних якостей здобувачів освіти (критичного мислення та креативності як інструменту реалізації особистості, лідерства, комунікативної культури на засадах поваги та толерантності; здатності працювати в команді; стресостійкості та складових емоційного інтелекту)[8].

Усі програми засновані на розумінні таксономії цілей у навчанні дорослих та базуються на інтерактивних форматах його організації. Пілотування та моніторинг впровадження модулів пока-

зує їх ефективність для розуміння педагогами імплементації інфомедійної грамотності у професійній діяльності.

Підсумовуючи, можна зробити такі висновки:

- 1) дизайн та візуальне наповнення освітнього середовища є важливим чинником продуктивності освітнього процесу;
- 2) візуальний контент шкільних просторів є медіакультурним простором та носієм значущої освітньої, соціальної інформації;
- 3) для правильної організації та проектування освітнього середовища педагог має володіти навичкам роботи з візуальним контентом;
- 4) візуальна грамотність, як і в цілому інфомедійна грамотність, є наскрізною навичкою, універсальним інструментом розвитку всіх компетенцій, передбачених новими стандартами освіти та професійним стандартом вчителя.

Як вже зазначалось, уміння моделювати освітнє середовище є фаховою компетенцією учителя, регульованою нормативними документами, виконувану відповідно до цілей освіти, спрямованою на забезпечення умов для особистісного розвитку школяра. Позиція вчителя як суб’єкта моделювання освітнього середовища визначається його здатністю оцінювати інформаційно-ціннісну складову освітнього середовища, готовністю вивчати, створювати контент відповідно до освітніх потреб учнів. Ухвалення професійних рішень щодо трансформації освітнього середовища потребує від педагога критичного мислення, інфомедійної грамотності, здатності до рефлексії.

Перспективним у науці може стати розробка показників аналізу візуального контенту школи та інструментів оцінки рівня інфомедійної грамотності педагога, його готовності до використання набутих знань у практиці роботи школи.

Список використаних джерел:

1. Веб-сайт программы InnoSchool. URL : <http://innoschool.tkk.fi/>
2. Веб-сайт программы TALIS. URL : <http://www.oecd.org/edu/talis>.
3. Водолазська Т. В. Освітнє середовище як «третій учитель». Імідж сучасного педагога. – 2018. – № 4 (181). – С. 10-12.
4. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». К.: IREX в Україні, 2019-2020.
5. Ковтун О. С. Специфіка аналізу візуальної інформації в дослідженнях соціальної комунікації / О. С. Ковтун, С. С. Баранова // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». [Електронний ресурс] — 2016. — № 12. — С. 82-85. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2016_12_19.
6. Практичний посібник з медіаграмотності для мультіплікаторів / За загал. ред. В. Ф. Іванова. — Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. – С. 6

7. Руководство по школам доброжелательного отношения к ребёнку. ЮНИСЕФ. URL : http://www.unicef.org/education/index_focus_schools.html.
8. Устименко Т. А. Модернізація змісту та форм підвищення кваліфікації педагогів у контексті вимог концепції «Нова українська школа»: програма тренінгу з розвитку інфомедійної грамотності / Т. А. Устименко // Модернізація управління в контексті вимог Закону України «Про освіту» : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції / за заг. ред. проф. Р. Черновол-Ткаченко, проф. О. Мармази, доц. О. Гречаник. – Ч.І. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 425 с. – С. 348-354.
9. Як створити шкільний простір, що мотивуватиме учнів навчатися <https://nus.org.ua/articles/yak-stvoryty-shkilnyj-prostir-shho-motyvuvatyme-uchniv-navchatysya/>
10. Do Lessons in Nature Boost Subsequent Classroom Engagement? Refueling Students in Flight / Ming Kuo, Matthew H. E. M. Browning and Milbert L. Penner *Frontiers in Psychology*. 04 January 2018.
11. Rodrigues, Pedro F. S., and Pandeirada, Josefa N. S., 'When Visual Stimulation of the Surrounding Environment Affects Children's Cognitive Performance', *Journal of Experimental Child Psychology*, 176 (2018), 140–49
12. The Space: A Guide For Educators Paperback / Rebecca Louise Hare, Dr. Robert Dillon. Irvine, California: EdTechTeam. June 8, 2016. 238 p.
13. The Third Teacher: 79 Ways You Can Use Design to Transform Teaching & Learning / Bruce Mau. March 1, 2010. 254 p.

Annotation. *The role of infomedia literacy of the teacher in creation of visual content of school educational environment is investigated; the influence of the visual content of the school on the mental health, mood, learning outcomes of students is revealed; the relationship between visual «language» and the quality of the educational environment is substantiated.*

Keywords: *infomedia literacy, visual content, school educational environment; «Third teacher»; spatial organization, visual «language», professional competencies of the teacher.*

Вороніна Галина Леонідівна,
кандидат педагогічних наук,
Харківська академія неперервної освіти,
старший викладач кафедри виховання й розвитку особистості

Удовенко Павло Михайлович,
КЗ «Центр дитячої та юнацької творчості №1»
Харківської міської ради,
керівник гуртка

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті розглядаються можливості позашкільної освіти у формуванні медіаінформаційної грамотності, медіаімунітету особистості, рефлексії, критичного мислення, здатності до медіатворчості. Досліджуються основні форми, методи та прийоми організації роботи гуртка щодо реалізації головних завдань медіаосвіти. Доведено, що позашкільна освіта повністю відповідає завданням технологічного забезпечення формування медіаграмотності, сприяючи успішній соціалізації особистості дитини.

Ключові слова: позашкільна освіта, медіаосвіта, медіаграмотність, критичне мислення, метод “проектів”.

У матеріалах “Нової української” школи йдеться про освіту, яка базується на загальнолюдських цінностях, мотивації до соціально значущої життєдіяльності, відповідальності й підтримці добрих ідей, оскільки український соціум потребує творчих громадян, здатних на духовне, моральне й соціально-культурне самотворення й служіння державі та суспільству [3].

Це актуалізує необхідність зосередження, зокрема інформаційних впливів, на формуванні і закріпленні у свідомості й поведінці дітей та підлітків системи смисложиттєвих орієнтацій та цінностей. Однією з інтеграційних ланок, спрямованих на розвиток способів творчого самовираження особистості, є позашкільна медіаосвіта [1, с.14].

Медіа формують картину світу, його сприйняття та моделі поведінки. Засоби масової інформації та Інтернет, посівши пріоритетні позиції у формуванні у дітей картини світу, стали являти особливу загрозу для неусталеної і вразливої дитячої психіки. Збільшення впливу на дитину неконтрольованої інформації про світ, людину, суспільство, природу актуалізує проблему інформаційної освіти, формування медіаграмотності, критичного мислення та критичного ставлення до інформації. У зв'язку з цим система позашкільної освіти потребує сучасних медіаосвітніх програм та організації ефективних медіаосвітніх практик [2, с.236].

Гурткова робота в повному обсязі сприяє розширенню світогляду вихованців, поглибленню знань із основних предметів, створює умови для набуття ціннісних орієнтирів громадянина України – особистості, патріота, інноватора, соціальної та громадянської компетентності засобами медіаосвіти на засадах таких переваг, як добровільність участі та вузька спеціалізація за мотивами та інтересами дитини.

Так, реалізація головних завдань медіаосвіти набуває подальшого розвитку освітньої практики щодо оновлення змісту, методів, форм і впровадження соціально-педагогічних технологій формування медіаграмотності здобувачів освіти на заняттях гуртка.

Одним із методів роботи керівника гуртка є наративний метод, що ґрунтується на педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського щодо розвитку громадянських якостей школярів, формування їх патріотичної спрямованості, національної самосвідомості, толерантності, громадянської активності. Розглядаючи уривки з таких творів Василя Олександровича, як «Серце віддаю дітям», «Листи до сина», «Сто порад учителям» тощо, вихованці на заняттях гуртка отримують можливість помірковувати про сенс життя, вибір майбутньої професії, ставлення до себе, держави, родини, друзів. Ефективними формами організації пізнавальної діяльності гуртків є дискусії, «сократівські діалоги», віртуальні екскурсії тощо.

Особливе місце в процесі формування медіаграмотності посідає метод «проектів» як практика особистісно орієнтованого підходу до організації освітнього процесу в гуртку, урахування вільного вибору й інтересів вихованців.

Для дитини особливою цінністю є проекти, що сприяють розвитку власного творчого потенціалу, пов'язані з життям місцевої громади, поверненням уваги громадськості до важливих проблем. Так, реалізуючи соціально-виховний проєкт

«Зроби свій внесок у збереження екосистеми», гуртківці організовували збір та утилізацію батарейок, проводили роз’яснювальну роботу зі школярами та мешканцями мікрорайону, розповсюджували листівки тощо.

Модернізація змісту позашкільної освіти вимагає від педагога пошуку нових форм і методів роботи, застосування надбань науки й передових практик. У цьому контексті заслуговує на увагу впровадження арт-технологій в освітній процес. Так, використання методу «публіцистичної вистави» забезпечує гальмування дисоціальних тенденцій у розвитку дитячого колективу та сприяє розвитку емоційного інтелекту та рефлексії: гуртківці із задоволенням створюють сценарії публіцистичних вистав, самостійно здійснюють монтаж, підбирають вірші, пісні, «апарти» (яскраві слова-заклики до глядачів) тощо.

Формування медіаграмотності школярів нерозривно пов’язане з розвитком критичного мислення, завдяки чому вихованець набуває навичок перемагати сумніви, аналізувати інформацію, протистояти впливам, маніпуляціям.

Допомогти вихованцям опанувати поняття, пов’язані із сучасними медіа та їх впливом, можна на основі організації науково-дослідницької роботи, наприклад, за темою «Маніпуляція свідомістю: соціально-філософський аналіз», мета якої полягає в здійсненні дослідження проблеми соціального маніпулювання, його ролі в системі суспільних відносин. У ході роботи гуртківці з’ясовують, що маніпуляція – це прихований вплив на психіку та вчинки людей завдяки ефектам заразливості та навіювання. У підкоренні власного «Я» «Я» колективним

величезну роль відіграють ЗМІ, а протистояти таким впливам може людина, що володіє критичним мисленням.

Пошуки шляхів формування медіаграмотності вихованців на заняттях гуртка ґрунтуються на педагогічних техніках розвитку критичного мислення, як, наприклад, освітні кластери, воркшопи, яким властиві висока ефективність, партнерство та емоційність. Такі форми допомагають розвинути практичні уміння та навички ефективного спілкування, роботи з різними джерелами інформації та їх аналізу.

Воркшоп є ефективним методом динамічного навчання, на якому учасники навчаються завдяки власній активній роботі. На занятті у формі воркшопу створюється позитивне середовище, що дозволяє керівнику гуртка зняти у вихованців стрес та прибрати страх, забезпечити інтерес до навчання, спілкування, соціальних проблем, спрямувати роботу на покращення пам’яті. У дітей з’являється перспектива успіху, «потрібності», вони починають творити, генерувати ідеї, утілювати їх у життя на користь собі та іншим, критично мислити, отримують задоволення від спілкування [4].

Роботу з опанування вихованцями поняття «стереотип» та усвідомлення їх ролі в житті людини та суспільства можна на основі обговорення проблеми гендерної політики, зокрема, питання про те, як створюються гендерні міфи, спираючись на соціологічні дослідження, які інтерпретуються медіа крізь призму гендерних стереотипів, а також, як гендерні міфи створюються ненауковими й недостовірними дослідженнями, розтира-

жованими в медіа. Школярі дізнаються про «дослідження», підписані абстрактно: «учені Гарварда», «британські вчені» — перевірити достовірність яких неможливо, бо дані є анонімними. Також діти усвідомлюють, що подібні дослідження несуть суттєве ідеологічне навантаження. Так, розглядаючи на одному із занять публікацію з інтернет-видання про те, що активність тестостерону в організмі чоловіка може змусити його до фінансових ризиків (на прикладі дослідження зразків слини студентів Гарварда), дослідники доводили, що генетика зробила сферу фінансів виключно чоловічою цариною, знайшовши таке «наукове» пояснення причини високого відсотка чоловіків у сфері фінансів. Отримавши самостійне завдання попрацювати з медіаматеріалами, школярі дізналися, що не завжди і не скрізь сфера фінансів була пріоритетом чоловічої діяльності. Ознайомлюючись зі статистикою України часів СРСР, гуртківці змогли дізнатися про те, що в ощадкасах, банках працювали здебільшого жінки (через невисоку зарплатню й неможливість кар'єрного зростання), а от із переходом до ринкової економіки та зростанням ролі фінансового сектору відсоток чоловіків у цій сфері став зростати. Таким чином був розвіяний медіаміф про «біологічний» зв'язок між чоловіком і грошима.

Розвитку медіакультури гуртківців сприяють зображувально-імітаційні творчі завдання, що полягають у створенні кіноафіші, малюнків, колажів, коміксів або в участі школярів у рольових іграх,

наприклад, «Репортаж». На заняттях гуртка можна виконувати творчі завдання за матеріалами ЗМІ, наприклад, складати монологи уявних глядачів, що представлені людьми різних професій, різного віку, освіти тощо. Цікавими для школярів є завдання щодо колективного обговорення та рецензування медіатекстів (фільмів, кліпів, сайтів).

Особливу роль відіграє на заняттях гуртка робота з аналізу медіаповідомлень, завдяки чому школярі вчаться визначати та аналізувати жанри інформаційних повідомлень, розуміти поняття «цензура і самоцензура».

Вправи з аналізу медіаповідомлень можна розробляти на матеріалах газет, працюючи із заголовками, змістом статей, інтернет-видань, реклами (соціальної, політичної, комерційної тощо). Досліджуючи тексти, гуртківці набувають навичок визначення наявності токсичного контенту, ідентифікації проявів пропаганди, розпізнавання її впливу на емоції людини за допомогою лексики, ефектів зображення та виробляють алгоритм протидії стереотипам, також вони опановують прийоми роботи дослідника.

Формуванню рис «громадянськості» сприяє ознайомлення гуртківців із технологією «електронної демократії», адже кожен за допомогою смартфона може активно впливати на якість життя на вулиці, у місті, країні загалом.

Таким чином, позашкільна освіта повністю відповідає завданням технологічного забезпечення формування медіаграмотності серед здобувачів

освіти, сприяючи успішній соціалізації особистості школяра. Цей процес відбувається завдяки впровадженню прийомів опосередкованого педагогічного впливу, діалогічної взаємодії, спільного пошуку істини, розвитку особистості шляхом створення виховних ситуацій із залученням школярів до різноманітної творчої діяльності, у тому числі роботи з медіаресурсами — власне концептуальної основи “Нової української школи”.

Список використаних джерел:

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьоновой, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
2. Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього простору М 42 торів: монографія / за наук. ред. Л. А. Найдьоновой, Н. І. Череповської; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. К. : Міленіум, 2014. 348 с
3. Нова українська школа / М-во освіти та науки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.12.2020).
4. Фопель К. Психологические принципы обучения взрослых. Проведение воркшопов: семинаров, мастер-классов. М. : Генезис, 2010. 360 с.

Annotation: *The article described the possibilities of out-of-school education in the formation of media information literacy, media immunity of the individual, reflection, critical thinking, the ability to media creativity. The main forms, methods and techniques of organizing the work of the circle on the implementation of the main tasks of media education are studied. It is proved that out-of-school education fully meets the objectives of technological support for the formation of media literacy, contributing to the successful socialization of the personality.*

Keywords: *out-of-school education, media education, media literacy, critical thinking, method of project.*

Герман Вікторія Василівна

доцент кафедри української мови і літератури
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

МЕДІАКУЛЬТУРА ОРАТОРА: З ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ СЕРТИФІКОВАНОЇ ПРОГРАМИ «АКАДЕМІЧНА РИТОРИКА» У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Анотація: У статті окреслюється досвід інтеграційного підходу до впровадження проекту IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» у магістерський навчальний курс «Академічна риторика»; доводиться, що таке поєднання дозволить покращити якість формування загальних і фахових компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, а також інфо-медійних компетентностей: уміння критично мислити, ефективно шукати інформацію, відрізняти факти від суджень, втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам, запобігати ризикам у комунікації, ідентифікувати й протидіяти стереотипам і дискримінації.

Ключові слова: риторика, академічна риторика, промова, візуальна грамотність, інфомедійна грамотність, критичне мислення, медіакультура, медіаграмотність.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Серед багатьох актуальних завдань вищої педагогічної освіти одним із найважливіших є підготовка висококваліфікованих медіаграмотних вчителів, які фахово володіють навичками ефективного пошуку інформації, її систематизації, уміють запобігати ризикам у комунікації, обґрунтовувати власну позицію, оцінювати та інтерпретувати події, протидіяти «мові ворожнечі», ідентифікувати прояви пропаганди, ботів, тро-

лів, фейки, маніпуляцію, втілювати робочі ідеї завдяки онлайн-інструментам тощо.

Автор статті є учасником проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який реалізується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Основне завдання проєкту, а отже, і нашої діяльності, вбачаємо у створенні ефективної сталої моделі інтеграції навичок критичного сприйняття інформації в навчальний процес вищої і загальної середньої освіти.

Постановка завдань статті. Формування інфомедійної грамотності сучасного вчителя актуалізується на етапі впровадження Міністерством освіти і науки України навчальної дисципліни «медіаграмотність» у шкільний курс. Проблеми медіаосвіти, медіакультури й медіаграмотності досліджуються такими науковцями, як О. Волошенюк, В. Даниленко, І. Задорожня, В. Іванов, Т. Іванова, А. Калініченко, Т. Кузнецова, В. Лісостанський, В. Мележик, О. Тараненко та ін. [3; 4]. Завдання статті – представити досвід роботи з інтеграції інфомедійної грамотності і навчального курсу «Академічна риторика» (ОР магістр) на прикладі вивчення теми «Промова в академічному красномовстві»

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Мета вивчення навчальної дисципліни «Академічна риторика» у педагогічному виші – формування риторичної культуромовної особистості вчителя з ефективним мисленням, якісним мовленням

та оптимальним спілкуванням; сприяння формуванню загальних і фахових компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, а також інфомедійних компетентностей: уміння критично мислити, ефективно шукати інформацію, відрізняти факти від суджень, втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам, запобігати ризикам у комунікації, ідентифікувати й протидіяти стереотипам і дискримінації.

У сертифікованій програмі навчальної дисципліни «Академічна риторика» [1] поряд із темами, які передбачають опанування студентами логічною, психологічною, полемічною, невербальною культурою оратора, вагоме місце відводимо темі «Медіакультура оратора», яка охоплює такі питання:

1. Медіакультура як здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки; сукупність духовних цінностей, створених інформаційно-комунікаційними засобами, що функціонують у суспільстві щодо елементів культури комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передачі інформації, а також культури її сприймання соціальними групами та соціумом у цілому.
2. Синкретизм медіакультури:
  - медіаграмотність: розуміння, як працюють медіа, їх власники; журналістські стандарти, редакційна політика; вміння визначати жанри журналістських повідомлень; розуміння понять цензури й самоцензури; вміння аналізувати рекламу, розрізня-

- ти її типи (соціальна, комерційна, політична тощо).
  - критичне мислення: вміння ставити запитання, обґрунтовувати власну думку, оцінювати та інтерпретувати події, проводити паралелі із сучасністю, аналізувати передумови та причини події;
  - інформаційна грамотність: вміння ефективно шукати інформацію, працювати з джерелами й першоджерелами; вміння відрізнити факти від суджень; вміння систематизувати інформацію, висувати гіпотезу та оцінювати альтернативи;
  - соціальна толерантність: вміння ідентифікувати та протидіяти «мові ворожнечі», стереотипам і дискримінації; формувати навички етичного спілкування;
  - цифрова безпека: розуміння цифрового сліду; навички кібербезпеки (протидія онлайн-шахрайству, шкідливим програмам);
  - візуальна грамотність: умінь аналізувати фото, символи, інфографіку тощо;
  - стійкість до впливів, фактчекінг: умінь ідентифікувати прояви пропаганди, ботів, тролів, фейки й маніпуляцію, вплив медіа на емоції;
  - інноваційність: умінь втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам, використовувати медіа для соціального блага.
3. Критичний аналіз медіатексту:
- категорія медіа (жанр медіатексту та його особливості);
  - агентство медіа (автор та замовник медіатексту) та його позиція (ангажована, незаангажована, упереджена);
  - контент, підготовлений за кошти і в інтересах замовника («джинса»); його характерні ознаки;
  - аудиторія, на яку спрямована медіаінформація;
  - які соціальні групи чи проблеми представлені в медіатексті; політичні та соціальні тенденції, що віддзеркалені в медіатексті;
  - наявність симпатій чи антипатій авторів;
  - роль заголовку: чи можна зрозуміти зміст тексту й зробити висновки лише за заголовком; чи відповідає заголовок інформації в тексті; чи містить заголовок категоричні твердження, які не можна перевірити;
  - факти чи судження переважають у медіатексті;
  - чи містить медіатекст приховані підтексти, неправдиву або викривлену інформацію (текст-фейк); з якою метою це зроблено: пародія; емоційний тиск; скомпрометувати; упередженість; вигода; вплив; пропаганда тощо;
  - наявність стереотипних рішень у медіатексті;
  - способи впливу на користувача та наявність намірів автора скорегувати його позицію;

- можливості порівняння окремих епізодів медіатексту з раніше отриманою інформацією із інших джерел;
- ознаки маніпуляції свідомістю користувача, ворожнечі, ненависті чи прихованої або відвертої власної позиції автора (авторів);
- мова медіаповідомлення, використання візуальних символів, інфографіки, фото, малюнків, графіків, інших позначок; аудіовізуальні, стилістичні особливості мови та їх відповідність конкретному сюжету; рівень їх відповідності змістовій частині медіаповідомлення;
- відчуття, ставлення, симпатії чи антипатії користувача (сприйняття медіаповідомлення користувачем).

Представимо досвід роботи з інтеграції інфомедійної грамотності й навчального курсу «Академічна риторика» на прикладі вивчення теми «Промова в академічному красномовстві».

Для підготовки до практичного заняття студентам пропонуються такі питання для теоретичного опрацювання (були опрацьовані під час лекції):

1. Промова як жанр академічного красномовства. Історія виникнення й розвитку жанру промови. Античне епідейктичне красномовство: Аристотель і Цицерон. Ф. Прокопович – майстри епідейктичних промов. Види промов у сучасній школі: епідейктичні (похвальні, урочисті); євхаристичні (висловлення подяки); вітальні (з певної нагоди); агітаційні та ін.

2. Основні риси промови: змістовність, логічність, доступність, лаконічність, образність, емоційність тощо. Роль імпровізації у промовах.

3. Етапи підготовки та структура промови. Роль вступу і висновків у промові оратора. Елокуція промови. Мовні та виражальні засоби. Невербальна культура оратора під час виголошення промови.

Далі студентам пропонується виконати такі практичні завдання (з подальшим обговоренням на занятті):

1. Підготуйте агітаційну промову на тему: «Факультет іноземної та слов'янської філології СумДПУ імені А.С. Макаренка – це освіта, що змінює життя», виявивши риторичну культуру оратора й застосувавши презентацію з фото чи відеоматеріалами. Підбираючи фото, зверніть увагу на схему «На що варто звертати увагу в матеріалах із фото».
2. Підготуйте подячну промову навчальному закладу (факультету, кафедри, викладачам тощо) й розмістіть її на сайті факультету іноземної та слов'янської філології СумДПУ імені А.С. Макаренка.
3. Підготуйте похвалу рідному місту (селу) й розмістіть її в одному із соціальних медіа (див. схеми «Моє медіаполе» та «На що варто звертати увагу в соціальних мережах?»).
4. Укладіть «цитатник» із порад ораторів-промовців щодо його невербальної культури (за бажанням – оформіть у вигляді оригінального «подарунку» колегам-магістрантам).
5. Продовжуйте роботу над укладанням риторичної папки, додавши матеріали до теми.

Опрацювання теми «Промова в академічному красномовстві» передбачає також виконання самотійної роботи з перевіркою та оцінюванням, а саме:

1. Виголосіть агітаційну промову «Факультет іноземної та слов'янської філології СумДПУ імені А.С. Макаренка – це освіта, що змінює життя» в 11 класах шкіл чи в інших закладах освіти і завітуйте майбутніх абітурієнтів.
2. Опублікуйте вашу промову в ЗМІ й презентуйте публікацію викладачеві. Користуючись схемою «Практичні маркери: шість типів контенту», продумайте й обґрунтуйте:
  - жанр тексту;
  - тип контенту;
  - цільова аудиторія;
  - упередженість/неупередженість тексту;
  - наявність/відсутність фейків;
  - факти/судження;
  - відсутність/наявність маніпуляції, пропаганди, дезінформації;
  - соціальна толерантність: наявність/відсутність мови ворожнечі, наявність/відсутність етичних норм, стереотипів.

Наприклад, це може бути блог-спогад «Незабутні хвилини навчання в СумДПУ» або ін. жанр.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Таким чином, інтеграційний підхід до реалізації проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», зокрема в магістерський курс «Академічна ри-

торика», тема «Промови в академічному красномовстві» дозволить покращити якість підготовки й формування компетентностей майбутніх педагогів, а саме: критичне мислення, інфомедійна й візуальна грамотність, критичне мислення, інноваційність тощо.

Перспективу вбачаємо в окресленні інтеграційних можливостей проєкту з іншими темами курсу «Академічна риторика».

Список використаних джерел:

1. Герман В. Академічна риторика: інтегрована програма навчального курсу, сертифікована IREX «Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність»; електронна (другий рівень освіти). Суми, 2020. 66 с.
2. Герман В. Інтеграція проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» і курсу «Сучасна риторика». Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. № 2 (96). С. 12-23.
3. Задорожня І. Т., Кузнецова Т. В. Медіаосвіта. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремінь. Київ: Юрінком Інтер, 2008.
4. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник/ ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; наук. ред. В. В. Різун. Київ: Центр вільної преси, 2012.

Annotation: *The article describes the experience of an integration approach to the implementation of the IREX Project «Learn and distinguish: info-media literacy» in the master's training course «Academic rhetoric»; it is proved that this combination will improve the quality formation of general and professional competencies of future teachers of Ukrainian language and literature, as well as info-media competencies: the ability to think critically, effectively search for information, distinguish facts from judgments, implement ideas through online tools, prevent risks in communication, identify and counteract stereotypes and discrimination.*

Key words: rhetoric, academic rhetoric, speech, visual literacy, info-media literacy, critical thinking, media culture, media literacy.

Глиняннюк Наталія Василівна,
Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
старший викладач кафедри педагогіки і психології

ФОРМУВАННЯ МЕДІАПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті визначено поняття «медіапсихологічна компетентність педагога». Виділено, що від її сформованості наряду залежить рівень медіакомпетентності і медіакультури здобувачів освіти, з якими вони працюють. Визначено і проаналізовано ключові аспекти формування у педагогів медіапсихологічної компетентності шляхом уведення медіаосвітньої складової у зміст вивчення психології на курсах підвищення кваліфікації психологів. Зроблено висновок, що медіапсихологічна компетентність педагога є його специфічною навичкою, необхідною для ефективного виконання конкретних дій, направлених на реалізацію завдань медіаосвіти. Також підсумовано, що робота з формування цієї інтегрованої якості особистості потребує уваги до свого змісту.

Ключові слова: медіапсихологічна компетентність педагога, медіаосвіта, медіакомпетентність здобувачів освіти, післядипломна освіта педагогів.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Якість життя сучасної людини тісно пов'язана з тим, як вона сприймає інформацію з різноманітних джерел, у тому числі ЗМІ, і як вона це використовує. З одного боку, завдяки засобам масової інформації (далі ЗМІ) дорослі і діти виходять за межі тієї території, культури тощо, де вони перебувають у даний момент. Це створює сприятливі умови для їх розвитку та навчання, підвищення

якості життя тощо. З іншого боку, велика кількість дуже різної інформації, засилля низькопробних медіапродуктів, часто відверто насильницького, расистського, шовіністичного, ненависницького тощо характеру вимагають особливої уваги всіх, хто залучений до навчання і виховання дітей. Адже їх психіка активно розвивається, і засобів протидії у них менше. Ідеться, насамперед, про критичність мислення, можливість входити в рефлексивну позицію, наявність великої кількості різноманітних моделей поведінки та зрілість ціннісно-сислової сфери. Водночас дорослий вік у біологічному сенсі – не гарантія зрілості цих характеристик та особистості загалом. Це не з'являється разом із досягненням людиною певного віку, а є результатом особистісного зростання під впливом ситуацій саморозвитку або спеціально організованих недифіцитних умов. Коли йдеться про дитину, то такими умовами є освітні умови. А медіаосвіта – це частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа [5, с. 16]. Якість цієї роботи зі здобувачами освіти напряму залежить від медіапсихологічної компетентності педагога, що й визначає актуальність даної проблеми.

Постановка завдань статті: визначити поняття «медіапсихологічна компетентність педагога»; представити опис досвіду формування у педагогічних працівників медіапсихологічної компетентності шляхом уведення медіаосвітньої складової у зміст вивчення психології на курсах підвищення їх кваліфікації.

Виклад основного матеріалу

Зміст, який вкладається в поняття «компетентність», за дослідженнями В.Кальней, Дж. Равен, І. Тараненко, М. Холодної, С. Шишова, С. Бондар не зводиться ні до знань, ні до вмінь, ні до навичок. «Компетенцію можна розглядати як можливість встановлення зв'язку між знаннями і ситуацією або, в ширшому розумінні, як здатність знайти, виявити процедуру (знання і дію), яка придатна для розв'язання проблеми» [2, с. 8-9]. Саме в такому контексті будемо розглядати медіапсихологічну компетентність педагога.

Поняття «психологічна компетентність» Т.І. Єрмаков, наприклад, визначає як здатність індивіда взаємодіяти з людьми в системі міжособистісних відносин, а тому включає вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, визначати особистісні особливості й емоційний стан інших людей, обирати адекватні способи спілкування [3, с. 200]

У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні медіакомпетентність визначається як рівень медіакультури, що забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізовувати активну громадянську позицію [8]. А ось поняття «медіапсихологічної компетентності» вживається в даному документі стосовно педагогів, а саме медіапедагогів, – тих, хто сприяє формуванню медіакомпетентності.

тентності здобувачів освіти. Цей термін підкреслює значимість психологічної складової в готовності педагогів вибудовувати свою роботу, пов'язану з вирішенням проблем медіаосвіти і направлену на формування медіакомпетентності здобувачів освіти.

Отже, медіапсихологічну компетентність розглядаємо як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретних дій, направлених на реалізацію завдань медіаосвіти.

Будь-яка компетентність, у тому числі медіапсихологічна, — це інтегрована особистісна якість, система тих засвоєних знань, способів, ціннісних ставлень, установок, мотивації, за допомогою яких людина має можливість вирішувати ті чи інші проблеми, завдання своєї життєдіяльності. Нове знання, окремі уміння тільки тоді мають практичний вияв, коли інтегруються в цю загальну систему, вступають у зв'язки з іншими структурними елементами особистості, піддаються творчому перетворенню. Тоді змінюється їх використання відповідно до цілей і умов професійної діяльності. Тому процес формування медіапсихологічної компетентності педагогів не може базуватися на передачі їм готових моделей поведінки, вивченні виключно інформації про те, як діяти в тих чи інших ситуаціях. Таке навчання, звісно, дозволяє засвоїти окремі елементи діяльності, але й може призвести до нівелювання переваг унікального досвіду кожного педагога, некритичного копіювання, втрати можливостей особистіс-

ного зростання тощо. Окрім того, неможливо дати рекомендації на всі випадки життя, а говорити про правильність одних способів поведінки і неправильність інших і поготів. Тому для нас стало важливим створити особливе середовище для формування медіапсихологічної компетентності, що стимулює потребу, бажання розібратися, спробувати, змінити, виявити, вивести нове знання, оцінити набуте вміння, вирішувати проблеми медіаосвіти тощо.

Маємо досвід введення медіаосвітньої складової у зміст вивчення психології на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників різних спеціальностей в очному та дистанційному форматах у Івано-Франківському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (різні змістові модулі). Це дає можливість виділити ряд важливих аспектів, котрі сприяють формуванню медіапсихологічної компетентності сучасного педагога.

1. Педагогу важливо розуміти, як дитина (загалом людина) сприймає інформацію. На початку тренінгу з вчителями чи вихователями в процесі виявлення їх очікувань від навчання щодо будь-якої частини освітнього процесу, в тому числі медіаосвіти, можна почути в більшості випадків про «нові методи навчання», «щось дуже практичне» і тому подібне. Йдеться, насамперед, про те, що відразу переноситься в педагогічну практику майже в незміненому вигляді на конкретний урок, заняття тощо. Однак завершення навчання засвідчує,

що найбільше вразило, запам'яталося або перевернуло розуміння дорослих зовсім інше. А саме – те, що сто-сується сутності певного явища, загальних механізмів роботи («як це працює»). І тут вже йдеться про розуміння загальної основи діяльності, у тому числі щодо ме-діаосвіти. Тому можемо зазначити, що, працюючи над формуванням медіапсихологічної компетентності педа-гогів, важливо приділити увагу питанню особливостей сприйняття людиною інформації. Натомість, відповідь на питання «як це можна робити» (конкретні способи та методи роботи, що сприяють формуванню медіакомпетентності здобувачів освіти) можна презентувати вже як один із варіантів, як приклад педагогічної практики. Такий підхід, на нашу думку, відкриває перед педагога-ми нові можливості створення власних засобів, методів, систем роботи як характерних особливостей вже своєї медіаосвітньої практики.

Наприклад, у межах вивчення змістового модуля «Нейропсихологія» педагогічні працівники різних спеціальностей знайомились із тим, як людина сприймає інформацію в різних контекстах. Сутнісна характеристика цього процесу полягає в тому, що образ певного об'єкта – це результат не тільки роботи органів чуття (зір, слух, нюх, смак, рівновага, відчуття положення тіла в просторі), але й інтерпретації побаченого, почутого тощо. Тому тут ми акцентували увагу учасників на двох основних аспектах. Перший – ми сприймаємо будь-що не таким яким воно є, а так, як людський мозок нам дозволяє це зробити (і прикладом тут є різноманітні ілюзії сприйняття). Другий – результат сприймання залежить від досвіду людини, її знань, цінностей та смислів. Саме вухом,

рот чи око не можуть створити в мозку людини образ того, що вона сприймає. Те, як вона тлумачить це, як мислить, як ставиться до себе і світу, до чого прагне, які в неї інтереси та бажання, і навіть те, які емоції та почуття переживає в даний момент тощо – тут все має значення. Тому чим більш зріла людина в найбільш повному розумінні цього слова, тим багатше вона сприймає дійсність, тим більше зв'язків між елементами та інших невидимих чи скритих моментів їй під силу в процесі сприймання, яке тісно пов'язане з мисленням. Педагоги в результаті приходять до висновку, що, маючи на меті підготувати школярів до безпечної та ефективної взаємодії із засобами масової інформації, велику увагу сьогодні треба приділяти не тільки знанням школярів про те, хто, як і для чого створює інформаційні продукти, але й їх ціннісно-смысловій сфері, розвитку психіки загалом. За дитиною ні зараз, ні в майбутньому не ходитимуть постійно вихователі, вчителі чи батьки, щоб убезпечити від маніпуляцій, допомогти розібратися у вирі інформації, показати, як використовувати її ефективно тощо.

2. Запровадження медіаосвіти в закладі освіти вимагає створення середовища, наповненого характерними їй цінностями та смислами

Із ціннісними зрушеннями в суспільстві пов'язана поява медіаосвіти в світовому освітньому просторі. А така загальнолюдська цінність як свобода особистості, визначає її зміст. Тому формування медіаосвітньої компетентності педагогів вимагає особливого середовища, що наповнене відповідними цінностями та смислами.

Оскільки саме це має стати згодом завданням педагога, котрий працюватиме на формування медіаосвітньої культури своїх вихованців. Це ключова умова, важливість створення якої підтверджує О.Г. Асмолов: «Дитина спочатку в процесі сумісної діяльності і діалогічного спілкування вступає у світ смислів» [1]. Відповідно освітнє середовище, що наповнене характерними медіаосвіті цінностями та смислами, сприяє формуванню медіакомпетентності школярів. Тут перед педагогами часто постає питання: «А де ж ті смисли і цінності?». Акцентуємо увагу учасників на тому, що побачити і намацати їх складно. Вони в нашій діяльності і її продуктах. У тому, до чого прагнемо, що робимо із задоволенням, а що ні, що в першу чергу, а що «ще почекає», чого соромимось, що кажемо і коли, на що витрачаємо зароблені гроші, що дивимося по телевізору чи переглядаємо в мережі Інтернет, як реагуємо на те, що почули чи побачили тощо. Дитина інтуїтивно схоплює це в суспільстві: вдома, у школі, на вулиці, по телебаченню і т. д. Далі ці смислові утворення задають перспективу, в якій вона себе реалізує. Наприклад, часто доводиться чути запитання «Чи варто підліткам показувати ролик про те, яким чином спеціально навчені люди маніпулюють свідомістю людей із тією чи іншою метою». Мовляв, вони самі почнуть більш професійно використовувати маніпуляцію. Але важливо не те, що людина побачила, а який смисл вклала в це. Бо діятиме вона згодом у відповідності до смислу, а не до побаченого. Тому акцентуємо увагу педа-

гогів на тому, що дуже важливо. По-перше, який «посил» несе цей відеоролик чи фільм. А по-друге, яким чином буде організоване обговорення побаченого. Щодо першого, то покладатися тільки на свої знання психології дітей не варто, краще використовувати фільми та інший інструментарій, спеціально призначений для профілактичної роботи з неповнолітніми. А щодо другого, зауважуємо, що фільм – це навчальний матеріал, із яким можна працювати професійно і ні. Таким чином виходимо на важливість такої складової інтерактивного заняття як обговорення, котре покликане допомагати дітям осмислити, побачити те, що було скритим, співвіднести з власним досвідом, зробити відповідні висновки тощо. Якщо фільм досить довгий і несе різні «посили», то рекомендуємо педагогам у деяких випадках «перегляд із зупинками для обговорення». Варто зауважити, що попри зовнішню простоту і очевидність такої частини роботи педагога на інтерактивному занятті як організація обговорення, воно викликає чи не найбільше проблем, коли учасники самі пробують це робити в тренувальному режимі. Складнощі полягають у тому, що їм легше ставити запитання стосовно певного матеріалу, а не внутрішнього світу школярів. Ідеться про те, що дітям треба допомагати самим зробити висновки стосовно власного розвитку.

Педагогу як спеціалісту в сфері «людина-людина» важливо вміти виділяти ціннісну основу діяльності іншої людини і мати звичку задумува-

тися над своєю. Тому що його особистість, те, що він (вона) робить — також частина освітнього середовища, яка має вплив на вихованців та їх батьків, власне на їх ціннісно-смыслову сферу. Згодом коли людина, в котрої зріла ціннісно-смыслова сфера, стикається з будь-якою складною проблемою (у тому числі пов'язаною, наприклад, із агресивним впливом мас-медіа), вона має змогу бути самодостатньою в плані прояву цінностей і смислів як основних орієнтувальних критеріїв. Вона є максимально автономною стосовно зовнішнього впливу. Натомість, знання дію не гарантують, тим паче вони швидко старіють. Не універсальні і не всі вміння. І попри те, що вони також важливі і пов'язані з формуванням ціннісно-смыислової сфери, саме цінності та смисли сутнісно визначають будь-яку свідому діяльність людини. Вони відповідають на питання «во ім'я чого це?». А вже цілі діяльності, далі — шляхи, засоби, форми та методи — залежать від відповіді на це запитання. Вислів В. Франкла (перефразування Фрідріха Ніцше) підкреслює фундаментальну основу цінностей та смислів діяльності людини: «Той, хто знає, навіщо жити, може витримати будь-яке “як” » [6].

Зміст однієї з тем модуля «Психологія розвитку» якраз передбачає інтерактивні вправи та інформаційні повідомлення, що спрямовані на розширення можливостей педагогів впливати на розвиток ціннісно-сислової сфери здобувачів освіти, у тому числі за допомогою засобів медіаосвіти.

3. Навчання педагогів має бути гідним прикладом їх роботи зі здобувачами освіти щодо реалізації завдань медіаосвіти

Одна з особливостей роботи з дорослою аудиторією, зокрема з педагогами, у системі освіти полягає в тому, що дорослі схильні навчатися не тільки того, що містить навчальний матеріал. Можливо, навіть більшою мірою вони беруть для своєї практики те, як їх вчать: як організовують середовище, які форми і методи використовують, як поведуться і який вигляд мають викладачі, що говорять поза заняттям тощо. Тому така нова для багатьох педагогів частина освітнього процесу як медіаосвіта потребує особливо ретельної підготовки у всьому: змісті матеріалу, формах і методах роботи, постійної рефлексії власного досвіду та апробації занять у присутності колег – спеціалістів з медіаосвіти. Наприклад, якщо ми акцентуємо увагу учасників на тому, що активні та інтерактивні методи навчання в межах медіаосвіти переважно більш ефективні в силу цілого ряду причин, то роботу з педагогами організовуємо в очному форматі, як повноцінний тренінг-курс. Є модулі з психології, де введена медіаосвітня складова наскрізно – це тренінг-курси з відповідною структурою, методами, роботою на основі досвіду учасників, особливою увагою до організації групи, атрибутами тренінгу тощо («Психологія розвитку», «Нейропсихологія» та «Ефективне педагогічне спілкування»). Фактично йдеться про імітаційну модель навчання, де робота групи і тренера імітує те, чого учасники можуть навчитися – керувати динамікою групи, конструювати сценарії занять, що сприяють формуванню медіакомпетентності школярів, проводити інтерактивні заняття, забезпечувати зворотний зв'язок, бути в ролі тренера тощо. Така стратегія ще й дає змогу

відчути тренінг та інтерактивні методи навчання через власні почуття та емоції, зробити цінні для себе висновки. Це в свою чергу є ефективним для напрацювання в подальшому професійної авторської моделі поведінки педагога. Основний акцент у змісті такого навчання — у сприянні дорослій людині стати більш зрілою в особистісно-професійному плані через самодослідження. А матеріали з медіаосвіти та психології – це певні засоби, які треба використовувати вправно і доцільно. Водночас спеціально створені в процесі навчання ситуації та попередньо пережиті події в професійному житті педагогів виступають джерелом розвитку. Насправді те, що є центром роботи викладача — людина чи навчальний матеріал з медіаосвіти —, педагогічні працівники добре відчують навіть інтуїтивно. Це результат їх досвіду. Тому в роботі з дорослими фахівцями дуже важливо не плутати головне з другорядним, не втрачати основний сенс професійної діяльності. Інакше це може призводити, насамперед, до переносу ними вже в свою практику цих «перекосів» та незадоволеності процесом і результатами навчання.

У ролі ефективного засобу формування медіапсихологічної компетентності педагогів виступає особистість викладача/тренера. Йдеться про те, чи демонструє він (вона) критичне мислення (не тільки що думає, але й як думає), як використовує різного роду інформацію тощо, що є цілями медіаосвіти. Усе це можна навмисно демонструвати там, де це доречно. Але в більшості випадків – це

прояв справжніх особистісних якостей викладача/тренера, що виявляються ненавмисно. Тому над ними також потрібно працювати. Це відомий випадок: якщо хочеш здаватися чесним (або добрим...) – будь таким.

4. Педагогу слід бути психологічно готовим до роботи зі складними ситуаціями, пов'язаними з медіаосвітньою культурою людини

Реальність завжди багатша, ніж будь-яка модельована ситуація з цієї реальності. Тому, якщо педагог ставить за мету формування саме медіакомпетентності здобувачів освіти, а не тільки їх окремих знань чи вмінь, то йому важливо бути готовим працювати зі складними ситуаціями. Йдеться і про ті, які не мають однозначного вирішення в суспільстві, і ті, які дуже незручно чи не прийнято обговорювати. Це потребує від педагога психологічної готовності, що включає різні аспекти. Наприклад, розуміння, чому діти сміються, коли заходить мова про секс (що означає цей сміх), у чому суть зрілої професійної реакції педагога і як підібрати у відповідності до своєї особистості слова, вираз обличчя тощо. Або коли в ЗМІ йдеться про війну на сході України, чому діти схильні підтримувати позицію автора, котрий пропагує ненависть до ворога і що з цим робити, щоб не ранили почуття деяких з них і водночас піддати критичному осмисленню дану інформацію. Робота з різними інформаційними продуктами вимагає готовності фактично до будь-якої реакції дитини. Тому, коли в модулі «Психологія розвитку»

йдеться про розвиток емоційного інтелекту підлітків чи учнів молодшої школи, обговорюємо питання виявлення та обговорення їх емоцій на прикладі роботи з матеріалами медіаосвіти.

5. Суто психологічні питання, пов'язані з маніпуляціями свідомістю людини і психологічної залежності від Інтернету мають стати предметом глибокого професійного обговорення з педагогами

Розроблений нами модуль «Ефективне педагогічне спілкування» передбачає роботу з темою «Маніпуляція свідомістю та способи протидії маніпулятивним впливам». Саме тут ми маємо можливість і вбачаємо потребу будувати свою роботу на прикладах в тому числі, пов'язаних із маніпуляціями свідомістю за допомогою інформаційних технологій. Така робота має позитивний відгук серед педагогічних працівників різних категорій в тому числі ще й тому, що передбачає моделювання ситуацій, рольові ігри, де має місце маніпуляція. Так педагоги глибше і без примусу засвоюють основні психологічні моменти, пов'язані з цим соціальним явищем: як саме маніпулятор може вплинути на «відключення» критичного мислення людини, що маніпулюють саме почуттями людини, зокрема тими, що є для неї «слабким місцем» тощо. А також як, наприклад, за допомогою перегляду з дітьми по телебаченню чи в Інтернеті реклами товарів працювати на розвиток їх критичного мислення.

Щодо інтернет-залежності неповнолітніх, то ця проблема включена до роботи з модулем «Психологія розвитку», коли йдеться про розвиток особистості дітей молодшого шкільного віку, підліткову кризу та перехід до юнацького періоду. Це велика робота в малих групах, де

педагоги спершу вивчають інформацію з психології, а згодом напрацьовують відповіді на запитання «що з цим робити» і обмінюються напрацюваннями вже у великій групі. Варто сказати, що дане питання справді потребує обговорення серед освітян, оскільки в їх середовищі часто приймаються як однозначно правильні висновки, що насправді є міфами. Виникають вони в побуті і не мають жодного відношення до науки психології. Це стосується і того, як проявляється інтернет-залежність, і підходів її профілактики. А забобони і міфи – не найкраща основа для роботи з дітьми в системі освіти.

6. Питання, пов'язані з розвитком критичного мислення здобувачів освіти, варто максимально спрямовувати в практичну площину

Розвиток критичного мислення школярів, з одного боку, – особлива змістова домінанта медіаосвіти, а з іншого – м'яка навичка, що є цільовим орієнтиром сучасної освіти загалом. Тому більшість педагогів звикли до цієї теми, що має свої позитивні та негативні наслідки. А вправи з медіаосвіти не тільки розширюють їх арсенал засобів діяльності, але часто стають доказом того, як ефективно можна працювати на розвиток критичного мислення. Найбільше даний матеріал представлений у модулях «Ефективне педагогічне спілкування» та «Психології розвитку».

Критичне мислення – це один із видів мислення, яке призначене, насамперед, щоб коригувати само себе і відчувати контекст, щоб судження людини базувалося на критеріях [4]. Сформованість навички перевіряти інформацію, а не приймати на віру, є важливою для будь-

якої сучасної людини, оскільки пов'язана з якістю її життя. Тому, з одного боку, працюємо на розвиток критичного мислення самих педагогів, а з іншого — вчимо їх відповідно працювати з дітьми. Наприклад, даємо для аналізу різноманітні тексти або відеоролики з прихованою рекламою якогось продукту і пропонуємо спершу висловити свої враження про нього, того, хто його представляє, свої думки з приводу бажання більше про нього дізнатися тощо. А вже тоді аналізуємо: чи думали вони про цей продукт раніше, чому так думають тепер, кому це вигідно, що для цього зробив представник і т. д. І це не кінець. Адже вчителю потрібно згодом будувати відповідну роботу з дітьми. Тому потім ще й повертаємося думками до того, як ми працювали: що робили спершу, що потім, з приводу чого запитання до них були першими, які емоції та почуття виявлялися і чому і т. д.

7. Формування медіапсихологічної компетентності педагогів вимагає роботи на основі рефлексії їх досвіду.

Медіапсихологічна компетентність, як і будь-яка інша компетентність, виявляється в діяльності людини і існує у формі діяльності (реальної чи мисленнєвої). На противагу знання існують у вигляді інформації. Тому процесуальний бік роботи педагогів, спрямованої на розвиток медіапсихологічної компетентності, є водночас частиною цього результату. Йдеться про те, що процес навчання є частиною його результату. Це такий погляд на навчання людини, що вимагає особливої

уваги до особливого механізму засвоєння, умови появи в індивіда нових способів діяльності і нових спроможностей (Г. Щедровицький [10]), механізм природного розвитку діяльності [10] як засіб формування професіоналізму педагога (Т.М. Стрітьєвич [9]). Тому прийняття педагогами в процесі формування їх медіапсихологічної компетентності рефлексивної позиції (позиція звернення до свого внутрішнього світу) є важливою умовою забезпечення ефективності цього процесу. Те, як учасник думає, на основі чого ухвалює рішення, наскільки свідомо ухвалене це рішення тощо стає предметом відстеження.

Рефлексивне мислення максимально активне, як правило, тоді, коли вирішуються найскладніші в інтелектуальному плані завдання. Тому передбачаємо роботу з модельованими життєвими ситуаціями, для яких у людини немає готових алгоритмів рішення і де замало звичайних логічних суджень, де важливо осмислити дії, вчинки свої чи інших людей. У результаті педагогічний працівник має змогу вибудувати власну модель поведінки в даній ситуації та/або ймовірну модель поведінки іншої людини. Цей психологічний механізм може творити буквально чудеса в процесі будь-якої діяльності. Так педагог, демонструючи тактичну майстерність, заздалегідь може наче відчувти виникнення конфліктної ситуації в ході розмови і заздалегідь змодельовати можливий вихід з неї чи спосіб уникнення. Або вчитель фізичної культури буквально відчуває, коли треба фі-

зично підтримати учня, котрий перестрибує перепону. І це не надприродне явище, а унікальна здатність людини «мислити про своє мислення», що виконує функцію самоуправління і самоорганізації мисленнєвої діяльності. Тому, чим краще розвинені рефлексивні здібності людини (у даному випадку — педагога), тим вищий рівень її професійної компетентності загалом. А в контексті медіапсихологічної компетентності – тим вищий рівень її свідомого споживання медіапродукції і саморегуляції своєї взаємодії з нею, вміння формувати медіакомпетентність здобувачів освіти.

Навмисне створення викладачем умов для рефлексії учасників передбачає спершу організації предметної діяльності (наприклад, виконання завдання в груповій роботі). Адже рефлексія – це післядія. А далі — зупинка цієї діяльності і аналіз. Особливо яскраво рефлексують учасники, коли попередньо мали справу з певною модельованою ситуацією. Якщо вона вже пережита педагогами раніше в житті, то в умовах тренінгу вона реконструюється, а потім аналіз спрямовується на те, щоб зрозуміти, що вони відчують, як ситуацію осмислюють і які внутрішні резерви для вирішення подібних проблем у них є. Далі педагог самостійно вибудовує свій найбільш загальний та частковий алгоритм дій у цілому класі схожих ситуації. І якщо це нове знання вибудовуване на основі рефлексії власного досвіду, то, як правило, сприймається ним як особистісно значиме. Може статися, що на даний момент у процесі навчання для певної професійної проблеми не знаходиться рішення, тоді робота з учасниками спрямовується на її усвідомлення і прийняття. Відтак такий результат теж прийма-

ється як позитивний, що так чи інакше буде відображений в осмисленні ними інших ситуацій. Так на основі рефлексії власного досвіду педагог має змогу здійснювати «саморух» до зростання, долаючи перепони, що також знаходяться в ньому. у сутності – це асиміляція нового досвіду як синтезу усіх його необхідних складових за рахунок внутрішніх резервів особистості.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Медіапсихологічна компетентність педагога — це специфічна здатність педагогічного працівника, необхідна для ефективного виконання конкретних дій, направлених на реалізацію завдань медіаосвіти. Робота з формування цієї інтегрованої якості особистості педагога потребує уваги до свого змісту. Досвід уведення медіаосвітньої складової у зміст вивчення психології на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників з метою формування у них медіапсихологічної компетентності дає змогу говорити таке:

- 1) якість роботи педагогів із формування в здобувачів освіти медіакультури та медіакомпетентності на пряму залежить від медіапсихологічної компетентності педагога;
- 2) можна виділити ряд важливих аспектів, котрі сприяють формуванню медіапсихологічної компетентності сучасного педагога, а саме:

педагогу важливо розуміти, як дитина (і людина загалом) сприймає інформацію; запровадження медіаосвіти в закладі освіти вимагає створення середовища, наповненого характерними їй цінностями та смислами;

навчання педагогів має бути гідним прикладом їх роботи зі здобувачами освіти щодо реалізації завдань медіаосвіти; педагогу слід бути психологічно готовим до роботи зі складними ситуаціями, що моделюють реальні; суто психологічні питання, пов'язані з маніпуляціями свідомістю людини і психологічною залежністю від Інтернету, мають стати предметом глибокого професійного обговорення з педагогами; питання, пов'язані з розвитком критичного мислення здобувачів освіти, варто максимально спрямовувати в практичну площину; формування медіапсихологічної компетентності педагогів вимагає роботи на основі рефлексії їх досвіду.

У подальшому бачимо необхідність працювати в цьому напрямку далі і побудувати систему роботи з формування медіапсихологічної компетентності педагогів в умовах курсового та міжкурсового навчання засобами психології.

Список використаних джерел

1. Асмолов А.Г. Личность как предмет психологического исследования / А.Г. Асмолов. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1989. — 104 с.
2. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі, 2003. — №2. — С. 8-9.
3. Єрмаков Т.І. Індивідуальне розуміння концепту «Я» як ключова компетентність особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства / Т.І. Єрмаков. // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей – К.: Міленіум, 2002. – Вип. 6(9). – С. 200–207.
4. Ліпмен М. Чим може бути критичне мислення / Метью Ліпмен // Вісник програм шкільних обмінів, 2006. — № 27. — С. 17-29.
5. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд; автори: Іванов В., Волощенко О., Кульчинська Л. – К.: АУП, ЦВП, 2011. – 58 с.
6. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог в концтаборі. – рік першого видання 1959; переклад О. Замойська / В. Франкл. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2020. – 160 с.
7. Субашкевич І. Р. Формування ціннісно-сислової сфери студентів педагогічних спеціальностей засобами медіапсихологічних технологій: практ. посіб. / Ірина Романівна Субашкевич. – Львів: Растр-7, 2016. – 60 с.
8. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс] // Media Sapiens. – 2016. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua>.
9. Стрітьєвич Т.М. Рефлексія як засіб формування професіоналізму під час педагогічної практики [Електронний ресурс] // е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку», 2010. — Випуск №3. Режим доступу: <http://www.intellect-invest.org.ua/>

10. Щедровицкий Г. Рефлексия в деятельности [Электронный ресурс]: Центр гуманитарных технологий. – 2007. – Режим доступа к ресурсу: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/5385>

Annotation. *The article defines the concept of «teacher’s media psychological competence». It is highlighted that the level of media competence and media culture of the learners with whom they work directly depends on its formation. It is identified and analyzed the key aspects of the formation of teachers’ media psychological competence by introducing a media educational component in the content of the study psychology in advanced training courses. In the article concluded that teacher’s media psychological competence is his specific ability that is required for the effective implementation of specific actions aimed at implementing the tasks of media education. It is also concluded that the work on the formation of this integrated quality of personality requires attention to its content.*

Keywords: *teacher’s media psychological competence, media education, learners’ media competence, teachers’ postgraduate education.*

Гринь Олена Володимирівна,
кандидат історичних наук, доцент,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства

ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ У ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ 1939 р. – ПОЧАТОК ХХІ СТ.»)

Анотація: У статті проаналізовано можливості інтеграції інфомедійної грамотності у навчальну дисципліну «Історія України (1939 р. – початок ХХІ ст.)», наведено конкретні приклади вправ, які спрямовані на розвиток критичного мислення та інформаційної компетентності.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, критичне мислення, медіатекст.

На сучасному етапі розвитку людства, коли стрімко зростають обсяги інформації, особливого значення набуває формування навичок інфомедійної грамотності, що включає у себе критичне мислення, інформаційну та візуальну грамотність,

стійкість до впливів, соціальну толерантність [2, с. 37].

Для сучасного українського суспільства за умов інформаційної війни, яка супроводжує збройне протистояння на Сході України, компетентності медіаграмотності набувають особливої актуальності [1, с. 29–30]. Вміння орієнтуватися у потоках інформації, протистояти «мові ворожнечі», відокремлювати факти від суджень та фейків наразі є важливими складовими формування громадянського суспільства, збереження територіальної цілісності та державного суверенітету України.

Важливим шляхом формування навичок медіаграмотності у молоді є інтеграція елементів медіаграмотності в окремі предмети і теми. Значний потенціал у цьому контексті мають предмети гу-

манітарного циклу, насамперед історія. У статті здійснено спробу висвітлити досвід залучення елементів інфомедійної освіти при викладанні навчальної дисципліни «Історія України (1939 р. – початку ХХІ ст.)».

«Історія України (1939 р. – початку ХХІ ст.)» належить до нормативних навчальних дисциплін для студентів історичних спеціальностей. Період від початку Другої світової війни до сьогодення містить чи не найбільше дискусійних питань у вітчизняній історії, чимало явищ та подій і донині є об’єктом спекуляцій різних політичних сил. Тому опанування засадничими принципами роботи з медіаджерелами є важливим для успішного опанування курсу.

Набуття компетентностей інфомедійної грамотності надає змогу студентам-історикам орієнтуватися в джерельній базі, науковій та науково-публіцистичній літературі з історії України 1939 р. – початку ХХІ ст., використовувати здобуті знання, популяризувати історію України, на основі здобутих знань успішно протистояти ворожій пропаганді, також це сприяє формуванню світоглядних уявлень сучасної людини. Імплементация вмінь і навичок критичного мислення та інфомедійної грамотності доцільна як на лекційних, так і на практичних заняттях.

Важливою складовою медіаосвіти, у тому числі на заняттях історії, є аналіз писемних, візуальних, аудіо- та аудіовізуальних джерел. При цьому здобувачі вищої освіти мають бути ознайомлені з правилами критичного мислення та пам’ятати про необхідність їх дотримання. Серед цих правил – уникати стереотипів, критично сприймати інформацію, відокремлювати факти від оці-

ночних суджень і припущень, відрізнити маніпуляцію і пропаганду тощо [3, с. 29].

Ефективними у контексті розвитку медіаграмотності є інтерактивні форми і методи, які створюють умови для активного залучення до діяльності кожного студента: бесіда, дискусія, «барометр», «мікрофон», «обери позицію», «ажурна пилка» тощо.

Важливим є порівняльний аналіз джерел та наукової літератури, які містять протилежні точки зору на певну проблему. Так, під час аналізу дисидентського руху зіставляємо фрагменти з творів дисидентів, зі спогадів учасників дисидентського руху та відомості про їх діяльність, вміщені в офіційній радянській документації.

Українсько-польське протистояння на Волині та Галичині під час та після Другої світової війни характеризуємо на основі праць українських та польських науковців. При цьому намагаємося з’ясувати передумови та причини конфлікту, встановити, у чому полягають основні розбіжності між українською та польською історіографією, чим вони зумовлені та наскільки можливим на сьогодні є вироблення спільного бачення проблеми.

Понині одним із найбільш дискусійних в українській історії є питання діяльності Української повстанської армії. На практичному занятті на основі документальних і наративних писемних та зображальних джерел аналізуємо напрямки діяльності УПА, її мету та методи боротьби, а також з’ясовуємо походження міфів та фейків. Розвитку критичного мислення сприяють проблемні питання: «Чи існували шанси утримати проголошену 30 червня 1941 р. Українську державу?», «Чому саме

ОУН-Б вдалося очолити партизанський рух на Волині наприкінці 1942 – на початку 1943 рр.?), «Чому Тарас Бульба-Боровець не спромігся утримати контроль над УПА?». Окрема увага приділяється обговоренню діяльності очільників ОУН-Б, ОУН-М, УПА, причому студенти мають обґрунтувати власну позицію. На початку та наприкінці практичного заняття доречною є вправа «барометр», покликана відстежити, наскільки переконливою була дискусія.

Візуальні джерела з навчальної дисципліни «Історія України (1939 – початок ХХІ ст.)» представлені плакатами, карикатурами, фотографіями тощо. Так, поняття пропаганди розглядається на основі плакатів сталінського та гітлерівського тоталітарних режимів. Студенти визначають ознаки та методи пропаганди: апелювання до авторитету, дезінформація, стимулювання почуттів та ентузіазму мас, зображення привабливої, успішної людини, використання червоного кольору, узагальнення, повторення тощо.

Аналіз творчості Ніла Хасевича – «творця візуального образу УПА» – дозволяє виокремити риси, притаманні українському національно-визвольному руху середини ХХ ст.

Аналіз карикатур є доречним під час розгляду основних етапів розвитку УРСР у другій половині ХХ ст.: спроби хрущовських реформ, загострення системної кризи радянського ладу тощо.

Фото- та відеоджерела є актуальними при розгляді повсякденного життя українців у середи-

ні ХІХ – на початку ХХ ст., а також для аналізу суспільно-політичних подій (наприклад, операції «Вісла» 1947 р., страйку шахтарів 1989 р., «Живого ланцюга» 1990 р., «Революції на граніті» 1990 р. тощо).

Останнім часом в українському кінематографі з'являються картини, у яких тією чи іншою мірою відображено українське минуле: «Хайтарма», «Чужа молитва», «Кіборги» А. Сейтаблаєва, «Забронений» Р. Бровка та інші [5, с. 53–55]. Одним із видів самостійної роботи студентів є перегляд художнього фільму, присвяченого подіям 1939 р. – початку 2000-х рр. із подальшим рецензуванням. У рецензії слід зазначити, які реальні події чи явища були покладені в основу фільму, кого з історичних постатей зображено, яким є ставлення авторів до цих подій чи явищ, чи поділяє рецензент цю точку зору, наскільки достовірно передано історичні факти і чому, яким є ставлення студента до фільму як спроби реконструкції історичного минулого та як до художнього твору.

Окремі теми доцільно розглядати комплексно із залученням цілого комплексу джерел. Так, практичне заняття, присвячене подіям 2013–2014 рр. в Україні, проводимо у форматі тематичного кейсу, який складається з аналізу фото- та відеоматеріалів, телевізійних новин, медіатекстів. Важливо розглянути медіаджерела, які презентують полярні погляди. Результатом роботи є створення власного медіаповідомлення, яке відповідає стандартам якісної журналістики.

Ефективним виявився досвід обговорення дискусійних питань у формі історичного турніру. Кожен студент запропонував проблемне запитання, яке було включено у заздалегідь підготовлений перелік. Із ним ознайомлені усі студенти, що дозволило підготувати аргументи. Схема підготовки до запитання: аналіз опрацьованої історіографії – точка зору доповідача – основний виклад матеріалу – висновок.

На початку турніру студенти шляхом жеребкування діляться на пари, кожен відіграє дві ролі: опонента та доповідача. Опонент ставить запитання колезі, рецензує доповідь та висловлює власну точку зору. Доповідач відповідає на поставлену проблему, висловлює власні думки. Після цього відбувається зміна ролей у парі і обговорюється нове питання. Після виступу пари охочі з аудиторії слухачів можуть ставити питання. Регламент турніру: 5 хвилин на доповідь, 3-4 хвилини на обговорення, по 30-40 секунд на коментарі або запитання від аудиторії. Важливо мати на увазі, що оцінюється не точка зору учасника турніру, а рівень її обґрунтованості.

Приклади запитань, запропонованих студентами на історичний турнір:

1. Окупація Криму: використана нагода чи спланована заздалегідь спецоперація?
2. Чи завершилася Революція гідності перемогою?
3. Чи можна вважати події на Сході України відтермінованою війною за незалежність?
4. Чи національно-визвольний рух в Україні можна вважати завершеним зі здобуттям незалежності у 1991 р.?

З-поміж вправ, які сприяють формуванню вміння створювати власні медіаповідомлення – репортаж. Він передбачає розповідь про реальні події чи про реальних людей, базовану на документах і особистих переживаннях автора. У навчальній діяльності використовуємо репортаж-розслідування («Хто вбив Ярослава Галана?»), історичний репортаж («Бій під Гурбами»), репортаж-інтерв’ю (інтерв’ю з учасниками акції «Живий ланцюг» 1990 р.) тощо.

Комплексне формування інфомедійних компетентностей активно відбувається під час залучення здобувачів вищої освіти до участі у студентських наукових конференціях. Пошук, аналіз та синтез джерельної бази, студіювання наукової літератури, підготовка доповіді та візуального супроводу – усе це сприяє розвитку навичок наукового аналізу, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення закономірностей історичного процесу, а також критичного мислення.

Принципи роботи нових медіа здобувачі вищої освіти починають краще усвідомлювати після виконання завдань — наприклад, створити мем, мотиватор чи демотиватор [4, с. 12–13], GIF-повідомлення, проаналізувати сторінку у соцмережі сучасного політичного діяча, створити сторінку, яку б міг вести у соцмережі історичний діяч із зазначенням статусу, друзів, повідомлень, репостів тощо.

Ефективними є елементи гейміфікації. Так, після розгляду теми «Аварія на ЧАЕС 1986 р.» студенти виступають у ролі науковців, ліквідаторів наслідків аварії, лікарів, мешканців Прип’яті, представників партно-

менклатури і на підставі проаналізованих джерел готують свідчення від першої особи.

Таким чином, навчальна дисципліна «Історія України (1939 р. – початок ХХІ ст.)» має значний потенціал щодо включення до неї практичних вправ і завдань, спрямованих на розвиток медіаграмотності та критичного мислення. Це засвідчує доцільність та ефективність інтеграції до її навчальної програми інфомедійної грамотності.

Список використаних джерел

1. Коропатник М.М. Інформаційно-цифрова компетентність – одна з ключових компетентностей «Нової української школи»: теоретико-практичні орієнтири для медіапедагога. Методичний посібник із медійної та інфомедійної грамотності. Чернігів: ЧОІППО імені К. Д. Ушинського, 2018. 99 с.
2. Ладика І. Медіаграмотність як сучасна потреба інформаційного суспільства. Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». Київ: ЦВП, АУП, 2015. С. 37–40. URL: <https://cutt.ly/Sh62qaN>
3. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: Посібник для вчителя / За ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О.Мокрогуза. Київ: ЦВП, АУП, 2016. 201 с. URL: <https://www.aup.com.ua/upd/mo.pdf>
4. Понежа Н. Практична медіаосвіта: творчі завдання для роботи з візуальними та аудіовізуальними

медіапродуктами на уроках історії: Першотравенськ, 2019. 73 с. URL: <https://cutt.ly/wh6040Z>

5. Українська історія в кінофільмах: посібник для вчителя. За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В.Ф. Київ: ЦВП, АУП, 2018. 57 с. URL: <https://cutt.ly/Yh62eAa>

Annotation: *Possibilities of integration of infomedia literacy into the discipline «History of Ukraine (1939 – the beginning of the XXI century)» are analyzed in the article, specific examples of exercises aimed at the development of critical thinking and information competence are given.*

Key words: *infomedia literacy, critical thinking, media text.*

Поплавська Наталія Миколаївна,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри журналістики

Дашенко Наталія Левківна
кандидат філологічних наук, доцент,

Мединська Олеся Ярославівна
кандидат філологічних наук, доцент,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

КЛЮЧОВІ ОСВІТНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ І КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ

У статті здійснено спробу встановити взаємозв'язки між ключовими освітніми компетентностями, компетентностями навчання протягом життя та компетентностями інфомедійної грамотності. З урахуванням компетентнісної моделі освіти проаналізовано їх зміст і можливості комплексного застосування у різні періоди навчання (дошкільний, шкільний, вишівський, професійний, самоосвіти, перекваліфікації, освіти впродовж життя). Узагальнено вміння і здатності, які є наскрізними для всіх видів компетентностей. Висловлено припущення, що набуття різних видів компетентностей співвідносно з ієрархією потреб особистості. З'ясовано, що ключові освітні компетентності та компетентності навчання протягом життя мають стратегічне значення, а компетентності інфомедійної

грамотності – тактичне, як і фахові компетентності різних рівнів вищої освіти. Проте в соціальному, професійному та особистісному контексті всі вони вимагають від індивіда усвідомлення та здобуття мінімально необхідного досвіду з їх використання.

Ключові слова: компетентність, ключові освітні компетентності, компетентності навчання протягом життя, компетентності інфомедійної грамотності.

Постановка проблеми. Кожне професійне середовище виробляє вимоги до фахових компетентностей, зважаючи на сферу і вид діяльності, форми і способи

роботи, зв'язки з дотичними середовищами тощо. Цих фахових рис індивіди набувають або в період базового навчання, або в ході перекваліфікації, або безпосередньо на місцях роботи. Тому перелік фахових компетентностей змінюється залежно від вимог суспільства відповідно до специфіки певної країни або регіону та кон'юнктури ринку праці. Проте існують такі особистісні якості, яких вимагає кожне професійне середовище. Вважаємо, що конкурентоздатність претендентів залежить від комунікативної компетентності, що тісно пов'язана з мовною та мовленнєвою компетенціями. Адже саме завдяки їм відбувається «подолання комунікативних перешкод». Проте вербальні та невербальні комунікативні стратегії вимагають володіння сучасними інструментами-посередниками, а відповідно і готовності особи виробляти компетентності «для особистої реалізації та розвитку, працевлаштування, соціальної інтеграції, стійкого способу життя, успішного життя в мирних суспільствах, управління життям, що в передбачає турботу про здоров'я та активну громадянську позицію» [9].

Поза сумнівами, ключові освітні компетентності тісно взаємопов'язані, що й забезпечує повноцінне формування особистості. Але, на нашу думку, особливо корелюють між собою комунікативна та інформативна компетентності з проєкцією на вимоги сучасного освітнього середовища та нові виклики, що апелюють до інфомедійної грамотності. Тому вважаємо актуальним погляд

на співвідношення змісту саме ключових освітніх компетентностей із блоком новітніх, формулювання і формування яких зумовлене домінуванням інформаційного суспільства та запитамі соціуму.

Зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Обґрунтування теорії компетентностей належить закордонним науковцям, серед яких: Д. Мертенс, А. Шелтон, Р. Бадер, О. Хуторський та ін. Аспекти осмислення й застосування компетентнісного підходу та його складових на різних етапах освіти розглядали українські науковці: Т. Байбара, Н. Бібік, М. Головань, І. Єрмаков, В. Краєвський, М. Лещенко, В. Лозова, П. Матюшко, О. Овчарук, О. Онопрієнко, О. Пометун, О. Савченко, Б. Чижевський та б. ін.

Звернімо увагу на позитивний досвід незалежної організації «Академія української преси» (АУП) [1], яка інспірує ключові ініціативи в сфері медіаосвіти і одним із важливих довготривалих завдань якої є формувати критичне мислення та навички медіаграмотності у громадянському суспільстві. Тому серед цілей АУП – підтримка медіапедагогів шляхом підготовки парціальних програм для дітей дошкільного віку та навчальних програм для загальноосвітніх закладів освіти, для студентів педагогічних закладів вищої освіти, педагогічних та науково-педагогічних працівників. У співпраці з українськими освітянами у 2019-2020 рр. видано навчальні посібники інтеграції медіаграмотності на заняттях із предметів мовно-літературної галузі в початковій школі; на заняттях із

інтегрованого курсу «Мистецтво»; інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; на заняттях із фізики, хімії, географії, біології, а також практичні посібники з медіаграмотності для мультиплікаторів, для працівників бібліотек.

Істотні позитивні зрушення в розумінні й практикуванні медіаосвіти відбуваються завдяки проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що реалізовується в Україні Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX). Проєкт залучає до різних форм співпраці представників ЗВО та ІППО і мотивує їх цільову діяльність із різними категоріями громадян із метою вироблення умінь виявляти актуальні проблеми медійного простору, вдумливо сприймати медіатексти та критично їх осмислювати, впроваджувати елементи й компетентності інфомедійної грамотності у професійній діяльності.

Сьогодення освітнього середовища орієнтоване на випрацювання компетентнісної моделі освіти на змінну кваліфікаційній. Увага спрямовується на належний рівень не тільки професійних знань та умінь, а й на їх практичне застосування, функціональність, причому особливої ваги набувають якості соціальної співпраці, психологічної сумісності, розумової автономності, мотивованості, рефлексивності тощо. У компетентній освіті важливими є формування цінностей особистості, прагнення і готовності реалізувати свій потенціал, зокрема здатності працювати з інформацією: здійснювати її пошук, відбір, аналіз, використання.

Вважаємо, що розуміння взаємозв'язків між компетентностями на різних етапах навчальної діяльності сприятиме якості освітнього процесу, зокрема ефектив-

ності системи освіти, підвищенню особистого розвитку, соціальної інтеграції та активного громадянства, розширенню можливостей працевлаштування тощо.

Мета статті – визначити точки дотику ключових освітніх компетентностей, компетентностей навчання протягом життя та інфомедійних компетентностей задля усвідомлення їх ієрархії та впровадження в освітню практику шляхом імплементації у навчальні програми різних освітніх рівнів.

Методологію дослідження складають аналіз та синтез, класифікація та групування, що дозволяють виявити загальні закономірності співвідношень між аналізованими видами компетентностей, допомагають з'ясувати зв'язки між ними, забезпечують порівнюваність у межах об'єкта вивчення; методи абстрагування та узагальнення, які зосереджують увагу на певних відношеннях у межах об'єкта дослідження та уможливають формулювання теоретичних висновків.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Загалом поняття компетентності розуміємо як здатність особистості дієво, адекватно, вміло, продуктивно поводитися в професійному та особистому середовищах. «Структурно компетентності визначаються як комбінація знань, навичок та ставлень, де: знання складається з фактів і цифр, концепцій, ідей та теорій, які вже встановлені та підтримують розуміння певної сфери або предмета; навички визначаються як здатність та спроможність реалізовувати процеси та використовувати наявні знання для досягнення результатів; ставлення описують диспозиції сприйняття і налаш-

тованості щодо ідей, людини або ситуації й спонукають до відповідних реакцій або дій» [2].

Вироблення / набуття компетентностей корелює зі ступенями навчання та особистісними і соціальними чинниками, які актуалізують застосування компетенцій. Якщо пробувати встановити співвідношення між різними рівнями компетентностей, то доцільно спиратися на вікові періоди, коли особистість починає практикувати певні навички, застосовувати знання й уміння. Коли індивід формується, тоді виробляються і закріплюються базові особистісні якості, сукупність вияву яких у практиці засвідчує набуття й володіння певними компетенціями. Тому видається очевидним, що існує зв'язок між рівнями освіти та рівнями і видами компетентностей.

Шкільне освітнє середовище забезпечує вироблення ключових освітніх компетентностей, які «задають загальні і галузеві (предметні) компетентності як бажаний результат навчання на кожному рівні освіти (наприклад, початкової, основної та старшої школи)» [2]. А навчання з метою професійної діяльності виробляє «здатності ефективно діяти і досягати результатів у конкретній сфері життєдіяльності людини» [2].

«Професійна компетентність – інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця» [5, с. 722]. За дослідженнями,

професійна компетентність у вітчизняному освітньому просторі розуміється як «базова характеристика професійної діяльності фахівця, що включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти; головними сутнісними ознаками є: мобільність знань, гнучкість способів, методів, прийомів, підходів професійної діяльності і критичність мислення; формування професійної компетентності є обов'язковим компонентом змісту навчання, що посідає пріоритетне місце у загальній професійній підготовці майбутнього фахівця» [8, с. 36]. Варто зазначити, що у вітчизняному науково-освітньому середовищі означене поняття продовжують осмислювати з різних точок зору [огляд дефініцій див.: 8; 12].

Організація навчального процесу здобуття певної спеціальності (у закладах 3-4 рівнів акредитації) передбачає наявність у професійному стандарті / освітній програмі переліку компетентностей, які забезпечать випускникові якісний рівень діяльності. Вони мають загальний та фаховий характер, а їх вироблення можливе на основі володіння ключовими освітніми компетенціями, сформованими у період шкільного навчання.

Із дидактичних позицій освітні компетентності середньої ланки навчання за типами (ключові, загальні, предметні) співвідносні з ієрархією компетентностей професійної освіти (інтегральна, загальні, фахові). У Рекомендації Ради Європейського Союзу щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя їх окреслено так: «це

ті, які потрібні всім людям. Вони розробляються з точки зору навчання протягом усього життя, починаючи з раннього дитинства протягом усього дорослого життя, а також шляхом офіційного, неофіційного та неформального навчання у всіх контекстах, включаючи сім’ю, школу, робоче місце, околиці та інші громади» [9].

Із погляду важливості всі ключові компетенції рівноцінні, адже кожна зокрема та їх поєднання сприяють успішній реалізації індивіда в суспільстві. У багатьох професійних та особистісних контекстах необхідні навички аналітичного і критичного мислення, вирішення проблем, роботи в команді, креативності, спілкування та ведення переговорів, міжкультурної комунікації.

У Рамковій програмі ключових компетентностей для навчання протягом життя (2018), визначених Європейським Союзом, оновлено перелік і назви ключових компетентностей:

1. Грамотність (literacy competence).
2. Мовна компетентність (languages competence).

3. Математична компетентність і компетентність у науках, технологіях та інженерії (mathematical competence and competence in science, technology and engineering).
4. Цифрова компетентність (digital competence).
5. Особиста, соціальна та навчальна компетентність (personal, social and learning competence).
6. Громадянська компетентність (civic competence).
7. Підприємницька компетентність (entrepreneurship competence).
8. Компетентність культурної обізнаності та самовираження (cultural awareness and expression competence) [9].

Ці ж компетентності лягли в основу ключових компетентностей «Нової української школи» і враховані у Державному стандарті базової середньої освіти (постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 р.) [4].

Узагальнено освітні / навчальні компетентності відповідно до етапів формування подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Освітні / навчальні компетентності відповідно до етапів формування

Етапи формування	Компетентності
Шкільне навчання	<i>ключові освітні</i>
	вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість і фінансова грамотність [4]
Професійна освіта	<i>загальні і галузеві (предметні), фахові</i>
	відповідно до стандартів / освітніх програм спеціальної та вищої освіти
Навчання протягом життя	<i>ключові</i>
	грамотність, мовна, математична та компетентність у науках, технологіях та інженерії, цифрова, особиста, соціальна та навчальна, громадянська, підприємницька, компетентність культурної обізнаності та самовираження [9]

Необхідність включати вироблення компетентностей інфомедійної грамотності існує на всіх етапах освітньої та самоосвітньої діяльності. Загалом це вимога інформаційної епохи, вужче – потреба уникати ситуацій невдалої комунікації, причинами якої можуть бути:

- стереотипи – спрощені думки щодо окремих осіб, ситуацій, проблем, унаслідок чого відсутній їх об’єктивний аналіз і розуміння;
- перенасиченість комунікативного простору інформацією, що перешкоджає прийняттю виважених рішень, призводить до зайвих емоційних навантажень;
- «упереджені уявлення» – схильність ігнорувати нове, незвичне, те, що суперечить усталеним поглядам;
- різні вияви ксенофобії;
- відсутність уваги й інтересу до співрозмовника через неусвідомлення значення інформа-

- ції, яку можна отримати від нього, аби запобігти небажаному розвитку подій;
- ігнорування фактів або звичка робити висновки за відсутності достатньої кількості доказів;
- неправильний вибір стратегії та тактики спілкування;
- помилки в побудові висловлювань: неправильне обрання слів, складність повідомлення, слабка переконливість, нелогічність [10].

Зважаючи на перелічені причини комунікативних невдач, можемо без перебільшення визнати, що нині досвід роботи з інформацією є великим «капіталом», який дозволяє особистості планувати й реалізовувати власні життєві стратегії, уникаючи конфліктів, кризових ситуацій або пом'якшуючи їх вплив. Підтримкою при цьому можуть виступати компетентності інформедійної грамотності.

Якщо звернути увагу на слово «грамотність» у назві компетентності, то можна вибудувати певні асоціації, що базуються на синонімічному ряді до лексики «грамотний» у її переносному значенні – «який володіє необхідними відомостями з певної галузі, знаннями в певній галузі, справі» [11 : 2, с. 156]: досвідчений (який має досвід у якійсь галузі праці, знань, у житті); розмовні одиниці: бувалий, третій (у фразеологічному вислові

тертий калач), битий (у фразеологічних висловах битий жак, жук, козир), стріляний, обстріляний (у фразеологічних висловах стріляний птах / птиця, горобець), обметаний (про людину з великим життєвим досвідом), учений [вчений], навчений, провчений (який здобув досвід ціною втрат, покарання тощо); практикований (про фахівця); добрий, хороший, грамотний, вправний, знаючий; застарілі слова: досвідний, спокушений [3]. Усі разом і кожне зокрема слова мають семантику, яка апелює до здатності сприймати дійсність, можливостей діяльності, розуміння цінностей тощо. Отож, інформаційна і медійна грамотність означає: орієнтованість у конкретному оточенні, спроможність ефективно взаємодіяти з ним, готовність і вміння користуватися ним у різноманітних ситуаціях спілкування; знання засобів регуляції дій, що ґрунтуються на життєвому досвіді.

Компетентності інфомедійної грамотності корелюють із багатьма базовими освітніми, професійними та ключовими компетентностями навчання протягом життя. Спробуємо встановити взаємозв'язки між ключовими освітніми компетентностями та компетентностями інфомедійної грамотності (табл. 2), виокремлюючи серед знань, умінь, здатностей і ставлень у змісті базових шкільних компетентностей ті, що корелюють із певними складовими інфомедійних.

Таблиця 2

Співвідносність ключових освітніх та інфомедійних компетентностей

	Ключові освітні компетентності	Знання, уміння, здатності, ставлення	Компетентності інфомедійної грамотності	Знання, уміння, здатності, ставлення
1.	вільне володіння державною мовою	здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання особливостей стилів мовлення інформаційних текстів, медіатекстів тощо	медіаграмотність	вміння визначати жанри журналістських повідомлень
		здобувати та опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей	інформаційна грамотність	вміння ефективно шукати інформацію; вміння шукати джерела та першоджерела і працювати з ними
		відповідально, усвідомлюючи цінність української мови як мови взаємодії на всій території держави, використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження	соціальна толерантність	вміння ідентифікувати стереотипи і дискримінацію та протидіяти їм; навички етичного спілкування
			соціальна толерантність	вміння ідентифікувати «мову ворожнечі» та протидіяти їй

2.	здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами	здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів і норм мови, особливостей основних стилів і жанрів мовлення, типів мовної взаємодії	критичне мислення	вміння ставити питання
		здобувати і опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел, критично осмислювати її, використовувати в усній та письмовій комунікації для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей	інформаційна грамотність	вміння ефективно шукати інформацію; вміння шукати джерела та першоджерела і працювати з ними
		відповідально використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження, спираючись на особливості міжкультурної комунікації та досвід комунікації державною мовою	соціальна толерантність	вміння ідентифікувати стереотипи і дискримінацію та протидіяти їм; навички етичного спілкування

		відповідно до ситуації ефективно виражати ідеї, почуття, пояснювати та обговорювати факти, явища, події, обґрунтовувати свої погляди та переконання в усній і письмовій формі у різних особистісних і соціальних контекстах (побутових, навчальних, громадських тощо), спираючись на мовний і мовленнєвий досвід, мовні норми у спілкуванні, соціокультурні реалії та особливості міжкультурної комунікації	інформаційна грамотність	вміння відрізняти факти від суджень
			соціальна толерантність	навички етичного спілкування
3.	математична компетентність	здатність розвивати і застосовувати математичні знання та методи для розв'язання широкого спектру проблем у повсякденному житті; моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичного апарату; усвідомлення ролі математичних знань і вмінь в особистому та суспільному житті людини	інформаційна грамотність	вміння систематизувати інформацію, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи
4.	компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій	формування наукового світогляду; здатність і готовність застосовувати відповідний комплекс наукових знань і методологій для пояснення світу природи; набуття досвіду дослідження природи та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації; розуміння змін, зумовлених людською діяльністю; відповідальність за наслідки такої діяльності	критичне мислення	вміння аналізувати передумови та причини події

5.	інноваційність	здатність реагувати на зміни та долати труднощі; відкритість до нових ідей; ініціювання змін у класі, закладі освіти, родині, громаді тощо; спроможність визначати і ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб навчатися і досягати успіхів	інноваційність	вміння втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам
6.	екологічна компетентність	усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв’язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства	–	–
7.	інформаційно-комунікаційна компетентність	впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності	цифрова безпека	навички з особистої кібербезпеки (проти дія онлайн-шахрайства, шкідливим програмам); вміння запобігати ризикам у комунікації (проти дія кібербулінгу, грумінгу)
			соціальна толерантність	навички етичного спілкування

8.	навчання впродовж життя	здатність визначати і оцінювати власні потреби та ресурси для розвитку компетентностей, застосовувати різні способи розвитку компетентностей, знаходити можливості для навчання і саморозвитку; спроможність навчатися і працювати в колективі та самостійно, організовувати своє навчання, оцінювати його, ділитися його результатами з іншими, шукати підтримки, коли вона потрібна	комплекс компетентностей	комплекс знань, умінь, здатностей, ставлень
9.	громадянські та соціальні компетентності	пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають:	стійкість до впливів	вміння ідентифікувати прояви пропаганди
		спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію	соціальна толерантність	вміння ідентифікувати стереотипи і дискримінацію та протидіяти їм

			критичне мислення	вміння ставити питання; вміння обґрунтовувати власну позицію; вміння оцінювати та інтерпретувати події; вміння проводити паралелі з теперішнім часом; вміння аналізувати передумови та причини події
		виявлення поваги до інших, толерантність, уміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов’язаних із різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального здоров’я, усвідомлення особистих відчуттів і почуттів, здатність дослухатися до внутрішніх потреб; дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими у різних спільнотах і середовищах та ґрунтуються на спільних моральних цінностях; спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності	соціальна толерантність	вміння ідентифікувати стереотипи і дискримінацію та протидіяти їм
			стійкість до впливів	вміння ідентифікувати фейки й інструменти маніпуляції; базові навички емоційного інтелекту (ідентифікувати вплив медіа на емоції)

10.	культурна компетентність	наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва	соціальна толерантність	вміння ідентифікувати стереотипи і дискримінацію та протидіяти їм
			медіаграмотність	вміння аналізувати твори кіномистецтва; вміння аналізувати рекламу, розрізняти її типи (соціальна, комерційна, політична, контекстна реклама тощо)
11.	підприємовість і фінансова грамотність	ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї, створювати цінності для інших у будь-якій сфері життєдіяльності; здатність до активної участі в житті суспільства, керування власним життям і кар'єрою; уміння розв'язувати проблеми; готовність брати відповідальність за прийняті рішення; здатність працювати в команді для планування і реалізації проектів, які мають культурну, суспільну або фінансову цінність, тощо	розвиток креативності	вміння втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам; вміння використовувати медіа для соціального блага

Джерела: [4; 7].

Оскільки ключові освітні компетентності мають одночасно загальний та універсальний характер, то компетентності інфомедійної грамотності не завжди очевидно вписуються в них чи чітко співвідносяться з ними. Але якщо врахувати, що ключові освітні компетентності є тою надбудовою, що ґрунтується на компетентностях предметних, а у закладах вищої освіти – фахових, то розуміємо широкі можливості імплементації інфомедійної грамотності та формування відповідного комплексу знань,

умінь, здатностей, ставлень саме на рівні навчальних дисциплін.

Сучасні реалії вимагають від особистості навчатися і після отримання атестата та диплома, оскільки змінні умови ринку праці вимагають від претендентів підлаштовуватися під них. Тому наприкінці 1990-х рр. Європейський парламент і Рада Європи взяли за основу нової освітньої політики заявлену в працях британських учених концепцію «lifetime learning» – «навчання впродовж життя». Такий підхід зумовлений, зокрема, диджиталізацією та надзвичайно пришвидшеними потоками інформації в усіх сферах життя й діяльності людей різного віку.

Для визначення «навчання впродовж життя» використовують ряд термінів: продовжена освіта; перманентна освіта; освіта протягом життя й ін. Як вважають спеціалісти Національного інституту стратегічних дослі-

джень, «у змісті безперервної освіти прийнято виділяти три основні значимі компоненти, пов’язані з навчанням дорослого населення: навчання грамотності в широкому сенсі, включаючи комп’ютерну, функціональну, соціальну та ін.; професійне навчання, що включає професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації (job qualification); загальнокультурну додаткову освіту, не пов’язану із трудовою діяльністю (life qualification)» [6].

З огляду на потребу населення здобувати освіту протягом життя задля можливостей адаптуватися до різних соціальних та професійних змін, задоволення особистих освітніх потреб (вивчення мов, набуття психологічних, культурологічних знань, вироблення спеціальних умінь, комунікативних навичок тощо), спробуємо співвіднести компетентності інфомедійної грамотності з компетентностями навчання протягом життя (табл. 3).

Таблиця 3

Співвідносність компетентностей інфомедійної грамотності з компетентностями навчання протягом життя

№ з/п	Компетентності інфомедійної грамотності	Знання, уміння, здатності, ставлення	Ключові компетентності навчання протягом життя	Знання, уміння, здатності, ставлення
1.	медграмотність	розуміння, як працюють медіа: власники, журналістські стандарти, редакційна політика	математика, науки, технології, інженерія (STEM)	усвідомлення досягнень, обмежень та ризиків застосування технологій у суспільствах (у контексті цінностей, моральних питань, культури, прийняття рішень тощо)
			особиста, соціальна, навчальна	розуміння кодексів поведінки та правил комунікації, прийнятних у різних суспільствах та середовищах
			громадянська	усвідомлення цілей, цінностей та політики соціальних і політичних рухів
		вміння визначати жанри журналістських повідомлень	грамотність	здатність розрізняти, розуміти факти та думки усно та письмово за допомогою візуальних, звукових та цифрових матеріалів у різних контекстах
		розуміння понять цензури, самоцензури	грамотність	правильне розуміння письмової інформації
		вміння аналізувати твори кіномистецтва	цифрова	критичний аналіз та етичний, безпечний і відповідальний підхід до використання інформації і даних, доступних через цифрові засоби

			культурна обізнаність та самовираження	розуміння різних способів передачі ідей між творцем, учасником та аудиторією в цифрових текстах, театральних виставах, фільмах, мистецтві, музиці, ритуалах, а також у гібридних формах; здатність інтерпретувати образні та абстрактні ідеї, переживати емоції у різних сферах мистецтва і формах культури
		вміння аналізувати рекламу, розрізняти її типи (соціальна, комерційна, піар, контекстна реклама тощо)	громадянська	усвідомлення цілей, цінностей та політики соціальних і політичних рухів
			культурна обізнаність та самовираження	розуміння різних способів передачі ідей між творцем, учасником та аудиторією в письмових, друкованих та цифрових текстах, дизайні, а також у гібридних формах; здатність інтерпретувати образні та абстрактні ідеї, переживати емоції у різних сферах мистецтва і формах культури
2.	критичне мислення	вміння ставити питання	особиста, соціальна, навчальна	вміння конструктивно спілкуватися в різних середовищах, співпрацювати в командах та вести переговори
		вміння обґрунтовувати власну позицію	особиста, соціальна, навчальна	толерантність у висловленні своєї та розумінні точок зору інших людей
		вміння оцінювати та інтерпретувати події	грамотність	здатність розрізняти, розуміти, висловлювати та інтерпретувати поняття, факти та думки усно та письмово, за допомогою візуальних, звукових та цифрових матеріалів у різних контекстах

			цифрова	критичний аналіз обґрунтованості, надійності та впливу інформації і даних, які доступні через цифрові засоби, а також етичного, безпечного та відповідального підходу до використання цих інструментів
		вміння проводити паралелі з теперішнім часом	математика, науки, технології, інженерія (STEM)	уміння встановлювати відношення між реальними об'єктами навколишньої дійсності (природними, культурними, технічними тощо);
		вміння аналізувати передумови та причини події	математика, науки, технології, інженерія (STEM)	здатність використовувати знання та методологію для пояснення природного світу; навички застосування логічних ланцюжків аргументів
3.	соціальна толерантність	вміння ідентифікувати мову ворожнечі та протидіяти їй	мовна	усвідомлення основних видів словесної взаємодії та реєстрів мов
			особиста, соціальна, навчальна	готовність до подолання упереджень та пошуку компромісів
			громадянська	повага до прав людини; підтримання соціальної та культурної різноманітності, гендерної рівності, соціальної згуртованості, готовності поважати приватність інших людей
		вміння ідентифікувати стереотипи та дискримінацію і протидіяти їм	мовна	цінування культурної різноманітності, інтерес до різних мов і міжкультурного спілкування

			особиста, соціальна, навчальна	готовність до подолання упереджень та пошуку компромісів
			громадянська	подолання упереджень, пошук компромісів та забезпечення соціальної справедливості
		навички етичного спілкування	грамотність	навички усного та письмового спілкування в різних ситуаціях, а також адаптування спілкування до вимог ситуації
			цифрова	знання правових та етичних принципів, пов’язаних із використанням цифрових технологій
			особиста, соціальна, навчальна	толерантність; здатність формувати і підтримувати упевненість і співчуття
			громадянська	повага до прав людини; підтримання соціальної та культурної різноманітності, гендерної рівності, соціальної згуртованості, готовності поважати приватність інших людей
			підприємницька	бажання мотивувати інших і цінувати свої ідеї, співпереживати і піклуватися про людей та світ, а також приймати відповідальність за етичність дій протягом усього процесу
4.	стійкість до впливів, фактчекінг	вміння ідентифікувати прояви пропаганди	мовна	усвідомлення основних видів словесної взаємодії та реєстрів мов
		вміння ідентифікувати ботів і тролів	цифрова	навички використання, доступу, фільтрування, оцінки, створення, програмування та обміну цифровим змістом

		вміння ідентифікувати фейки й інструменти маніпуляції (зокрема, через псевдоекспертів, клікбейт-заголовки, маніпулятивні фото, відео, тексти, статистику тощо)	грамотність математика, науки, технології, інженерія (STEM)	правильне розуміння письмової інформації навички застосування логічних ланцюжків аргументів
		базові навички емоційного інтелекту (ідентифікувати вплив медіа на наші емоції)	особиста, соціальна, навчальна	уміння бути стійкими і здатними впоратися з невизначеністю та стресом; розвивати стійкість та впевненість
5.	інформаційна грамотність	вміння ефективно шукати інформацію	грамотність	здатність шукати і використовувати різні типи джерел інформації
		вміння шукати джерела та першоджерела і працювати з ними	грамотність	здатність шукати і використовувати різні типи джерел інформації
		розуміння авторського права, вміння вирізняти плагіат	підприємництва	знання того, що існують різні контексти і можливості для перетворення ідей в особисту, соціальну та професійну діяльність

			культурна обізнаність та самовираження	відповідальність інтелектуальної та культурної власності
		вміння відрізняти факти від суджень	грамотність	навички усного та письмового спілкування в різних ситуаціях, адаптування спілкування до вимог ситуації; здатність формулювати та висловлювати свої усні та письмові аргументи переконливо, відповідно до контексту
			мовна	здатності розуміти, висловлювати та інтерпретувати поняття, факти, думки, почуття як усно, так і письмово; вміння слухати, говорити, читати та писати у відповідних соціальних та культурних контекстах
		вміння систематизувати інформацію, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи	грамотність	формулювання та висловлення своїх усних та письмових аргументів переконливо, відповідно до контексту
6.	візуальна грамотність	вміння аналізувати фото, лого, символи, постери, інфографіку, інші візуальні ряди	математика, науки, технології, інженерія (STEM)	навички застосування логічних ланцюжків аргументів

			цифрова	критичний аналіз обґрунтованості, надійності та впливу інформації і даних, які доступні через цифрові засоби, а також етичного, безпечного та відповідального підходу до використання цих інструментів
			культурна обізнаність та самовираження	здатність інтерпретувати образні та абстрактні ідеї
7.	цифрова безпека	менеджмент приватності, розуміння цифрового сліду	цифрова	знання базових функцій та використання різних пристроїв, програмного забезпечення та цифрових мереж
		навички з особистої кібербезпеки (протидія онлайн-шахрайству, шкідливим програмам)	цифрова	вміння захищати інформацію, зміст, особисті дані, а також ефективно взаємодіяти з програмним забезпеченням, пристроями, штучним інтелектом або роботами
		вміння запобігати ризикам у комунікації (протидія кібербулінгу, грумінгу).	грамотність	усвідомлення впливу мови на інших та необхідність розуміти та використовувати мову позитивно та соціально відповідально
8.	інноваційність, розвиток креативності	вміння втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам	цифрова	знання того, як цифрові технології можуть підтримувати спілкування, творчість та інновації; обізнаність щодо їхніх можливостей, обмежень, впливів та ризиків

		підприємницька	критичний аналіз творчих процесів та інновацій; ініціатива, активність, пошук, наполегливість у досягненні цілей
	вміння використовувати медіа для соціального блага	цифрова	вміння використовувати цифрові технології для підтримки творчості, активного громадянства та соціальної інтеграції, співпраці з іншими людьми для досягнення особистих, соціальних або комерційних цілей

Джерела: [9; 7].

Отже, усі перелічені компетентності однаково важливі й взаємопов’язані. Спільними їх ознаками є: поліфункціональність (дозволяють вирішувати широкий спектр особистісно та соціально значущих проблем); міждисциплінарність (застосовуються не тільки в освітньо-виховному процесі, але й у позанавчальній діяльності, у сім’ї тощо); багатокomпонентність; спрямованість на розвиток критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції, поєднання особистісного і соціального; ситуативність виявлення.

Наскрізними для всіх компетентностей можна вважати такі вміння та здатності:

- 1) читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання й усвідомлення, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану й очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надій-

ність аргументів, підкріплюючи власні висновки цитатами й фактами, висловлювати ідеї, пов’язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів;

- 2) висловлювати власну думку в усній і письмовій формі, тобто словесно передавати власні думки, почуття, переконання, зважаючи на мету та учасників комунікації, обираючи для цього відповідні мовленнєві стратегії;
- 3) критично і системно мислити, що виявляється у визначенні характерних ознак явищ, подій, ідей, їх взаємозв’язків, вмінні аналізувати та оцінювати доказовість і вагомість аргументів, зважати на протилежні думки та контраргументи, розрізняти факти, їх інтерпретації, розпізнавати спроби маніпулювання даними, використовуючи різноманітні ресурси і способи оцінювання якості доказів, надійності джерел і достовірності інформації;

- 4) ухвалювати рішення, що передбачає здатність обирати способи розв'язання проблем на основі розуміння причин та обставин, які призводять до їх виникнення, досягнення поставлених цілей з прогнозуванням та урахуванням можливих ризиків та наслідків;
- 5) розв'язувати проблеми, що передбачає вміння аналізувати складні ситуації, формулювати проблеми, висувати гіпотези, практично їх перевіряти та обґрунтовувати, здобувати потрібні дані з надійних джерел, презентувати та аргументувати рішення;
- 6) співпрацювати з іншими, що передбачає вміння обґрунтовувати переваги взаємодії під час спільної діяльності, планувати власну та групову роботу, підтримувати учасників групи, допомагати іншим і заохочувати їх до досягнення спільної мети.

Висновки. Провідну роль у набутті й розвитку базових компетентностей відіграють різні рівні освіти: дошкільна, шкільна, вишівська (професійна), перекваліфікація, самоосвіта, освіта впродовж життя. У цьому контексті співвідносимо універсальні види компетентностей (психосоціальні, ключові, за видами множинного інтелекту, за видами професійної діяльності) з ієрархією потреб А. Маслоу (фізіологічні, самозбереження, соціальні, визнання / поваги, самовираження). Вбачаємо тут однакову закономірність «накопичення» / інтенсивності – від задоволення фізіологічних і пси-

хосоціальних потреб до самореалізації у приватній чи професійній діяльності.

Сучасні конкурентні умови на ринку праці вимагають від системи освіти орієнтації на формування у фахівця не стільки знань, скільки професійних компетентностей, які дозволять вирішувати різноманітні завдання сьогодення. Відповідно основою системних перетворень освітнього процесу має стати чітке розуміння набору компетентностей, які розробляють у межах кожної галузі та на основі яких мають формуватись його змістовні характеристики.

У компетентнісній освіті важливими є формування цінностей особистості, прагнення і готовності реалізувати свій потенціал, зокрема здатності працювати з інформацією – здійснювати її пошук, відбір, аналіз, використання. Оскільки ключові освітні компетентності мають одночасно загальний та універсальний характер, то компетентності інформедійної грамотності не завжди очевидно вписуються в них чи чітко співвідносяться з ними. Проте ключові освітні компетентності можна вважати надбудовою, що ґрунтується на компетентностях предметних, а у вищій школі – фахових. А це дає широкі можливості для імплементації інформедійної грамотності та формування відповідного комплексу знань, умінь, здатностей, ставлень саме на рівні загальноосвітніх та професійних навчальних дисциплін.

У соціальному, професійному та особистісному контексті від індивіда вимагається усвідомлен-

ня компетентностей інфомедійної грамотності та здобуття мінімально необхідного досвіду діяльності, а саме їх співвіднесення з компетентностями навчання протягом життя. Перші мають тактичні та діяльнісні виміри, призначення других – стратегічне.

Вважаємо, що розуміння взаємозв'язків між компетентностями на різних етапах освітньої діяльності сприятиме покращенню якості навчального процесу, зокрема ефективності системи освіти, підвищенню особистісного розвитку, соціальної інтеграції та активного громадянства, розширенню можливостей працевлаштування тощо.

Враховуючи значне зростання обсягів інформації та форм її поширення, перспективи подальших досліджень пов'язуємо з практикою впровадження компетентностей інфомедійної грамотності, що покликані допомогти особистості успішно впоратися з декодуванням інформаційних потоків. Розглядувані зв'язки мають динамічний характер, тому вивчення їх є відкритим до обговорення.

Список використаної літератури та джерел

- ня компетентностей інфомедійної грамотності та здобуття мінімально необхідного досвіду діяльності, а саме їх співвіднесення з компетентностями навчання протягом життя. Перші мають тактичні та діяльнісні виміри, призначення других – стратегічне.
- Вважаємо, що розуміння взаємозв'язків між компетентностями на різних етапах освітньої діяльності сприятиме покращенню якості навчального процесу, зокрема ефективності системи освіти, підвищенню особистісного розвитку, соціальної інтеграції та активного громадянства, розширенню можливостей працевлаштування тощо.
- Враховуючи значне зростання обсягів інформації та форм її поширення, перспективи подальших досліджень пов'язуємо з практикою впровадження компетентностей інфомедійної грамотності, що покликані допомогти особистості успішно впоратися з декодуванням інформаційних потоків. Розглядувані зв'язки мають динамічний характер, тому вивчення їх є відкритим до обговорення.
- ### Список використаної літератури та джерел
- Академія української преси : сайт. URL: <https://www.aup.com.ua/>
  - Воронцова Т. В. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. 2019. URL : https://nuschool.com.ua/lessons/world/1klas_2/index.html
  - Всесвітній словник української мови : сайт. URL : <https://uk.worldwidedictionary.org/%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9>
  - Державний стандарт повної загальної середньої освіти : постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 р. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
  - Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
  - Карпенко М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень : сайт. URL : <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/>
  - Компетентності, розроблені проєктом «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» (IREX). 2019.
  - Мельник Н. Феномен «професійна компетентність» в українській та європейській педагогічній теорії. Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка. 2017. № 4 (59). С. 33-39. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/259518.pdf>
  - Рекомендація Ради щодо ключових компетенцій для навчання впродовж життя. Офіційний веб-сайт Європейського Союзу. URL : https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/council-recommendation-on-key-competences-for-lifelong-learning_en
  - Складові комунікативної компетентності педагога. Основа: видавнича група: науково-методична література для працівників шкіл, ДНЗ та батьків : сайт. URL : <https://cutt.ly/6hREoQm>
-

11. Словник української мови: в 11 тт. Київ : Наукова думка. Т. 2. С. 156.
12. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. Наукові записки НаУКМА. 2007. Т. 71 : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 3-8. URL : <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6871>

Poplavska Nataliia Mykolaivna

Doctor of Philological Sciences, Full Professor

Dashchenko Nataliia Levkivna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Medynska Olesia Yaroslavivna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

KEY EDUCATIONAL COMPETENCES AND MEDIA LITERACY COMPETENCES

The article attempts to establish the relationship between key educational competences, lifelong learning competences and media literacy competences. Taking into account the competence model of education, their content and possibilities of complex application in different periods of study (preschool, school, university, vocational, self-

education, retraining, lifelong learning) are analyzed. Skills and abilities that are cross-cutting for all types of competencies are generalized. It is suggested that the acquisition of different types of competences is correlated with the hierarchy of individual needs. It was found that the key educational competences and lifelong learning competences are of strategic importance, and the competences of media literacy are tactical, as well as the professional competences of different levels of higher education. However, in a social, professional and personal context, they all require the individual to be aware of and gain the minimum needed experience to use them.

Key words: *competence, key educational competences, lifelong learning competences, media literacy competences.*

Дем’янюк Олександр Йосипович

доктор історичних наук, професор
Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти
заступник директора з науково-педагогічної діяльності

ФОРМУВАННЯ ОБ’ЄКТИВНОЇ КАРТИНИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ЧЕРЕЗ КРИТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. *Стаття присвячена огляду одного з періодів української історії XX століття – доби Української революції 1917–1921 років крізь призму критичного сприйняття інформації, яка поширюється інтернет-мережею й нерідко потребує ґрунтовного аналізу. Адже, очевидно, що той масив інформації, який сьогодні заповнив сторінки багатьох інтернет-ресурсів, вимагає від дослідників уважного й вдумливого аналізу, критичного осмислення віднайдені інформації, перехресної перевірки фактів, їхньої звірки з новітніми дослідженнями вітчизняних і зарубіжних вчених.*

Ключові слова: *критичне мислення, Українська революція, інтернет, медіаграмотність, аналіз інформації.*

Той масив інформації, який сьогодні заповнив сторінки інтернет-ресурсів, вимагає від читача (студента, дослідника, науковця) уважного аналізу, критич-

ного осмислення, перехресної перевірки фактів задля того, аби сформулювати об’єктивну картину історичної доби / епохи. Саме такий підхід здатен зменшити хибне сприйняття інформації, убезпечити себе від невірної світосприйняття.

У цій статті спробуємо проаналізувати один із періодів української історії – добу Української революції 1917–1921 років крізь призму критичного сприйняття інформації, яка поширюється інтернет-мережею й нерідко потребує ґрунтовного аналізу.

Предметом дослідження нами спеціально обрано добу Української революції, адже у 2016 році Президент України Петро Порошенко своїм указом «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років» проголосив 2017 рік Роком Української революції й започаткував майбутнє п’ятирічне детальне дослідження й відзначення подій сторічної давнини. З-поміж іншого в указі Президента України

вказано, що це ініціюється «з метою вшанування традицій боротьби за незалежність і соборність України та військової звитяги захисників рідної землі, творців національної державності, тисячолітньої історії державотворення нашого народу, визнання історичного значення подій, пов'язаних із визвольною боротьбою початку XX століття та утвердженням української державності у формі Української Народної Республіки, Української Держави і Західноукраїнської Народної Республіки, їх значення для відновлення Україною незалежності у 1991 році...» [18]. Це, на нашу думку, передбачає детальніше вивчення подій столітньої давнини студентами закладів вищої освіти (зокрема не лише студентами історичних факультетів). Адже в період новітньої гібридної військово-політичної агресії Російської Федерації українській молоді необхідно усвідомити об'єктивні уроки боротьби за українську державність у 20-х роках XX століття.

Тому, обравши саме цей історичний період, зосередимося на кількох напрямках, де помітними є «різночитання», насамперед в інтернеті: назва доби, періодизація періоду Української революції, використання старого / нового стилю, написання посад державних і військових діячів доби Української революції, використання фотоматеріалів і світлин, написання імен та прізвищ державних, громадських, військово-політичних діячів цього історичного періоду, назв державних інституцій тощо.

Насамперед звернімо увагу на назву цієї доби на різних інтернет-ресурсах й на те, як ці назви змінювалися впродовж усього періоду формування вітчизняної історіографії. Отож термін «українська революція» введений до наукового обігу безпосередніми учасниками подій 20-х років XX століття. Таке означення тієї епохи зустрічаємо в працях Володимира Винниченка [4], Павла Христюка [27], Дмитра Дорошенка [9], Івана Мазепи [12] та інших діячів доби. Серед сучасних вітчизняних дослідників цей термін послідовно в своїх працях вживали Валерій Солдатенко [21], Владислав Верстюк [2], Ярослав Грицак [6], Олександр Дем'янюк [8] та інші дослідники.

В інтернет-просторі така назва значно переважає за кількістю вживань над іншими. Так, пошуковик Google за запитом «українська революція» подає понад 14 000 000 покликань. Утім, поряд із цією назвою періоду 1917–1921 років вживаються й інші: «визвольні змагання 1917–1921 рр.», «національні визвольні змагання 1917–1921 рр.», «національна революція 1917–1921 рр.», «перші визвольні змагання», «боротьба українського населення за утвердження національної державності» тощо.

Так, терміни «визвольні змагання 1917–1921 рр.», «національні визвольні змагання 1917–1921 рр.», «перші визвольні змагання» вживаються, здебільшого, як синонім до терміну «Українська революція». Очевидно, що вони не можуть підміняти сутність поняття «українська революція», адже не

несуть в собі того ж змістового наповнення, що й «революція». Зокрема у beta-версії «Енциклопедії сучасної України» читаємо, що «визвольні змагання 1917–1921 рр. – період в історії України, що характеризується значною політичною, військовою та дипломатичною діяльністю українських національних сил, спрямованою на відродження самостійної держави на всіх українських етнічних землях» [10]. На іншому інтернет-ресурсі України в роки національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.) асоціюють із періодом «розгортання в Україні національно-демократичної революції» [25].

Щодо терміну «перші визвольні змагання», то тут спробуємо процитувати одного з авторів статей-роздумів про події столітньої давнини й порівняння їх із сучасними подіями відстоювання територіальної цілісності та державного суверенітету України. Юрій Гудименко зазначає: «Визвольні змагання» – українською це звучить правильніше. Ще правильніше буде «Перші визвольні змагання» – тому що саме зараз ідуть вже треті за рахунком. Термін «визвольні змагання» означає, що йдуть змагання за звільнення України – як від внутрішніх, так і від зовнішніх ворогів» [7].

Термін «боротьба українського населення за утвердження національної державності» також співзвучний із періодом Української революції, але не може її підміняти. Його вживали переважно дослідники українського походження з діаспори. У шкільній програмі з історії України для 10 класу наявна тема під назвою «Боротьба за українську державність (квітень 1918 р. – 1921 р.)». Працівники Українського інституту національної пам’яті розробили «Методичні рекомендації до 100-річ-

чя Української революції 1917–1921 років», де пропонують використовувати їхні матеріали під час вивчення відповідної теми в 10 класі ЗСО, однак в самому тексті рекомендацій запропонований термін не використовується [13].

В останні тридцять років в українській історіографії поступово змінювався зміст поняття «громадянська війна». Замість підміни цим терміном поняття «українська революція» в радянську добу, тепер його наповнюють новим змістом. В. Верстюк, наприклад, поняття громадянської війни в Україні 1917–1921 років трактує як «одну з форм вияву характерних особливостей перебігу української революції 1917–1921. Вона була пов’язана насамперед зі специфічними військовими способами боротьби за владу в Україні та суперечливими діями відстоювання влади різними внутр. та зовн. політ. силами» [1].

Аналізуючи інформацію про періодизацію доби Української революції, поширену в інтернеті, ми зустрічали щонайменше три дати 1917–1920 рр., 1917–1921 рр. та 1917–1923 рр.

Немає дискусії щодо нижньої межі – 3–5 березня 1917 р. (створено Українську Центральну раду, в українських губерніях ліквідовано царську адміністрацію й сформовано апарат губернських і повітових комісарів Тимчасового уряду Росії).

Натомість верхня межа подається й трактується дослідниками по-різному. Верхня межа (1920 р.) – рік, коли радянська Росія та Друга Річ Посполита домовилися про поділ між собою українських земель (прелімінарний договір

18 жовтня 1920 р. м. Рига). Цією межею, здебільшого, послуговувалися українські дослідники в 90-х роках XX століття. Сьогодні ця дата подається доволі рідко. Наприклад, на сайті Вінницького обласного краєзнавчого музею зазначають, що «у листопаді 1920 р. на Поділлі утвердилась Радянська влада, що означало поразку Української Народної Республіки, ліквідацію самостійності української держави» [11]. Використовують дослідники верхню межу 1920 р. і для того, аби піддати критиці радянську історіографію: «Те, що відбувалося в Україні у 1917–1920 рр., описувалося як «Велика жовтнева соціалістична революція та громадянська війна на Україні», події в Україні та їх хронологія були пристосовані до загальної схеми» [31].

Верхня межа (1923 р.) – 14 березня 1923 р. Рада послів країн Антанти у Парижі ухвалила рішення про передачу управління Галичиною Польщі. Це рішення стало остаточним фіаско українських визвольних змагань на міжнародній арені та останнім етапом розподілу українських земель у повоєнному світі між чотирма державами – СРСР, Румунією, Чехословаччиною та Польщею. Така верхня межа використовується, коли дослідники розглядають події в Україні в контексті загальноєвропейських революційних подій. Період 1917–1923 як період Української революції розглядали й самі його учасники, зокрема Дмитро Дорошенко та Олександр Доценко. Інколи історики послуговуються цією верхньою межею, коли вписують по-

дії в українських губерніях у загальноросійський контекст [19].

Найбільш обґрунтована та вживана в мережі інтернет верхня межа (1921 р.) – припинення активних бойових дій на території українських земель. Підписання російською та польською сторонами Ризького мирного договору 18 березня 1921 р. 19 листопада 1921 р. на нараді у Волочиську С. Петлюра оголосив про евакуацію армії та уряду на територію, захоплену польською армією. Кількість покликань в інтернеті на цю дату корелює з кількістю згадувань терміну «українська революція».

Значна плутанина поширюється в інтернеті через неправильне вживання поняття «новий / старий час». Вкажемо на те, що 12 лютого 1918 р. на засіданні Малої Ради в Коростені було прийнято закон про запровадження на Україні числення часу за новим стилем і переведення годинників на середньоевропейський час. Мала Рада ухвалила: «Завести в Українській Народній Республіці нове (григоріанське) числення часу з 16 лютого 1918 р. 16 число лютого рахувати першим числом місяця березня» [3].

Таким чином, до 16 лютого 1918 р. на території УНР діяв Юліанський календар (старий стиль), й усі дати до цього числа не варто переводити в новий час.

Візьмемо, наприклад, III Універсал Української Центральної ради. У документі в лівому нижньому куті чітко простежується дата «7 листопада (ноября) 1917 року» [24]. Натомість зустрічаємо

таке: «19 листопада фракції українських соціал-демократів та соціалістів-революціонерів у Центральній Раді засідали до пізнього вечора, розробляючи текст III Універсалу. Проте того дня текст документа ухвалити так і не змогли. Отже, Михайло Грушевський оголошував III Універсал о 21:30 наступного дня» [23], або як тут: «Сто років тому – 7(20) листопада 1917 року – була проголошена Українська Народна Республіка (УНР)» [22]. Зазначимо лише, що такі випадки не поодинокі.

Ще однією неточністю, яка часто трапляється не лише в інтернеті, але й у наукових статтях чи монографіях, є правильне зазначення посади державного діяча. У дослідженнях і статтях, присвячених Симону Петлюрі, коли йдеться про добу Директорії УНР, наприклад, переважно фігурує його посада – Головний отаман [напр. 15, 5], однак жодного разу не зазначається його повне титулювання. Так, С. Петлюра був верховним головнокомандувачем усіх військ Директорії УНР. Назву «Головний отаман Українських республіканських військ» офіційно вживають із листопада 1918 до жовтня 1920 року. З листопада 1920 титул було доповнено: Головний отаман військ і флоту УНР [20].

Ще більше міфів створено та поширено в інтернеті про Голову Української Центральної ради Михайла Грушевського. Тут мова насамперед про «обрання його Президентом / Першим Президентом України». Можемо зустріти таке: «29 квітня 1918 року Центральна Рада обрала Михайла Грушевського Президентом Української Народної Республіки» [16], або таке «Михайло Грушевський – перший президент в історії незалежної Україн-

ської держави» [14], або й таке «Для загалу Михайло Грушевський – перший президент України» [17].

Натомість архівні документи не підтверджують існування посади Президента в Українській Народній Республіці, не згадано про неї і в Конституції УНР, ухваленій в останній день роботи Української Центральної ради. Отож офіційно М. Грушевський впродовж березня 1917 – 29 квітня 1918 року обіймав посаду Голови Української Центральної ради УНР.

Як зазначають в Українському інституті національної пам’яті, «уперше згадка про Михайла Грушевського як президента з’явилася в українській діаспорі та набула значного поширення у тогочасних газетних публікаціях. Відомо, що і сам Грушевський послуговувався візитівкою, де був напис французькою мовою «President du Parlement D’Ukraine» (президент парламенту України – нині Голова Верховної Ради України), а також пізніше підписувався «колишній президент Української Центральної Ради» [13].

Аналогічною виглядає ситуація з фотографіями тієї доби. Так, загальновідомої фотографії першого уряду УНР в інтернеті щонайменше три варіанти: фото 1 – автентична фотографія, на якій зображені всі члени першого уряду УНР, окрім Валентина Садовського [29]; фото 2 – використано автентичне фото, поверх додано фотографію Валентина Садовського [26]; фото 3 – використано фото 2, але в дзеркальній подачі [30].

Якщо вже мова про конкретне фото, то ідентифікуємо осіб, які на ньому зображені: нижній ряд, сидять зліва направо: генеральний секретар освіти – педагог

Іван Стешенко, генеральний секретар фінансів – кооператор Христофор Барановський, голова Генерального Секретаріату, генеральний секретар внутрішніх справ – письменник Володимир Винниченко, генеральний секретар міжнародних

справ – публіцист Сергій Єфремов, голова Українського генерального військового комітету, генеральний секретар військових справ – журналіст Симон Петлюра; верхній ряд, стоять зліва направо: генеральний писар – публіцист Павло Христюк,

генеральний секретар продовольчих справ – економіст Микола Стасюк, генеральний секретар земельних справ – кооператор Борис Мартос. Відсутній на оригінальній світлині генеральний секретар юстиції – правник Валентин Садовський.

Щодо назв державних інституцій, то вони нерідко перекручуються, спотворюються, скорочуються. Навіть Українську Центральну раду (УЦР) — спочатку український представницький орган політичних, громадських, культурних та професійних організацій, а потім – вищий законодавчий орган – революційний парламент, називають Центральною радою (ЦР). Навіть на освітньому ресурсі Osvita.ua зустрічаємо: «Події у Петрограді вітала пробільшовицьки настроєна частина трудящих України, однак більшість її народних мас підтримувала політику партій, які входили до складу Центральної Ради (курсив наш – О.Д.), – партій соціальних реформ і національного відродження», чи «Центральна Рада (курсив наш – О.Д.) вважала, що в такій ситуації можливий єдиний вихід, щоб вона стала дійсною, фактичною, крайовою владою, – це утворення Української Народної Республіки»[28]. Хоча на документах, які знайомі навіть пересічному читачеві, – універсалах УНР — зазначено «Універсал Української Центральної Ради».

Таким чином, на прикладі лише однієї теми з курсу «Історія України» – доба Української революції 1917–1921 років – можна стверджувати, що неупереджений аналіз інформації, медійна грамотність, критичне мислення дозволяють засвоювати об’єктивні знання з вітчизняної історії, формувати національний світогляд, відкидати неправдиву, ігнорувати шкідливу інформацію.

Список використаних джерел:

1. Верстюк В. Ф. Громадянська війна в Україні 1917–1921 років. Енциклопедія історії України : Т. 2 : Г–Д. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Gromad_vijna_1917_1921 (дата звернення : 25.12.2020).
2. Верстюк В. Ф. Українська революція : доба Центральної Ради. Український історичний журнал. 1995. № 2. С. 65–78; № 5. С. 79–88; № 6. С. 66–78.
3. Види ка з протоколу засідання Малої Ради 12 лютого 1918 р. в м. Коростеню (12 лютого 1918 р.). URL : [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(02\)12.chas.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918(02)12.chas.php) (дата звернення : 26.12.2020).
4. Винниченко В. Из истории украинской революции. Революция на Украине по мемуарам белых / сост. С. А. Алексеев. Киев : Полиграфкнига, 1990. С. 277–358.
5. Голова Директорії і Головний отаман військ УНР Симон Петлюра. URL : <https://tsdavo.gov.ua/gmedia/9-4018-1-88-18-jpg/> (дата звернення : 26.12.2020).
6. Грицак Я. Українська революція, 1914–1923: нові інтерпретації. Україна модерна. Львів : Ін-т іст. досліджень Львівського держ. у-ту імені Івана Франка, 1999. С. 254–269.
7. Гудименко Ю. Очень красная «десятка» URL: <https://nmiu.org/tematychni/162-tematychni/2/219-ukrajina-v-roki-natsionalno-vizvolnikh-zmagan-1917-1921-rr> (дата звернення : 25.12.2020).
8. Дем’янюк О. Українська революція в сучасному дискурсі подій. Актуальні пробле-

- ми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу : м-ли доп. учасн. III Міжнарод. наук.-практ. конф. м. Луцьк, 18–19 травня 2017 р. Луцьк : ЛІРоЛ, 2017. С. 29–31; Дем'янюк О. Волинь в Українській революції: доба Української Центральної ради : монографія. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2018. 232 с.
9. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. : в 2 т. Ужгород : Свобода, 1930.
10. Жуковський А. І. Визвольні змагання 1917–1921 рр. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=33971 (дата звернення : 24.12.2020).
11. Зал №11. Поділля в добу української революції 1917–1920-х. URL : <https://vinnytsia-museum.in.ua/rooms/room-11> (дата звернення : 25.12.2020).
12. Мазепа І. П. Україна в огні й бурі революцій : в 2 т. Дніпропетровськ : Січ, 2001–2002.
13. Методичні рекомендації до 100-річчя Української революції 1917–1921 років. URL: <https://old.uinp.gov.ua/methodicmaterial/metodichni-rekomendatsii-do-100-richchya-ukrainskoi-revoljutsii-1917-1921-rokiv> (дата звернення : 25.12.2020).
14. Михайло Грушевський – перший президент в історії незалежної Української держави. URL : <https://ostrohcastle.com.ua/myhajlo-grushevskij/> (дата звернення : 26.12.2020).
15. Місія Головного Отамана українських військ – Симона Васильовича Петлюри (1879–1926). URL : <https://cv.archives.gov.ua/petlura.html> (дата звернення : 26.12.2020).
16. Перший Президент незалежної України – Михайло Грушевський. URL : <http://libr.rv.ua/ua/virt/147/> (дата звернення : 26.12.2020).
17. Перший Президент України: учора заборонений, сьогодні – забутий. URL : <https://expres.online/archive/main/2016/10/05/206147-pershyy-prezydent-ukrayiny-uchora-zaboroneny-sogodni-zabutyy> (дата звернення : 26.12.2020).
18. «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років» : Указ Президента України від 22.01.2016 р. № 17/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17/2016#Text> (дата звернення : 24.12.2020).
19. Революция и гражданская война в России. 1917–1923 : в 4-х кн. Москва : Терра, 2008.
20. Савчук Ю. Українське коло: до сторіччя Визвольних змагань 1917–1921. Київ-Нью-Йорк, 2019.
21. Солдатенко В. Ф. Українська революція: концепція та історіографія. Київ : Вид. центр «Просвіта», 1997. 416 с.; Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис : монографія. Київ : Либідь, 1999. 976 с.

22. Третій Універсал – за крок до Рубікону. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/28864918.html> (дата звернення : 26.12.2020).
23. Третій Універсал – перша республіка. До 100-річчя УНР. URL : <https://old.uinp.gov.ua/news/tretii-universal-persha-respublika-do-100-richchya-unr> (дата звернення : 26.12.2020).
24. Третій Універсал Української Центральної ради. 7 листопада 1917 р. URL : <https://tsdavo.gov.ua/gmedia/4-1115-1-4-9-jpg/> (дата звернення : 26.12.2020).
25. Україна в роки національно-визвольних змагань (1917 – 1921 pp.). URL: <https://nmiu.org/tematychni/162-tematychni/2/219-ukrajina-v-roki-natsionalno-vizvolnikh-zmagani-1917-1921-rr> (дата звернення : 24.12.2020).
26. Українська соціал-демократія та Українська національна держава у 1917–1920 роках. URL : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/15654.pdf> (дата звернення : 26.12.2020).
27. Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції 1917–1920 pp. : в 4 т. Відень, 1921.
28. Центральна Рада. Історія становлення і падіння. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/history/4745/> (дата звернення : 26.12.2020).
29. Четвертий універсал. Грушевський закликав не зволікати з незалежністю України. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/28985831.html> (дата звернення : 26.12.2020).
30. Щоденник «Української весни»: 9 серпня 1917 року. URL : <https://zp.depo.ua/ukr/zp/schodennik-ukrayinskoyi-vesni-9-serpnya-1917-roku-20170809620315> (дата звернення : 26.12.2020).
31. Юркова О. Як історики вивчають Українську революцію 1917–1921 років. URL : <https://wisecow.com.ua/history/1917-rik-yakij-zminiv-use/yak-istoriky-vyvchayt-ukrainsky-revolutsiyu.html> (дата звернення : 25.12.2020).

Annotation. *The article is devoted to an overview of one of the periods of the Ukrainian history of the twentieth century – the era of the Ukrainian Revolution of 1917–1921 – through the prism of critical perception of information that is disseminated through the Internet and often requires thorough analysis. Today, it is obvious that the information that has flooded the pages of many Internet resources requires researchers to carefully and thoughtfully analyze it, critically interpret the information found, cross-check the facts and compare them with the latest research of domestic and foreign scientists.*

Key words: *critical thinking, Ukrainian Revolution, Internet, media literacy, information analysis.*

Деньгаєва Світлана Вікторівна

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри англійської мови
з методиками викладання в дошкільній та початковій освіті
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ У НАВЧАЛЬНІ МОДУЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ БАЗОВИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Анотація: У статті розкрито особливості введення та раціонального використання медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови. Проаналізовано їх вплив на навчально-виховний процес та показано інтеграцію інфомедійної грамотності у навчальні модулі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової ланки базових закладів освіти.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, інфомедійна грамотність, інформаційне суспільство, медіатехнології.

У ХХІ столітті людина будь-якого покоління оточена інформацією, яка надходить із різних медіаджерел: радіо, телебачення, інтернету. Різноманітна медіаінформація, поза сумнівами, накладає відбиток на людину, формує її точку зору, сприяє становленню її життєвої позиції. Це повною мірою стосується і вчителів іноземної мови, які, як ніхто з інших вчителів, мають доступ до автентичних медіаматеріалів, а значить, грамотно і вміло зможуть скористатися цією можливістю для пошуку та одержання необхідної інформації, її зберігання та передачі. І найголовніше, вони зможуть вільно орієнтуватися в новому інформаційному просторі.

За допомогою медіаосвіти, інтерес до якої в останні роки значно зріс, особистість здобуває інформаційну свободу – право одержувати інфор-

мацію, необхідну для життя, розвитку й професійної діяльності, висловлювати свої погляди з приводу тих або інших явищ і подій, передавати інформацію іншим людям [4, с. 153].

Саме медіаосвітні технології, які виокремилися в окрему частину педагогіки – медіадидактику, що розробляє теорію медіаосвіти й навчання, науково обґрунтовує зміст медіаосвіти, вивчає закономірності, принципи, методи й організаційні форми навчання із залученням медіапродуктів та опирається на мас-медіа, — втілюють принципи гуманізації освіти, сприяють підвищенню інтелектуального, культурного, духовного, морального рівня майбутнього фахівця. Тому ми вважаємо, що саме медіаосвітні технології будуть ефективними при професійній підготовці вчителя. Медіаосвітні технології допомагають майбутнім вчителям іноземної мови точніше визначити своє місце в системі суспільних відносин, вибрати бажане соціальне становище; сприяють становленню їх особистості, дозволяють їм стати активними членами суспільства, озброюють їх необхідними знаннями, формують світогляд і розвивають творчі здібності.

Проблему застосування медіаосвітніх технологій у навчально-виховному процесі досліджували зарубіжні та вітчизняні науковці. Зокрема, естетичне виховання молоді засобами кіномистецтва (О.В. Федоров), розвиток та функціонування медіапедагогіки, медіадидактики та медіавиховання (Г.В. Онкович), формування критичного ставлення до отриманої з різних джерел негативної інформації (Б.В. Потятиник), розвиток мас-медійних навчальних технологій у середніх закладах освіти США (С.П. Шумаєва), педагогічні умови застосування медіао-

світи у процесі професійної підготовки майбутніх учителів (Ю.М. Козаков) та ін.

У процесі професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов технології медіаосвіти передбачають залучення до навчального процесу як традиційних засобів масової інформації (періодичні, професійно-орієнтовані, фахові, спеціальні та науково-методичні видання, радіо, телебачення, кіно тощо) так і засобів новітніх інформаційних технологій, а саме – програмно-апаратних засобів і пристроїв, що функціонують на базі обчислювальної техніки; використовують також сучасні способи і системи інформаційного обміну, що забезпечують операції збирання, накопичення, збереження, оброблення й передачі інформації [1].

Під час професійної підготовки у ЗВО майбутні вчителі іноземної мови повинні отримати набір знань, умінь та навичок роботи з періодичною пресою. Крім того, вони мають навчитись професійно виділяти та аналізувати відповідні програми телебачення, глобальні інформаційні мережі, користуватися основними сайтами мережі Інтернет, вести осмислений пошук необхідної інформації та аналізувати її. Все це надасть принципово нові можливості для пізнавальної та творчої самореалізації вчителя.

Ми вважаємо, що для розвитку навичок інфомедійної грамотності недостатньо використовувати медіа як засіб наочності, перевірки знань чи методичне обладнання, для цього необхідно:

- 1) вивчення масовокомунікаційної діяльності (створення мас-медійних продуктів – періодичних видань, фільм-

- мів, кліпів, радіопередач тощо) на курсах і в гуртках;
- 2) безпосереднє використання продукції галузевих ЗМІ для підвищення фахового рівня;
  - 3) опосередковане використання продукції ЗМІ в навчальному процесі з метою поліпшення професійних знань (із мови);
  - 4) використання ЗМІ як засобу відпочинку або задоволення своїх потреб.

Ефективність використання медіаосвітніх технологій була перевірена на заняттях із методики викладання англійської мови та літератури Житомирського державного університету імені Івана Франка. Наш досвід роботи у ЗВО показав, що комплексне використання розроблених нами медіаосвітніх технологій мотивує майбутніх вчителів до опанування своєї професії, дає їм можливість глибоко і всесторонньо сформулювати вміння і навички, яких бракує, вчить раціонально використовувати засоби медіаосвіти у своїй професійній діяльності, критично ставитися до отриманої інформації, навчає аналізувати та розпізнавати медіатексти, знайомить із новими тенденціями та підходами у викладанні свого предмета, дозволяє у вдосконалити знання з педагогічного розвитку особистості, активізує та мотивує студентську навчально-пізнавальну діяльність.

Для розвитку навичок інфомедійної грамотності ми пропонуємо використання наступних технологій та медіаігор [2].

«**Машина часу**» («**Time Machine**») розвиває фантазію, творчу уяву і мову молодшого школяра. За правилами її учасники повинні спробувати уявити, що станеться, якщо їх улюблені герої з відомих кінофільмів, мультфільмів або серіалів потраплять в іншу історичну епоху чи іншу країну, місто.

Наприклад, під час вивчення теми «Природа і навколишнє середовище» у 3-му класі учні дивляться фрагмент мультфільму «Мадагаскар 3» («**Madagascar 3: Europe's Most Wanted**»). Після перегляду вчитель ставить учням запитання:

- *What animals did you see?*
- *In what city were the animals?*
- *Is there a zoo in the place where you live? If no, would you like to have one?*
- *If the animals from the cartoon got into your place of living, where would they go first of all? What would they do?*
- *What places from your place of living would you recommend for animal's rest?*

«**Журналіст**» («**Journalist**») — гра спрямована на розвиток мови, фантазії і творчої уяви учнів. Кожному гравцеві видається свій порядковий номер.

Вчитель починає розповідати якусь історію, наприклад:

Once upon a time there was a little Screw. When he was born, he was very handsome, shiny and brand-new. Everybody said about his great future. He

would take part in a moon flight. And here is that important day. He is on the spaceship ...

На найцікавішому місці вчитель зупиняється зі словами: «To be continued in the next magazine ...». Той, у кого в руках цей номер, повинен підхопити нитку сюжету та продовжити розповідь протягом обумовленого часу (наприклад, протягом 20 секунд). Потім розповідь переривається словами: «To be continued in the next magazine...» та ін.

«Найкращий сюжет для фотографії» («The Best Plot of the Picture») дозволяє ознайомити студентів-майбутніх вчителів із поняттями зі світу медіа – сюжетом, композицією, планом, а також допомагає їм працювати над різноманітністю міміки і жестів, створювати цікаві образи, передаючи характерні особливості зображуваних фотогероїв.

Під час вивчення теми «Оточення» у 4-му класі гравцям пропонується наступна ситуація: «Imagine that photographers, who were finding a good plot for a long time, saw a good material for their photos. Remember that there is no movement and sounds in photos and the mood of the picture you can show using your mimicry, gestures and poses. Help the photographers to find the best plots».

Відповідно до поставлених завдань гравці повинні, проявляючи вигадливість і фантазію, зобразити «сюжетні фотографії». В якості основних персонажів можна вибирати не тільки людей різних професій і віку (продавця, пожежника, бабусю або солідного чоловіка), звірів, птахів (кішку, зайця, півня), а й неживі предмети (каструлю, телефон, книгу тощо).

Ще один варіант цієї гри називається «Portrait» («Портрет»). Тут перед гравцями ставиться завдання складніше — передати за допомогою міміки і жестів різний настрій, характерні особливості людини. Всі інші учасники повинні вгадати, що саме хотів передати той чи інший гравець, створюючи свій «портрет».

Медіагра «Ти мені віриш чи ні?» («Do you believe me or not?») проводиться з метою розвитку уваги і вміння відрізнити справжню інформацію від неправдивої. Кожному учаснику гри пропонується ряд речень, виголошених ведучим вголос або написаних на аркуші паперу. Кількість і складність речень залежить від віку та підготовленості гравців. Молодшому школяреві можна, наприклад, запропонувати такі висловлювання: «It's hot in winter», «It snows in spring», «Dogs have three eyes» тощо. Читаючи або сприймаючи на слух речення, дитина повинна вгадати, які з висловлювань справжні, а які помилкові. За кожну правильну відповідь гравцям присуджується по одному балу.

На наступному етапі гру можна ускладнити, запропонувавши дитині самій придумати істинні і помилкові вислови для дорослих гравців або влаштувати бліц-турнір, у ході якого гравці по черзі придумують і озвучують одне одному такі висловлювання. Виграє той, хто дасть більше за всіх правильних відповідей.

Медіагра «Відгадай назву фільму» («Guess the Title of the Film») розвиває увагу і пам'ять учнів. Для проведення гри необхідно застосувати відеофрагменти з мультфільмів.

тфільмів або дитячих художніх фільмів. Задача учасників – вгадати назву переглянутих фрагментів.

Ця гра може мати безліч варіантів. Наприклад, можна ускладнити завдання – вгадувати імена акторів, режисерів, назви літературних творів, за мотивами яких знято мультиплікаційний чи художній фільм. Можна також використовувати не відеозапис, а пантоміму або усну розповідь про фільм (не називаючи імен головних персонажів). Решта учасників по жестах чи усній розповіді намагається дати правильні відповіді. Перемагає сильніший – той, хто дасть максимальну кількість правильних відповідей.

Не лише на уроках, але й на позакласних заходах, особливо тоді, коли вчителі не обмежені 45-хвилинним уроком, можна використовувати медіагри, а саме медіагру «Екранізація» («Screen Adaptation»). У процесі цієї гри можна інсценувати невеликі фрагменти з фільмів, телевізійних програм, рекламних роликів тощо. Між учасниками розподіляються ролі «режисерів», «операторів», «дизайнерів», «акторів», «гримерів», «ведучих» та «учасників». Перед кожним гравцем в залежності від обраної ролі стоять конкретні завдання:

- «Журналістські» (ведення «телепередач», «інтерв'ю», «репортажів із місця подій»);
- «Режисерські» (загальне керування процесом «зйомки», підбір «акторів» («телеведучих»);
- «Звукооператорські» (використання шумів, музичного супроводу);

- «Декоративно-художні» (виготовлення і використання декорацій, костюмів);
- «Акторські» (виконання ролей у «відеофільмі», «телепередачі») тощо.

У процесі медіагри її учасники зовсім не обов'язково повинні ставити перед собою мету представити закінчені твори медіакультури, що претендують на професійний рівень. Їх головне завдання полягає в знайомстві з процесом осягнення аудіовізуальної мови, розвитку творчого потенціалу кожного учасника.

Рольова гра-імпровізація «The News» («Випуск новин») сприяє ознайомленню дитини з професіями в сфері медіа, а також розвиває творчу уяву і фантазію. На час гри команда перетворюється на «репортерів», «телеведучих», «спеціальних кореспондентів» тощо. «Випуск новин» може бути присвячений найрізноманітнішим темам: власним і родинним, розповідям про новини з життя друзів або про вчорашній проведений вечір. Хай яку тему учасники оберуть для випуску, головне, щоб новини були актуальними, правдивими і цікавими.

Наприклад, під час вивчення теми «Дозвілля і відпочинок» у 3-му класі, учням пропонується зробити випуск новин за темою «Гуртки нашої школи».

«Правильні і неправильні твердження» або «Чи вірите ви, що ...»

Ця технологія може застосовуватись на початку уроку. Учні, вибираючи «правильні твердження» із запропонованих учителем описують

задану тему (ситуацію, обстановку, систему правил). Наприклад, за темою «Free Time and Sports», підтема «Learn to talk about Ukrainian athletes» (4 клас) [3, с.44], учням можуть бути запропоновані наступні висловлювання:

- *Football is not popular in Ukraine.*
- *Ukraine held the biggest football competition in Europe in June 2012.*
- *The famous Ukrainian football player, Oleh Blokhin, started to play in Zhytomyr.*
- *Andrii Shevchenko began to play in Zhytomyr school team.*
- *Artem Milevskyi first played in Minsk. та ін.*

Учитель просить учнів визначити, чи правильні дані твердження, обґрунтовуючи свою відповідь. Після знайомства з основною інформацією (текст, діалог, відео за даної темою) учні повертаються до даних тверджень і вчитель просить учнів оцінити їх достовірність, використовуючи отриману на уроці інформацію.

«Association» («Асоціації»).

Під час вивчення теми «The Place I live in» (у 4-му класі) [3] учням пропонується ряд слів:

- a chair, a lamp, a hat, wind.
- a fridge, a loud speaker, a tape, a TV set.

Завдання: у двох групах скласти речення, використовуючи всі слова.

Як результат, учні можуть скласти наступні речення:

Результат роботи 1 групи: Yesterday I bought a chair in a form of a hat with a ventilator on the right and a lamp under the chair.

Результат роботи 2 групи: Yesterday I bought a fridge with a loud speaker which informs about its condition.

Гра «Музичний редактор» («Music Editor») розвиває естетичний смак, повноцінне сприйняття медіатексту, фантазію і творчу уяву. Для її проведення доцільно використовувати аудіо- та відеофрагменти зі знайомих і популярних для потенційних учнів мультфільмів, телепередач, фільмів-казок або реклами. Завдання «музичних редакторів» полягає в підборі музичного супроводу до знайомих відеофрагментів.

Наприклад, під час педагогічної практики, під час вивчення теми «Тварини» у 2-му класі, учні переглядають 2 відеофрагменти з мультфільму «Мауглі», перший – коли медвідь вчить Мауглі, другий – коли пантера знаходить Мауглі, а навколо інші тварини.

Завдання учням:

- Подивіться фрагмент і опишіть колір тварин(наприклад, The panther is black and big. The monkeys are brown and small.)
- Скажіть, а які риси характеру проявляються у тварин у цих відеофрагментах? (наприклад, The bear is sly, but kind. The panther is wise. The monkeys are funny)
- Послухайте звуки і скажіть, що вони означають. (наприклад, дме вітер, крик мавпи, звук журчання води, спів пташок та ін.)
- Які звуки може супроводжувати перший епізод? Другий?

- Прослухайте 2 музичних фрагменти. Який з них підходить для кожного відеофрагменту. Чому?

Гра «Добре і погано» («Good and Bad») (відеофрагмент «The Beauty and the Beast» (тема «Я, моя сім'я та друзі», 3-й клас) допоможе усвідомити, які позитивні і негативні сторони характеру можуть мати різні герої мультфільму, і більш критично ставитися до них.

Для проведення цієї гри потрібно розділити аркуш паперу вертикально на дві частини. У кожній частині — заголовки «good» («добре») і «bad» («погано») (рис.).

Після перегляду фрагменту мультфільму «The Beauty and the Beast» («Красуня і чудовисько»), у кожний стовпчик потрібно вписати позитивні і негативні сторони характеру основних персонажів: Belle, Beast, Gaston, Maurice, Mrs Potts, Chef Brouche та ін. Наприклад, до позитивних персонажів можна віднести Бель (Belle), вона intelligent, stubborn and outspoken, до негативних персонажів ми відносимо Гастона (Gaston), який rude, conceited, small-minded, narcissistic, and spends his time fighting, drinking and hunting.

Good	Bad
Belle	
Gaston	

Рис. 1

Висновки. Таким чином, медіаосвітні технології виступають як ефективний дидактичний засіб формування медіакомпетентності майбутнього вчителя іноземної мови, оскільки вони готують до життя в умовах інформаційного суспільства та істотно підвищують шанси отримання різноманітних матеріалів через використання можливостей інтернет-ресурсів у відповідності з провідними дидактичними принципами наочності, доступності, науковості, зв'язку з життям, через урахування індивідуально-вікових особливостей школярів, актуальності й новизни інформації.

З нашої точки зору, правильний вибір та інтеграція медіатехнологій у професійну підготовку майбутнього вчителя іноземної мови дозволять досягти цілей медіаосвіти, пов'язаних з уміннями студентів знаходити, готувати, передавати й отримувати необхідну інформацію, сприятимуть підвищенню рівня підготовки та зміцненню потенціалу вчителів для розвитку ефективної та сталої моделі інтеграції навичок критичного сприй-

няття інформації в навчальний процес освітніх закладів України.

Список використаних джерел

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Іць С.В. Педагогічні медіатехнології у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови: Навчально-методичний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2013 – 106 с.
3. Калініна Л.В. Англійська мова для спеціаліз. шкіл з поглибл. вивч. англ. мови : підруч. для 4-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л.В. Калініна, І.В. Самолюкевич. – Київ : Генеза, 2015. – 176 с.
4. Шабунова А. О. Вплив медіаосвіти на формування особистості в умовах інформаційного суспільства / А. О. Шабунова // Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія.

Психологія. Педагогіка : сборник / М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т України «Київський політехнічний інститут». — К. : Політехніка, 2009. — № 2 (26) / 2009. — С. 153-157.

Annotation: *The article deals with the administration and management of mediaeducational technologies in the training of future foreign language teachers. The influence of mediaeducational technologies on the educational process is analyzed. The integration of infomedia literacy in the educational modules for preparation of the future foreign language primary school teacher of basic educational institutions is shown.*

Keywords: *media education, media literacy, infomedia literacy, information society, media techniques.*

Дмитрієва Тіна Важевна

учитель історії Харківська загальноосвітня школа I-III ступенів № 36
Харківської міської ради Харківської області

Ричкова Лариса Володимирівна

Директор Харківська загальноосвітньої школи I-III ступенів №36
Харківської міської ради Харківської області

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАОСВІТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Анотація: У статті висвітлюються основні питання щодо впровадження медіаосвіти на уроках історії. Аналізуються педагогічні прийоми, які активно застосовуються на різних етапах уроку, демонструються зразки виконання певних завдань. Особливу увагу приділено питанню використання в процесі навчання медіатекстів: добору, аналізу та їх створенню; презентації та колективному обговоренню комунікативних успіхів і невдач.

Ключові слова: критичне мислення, аналіз інформації, медіаосвітні технології, педагогічні прийоми уроку розвитку критичного мислення.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства саме якість отриманої інформації учнем найчастіше визначає їх вибір і подальші дії, що включають здатність користуватися фундаментальними свободами і правом на самовизначення і розвиток, пошуку власного місця відповідно до сьогоденних умов цього суспільства.

Харківська загальноосвітня школа I-III ступенів № 36 Харківської міської ради Харківської області з 2019 року є учасником Всеукраїнського проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», у рамках якого активно впроваджує медіаосвіту на уроках історії.

Якісне викладання предмету «історія» обумовлено новими соціально-політичними реаліями українського суспільства, необхідністю розвитку

інфомедійної компетентності молодшого покоління з розвиненим медіаімунітетом та критичним мисленням через якісне формування власної позиції, вміння шукати та аналізувати інформацію, розпізнавати пропаганду, маніпуляцію та сучасні загрози інформаційного світу в контексті історичного простору.

Накопичено певний досвід, запровадження медіаграмотності на уроках історії у 5-7 класах. Цей досвід обговорювався на засіданнях педагогічної ради школи, також проводились майстер-класи для вчителів. Учителі філологічних дисциплін, природничих наук зацікавлені у поширенні цього досвіду.

У ході практичної роботи нам вдалося реалізувати певні завдання: з’ясувати особливості впровадження медіаосвіти на уроках історії, розробити та реалізувати вправи з формування медіаграмотності серед здобувачів освіти.

Важко переоцінити ту роль, яку відіграє в розвитку сучасного суспільства інформація. Можна без перебільшення сказати, що сучасне суспільство — інформаційне. Цей розквіт настав у XX ст. Інформація дозволяє людству активно працювати з природою, допомагає інтегрувати людські зусилля, до того ж не тільки в окремих ланках роботи, а й у всій людській діяльності загалом. Тепер інформація стала основним ресурсом людства, базою і соціального, і технічного розвитку [5, с. 49].

Інформація для людства не лише умова, чинник певних подій, змін, але й стимул до дії. Дезінформація та інформаційний хаос викликають почуття невпевненості й безсилля. Велику роль у самопочутті суспільства відіграє також ступінь задоволення потреби в інформа-

ції. У нездоровому суспільстві зазвичай відчувається «інформаційний голод» [5, с. 51]

Інформація оточує нас усюди, надходить із різних джерел, впливає на свідомість. І хай як ми хочемо не звертати на неї увагу, не потрапляти під вплив маніпуляцій, не «зависати» в соціальних мережах, але сучасний світ, сучасний інформаційний простір потребує не тільки вміння ознайомлюватися з інформацією, а й вміння критично сприймати, аналізувати, адаптувати, вміти протистояти маніпуляціям.

Особливе значення грамотна робота з інформацією має, коли йдеться про дітей та підлітків. У них немає ще життєвого досвіду, вони ще схильні до сліпого наслідування привабливих образів. Треба вміти працювати з інформацією. Саме на це спрямовані уроки з медіаграмотності, які вже кілька десятиліть стали частиною шкільної програми в США, Великобританії, Німеччині, Австралії, країнах Північної Європи. Нарешті до цього руху приєднується й Україна. Ми маємо готувати дітей до вдалого освоєння світу. А сьогодні найважливіший складник цього опанування — вміння грамотно працювати з інформацією.

Відповідно до вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти громадянська та історична освітня галузь передбачає одну з обов’язкових результатів навчання учнів: мислити критично, працювати з різними джерелами інформації та формулювати історично обґрунтовані запитання; мислити історико-хронологічно, орієнтуватись в історичному часі, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки між подіями, яви-

щами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі тощо [10] .

За Концепцією «Нової української школи» однією з 10 компетентностей є інформаційно-цифрова, яка передбачає впевнене, а водночас критичне і застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, у публічному просторі та приватному спілкуванні. Важливими компетенціями є Інформаційна й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці, розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [5, с. 11].

Впровадження засад медіаграмотності, медіаосвіти базується на засадах критичного мислення.

Уміння критично мислити забезпечує науково-технічний і суспільний прогрес та є запорукою демократії, а освіта відіграє в його розвитку першорядну роль. Цей факт визнавався філософами, економістами, педагогами [2, с. 4-5].

Критичне мислення – складне й багаторівневе явище. Мислити критично означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень. Із педагогічної точки зору критичне мислення – це комплекс мисленнєвих операцій, що характеризується здатністю людини:

- аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел;
- бачити проблеми, ставити запитання;
- висувати гіпотези та оцінювати альтернативи;
- робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [10].

Дитяча свідомість перенасичена інформацією, яку діти дуже часто не вміють сприймати, аналізувати, обробляти. Розвиток телебачення і особливо Інтернету призвів до того, що нинішнє молоде покоління все менше мислить логічно, сприймаючи отриману інформацію поверхово та фрагментарно.

Постали такі проблеми, як нетривка зосередженість учнів, телефонозалежність, «кліпове мислення».

«Дуже важливим моментом для викладача історії, — зазначають британські методисти Т. Хайдн, Д. Артур та М. Хант, — є здатність так подати свій предмет, щоб передати свій ентузіазм до теми учням» [12, с. 51].

В Україні проблема розвитку навичок критичного мислення в школярів стоїть дуже гостро і вимагає вживання негайних заходів, спрямованих на її розв'язання. Перше, що повинен зробити вчитель, – створити атмосферу співробітництва, партнерства, взаємодопомоги, яка сприятиме розвитку всіх 10 компетентностей сучасного учня. Тому актуальним є впровадження медіаосвіти під

час уроків, особливо історії, де важливим є вміння працювати з інформацією.

Реалії сучасного життя вимагають подолання репродуктивного стилю навчання і переходу до нової освітньої парадигми, яка забезпечуватиме пізнавальну активність і самостійність мислення учнів — це є стратегічний напрямок модернізації освіти. А самостійність мислення неможлива без його критичності [12, с. 32].

Безсумнівно, кожен урок, кожна тема, кожний етап вимагають різних педагогічних прийомів, адаптованих до конкретних ситуацій.

Учнів важко здивувати технологічними новинками, адже більшість учнів мають і активно використовують планшети, портативні комп’ютери та смартфони. Останні, зокрема, вирізняються функцією сканування, розпізнавання та зчитування QR-кодів, які активно проникають у навчально-виховний процес. Цей ресурс ми використовуємо при проведенні уроків: роздатковим матеріалом з QR-коди для доступу до цікавих додатків (гіперпокликання на мультимедійні джерела та ресурси: відео-, аудіо-додатки, сайти, анімації, електронні навчальні видання, бібліотеки та ін.). Замість введення URL в свої телефони, учні можуть відсканувати код, щоб отримати додаткову інформацію миттєво.

Запроваджуючи роботу з QR-кодами, ми розвиваємо цифрову компетентність учнів, їх критичне мислення, формуємо вміння опрацьовувати інформацію, робити аналіз, порівнювати, виділяти корисну та достовірну інформацію.

Широко використовуємо мультимедійні ресурси для проведення віртуальних екскурсій на уроках. Вірту-

альні подорожі до музеїв дозволяють учням відчувати колорит епохи, сприймати інформацію критично, зустрітися зі старовиною, відчувати себе у ролі дослідників.

Віртуальна екскурсія відрізняється від реальної тим, що віртуально відображає реально існуючі об’єкти. Це має великі переваги: доступність, можливість відвідати музей у будь-який момент [11].

Цікавою для учнів є вправа «Створення сторінки історичної постаті в соціальних мережах». Спочатку учням здається, що це гра, а насправді для того, щоб створити сторінку, потрібно опрацювати та проаналізувати великий обсяг інформації, бажано з різних джерел, виокремити необхідний матеріал.

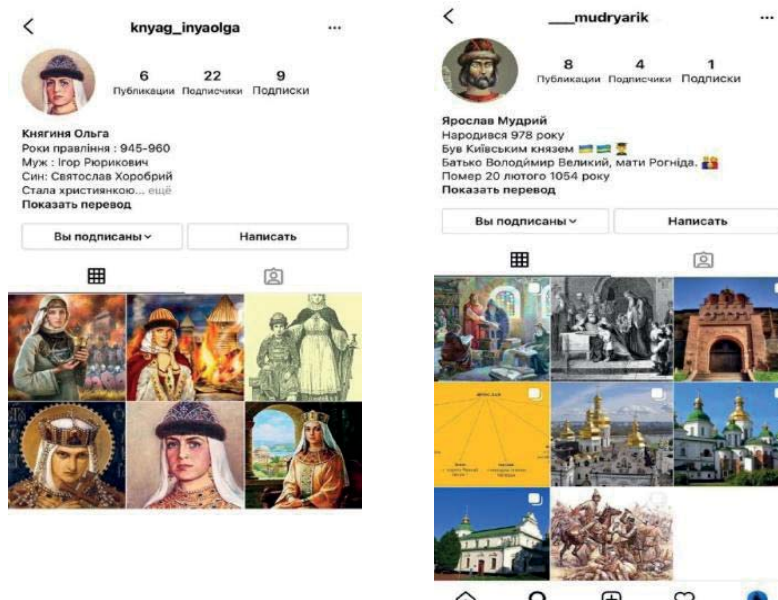
Залежно від теми змінюється й змістове наповнення цієї сторінки, увага акцентується на головних аспектах. Учні можуть або підготувати деякий матеріал заздалегідь, або створити сторінку відразу на уроці.

Заповнюючи сторінку, діти висловлюють власне ставлення до певних історично значущих особистостей, знаходять цікаву інформацію, сперечаються, приходять до спільного висновку. Створення таких сторінок дає учням зрозуміти, що кожна історична постать — насамперед людина.

Художні фільми теж є одним із найбільш цікавих засобів навчання, але тривалість художнього фільму не дає можливості вчителю показати його повністю на уроці, та і немає такої потреби. Більш доцільно вибрати окремі відеофрагменти з фільму, які яскраво відображають тему чи подію.

Для того щоб учень по-справжньому включився в роботу на уроці, потрібно,

щоб завдання, які ставляться перед ним під час навчальної діяльності, були не тільки зрозумілі та цікаві, але і знайшли відгук у його переживаннях.

Використання під час уроків відеофрагментів дає можливість учням наочно побачити ту чи іншу подію, відчувати свою причетність, зануритись в епоху, наочно уявити те, як відбуваються події. Тому відеофрагменти сприяють збільшенню мотивації учнів під час вивчення історії.

Використання віртуальних пазлів на уроках історії онлайн — чудовий спосіб захопити дітей грою, яка не тільки викликає цікавість, але й приносить користь. Так діти добре тренують уважність, розвивають пізнавальну активність, що дозволяє краще засвоїти матеріал, запам'ятати

історичні персоналії, події, пам'ятки архітектури і образотворчого мистецтва та візуально їх розпізнати.

Складанням пазлів ми добиваємося занурення учня в тему, яка вивчається. Учень згадує навчальний матеріал не тільки в образі друкованого тексту, а й візуальних об'єктів. Зібрати із «розрізаних» фрагментів карту, зображення історичного персонажа, із літер слова — все це допоможе краще запам'ятати фактичний матеріал та буде мотивувати до вивчення предмету надалі.

Особливо цікава учням робота з історичними картами, адже це повноцінне джерело історичної інформації, і правильна організація роботи учнів з нею дозволяє досягти важливих при викладанні історії цілей. Під час роботи з історичною картою потрібно ставити завдання не стільки розвивати елементарні вміння учнів орієнтуватися в історичному просторі, а перш за все порівнювати, аналізувати, узагальнювати історичні факти. На карті можуть бути неправильно визначені кордони, не вказані основні місця історичних подій, зазначено неправильний перебіг воєнних дій.

Використання на уроках історичних карт дозволило оптимізувати навчальний процес, осучаснити його, зробити цікавим, змістовним та продуктивним, залучити учнів до роботи з різними джерелами інформації,

Ще один вид роботи з учнями – це скрайбінг.

Скрайбінг (з англійської scribe – робити ескіз, нарис) – це метод розповіді чи пояснення,

який супроводжується графічною ілюстрацією головного змісту сказаного [13]. Виходить свого роду ефект паралельного наслідування, тобто ми слухаємо розповідь про щось і одночасно бачимо графічну відповідність до почутого.

Головна мета скрайбінгу – допомогти краще опанувати зміст та запам’ятати сенс нової інформації завдяки залученню візуалізації. Окрім презентацій, таблиць, діаграм, разом із учнями ми створюємо скрайбінг-історії.

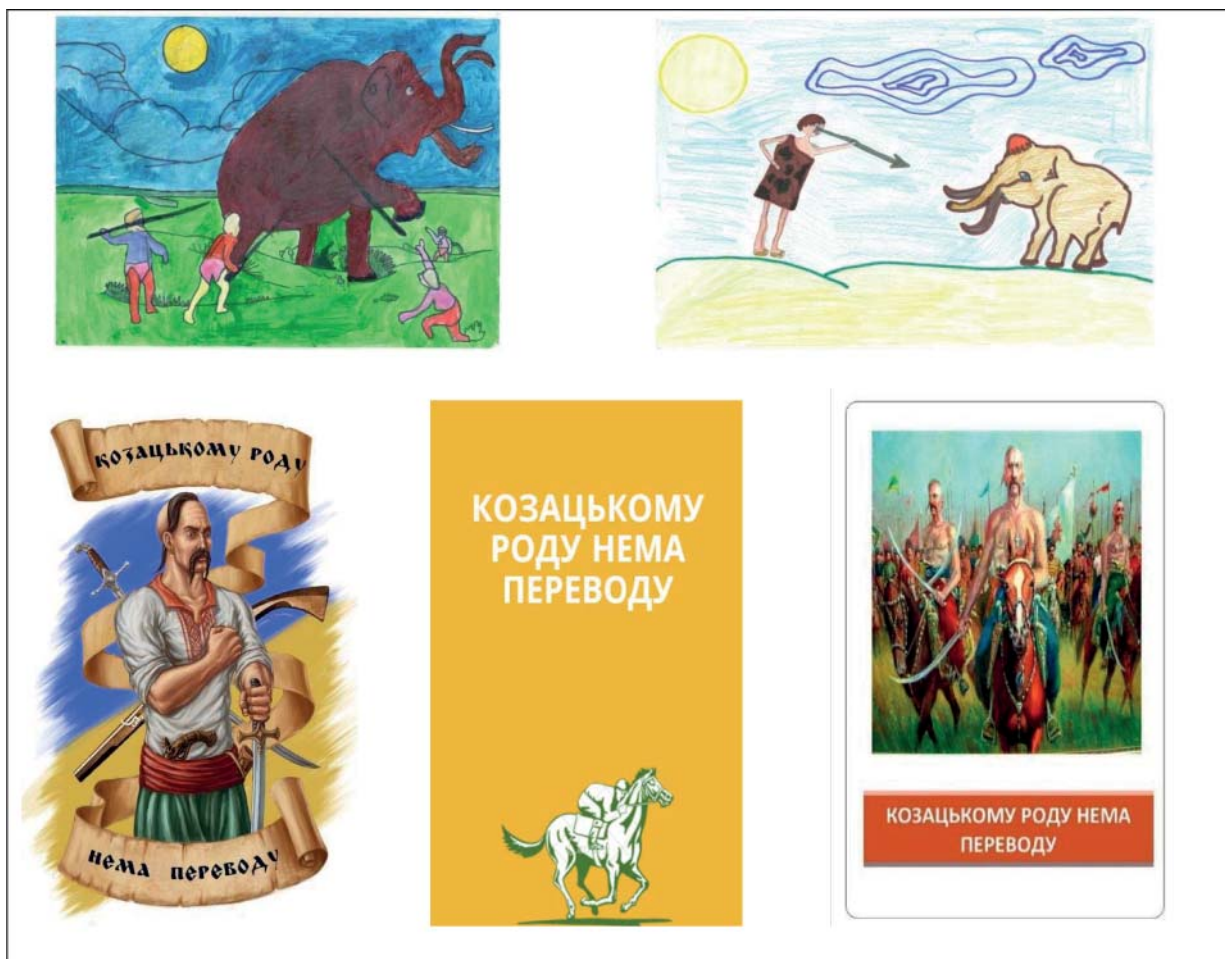
Скрайбінг-історії – це замальовування сюжету із використанням основних позначок героїв, при цьому з додатковим акцентуванням на основних подіях, характеристиці персонажа, його вчинків, висловленні власної точки зору, позиції щодо певної ситуації. Для цього потрібно не тільки мати творчу уяву, а й обов’язково прочитати текст, тому цей метод ще й сприяє розвитку зацікавленості учнів у читанні текстів.

Захоплює учнів і така вправа, як розробка обкладинки, ілюстрації, афіши. Створюючи її, діти використовують не тільки знання, здобуті з різних джерел, а й творчі здібності для адаптації цієї інформації.

При завершенні роботи обов’язковим є обговорення символів, цитат, обраних учнями, їхня доречність. Це може бути створено як за допомогою звичайного паперу, олівців, маркерів, фарб, так і за допомогою інтернет-ресурсів.

Полюбляють діти й погратися в «Шерлока Холмса». Завдання полягає в тому, щоб за допомогою, наприклад, картинок, які характеризують особу, ситуації, основну діяльність, пов'язану з нею, встановити ім'я історичної постаті.

Приклад такого завдання. Урок історії України в 7 класі за темою «Русь-Україна за князювання Ольги та Святослава».

За допомогою картинок закодovanі княгиня Ольга та її син, князь Святослав та ситуації, досягнення, які пов'язані з ними. Під час роботи ми критично сприймаємо інформацію, аналізуємо, пригадуємо основні відомості, епізоди, пов'язані із зображеннями.

Княгиня Ольга

Святослав Ігорович

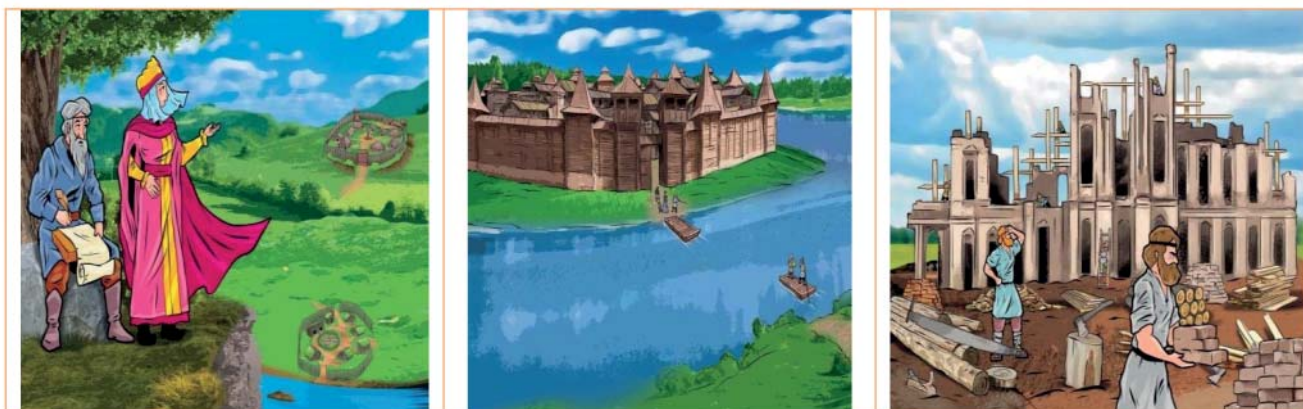

Помста княгині Ольги древлянам

Реформи княгині Ольги

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства саме якість отриманої учнем інформації найчастіше визначає їх вибір і подальші дії, що включають здатність користуватися фундаментальними свободами і правом на самовизначення і розвиток, пошуку власного місця відповідно сьогдених умов суспільства.

«Стати медіаграмотним» – цей процес не визначається тільки проходженням спеціальних курсів, здобуттям знань та отриманням сертифікату. Медіаграмотність визначається практичними навичками та є особливістю життєвого стилю. «Медіаграмотна людина повинна володіти компетентнісними навичками медіаграмотності та повинна мати здатність відчувати дезінформацію і критично її сприймати», – наголошує Д. Плахта [9].

В епоху «інформаційного буму» постає важливе завдання перед суспільством щодо критичного мислення в процесі аналізу та обробки інформації. Потрібно звернути увагу на те, що уроки історії з використанням елементів медіаосвіти формують не тільки медіаграмотність учнів, а й сприяють розвитку предметних і ключових компетентностей, які передбачені в Державному стандарті.

Основні методи та вправи роботи з учнями, описані у статті, сприяють формуванню особистості, здатної критично сприймати інформацію, аналізувати її, адаптувати, а також допомагають відчувати себе активним громадянином у медіапросторі.

Перспективами подальших досліджень можуть бути пошуки способів підвищення професійної компетентності вчителя історії в питанні добору, аналізу, створення

медіапродукту, оскільки грамотна людина володіє мовою, медіаграмотна – світом.

Список використаних джерел:

1. Іванов В. Ф. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів / В.Ф. Іванов, О.Я. Шкоба // Інформаційне суспільство. – 2012. – № 16. – С. 41-52.
2. Іванов В. Ф., Волошенюк О. В. Медіаграмотність: Підручник для вчителів. – К.: Центр вільної преси, Академія Української преси. –2017. –С. 319.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс]: //Режим доступу: www.mediaosvita.com.ua/material/koncepciyavprovadzhennya-mediaos (дата звернення: 20.12.2020)
4. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін : посібник для вчителя / Т. Бакка [та ін.] ; за ред. : В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза ; Акад. укр. преси, Київський нац. ун-т імені Т. Шевченка, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України. — Київ : Центр Вільної Преси : Академія Української Преси, 2016. — 201 с.
5. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред. – упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за науковою редакцією В. В. Різуна. – Київ: Центр вільної преси, 2012. – 352 с
6. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Воло-

- шенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. — Київ: Центр вільної преси, 2012. — 352 с.
7. Неизвестная Украина: виртуальные экскурсии от Google [Електронний ресурс]. Режим доступа : <http://igate.com.ua/news/15331neizvestnayaukrainavirtualnye-ehkursii-ot-google> (дата звернення: 20.12.2020)
8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.12.2020)
9. Плахта Д. Чому важливо бути медіаграмотним або Як виробляти у собі інформаційну «імунну систему». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/chomu-vazhlyvo-buty-mediagramotnym> (дата звернення: 20.12.2020)
10. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n183> (дата звернення: 20.12.2020)
11. Скрайбинг: как создать рисованную историю к любому уроку? [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <https://mega-talant.com/blog/skraybing-kak-sozdat-risovannuyu-istoriyu-k-lyubomu-uroku> (дата звернення: 20.12.2020)
12. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії) / С. О. Терно : [посібник для вчителя]. — Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. — 105 с.
13. Як розвивати критичне мислення в учнів (з прикладом уроку) для «Нової української школи» По-метун О. І. [Електронний ресурс]: – Режим доступу до ресурсу: <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/> (дата звернення: 20.12.2020)
14. Як розвивати критичне мислення в учнів (з прикладом уроку). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/> (дата звернення: 20.12.2020)

In this article opened the main cases about implementation of media education on lessons of history. Pedagogical techniques are analysed, which are used actively on the different steps of the lesson, examples of solving some exercises. A great attention is played to case of using media texts in process of studying: to find, to analyse and to create them, to present and to discuss collectively communicative advantages and disadvantages.

Keywords: *critical thinking, analysis of information, technologies of media education, techniques of development of critical thinking.*

Залужна Марина Володимирівна

кандидат філологічних наук

Запорізький національний університет

доцент кафедри англійської філології,

Запольських Світлана Петрівна

кандидат філологічних наук, доцент

Запорізький національний університет

завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ» АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація: Пропонується аналіз впровадження курсу «Основи медіаграмотності та критичного мислення» англійською мовою для магістрів першого курсу спеціальності 035 «Філологія» спеціалізації 035.41 «Германські мови та літератури (переклад включно)». Розглянуті основні етапи розробки та викладання курсу, проблеми та досягнуті результати. Проаналізовано ефективність впровадженого курсу на основі досвіду викладачів та результатів опитування студентів.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, критичне мислення, інтегроване навчання предмета та мови, інтерактивність, орієнтованість на студента, функціональний підхід.

Уїнстон Черчіль колись зазначав, що «хто володіє інформацією, той володіє світом». Проте, стрімкий розвиток інформаційного суспільства ХХІ століття формує нові виклики для громадян та вимагає нового ставлення до інформації. Специфіка 2010-2020 р.р. полягає у зростанні ролі мас-медіа, особливо цифрових, та поглибленні нашого часу та уваги згенерованою ними «інформаційною лавиною». Нині інформаційне середовище є настільки щільним та строкатим, воно надає доступ до таких обсягів інформації, що ним замало лише володіти. Необхідною умовою для успішної навігації у безмежному потоці інформаційних повідомлень є здатність лю-

дини критично до них ставитись, виокремлювати факти від суджень, домислів, вигадок та фейків. Це важливо і для повсякденного життя будь-якої людини, і для професійної сфери. Вища школа має реагувати на зміни на ринку праці та у потребах здобувачів освіти, і робота над формуванням таких навичок має бути системною. Це яскраво продемонстровано серією тренінгів, організованих IREX в Україні для освітян. Саме ці заходи слугували поштовхом до дій та надихнули викладачів Запорізького національного університету долучитися до осучаснення системи підготовки фахівців у вищій школі через включення до освітніх програм дисциплін, пов'язаних із формуванням у студентів критичного мислення, інформаційної та медійної грамотності.

У зв'язку з цим на факультеті іноземної філології Запорізького національного університету було впроваджено нову навчальну дисципліну – «Основи інфомедійної грамотності та критичного мислення», яка викладається англійською мовою. Статтю присвячено специфіці імплементації цього курсу, зокрема підходу авторів до поєднання предметного змісту з можливостями іноземної мови, труднощам планування й викладання курсу та способам їх подолання, а також оцінці курсу студентами, що його пройшли, та перспективам подальшої роботи над удосконаленням курсу.

Актуальність проблеми зумовлена потребою внесення відповідних змін до робочого плану у зв'язку, з одного боку, із динамічним розвит-

ком мас-медіа, їхньою популярністю, суспільною важливістю та впливовістю у всіх сферах життя, а з іншого – необхідністю формування медіакомпетентності як невід'ємної складової професійної підготовки майбутніх фахівців-педагогів.

Метою статті є опис досвіду імплементації курсу «Основи інфомедійної грамотності та критичного мислення» англійською мовою в ЗНУ. Завдання дослідження: представити підхід авторів курсу до розподілу змістового наповнення та практики викладання дисципліни; виявити переваги поєднання предметного змісту з можливостями іноземної мови; виокремити труднощі планування й викладання курсу та запропонувати способи їх подолання; проаналізувати якість курсу зокрема через його оцінку студентами; окреслити перспективи подальшої роботи над удосконаленням курсу.

Дисципліна «Основи інфомедійної грамотності та критичного мислення» впроваджена у навчальний план факультету іноземної філології Запорізького національного університету у 2020 році. Курс розрахований на магістрантів 1 року навчання спеціальності 035 «Філологія» спеціалізації 035.41 «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська» освітньо-професійної програми «Мова і література (англійська)» і викладається доцентами Мариною Залужною і Світланою Запольських.

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи інфомедійної грамотності та критичного

мислення» є формування у магістрантів навичок критичного сприйняття інформації, розуміння сучасних соціокомунікаційних процесів і значущості медіаосвіти та медіаграмотності в глобалізованому інформаційному світі; ознайомлення їх із найбільш поширеними видами інформаційних маніпуляцій, надання базових інструментів перевірки інформації та критичного мислення; підготовка філологів, майбутніх викладачів іноземної мови до безпечної та ефективної взаємодії із системою традиційних та новітніх засобів масової інформації з урахуванням сучасних тенденцій розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- розвинути у студентів-магістрантів вміння критично мислити та грамотно застосовувати критичний підхід у повсякденному житті та професійній діяльності;
- навчити студентів-магістрантів свідомо орієнтуватися в інформаційному просторі, аналізувати сучасні мас-медіа та види контенту, функціонально-прагматичні та структурно-семантичні параметри медіатексту, уникати маніпулятивного впливу, застосовувати фактчекінг різних видів контенту;
- сформувати у студентів навички цифрової грамотності, навчити їх користуватися онлайн-інструментами діалогового спілкування та навчання.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати: роль медіа у формуванні полікультурної картини світу; аспекти медіаграмотності; сучасні тенденції розвитку засобів масової інформації; особливості використання медіаінформації; правила

культури спілкування та безпеки в інформаційному суспільстві та методи захисту від можливих негативних впливів у процесі масової комунікації; принципи маніпулювання свідомістю споживачів аудіовізуальної інформації.

Дисципліна спрямована на формування і розвиток таких умінь:

- орієнтуватися в сучасному мультілінгвальному медіапросторі;
- шукати, аналізувати та використовувати інформацію з різних джерел з урахуванням пріоритетів професійної педагогічної діяльності;
- критично оцінювати зміст, форму і стиль різних типів медіатекстів, використовувати їх у навчанні та професійній діяльності;
- дотримуватися правил культури спілкування в інформаційному просторі, протистояти негативному впливу в процесі комунікації у медіасередовищі;
- застосовувати онлайн-ресурси та інструменти у професійній діяльності з урахуванням основних принципів кібербезпеки.

Дисципліна безпосередньо базується на мовних компетенціях, сформованих у ході викладання практичного курсу основної іноземної мови (англійської). Курс має тісні зв'язки з обов'язковими дисциплінами циклу загальної підготовки, дисциплінами циклу професійної підготовки спеціальності, дисциплінами циклу професійної підготовки освітньої програми, що викладалися на бакалавріаті. Курс також безпосередньо пов'язаний із дисциплінами, які паралельно викладаються на 1-му

курсі магістратури, а саме: дисциплінами циклу загальної підготовки (Академічне письмо) та циклу професійної підготовки спеціальності (Актуальні проблеми сучасної філології), дисциплінами професійної підготовки освітньої програми (Сучасні технології у вивченні іноземних мов, Лінгводидактика та методика викладання іноземних мов у вищій школі).

Дисципліна розрахована на 90 годин (3 кредити ECTS), зокрема 30 аудиторних годин (5 лекційних та 10 семінарських занять) і 60 годин самостійної роботи, формою підсумкового контролю є залік. У якості індивідуального завдання студентам запропоновано здійснити аналіз англійськомовних медіакейсів, що зокрема передбачало:

1. Пошук медіатексту з англійськомовних джерел.
2. Аналіз його контенту та оформлення за низкою критеріїв (рубрики).
3. Створення слайд-презентації або письмовий аналіз обраного тексту.
4. Колегіальне оцінювання індивідуальних завдань.

Тематика курсу фокусується на актуальних аспектах розвитку медійної сфери та ефективному застосуванні методик інфомедійної грамотності в освітній галузі. Зміст дисципліни розподілено на 2 тематичні розділи.

Розділ 1 «**Медіа та медіаграмотність: навігація по сучасному інформаційному простору**» включає такі теми:

Тема 1. Критичне мислення як базова навичка сьогодення та методологія навчання. (Поняття “критичне мислення”, його характеристики та принципи. Ключові поняття. Таксономія Блума. Принципи когніції за таксономією Блума. Факти, думки та судження. Їхні характерні риси та вербальні маркери. Причини та наслідки. Логічний зв'язок між причинами та наслідками. SWOT-аналіз, специфіка його застосування. Діаграма “Fishbone”, аналіз проблем. Комунікативні стратегії. Критичне мислення у процесі діалогового спілкування).

Тема 2. Розвиток інформаційного простору, сучасні мас-медіа, види контенту. (Історія розвитку інформаційного простору. Традиційні та новітні медіа. Сучасний стан ЗМІ. Англійськомовні та українські медіа. Персональне медіаполе. Медіа як бізнес. Власники медіа. Види медіа та їх використання).

Тема 3. Функціонально-прагматичні та структурно-семантичні параметри медіатексту. (Полікодовість медіатексту, його структура. Заголовок. Проблема авторства. Авторські настанови. Емоційна складова. Оперування фактами, логічність побудови. Вербальні маркери різних видів висловлювань. «Мова ворожнечі»: дегуманізація, стереотипи, упередження. Техніка «мови ворожнечі». Візуальна складова медіатексту. Посилання на джерела інформації, експертів, очевидців подій).

Розділ 2 «Web 2.0 та соціальні медіа. Цифрова медіа-аграмотність та основи фактчекінгу» містить такі теми:

Тема 4. Цифрова грамотність у медіапросторі. Онлайн-інструменти діалогового спілкування та навчання. Соціальні медіа. (Ключові принципи цифрової медіа-грамотності. Оптимізація ефективності онлайн-пошуку інформації. Онлайн-інструменти діалогового спілкування: месенджери, сервіси відеозв’язку. Онлайн-ресурси у вивченні іноземних мов: дистанційні платформи, інструменти Google, інструменти онлайн-опитувань, тестувань і оцінювання. Етика соціальних мереж. Основи кібербезпеки).

Тема 5. Маніпулятивний вплив: ознаки та загрози. Фактчекінг різних видів контенту. (Що таке маніпуляція? Маніпуляції в медіа та пропаганда: причини й наслідки. Як розпізнати маніпуляцію: ознаки маніпулятивного впливу. Фейк як механізм інформаційної маніпуляції: ознаки та загрози. Створення та спростування фейків. Важливість та інструменти фактчекінгу. Застосування інструментів перевірки інформації на практиці).

Особливістю та, водночас, складністю курсу стала іншомовна форма його викладання (англійською мовою). З одного боку, магістранти, маючи достатній рівень володіння іноземною мовою, не відчували особливих проблем із засвоєнням матеріалу. З іншого боку, специфіка тематики зумовила необхідність вводити та відпрацьовувати іншомовну термінологію. Подолати мовні труднощі допомогло застосування методології CLIL (Content and Language Integrated Learning, Інтегроване навчання предмету й мови), спрямованої на викладання немовних дисциплін іноземною мовою [3]. У про-

цесі викладання особливо доцільними та ефективними виявились техніки scaffolding («опорні структури», добір матеріалу відповідно до мовного рівня та потреб студентів), language immersion («мовне занурення»), task-based approach (функціональний підхід), комунікативна спрямованість, принцип кооперації (викладач-студент, студент-студент, мова-предмет), «мовний триптих» як принцип взаємодії мови та предмету (мова навчання, мова для навчання, мова крізь навчання).

Функціональний підхід знайшов застосування в інтерактивному форматі семінарських занять. Замість традиційних для вищої школи виступів із доповідями студентам було запропоновано низку захопливих активностей, як-от складання діаграми Fishbone, проведення SWOT-аналізу та дебатів, аналіз типів контенту, визначення фактів та суджень у медіаповідомленнях, верифікація медіакейсів, створення фейкових новин тощо. Для візуалізації результатів студентських дискусій та брейнстормінгу ефективним виявилось застосування інтерактивних дощок Google Jamboard, Miro, Padlet. Урізноманітнити діапазон завдань та типів контрольних заходів дозволило використання інтерактивних платформ зворотного зв’язку Mentimeter, Kahoot, Quizziz.

Справжнім викликом для авторів курсу став пошук та відбір автентичних джерел – підручників для теоретичної підготовки студентів, а також ілюстративних матеріалів для лекцій і семінарів. І якщо з кількістю джерел проблем не виникло (media studies і сучасні мас-медіа вельми широко представлені в англійськомовному сегменті Інтернету), то якість та актуальність матеріалів по-

требували особливої уваги та ретельної перевірки. Найскладнішим став добір англійськомовних джерел, що описують український медіапростір, адже співставлення вітчизняних та іноземних мас-медіа було одним із завдань курсу. У цьому ґрунтовно допомогли інтернет-портал Media Landscapes [4], англійська версія онлайн-порталу Академії Української Преси [1] та навчально-методичні матеріали проекту “Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність” від IREX в Україні [2], які зокрема містили й англійськомовні джерела.

Особливістю курсу в 2020 році став перехід із очної на дистанційну форму навчання. Розроблені для аудиторної роботи завдання довелося адаптувати до онлайн-формату. Проте, дигітальна складова курсу стала тут впригоді, і студенти мали змогу одразу активізувати набуті впродовж курсу знання з цифрової грамотності.

Наприкінці курсу студенти пройшли опитування, яке було добровільним та анонімним, і проводилося з метою оцінювання курсу для подальшого його удосконалення, про що студентів повідомили. Гугл-форма була узгоджена з Відділом моніторингу якості освіти та ліцензування Запорізького національного університету, укладена англійською мовою для того, щоб не порушувати принципи інтегрованого навчання предмета та мови і розміщена на платформі Moodle у цьому курсі. Форма оцінювання включала 15 пунктів:

1. Відвідування занять (Within the course I attended... classes)
2. Рівень викладання лекцій (Please rate the level of the lectures delivered)
3. Рівень викладання семінарських (практичних) занять (Please rate the level of seminars/practical classes delivered)
4. Рівень розробки індивідуального завдання (Please rate the level of individual task designed)
5. Сучасність та інформативність матеріалів, відібраних для занять (Please rate how up-to-date and informative the materials selected by the teacher are?)
6. Орієнтованість на студента та інтерактивність курсу (Please rate how student-oriented and interactive the course is ?)
7. Відповідність тестових завдань і матеріалів курсу (In what way do the assessment tests comply with the course content?)
8. Критерії оцінювання (Assessment criteria for the course have been made...)
9. Мотивація студентів викладачем (Please rate the way in which the teacher can make the course interesting for students)
10. Цінність курсу для подальшої практичної професійної діяльності та повсякденного життя (How valuable is this course from the point of view of your further practical activity and everyday life?)
11. Розвиток загальних та предметних компетенцій (Overall, this course developed my general and subject competences)

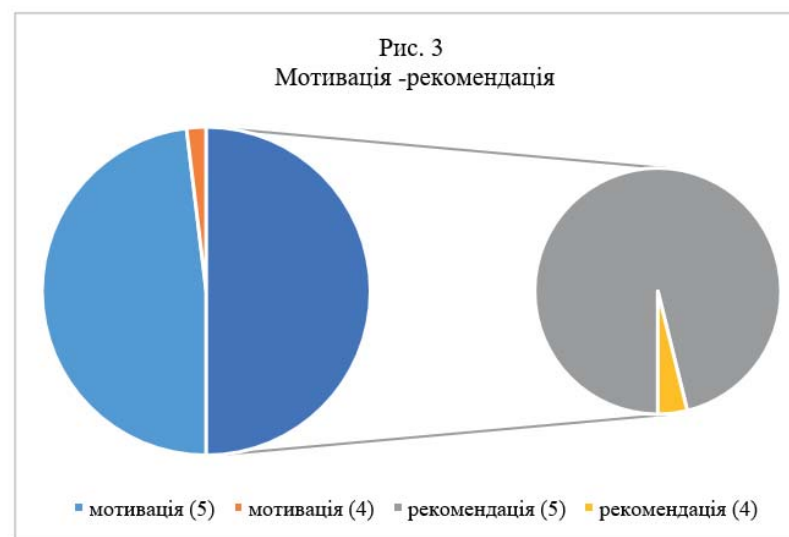
орієнтованість на студента та інтерактивність курсу (Інтерактивність), цінність курсу для подальшої практичної професійної діяльності та повсякденного життя (Практична цінність). Результати опитування демонструє наступна діаграма (Рис.2):

Як ми бачимо, оцінка магістрантів є високою, у відкритих відповідях також маємо тільки схвальні відгуки. Студенти відзначили, що на курсі не просто надається інформація, а ефективно тренуються навички. Оптимальність підходу полягає у тому, що викладачі забезпечують тренування навичок на всіх рівнях когніції, що є принципово важливим для майбутніх вчителів, які

потім зможуть використовувати усі вправи у своїй практичній діяльності. Магістранти також оцінили застосування опції розподілу на групи у сервісі відеоконференцій Zoom, інструменти Mentimeter, Kahoot, інтерактивні дошки Jamboard та Miro.com. Без них онлайн-заняття не були б такими наближеними до реальних аудиторних занять.

Важливими для оцінювання курсу були також питання, які стосувалися мотивації студентів викладачами, а також того, чи рекомендували б вони цей курс іншим студентам. У результаті маємо таку картину (Рис.3):

Ця діаграма демонструє відповідність між зацікавленістю студентів курсом: майже 100 % магістрантів відповіли, що викладачам вдалося мо-

тивувати студентів цілком і вони б рекомендували цей курс іншим (Мотивація 5 – Рекомендація 5).

У відкритих відповідях студенти зазначають, що курс побудовано таким чином, що він є ефективним для студентів із різними рівнями мовної та предметної підготовки. Робота у великих і малих групах (із дотриманням умов про зміну лідерів), індивідуальна робота сприяє стрімкому розвитку та покращенню мовленнєвих навичок, здобуттю знань у предметній сфері та професійному формуванню.

Відповіді на традиційне питання про розвиток загальних та предметних компетенцій, яке є ключовим для будь-кого курсу, також демонструють позитивну ситуацію (Рис. 4):

Бачимо, що переважна більшість магістрантів – 81 % – повністю згодні, що курс покращив їхні загальні та предметні компетенції, 15% погодилися частково, лише 4 % не визначилися, цілком незадоволених немає.

У відкритих відповідях студенти зазначили, що курс розвиває загальні і предметні компетенції, які є актуальними не тільки для вчителя, а й для будь-якої сучасної людини, адже наразі кожен стикається з необхідністю бути медіаграмотним: критично мислити, орієнтуватися у сучасному медіапросторі, застосовувати заходи безпеки, і. т.ін.

На питання про відповідність тестових завдань і матеріалів курсу та прозорість критеріїв ми отримали тільки позитивні відповіді: «5» – тести повністю відповідають матеріалу курсу, «4» – тести скоріше відповідають матеріалам курсу (ніхто з опитуваних не вважає, що тести не відповідають матеріалам курсу), «5» – критерії оцінювання абсолютно зрозумілі, «4» – скоріше зрозумілі (ніхто з опитуваних не вказав, що це критерії оцінювання є незрозумілими). Результати відповідей показує діаграма (Рис.5):

У цілому, магістрантам найбільше сподобалися інтерактивні методики та вправи, які викладачі застосовували на лекціях та семінарах, онлайн-інструменти та інтерактивні дошки. Теми, які відзначили студенти як найбільш корисні: критичне мислення, кібербезпека, дигітальна грамотність, соціальні мережі, типи контенту, фейки, маніпуляції.

Загалом слухачі задоволені, пропонують розширити курс – приділити більше

уваги онлайн-інструментам, спробувати відеосервіс Discord для проведення занять, додати більше ігрових елементів. Як проблему, називають неякісний інтернет-зв'язок, що інколи перешкоджав студентам ефективно працювати і створював труднощі для спілкування.

Висновки. Отже, досвід та результати впровадження курсу, а також проведене серед студентів опитування свідчать про те, що дисципліна є актуальною, зміст курсу відповідає потребам сьогодення, мета курсу, яка полягає у формуванні відповідних загальних та предметних компетен-

цій, досягнута. Інформативність, інтерактивність, орієнтованість на студента, функціональний підхід, автентичність матеріалів курсу забезпечили його ефективність. На наш погляд, ще одним із чинників успішності курсу стало поєднання інформедійної грамотності з іноземною мовою, синергія яких як контенту та форми його представлення і засвоєння спонукали студентів до активної пізнавальної діяльності в іншокультурному контексті та водночас стимулювали розвиток іншомовних комунікативних навичок.

Перспективи подальшої роботи ми вбачаємо у постійному перегляді та оновленні матеріалів дисципліни, а також адаптації курсу з метою подальшого впровадження для більш широкої цільової аудиторії слухачів за рахунок студентів інших спеціальностей.

Список використаних джерел

1. Академія Української Преси. URL : <http://www.aup.com.ua/>
2. Інтеграція інформедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проекту "Вивчай та розрізняй : інформедійна грамотність". Київ : IREX в Україні, 2019-2020.
3. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL – Content and Language Integrated Learning. Cambridge : Cambridge University Press. 2010. 173 p.
4. Media Landscapes. URL : <https://medialandscapes.org>

Annotation: *The implementing of the course “Fundamentals of Media Literacy and Critical Thinking” in English for MD students majoring in 035 “Philology” specialization 035.41 “Germanic languages and literatures (translation inclusive)” is presented. The main stages of course development and teaching, problems and achieved results are considered. The effectiveness of the implemented course is analysed based on the teachers’ expertise and the results of students’ surveys.*

Key words: *infomedia literacy, critical thinking, content and language integrated learning, interactivity, student-oriented approach, task-based approach.*

Зелененька Ірина
Zelenenka Iryna

УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ДІАЛОГ: АПОЛОГЕТИ СУЧАСНОСТІ

UKRAINIAN-BELARUSIAN LITERARY DIALOGUE: APOLOGISTS OF THE PRESENT

Анотація. У процесі формування інфомедійної грамотності важливим моментом є супутній розвиток етногенези народів, державності яких довгий час перебували під загрозою. Нині важливим елементом освіти став культурний діалог слов'ян, це показово інтерпретується в контексті кількох століть у розвитку Центрально-Східної Європи. Культурні зв'язки слов'ян завдяки світовій електронній мережі інформації поширилися на всі сфери життя, а найбільше вони вплинули на мистецтво слова. Збільшення шанувальників слов'янських культур, української та білоруської літератури зокрема, сприяє тому, що екзотичний компонент слов'янства став зрозумілим представникам багатьох етносів, він цікавий у Європі та в Америці. Отже, обмін мистецьким досвідом відомих у мистецтві особистостей, зокрема поетів, а також діалоги, дискусії,

взаємовпливи – це варіанти інтуїтивного, інтелектуального, соціального та естетичного піднесення українського та білоруського народів.

Ключові слова: поезія, модернізм, українсько-білоруські літературні взаємини, літературно-мистецький проект, мистецькі покоління та генерації, міжнародний фестиваль, мистецька платформа.

У процесах фундаментування сучасної освіти, інфомедійної грамотності та етногенези, здобуття й захисту державності важливим елементом став європейський культурний діалог. Це показово інтерпретується нині у «світовій павутині». Культурні зв'язки слов'ян у XIX – XXI століттях поширилися практично на всі сфери життя і чи не

найбільше – на мистецтво, яке саме в європейців збагачене етно-педагогічними поглядами, народною мораллю, національним вихованням, крайовою культурою. Обмін ціннісними орієнтаціями став, безперечно, катализатором зростання самосвідомості громадян багатьох країн Центральної та Східної Європи, що звільнилися з-під влади СРСР, а отже, позбулися вакуумності, інфо-заблокованості, отримали широкі можливості для світової інтеграції та обміну досвідом. Урешті національна ідентифікація українців як слов'ян і як європейців стала не просто цікавою в масштабах свого континенту, а стала як феномен культурного життя, як цивілізаційне й освітнє явище. Нині все частіше саме через феномени в культурі, у літературі зокрема, трансляються політичні погляди [6], тому це важливо знати ще за шкільною партою, практикувати в закладах освіти різних рівнів, аби протистояти інформаційній війні та роздержавленню. Збільшення поціновувачів слов'янських культур за рахунок поширення творчості українських та білоруських поетів в інтернет-просторі якісно сприяє тому, що екзотичний компонент слов'янства став зрозумілим представникам багатьох етносів. Отже, обмін мистецьким досвідом, діалоги та взаємовпливи – це один зі способів інтуїтивного, інтелектуального, соціального, освітнього та естетичного піднесення народів.

Чимало науковців досліджували класичні форми взаємин української та білоруської літератур [2, с.4], зокрема романтичну, реалістичну, доби СРСР та доби модернізму. Розроблено й кваліфіковано різні сюжети літературно-мистецьких взаємин, в основних рисах у пресі намічено вектор розвитку сучасних зв'язків мистецтва

слова Білорусі та України. Те, що досі в певний спосіб впливає на обидві культури, – відгомони й контекст інтервенції, колоніальна залежність українців та білорусів у фарватері багатьох століть, бездержавне існування, а звідси – певне відставання культур від масиву європейської культурної цивілізації. Свого часу українські та білоруські землі перебували у складі Австро-Угорської та Російської імперій [2, с.5], належали до соціалістичного табору республік СРСР. До складу Австро-Угорщини та до Російської імперії білоруси й українці потрапили за різних обставин і в різний час, а позбулися колоніальної залежності від СРСР практично однаково [2, с.5]. Тому й певні умови для культурного розвитку були неможливими, через це і національне відродження білорусів та українців має неоднаковий перебіг. Це ще більше зацікавляє й увиразнює науковий компаративістичний пошук.

Мистецький діалог у фарватері незалежностей Білорусі та України був би не таким яскравим і повновидим, якби не діяльність амбасадорів, омбудсменів, медіа. У 1991 році між незалежними Білоруссю й Україною були встановлені добросусідські дипломатичні відносини, у 1992 році в Республіці Білорусь запрацювало українське Посольство, а з 1993 року у Києві – Посольство Білорусі. 2004 року український Консульський пункт, облаштований у Бресті, реорганізували в Генеральне консульство України, після чого Брест став, як і Мінськ, одним із чільних культурно-освітніх центрів незалежницької європейського ґатунку українсько-білоруської співпраці [17]. Із 1995 року, після візиту Олександра Лукашенка, Президента Республіки Білорусь, в Україну й укладення

Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво були ініційовані нові спільні історико-культурні проєкти, що отримали офіційну підтримку дипломатичних корпусів двох держав. Відтак у 2017 році на найвищому рівні лідери двох країн підписали Програму співробітництва у сфері культури на 2017—2021 рр., а також уклали Угоду про наукове співробітництво між Національними академіями наук України та Білорусі [17].

У 2014 році Білорусь відгукнулася на проблеми України у зв'язку з розгортанням конфлікту на Донбасі: був створений спеціальний підрозділ із добровольців – Загін «Погоня» [16], у 2015 році почала діяти тактична група «Білорусь», а влада Білорусі активізувала міжнародну роботу щодо волонтерства [16]. Як наслідок, у 2016 році було засновано білорусько-українську літературну премію «Воїн Світла» [11]. І це не випадково, оскільки білоруська література має ознаки протестних поставангардизму й андеґраунду, так само, як і українська. «У нас слово «письменник» у розумінні білоруської влади автоматично означає опозиціонер...», – так підсумував в інтерв'ю Наталці Позняк-Хоменко відомий білоруський літератор Михась Скобла [16]. Будь-яка постколоніальна культура проходить тривалий період своєї «шокової терапії» й реабілітації у формі більш чи менш бурхливого неприйняття різноманітних зовнішніх факторів суспільного життя та впливів, включно, звісно, із політичними.

Візитівками культурної співпраці України та Білорусі стали такі міжнародні проєкти й фестивалі, діяльність яких щедро відображена в інтернеті: «Слов'янський базар» (Вітебськ), фестиваль партизанської культури «Білоруська весна» (Україна, щорічнику різних міст), фестиваль актуального мистецтва «Перелаз» (Білорусь), «В сім'ї вольній, новій...» (Україна, щорічник у містах, де бував Тарас Шевченко) [18], «Співуча Берестейщина» (Білорусь, Брест), «Лісова пісня» (Україна, Ковель-Колодяжне), «Колиска» (Білорусь, Луково), міжнародний фестиваль інтеграції слова в сучасному арт-просторі «Литаври» (Чернігівщина), творча ініціатива «Білоруський десант» (Мінськ – Київ), етнофестиваль «Лірницька Покрова в Рівному», дитячий і молодіжний конкурс «Мистецькі барви» (Прилуки) та ін. Згадаємо тут і акцію «Плюшевий десант» (ініційовану Швецією) проти порушень свободи слова в Білорусі (з літаків над двома містами Мінськ і Івенець активісти скидали на парашутиках плюшевих ведмедиків із прикріпленими табличками, на яких були протестні написи). Ця акція була також підтримана українськими медіа; у 2012 році організатори акції отримали міжнародні відзнаки: рекламну премію Erica Award в номінації «Public Relations», премію «Хартії-97» у сфері захисту прав людини [17]. Чимало зробили для популяризації українсько-білоруських культурних взаємин білоруські медійники, зокрема, портал громадянської кампанії «Будзьма!» і газета «Наша Ніва». Також відзначимо тут роботу Галереї

сучасного мистецтва «Ў», що діє з 2009 року в Мінську. Це трансформний майданчик міжнародних ініціатив, що поєднує галерейну залу, кав'ярню, книгарню та книгозбірню сучасного світового мистецтва і слов'янської культури, зокрема де перманентно відбуваються лекції мистецтвознавців, презентації від митців і майстер-класи, семінари з арт-менеджменту і неформальні курси білоруської мови «Мова нанова» [17].

У 2019 році українсько-білоруський короткометражний відеопроєкт до пісні «Хмарки» (гурт «Shuma» з Білорусі) про булінг та про проблеми ЛГБТ-дітей здобув бронзову відзнаку Berlin Music Video Awards у категорії Best Narrative. Текстом пісні стала адаптована зусиллями літератора Максима Щура білоруська народна пісня «Ішли хмаркі ў тры паркі...». Оригінальний текст народної пісні має такий вигляд:

- Ішли хмаркі ў тры паркі,
Адна хмарка – розна,
Не сварыся, пані матка,
Што я хаджу позна.

Ой, сварыся не сварыся,
Мяне не адвучыш,
Каго люблю, з тым пайду,
Мяне не разлучыш [11].

Подаємо для прикладу адаптований письмений текст, створений спеціально для виступу на «Євробаченні-2018», поширений у медіа. У тексті збережено двокатренну структуру народного тексту, фонетику й мотиви:

Ішлі хмаркі ў тры паркі,
Адна хмарка грозна, грозна,
Сварылася на мяне мамка,
Што я хаджу позна.

Што, сварыся, што не сварыся,
Мяне не разлучыш,
Каго люблю, за таго пайду,
Мяне не разлучыш [11].

Третій варіант адаптованого тексту здобув загальну популяризацію в рідній Білорусі, зрозуміло, що і в Україні, та не тільки. Саме він вважається остаточним. Фольклоризація в ньому стає натяком і настроєм:

Ішлі хмаркі ў тры паркі,
Імжы снаваць кросны.
Куды ж, дачка, падзеласа?
Даўно ўжо час позны.
«Кажы табе, не кажы табе,
як цень за ім ходзіш!»
«Хаджу за ім, Сэрцам ўсім –
Таму хаджу, што яго люблю,
Мне не забароніш» [11].

Загалом сучасні українська та білоруська поезія, що тісно пов'язані із сучасною виконавською (особливо бардівською й альтернативною) музикою, зберегли й урізноманітнили у використанні такі питомі для слов'янської літератури ознаки: фольклорність і міфологічність (зокрема, народнопісенну ритмізацію, постійні епітети, архетипи, міфеми й міфологеми). Білоруські літератори

пов'язують ім'я Олеся Пашкевича, нового очільника білоруської Спілки письменників, поета, історика й літературознавця, одного з наймолодших докторів наук Білорусі, який написав дисертацію про білоруську літературу діаспори, із переважанням білоруської літератури в бік незаангажованості [17]. Чимало відомих білоруських письменників і справді мешкають за кордоном: Володимир Некляєв, экс-голова Спілки письменників Білорусі, живе в Фінляндії; нобеліатка Світлана Алексієвич – в Італії (відома працею в жанрі літератури факту, авторка твору «Чорнобильська молитва. Хроніки майбутнього», за словами Оксани Забужко, найкращої прози про Чорнобильську аварію, досліджень «красного человека», пострадянської особистості); Володимир Климович – у Мексиці, письменник-новатор, лауреат премії Йоганна-Готфріда Гердера; Олесь Рязанов – у Німеччині (він увів у літературу такі нові жанри: пунктири, віршокази, квантами) [16]. У Мінську в 2019 році було презентовано книгу «Діти Франції. Історії сімей, які повірили Сталіну» Валерія Калиновського, журналіста «Радіо Свобода», написану на основі фактів про репресованих білорусів, які, емігрувавши в 1920-30 роках із Західної Білорусі до Франції й переживши II Світову війну, повірили сталінській пропаганді й повернулися в СРСР. Є цьому й український контекст, так, редакторка видання Вінцук Вячорка назвала книгу «Діти Франції» зразком жанру живої історії [20]. Досить відомим у світі став Володимир Некляєв як лавре-

ат премії Єжи Гедройца за роман «Автомат із газованою водою і без» як найкращу прозу серед 40 поданих різновидних романів. Отже, білоруські медійники та літератори досить сприйнятливі до новацій та ж піонерами-авангардистами щодо питань форми й жанрології. Цим пояснюється прірва ідеологічного засилля в добу комуні, коли за всілякі інновації карали, і в XXI столітті білоруські митці вдалися до, так би мовити, квантового стрибка чітко на золотому перерізі, поміж традиціями та новаторством [10].

Білоруські письменники на своїй материковій землі довгий час, як і в Україні, були поділені (що простежується в медіа і в наукових джерелах) на «офіційників» та «неофіційників» [5, с.15]: діяла й діє офіційна та неофіційна мистецька преса, періодичні видання. Найвідоміші друковані засоби масової інформації Спілки письменників Білорусі – це часописи «Полум'я», «Німан», «Молодість», а також тижневик «Література і мистецтво», які в XXI столітті об'єдналися у видавничий холдинг у державному секторі. При СБП діє Товариство української літератури (із ініціативи Наталки Бабіної), виходить українсько-білоруський альманах «Справа» [17]. Натомість «неофіційники» заснували літературний журнал «Дієслов», прозаїк Борис Петрович став головним редактором видання, а на громадських засадах до нього увійшли так звані чільні «спбушники» й опозиціонери, котрі виступили свого часу проти будь-якої цензураності слова (із чим пов'язана й назва часопису):

Олесь Пашкевич, Едуард Акулін, Михась Скобла [1]. Видавництво «Білоруська книгозбірня» за ініціативи Михася Скобли видало антологію білоруської поезії за 100 років «Краса і сила», аналогічними й подібними проектами в Україні зайнялися Іван Малкович, Юрій Андрухович, Іван Андрусяк, Віктор Мельник, Олег Коцарєв та ін. Нову антологію світової літератури в білоруському перекладі укладали 700 поетів із 60 країн, котрі писали 80 мовами, де серед презентованих поетів саме українських ліриків найбільше [1]. Із діяльністю опозиційного літературно-мистецького «Дієслова» перегукується культурологічно-політичний журнал «Архе»; у цих часописах знайдемо численні переклади українських митців слова, передусім Оксани Забужко, Ліни Костенко (вірші та есеї «Гуманітарна аура нації»), Володимира Цибулька, Олександра Ірванця, Юрія Андруховича, Миколи Рябчука [17].

Білоруська література зламу ХХ – ХХІ століть ділиться, як і українська, на кілька поколінь. Працюють поважні письменники старшого покоління, яким свого часу пощастило подолати поріг тоталітарної критики (Янка Брыль, Рєгор Барадулін та ін.) [17]. Є більш відома середня генерація та молодша когорта, так звана «генерація постепохи», здебільшого 30 – 40-річні митці. І в українській, і в білоруській літературі письменницьких генерацій чимало, оскільки обидва народи – літературно-центричні [3, с.16]. Тому в обох літературах виокремити якийсь один провідний стиль чи домінуючий напрям у мистецтві слова неможливо. Так, на зміну модернізму прийшов постмодернізм, який змінився післяпостмодернізмом, при цьому не девальвуючи реалізм [15, с.4-

5]. Яскравими представниками «молодшої генерації» є такі знані в Україні білоруси Андрій Хаданович (до Спілки письменників Білорусі його прийняли під враженням від українських перекладів «Листи з-під ковдри», що вийшли друком у київському «Факті»); Віктор Жибуль, автор двох книг поем-паліндромів, читабельних справа наліво й навпаки. Михал Скобла свого часу був вражений українським опозиційним паліндромом: «Серп і молот – то лом і прес» [13] (тлумачення різноманітних паліндромних форм можна знайти в поясненнях російської авторки, блогерки Анни Мілушкіної) [13].

Володимир Арлов (у деяких джерелах – Орлов), відомий білоруський письменник, історик, есеїст і сценарист, знаний у Європі завдяки прозовим творам на історичну тематику, автор 20 книг прози, поезії, історичних нарисів, презентуючи свою творчість у межах білорусько-шведських днів у Львові, прокоментував опозиційність власної імпрези до підрежимного тлумачення історії в межах семінару «Письменник і режим: Цензура в країні, яка стверджує, що не має цензури»: «Я написав про російського імператора Петра І, який на наших землях відзначився тим, що власноруч із князем Меншиковим у Полоцькому Софійському Соборі вбив 6 уніатських священників. І після виходу російських військ було зірвано цей Собор – старожитній символ християнства і державності» [1]. Розповідаючи про суть цензури, літератор наводить журналістам цікавий іронічний приклад: «У моєму оповіданні «Маша і мядзведзі» ведмеді у звіринці з’їли російську дівчинку Машу. Мені було поставлене питання (у письмовому вигляді) «Чому

саме російську дівчинку?». Я так само у письмовому вигляді відповідав: «Тому що у тих широтах, де відбувається дія оповідання, російські дівчатка зустрічаються значно частіше за яких-небудь інших – китайських чи грузинських. І тому, просто за теорією ймовірності, російську дівчинку їм було з'їсти значно простіше, ніж будь-яку іншу» [1]. Відповідальне ставлення митця до історії також підтверджує сценарна робота до науково-документальних фільмів «Полоцькі лабіринти» (Полацкія лабірынты), «Євросинія Полоцька» (Ефрасінья Полацкая) та «Симеон Полоцький» (Сімяон Полацкі).

Тоді ж мистецький Львів ініціював платформу, на якій доволі пафосно вималювався контекст українсько-білорусько-шведських взаємин: від Карла II й Івана Мазепи, які опонували політиці Петра I, до відомих у світі сучасників (проект «Litteraturresan: Belarus/Vitryssland»). У платформі прозвучали безпосередньо білорусько-шведський поет і перекладач Дмитро Плакс, білорусько-українська письменниця Наталка Бабіна, шведські митці – поетка Єнні Врангборг і музикант Даніель Вікслунд. А в Театрі Курбаса у межах проекту діяв «Відкритий мікрофон за Білорусь», де охочі літератори декламували вірші світовими мовами, долучившись до акції на підтримку білоруської мови й літератури [8].

Однедавна в Білорусі є нова премія для твору, написаного у в'язниці. Виступаючи у Львові в музеї-меморіалі «Тюрма на Лонцького», білорусь-

кий лірик Барис Пятровіч розповів про історію нагороди, читаючи свого часу вірші ув'язнених білорусів Володимира Някляєва й Алеся Бяляцького. Премія пов'язана з ім'ям білоруського науковця й політв'язня Юрія Бандажевського, постраждалого від режиму за дослідження наслідків Чорнобильської техногенної катастрофи. Постраждалим від політичного режиму виявився й сам Володимир Арлов, прочитавши на Жовтневому майдані під час несанкціонованих протестів свій відомий есей «Незалежність – це...» («Незалежнасць – гэта...»), написаний ще в 1990 році, в СРСР. У суді письменник попросив прочитати есей і долучити його до матеріалів справи [7].

Родина літераторки Наталки Бабіної мешкала на Берестейщині, на стику кордонів Білорусі, Польщі та України, тому письменниця вважає, що народилася на межі старої та нової цивілізацій, переосмисливши архаїчний сільський лад (Оксана Пахльовська, донька Ліни Костенко, свого часу ввела своїми виступами до наукового й публіцистичного обігів термін «людина на межі культур»). Наталка Бабіна здобула досвід у поліщуцькій газеті «Збудінне», у білоруській незалежній газеті «Наша Ніва», а тому легко знайшла себе в прозі та в публіцистиці двома мовами – білоруською та українською, із білоруською національною й державницькою позицією, із поглядами про українськість рідної Берестейщини [8]. Назва її книги «Кров не має видніти» («Крыві не павінна быць відна») (2007 р.) вважається не просто глобально-історичною,

а й прогностичною щодо тих подій, які розпочалися згодом. Натаалка Бабіна удостоєна Відзнаки Президента України, ювілейної медалі «25 років незалежності України» (22 серпня 2016 р.) за вагомий особистий внесок у зміцнення міжнародного авторитету Української держави, а також за популяризацію її історичної спадщини й сучасних надбань та з нагоди 25-ї річниці незалежності України [19]. На рідній Берестейщині літераторка відома як одна з провідних авторок відомої антології берестейської літератури «До тебе, світе». За книгу «Бодай будка», опубліковану в харківському «Фоліо» у 2019 р., Натаалка Бабіна отримала Берестейську літературну премію імені Василя Дмитріюка. У творі з етноколотним словом поєднано логіко-математичну термінологію, зокрема, у назвах частин твору знаходимо такі висловлювання: «корінь з двох», «теорія скінченних величин», «корпусно-хвильова теорія», «теорія прямої дії», при цьому кульмінаційна глава твору має назву «Моя теорія» [9].

Андрей Хадановіч – відомий білоруський поет, перекладач і філолог, котрий належить до філологічної поетичної школи, живе й працює в Мінську. Назви його поетичних збірок («Листи з-під ковдри», «Старі вірші», «Земляки, або Білоруські лимерики», «From Belarus with Love», «Сто ли100в на tut.by», «Берлібри») промовисто свідчать про лінгвістичні вишуки й експерименти автора. Його перша поетична збірка вийшла в Україні у видавництві «Факт» українською мовою, у перекладах Сергія Жадана, Івана Лучука, Дзвенислави Матіяш, Мар’яни Савки і Максима Стріхи [17]. Андрей Хадановіч також захоплено перекладає сучасну українську поезію і прозу, цікавиться перекладознавчими студіями в кон-

тексті двох літератур. Видавництво «Крок» ініціювало перекладні видання книг-двійнят – Андрея Хадановіча українською (Андрей Хадановіч, «Білоруський мужчина») та Сергія Жадана білоруською (Сяргій Жадан, «Українські авіялініі: выбраныя вершы»). У книзі вміщені переклади Володимира Арлова, Алєся Аркуша, Андрія Вилінскага, Олега Жлуткі, Юрія Гуменюка, Марії Мартисевич, Марії Пушкіної, Сергія Прилуцького, Віталія Рижкова й Антона Рудакова, міститься бонус-антологія «Одинадцять друзів Бажана» [11]. У Харкові на платформі проєкту «П’ятий Харків» на запрошення співорганізатора Сергія Жадана білоруський мистець виступив із порівняльною аналітикою подій у двох країнах і підсумував, що Майдан призвів до певної «відлиги» в Білорусі, до лібералізації суспільного життя, висловивши переконання: «хтось сіє ненависть, треба створювати іншу риторіку, пов’язану з дружбою, любов’ю та вірою» [11]. Не випадково письменники кілька разів виступали у спільному форматі й назвали одну зі своїх публічних розмов так: «Україна – Білорусь: Культура між диктатурою та війною». Книжка Андрея Хадановіча для дітей «Таткові нотатки» стала популярною в Україні в перекладі Івана Андрусяка (серія «Дитяча іронічна поезія» від тернопільського видавництва «Грані-Т»). Також вірші Андрея Хадановіча переклали відомі в Європі лірики-двотисячники Галина Крук, Остап Кінь, Дмитро Лазуткін, В’ячеслав Левицький [17].

Серед сучасних білоруських «неофіційників» назвемо Михася Скоблє, Ніла Гілевіча, Янку Бриля, Ригора Барадуліна, ситуативно – Володимира Арлова. Михася

Скоблу найперше пов'язує з Україною служба в лавах армії СРСР на Львівщині, де він мав нагоду працювати в книгозбірнях, читати українських поетів; відтак він зайнявся перекладом: переклав твори Лесі Українки, Ліни Костенко, Івана Драча, Івана Малковича, Олесі Мамчич, вважаючи Ліну Костенко достеменною українською нобеліаткою [16]. Серед українців-сучасників, яких активно перекладають і читають у Білорусі, чи не найкраще репрезентований Юрій Андрухович із особливо популярним авантюрним романом «Московіада», провокативний роман Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу», іронічні вірші Олександра Ірванця, а також відверта лірика Наталки Білоцерківець й Мар'яни Савки, Сергія Жадана, жаданівський роман «Депеш мод» і «Культ» Любка Дереша [15]. Одним із найконтекстуальніших явищ у білорусько-українських літературних взаєминах став взаємопереклад: українці перекладають білорусів, а білоруси перекладають українців, що врешті зміцнює не тільки перекладацькі студії слов'ян, а й версифікаційну майстерність авторів, відчуття мови й стилю [4, с.5]. До прикладу, В'ячеслав Левицький, молодий український поет, прозаїк, перекладач, критик, літературознавець, член Національної спілки письменників України, переклав вірші таких відомих білоруських письменників, як: Михась Скобла, Андрей Хадановіч, Вера Бурлак, Віктор Жибуль, Уладь Ленкевич, Олесь Пашкевич [17]. Із початку XXI століття одним із найцікавіших проєктів у зміцненні укра-

їнсько-білоруських відносин стали презентаційні читання на двох, тобто читання творів двох митців переважно одного роду літератури (авторська інтерпретація власних писань із обміном улюбленими творами, у дискусії на двох, тандемами, часто навіть без модератора – письменники залюбки виступали модераторами одне для одного), переважно двома мовами: найпромовистіший приклад – читання епатажно-іронічних творів Володимира Арлова й Олександра Ірванця. Назвемо тут інші тандемічні явища, які відкрили для себе українці: Владислав Ахроменко (Україна-Білорусь) і Мирослав Боднар (Україна), Андрій Хаданович, Олена Хаданович та Іван Андрусяк, Павло Костюкевич (Білорусь-Ізраїль) і Марія Мартисевич (Білорусь), Тимур Хомич & Віталій Рижков (Білорусь), Ігор Куликов і Сергій Календа (Білорусь) [8].

Звернімо увагу на подільський контекст білорусько-українських літературних відносин. Тут варто відзначити книгу поетичних перекладів вінницької мисткині Тетяни Яковенко українською та білоруською мовами – «Для щастя земного...» («Для шчасця зямнога...»). У виданні, що побачило світ у Вінниці в 2017 р. й було широко презентоване в Білорусі, вміщені вірші відомих білоруських поетів, із якими свого часу познайомилася Тетяна Яковенко [3, с.3] завдяки міжнародному Шевченківському проєкту «В сім'ї вольній, новій...», що відбувся на Вінниччині в 2018 році (на Поділлі проєктом опікувалися голова НСПУ Михайло Сидоржевський, його заступник, вінничанин Ві-

ктор Мельник, очільники письменницької організації Вінниччини Михайло Каменюк і Вадим Вітковський). Із Миколою Патеюком Тетяна Яковенко познайомила-ся у «світовій павутині», як і з іншими письменниками (мова йде про Едуарда Акуліна та про Едуарда Дубянецкі), представленими в антології, завдяки Ірині Зелененькій, котра активно спілкувалася з талановитим білоруським письменником і краєзнавцем із Берестейщини, а також із науковцем Миколою Сямкевичем [18, с.45-48]. Результатом плідного діалогу став цикл статей Ірини Зелененької, дослідниці літератури України в її міжнародних зв’язках у периметрі XIX – XXI століть [5, с.4-15], що оприлюднено в наукових виданнях Польщі, Угорщини, Білорусі, Німеччини та в інтернет-просторі, серед наукових розвідок – матеріал про вінницький контекст україно-білоруських культурних взаємин [4, с.60-74], збагачений досвідом інфомедійної грамотності.

Слов’янський контекст у розвитку європейської літератури вагомий, просторовий, він має потужну інфомедійну платформу і на осі абсцис, і на осі ординат у своєрідному хронологічному графіку світової літератури. Внутрішні, об’єктивні проблеми розвитку слов’янських народів, риси їхніх культур і літератур зокрема вплинули на формування того, що ми називаємо специфікою, етнічним забарвленням досягнень народу та країни. Зрозуміло, що й конкретні літератури набувають усе нового змісту й тяглості, особливо з розвитком «світової павутини». Отже, сучасна література Білорусі, як і сучасна література України, посідає специфічне, але чільне місце в масиві літературі Європи: у ній, як і в польській літературі, відчувається особлива меседжевість щодо збере-

ження традицій, схожа до феноменологічної візійності й медійності водночас, а також відчувається особливе пошанування гідності особистості людини, спільноти та країни, що й потрібно було довести і що варто позиціонувати в закладах освіти.

Список використаних джерел

1. Арлов В. Візьмемо реванш на культурному полі // Варіанти. Львів. Логотип, 27 травня 2013. Електронний режим доступу: <https://varianty.lviv.ua/11635-volodymyr-arlov-vizmemo-revansh-na-kulturnomu-poli>
2. Ахрыменка П. Тарас Грыгаровіч Шэученка і беларуская літаратура. Мінск, 1952. 300с.
3. Для щасця зямнога... Для щастя земного... / Упорядкування Т. В. Яковенко. Вінниця, 2017. 102 с.
4. Зелененька І. Українсько-білоруські літературні взаємини та їхнє відображення в інтернет-просторі // Thesaurus : зб. наук. пр. / Магілёўскі інстытут МУС. Магілёў, 2020. Вып. 7 : Лічбавы свет. С. 60-74.
5. Зелененька «Чиї це ілюзії стенають плечима, якого народу...»: Тарас Мельничук і літературний процес 60-90-х років в Україні. Вінниця: «Едельвейс і К», 2008. 152с.
6. Ісаєвич Я. Д. Мовний код культури // Ізборник. Електронний режим доступу: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult211.htm>
7. «Набір туриста» був з собою: як Уладзіміра Арлова судили за есей на майдані (з покликанням на Еўрарадыё: <http://xn--80aamb9cb3f3b0g/>) / Майдан: Дро-

8. Нестерович Є. «За Білорусь!» – у Львові / Zbruc , 27.05.2013. Електронний режим доступу: <https://zbruc.eu/node/7835>
9. Кабачій Р. Наталка Бабіна: «Берестейщина є кавалком українського материка» // Мандрівець, 2013. № 6. С. 15-17. Електронний режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2013_6_6
10. Как изменилась песня Shuma для «Евровидения-2018» (сравниваем тексты) Електронний режим доступу: <https://euroradio.fm/ru/kak-izmenilas-pesnya-shuma-dlya-evrovideniya-2018-sravniваем-teksty>
11. Культура між диктатурою та війною: другим гостем «П'ятого Харкова» стане білоруський поет Андрей Хаданович // Майдан, 17.01.2017. Електронний режим доступу: <https://maidan.org.ua/2017/01/kultura-mizh-dyktaturoyu-ta-vijnoyu-druhym-hostem-pyato-ho-harkova-stane-biloruskiy-poet-andrej-hadanovich/>
12. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 636с. С.433.
13. Милушкина А. Расшифровка фразы Серп и молот. Електронний ресурс доступу: <https://www.proza.ru/2015/12/23/10>
14. Підкова для носорога: альманах поезій / Укладач і автор передмови А. В. Стебелєв. Вінниця: ТОВ «Нілан — ЛТД», 2016. 272 с.
15. Подільські Божичі: посібник-хрестоматія із вивчення подільської поезії останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. / Наукові статті, коментарі та укладання І. А. Зелененької. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019. 332с.
16. Позняк-Хоменко Н. У Білорусі слово «письменник» є синонімом слова «опозиціонер» // Україна молода, 03.08.2004, випуск №142. Електронний режим доступу: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/235/164/8362/>
17. Таварыства ўкраінскай літаратуры пры СБП. Електронний режим доступу: http://druzi.by/?page_id=1109
18. У вінок шани Кобзареві: Міжнародне Шевченківське літературно-мистецьке свято на Вінниччині: Збірник матеріалів. Вінниця: ТОВ «Консоль», 2018. 200с.
19. Указ Президента України від 22 серпня 2016 року № 340/2016 «Про відзначення державними нагородами України громадян іноземних держав». Електронний ресурс доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3402016-20387>
20. Як французи купилися на пропаганду і переїхали в Білорусь: розмова дня. / Belsat.eu, 24.12.2019. Електронний режим доступу: <https://belsat.eu/ua/programs/yak-frantsuzi-kupilisya-na-propagandu-i-pereyihali-v-bilorus/>

Юлія Зоря,

кандидат педагогічних наук, завідувач навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального закладу освіти «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Віталій Курас,

методист навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального закладу освіти «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ПЕДАГОГІЧНИЙ РАКУРС РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ «ВИВЧАЙ ТА РОЗРІЗНЯЙ: ІНФО-МЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ»

Анотація. Сучасна освіта повинна бути на тому рівні, який здатен забезпечити потреби молодшого покоління у здобутті базових знань із медіаграмотності, адже світ сьогодні з кожним днем стає все більш інформаційно насиченим і часто незрозумілим для людей. В умовах стрімкого розвитку у сучасному світі ІКТ та ЗМІ особистість гостро потребує цілеспрямованої підготовки щодо безпечного користування ними. На взаємодію з різноманітними медіа (преса, радіо, кіно, телебачення, Інтернет та ін.) припадає вагома частка вільного часу громадян України, чим зумовлюється значний вплив медіа на всі верстви населення, переду-

сім на дітей і молодь. Медіаосвіта покликана формувати культуру раціонального освоєння медійного змісту, розвивати соціальну активність та компетентність громадян.

Ключові слова: *медіа, ЗМІ, масмедіа, медіаосвіта, медіаграмотність, проектна діяльність.*

Постановка проблеми. Сьогодні медіа інформує, вчить, рекламує, продає, купує, стежить, контролює. Наповнюючи потрібним змістом повідомлення, з допомогою ЗМІ можна надавати суспільству не

лише знання про навколишню дійсність, але й цілеспрямовано формувати емоційні та поведінкові стереотипи, установки, шаблони тощо. З метою розвитку у дітей та учнівської молоді критичного мислення, медіакультури та медіаграмотності в Україні, і в Черкаській області зокрема, з 2019 року реалізується потужний проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

Аналіз досліджень і публікацій даної проблематики. Слід зазначити, що аналізована у статті проблематика у вітчизняній науковій літературі досліджена недостатньо. Попри те, останнім часом цьому питанню велику увагу приділяють сучасні вчені, зокрема О. Барішполець, О. Волошенюк, М. Галамба, С. Гончаренко, В. Іванов, Т. Іванова, А. Литвин, Л. Найдьонова, В. Петрик, Д. Присяжнюк, Г. Онкович, В. Робак, Н. Степанова та вчені інших країн – Р. Апарічі, Р. Арнхейм, П. Ауфдерхейд, С. Ауфенангер,

Б. Бадікян, Б. Бахмайер, С. Бачер, Ж. Гоне, Р. Джанателлі, Л. Джонсон, Б. Дункан, К. Ермелен, Л. Жиру, О. Журін, Л. Зазнобіна, Д. Канкел, Н. Кириллова, Д. Консідайн, С. Пензин, М. Піше, Н. Постмен, В. Поттер, А. Сільверблат, О. Спичкін, В. Струковський, К. Тайнер, Х. Тенерт, Е. Томан, Ю. Усов, та ін.

Виклад основного матеріалу. Освітня політика будь-якого суспільства визначає майбутнє нації, місце держави у світовій спільноті. У процесі побудови демократичного суспільства у нашій країні постійно зростає свідомість людей, ширше

розгортається їх творча активність. Життя висуває сьогодні високі вимоги до духовного, морального світу громадян, визначає необхідність глибокого усвідомлення закономірностей розвитку суспільства і використання їх для подальшого перетворення дійсності. У зв'язку з цим посилюється роль світоглядних поглядів, переконань, стереотипів, якими кожна людина керується у своєму повсякденному житті.

У ХХІ столітті знання та інформація стають все більш значущими і визначальними факторами у розвитку сучасного суспільства. Багато вчених, політичних діячів, економістів, освітян та всіх, хто замислюється про питання суспільного відтворення світу, сходяться на думці, що на зміну постіндустріальному прийшло інформаційне суспільство, характерними рисами якого є:

- збільшення ролі інформації в усіх сферах життєдіяльності суспільства;
- інтенсивний розвиток засобів для зберігання, відтворення, розподілу та використання інформації;
- створення глобального інформаційного простору, який визначає доступ до світових інформаційних ресурсів і забезпечує інтенсивний обмін інформацією;
- посилення впливу засобів масової інформації [5, с.200].

Нашу добу не даремно називають інформаційною. Сила впливу медіа та ЗМІ на свідомість і поведінку громадян величезна. ЗМІ перетворили-

ся на могутній соціальний інститут, що виховує соціально-громадянські, національно-духовні почуття, звички, наміри тощо.

Сучасна людина для успішної життєдіяльності не може стояти осторонь інформаційних потоків. Але головна складність нині не в тому, щоб отримати певну інформацію, а в тому, щоб визначити, яка інформація є потрібною. Величезний надлишок інформаційної пропозиції призводить до того, що сучасна людина ризикує “заплутатись” в інформаційній павутині. До цього ж додається загроза повірити брехливій інформації.

Як відомо, ще 20 травня 2010 р. постановою Президії Національної академії педагогічних наук України була схвалена Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Відповідно до неї медіаосвітою вважається частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовки особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, зокрема як традиційними (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітніми (комп’ютерно-опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Мета медіаосвіти – формування медіакультури особистості. Її головні завдання – сприяння формуванню медіаімунітету особистості, який робить її здатною протистояти агресивному медіасередовищу, забезпечує психологічне благополуччя при споживанні медіапродукції [4]. Концепція базується на основі міжнародного досвіду впровадження медіаосвіти.

На думку О. Боришпольця, у молодіжному середовищі простежується бездумне “всеїдне” поглинання ін-

формації, а населення часто не вдумується у зміст того, що сприймає [1].

На сучасному етапі в Україні дуже гостро постало питання медіаосвіти, адже саме від якості отримуваної інформації і залежить наше майбутнє, у тому числі й майбутнє нашої держави. Мова про підготовку людини до спілкування із медіа та ЗМК під час соціалізації. Медіаосвіта повинна, по-перше, захистити дітей від потенційно шкідливих ефектів медіа, а по-друге, виховати такого споживача медіа, котрий міг би ефективно задовольняти свої інтереси, використовуючи медіазасоби та ЗМК.

Діти... школа... медіа... Замкнене, нерозривне коло. Медіазасоби та Інтернет увійшли у кожний дім. Адже у XXI столітті “павутина” зрівняла жителів великих міст і малих сіл, дорослих та малих у можливості доступу до інформації. Медіа інформує, вчить, рекламує, продає, купує, стежить, контролює. Сучасні засоби масмедіа дозволяють не тільки «зависати» в TikTok, Like, Instagram та ін., але і разом вчитися, пізнавати нове, створювати авторські інформаційні продукти. Інтернет у наш час став для дитини і «другом», і «помічником», і навіть «вихователем», і «вчителем». Засоби масової комунікації посіли одне з провідних місць у житті сучасних учнів. Час, проведений учнями перед екраном телевізора або монітором комп’ютера, за тривалістю вже фактично перевищує час, який відводиться для перебування у школі. Соціологи підраховали, що в середньому сучасний школяр витрачає більше шести годин на день на спілкування з медіа та в деяких випадках зловживає свободою інформації [7].

Застосування медіа у навчанні базується на загальному розумінні зміни ролі інформації в освітньому процесі та загальних принципах інформаційної взаємодії в інформаційно-комунікативному середовищі. Традиційна класно-урочна система зорієнтована на трансляцію знання від учителя до учня. Використання медіа в освітньому процесі дозволяє перейти від навчання, в основі якого – інформація, почута з вуст учителя або прочитана в підручнику, до навчання через сприйняття інформації з електронних ресурсів, Інтернету, навколишнього середовища тощо [3, 202-204].

Реалії життя нашої країни переконливо демонструють, якими можуть бути наслідки пропаганди, відсутності у глядачів, читачів та слухачів критичного ставлення до того медіапродукту, який ними споживається. Тому питання шкільної медіаосвіти є актуальним та дуже важливим аспектом виховання особистості й організації всього освітнього процесу.

У післямові підручника «Медіаосвіта та медіаграмотність» автори зазначають, що «перед вчителем сьогодні стоїть благородне завдання підготувати дитину до життя в швидкоплинному інформаційному середовищі, не допустити, щоб учні “заблукали” в ньому або щоб віртуальне існування замінило їм реальне життя». Вони вважають, що «слід навчити дітей та підлітків усвідомленому ставленню до медійних образів, показати, як треба безпечно використовувати можливості сучасних інформаційних технологій». [6, с.343]

Педагоги повинні намагатись створювати такі умови, щоб учні здобували навички критичного мислення і коригування інформації, аналізували та давали оцінку медіатекстам, розуміли їхню сутність, адресну спрямованість, мету, розкривали приховане значення та шкідливий вплив окремої медіаінформації, протиставляли цьому впливу зразки високих національно-культурних цінностей.

Найпростішим і найбільш ефективним, на думку багатьох фахівців, способом медіаосвіти школярів є інтеграція медіаграмотності у предмети базового навчального плану [7].

Уроки літератури, художньої культури, історії, інформатики, мистецтва дозволяють якнайкраще забезпечити таку інтеграцію. Проте педагоги й з інших предметів, використовуючи інтерактивні, проєктні, інформаційно-комунікаційні технології, технологію розвитку критичного мислення, поступово мають підвищувати медіакультуру учнів та й свою власну. Мета інтегрованих завдань із медіаграмотності – розвивати у дітей критичне мислення, вчити їх формувати власну думку, висловлювати її, навчити дітей аналізувати медіапродукти, а також краще розуміти типи медіа, які вони застосовують щодня. Учитель може запропонувати учням підготуватися до уявного інтерв'ю з відомим письменником чи героєм книжки; переглянути фрагменти екранізацій книжки різних років. Крім того, на всіх предметах важливим є навчити дітей уважно ставитися до підбору інформації в мережі

Інтернет, дати можливість їм аргументувати, чому обиралися саме ці джерела для підготовки до уроку. Участь школярів у виготовленні власної медіапродукції (мультимедійних презентацій, буклетів, альбомів, відеороликів тощо) розвиває їхню творчість, комунікативність, креативність. Головна мета таких завдань – спонукати до активного мислення, уникати пасивного споживання інформації [9].

Підтримуючи дану точку зору, з 2019 року в Україні розпочав реалізацію проект «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», метою якого є розробка та впровадження ефективної та сталої моделі навичок критичного сприйняття інформації в експериментальних школах. Натхненниками проекту є IREX (Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів), США у партнерстві з українською громадською організацією Академією української преси за підтримки МОН України, Посольства США в Україні та Посольства Британії в Україні. Діяльність проводиться на основі Протоколу про наміри між МОН України та Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (США) від 22.12.2017 р.

Завдання проекту передбачає розробку методичних матеріалів із інтеграції навичок критичного мислення та медіаграмотності для вчителів окремих класів і предметів та впровадження у навчальний процес під час викладання предметів «Українська мова», «Українська література», «Всесвітня історія», «Історія України» (8 класи) та «Художня культура»\»Мистецтво», 9 клас.

Старт дії проекту відбувся 5-6.11. 2018 у м. Києві за участі Міністра освіти і науки України Л.Гриневич та Послів США та Британії в Україні. До участі були за-

прошені керівники (представники) експериментальних шкіл, та було проведено навчальні семінари з медіаграмотності для учасників з метою обговорення параметрів реалізації проекту.

У Черкаській області до участі у проекті долучились 27 закладів загальної середньої освіти та 42 працівники комунального закладу освіти «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Організаторами протягом реалізації проекту здійснювалась ґрунтовна організаційна, навчально-методична та технічна підтримка.

І вчителі, і методисти, і науковці інституту неодноразово були учасниками навчальних тренінгів, вебінарів, семінарів та конкурсів, де занурювались у «медіакухню», досліджували природу інформації та медіа, з’ясовували ознаки фактів та суджень, дізнавались про власників медіа та розуміли, наскільки важливо їх знати; розбирали журналістські стандарти та «джинсу», маніпуляції та фейки; не оминули і тему стереотипів та «виборчих перегонів», а головне – здобули практичні навички роботи у галузі медіаграмотності.

Завдяки ґрунтовній підготовці педагогів, навчально-методичні матеріали потужно інтегруються у навчальні програми закладів загальної середньої освіти та у навчальні модулі підготовки педагогічних працівників.

Тому ми переконані, що педагоги зобов’язані допомогти дітям не потрапити в пастки медіа. Саме тому у рамках реалізації проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» педагоги активно використовують

інтерактивні форми і методи роботи, інтегруючи медіаосвітні практики. Детальніше про них далі.

Проведення факультативних занять. Під час спілкування на заняттях, педагог, найчастіше у співпраці з психологом та соціальним педагогом, може помітити чи визначити дітей, схильних до кібербулінгу, тролінгу, і своєчасно захистити школяра чи провести бесіду з учнем, що є кібером.

Робота шкільних предметних гуртків. Саме на гурткових заняттях педагог формує загальну медіакультуру учнів – користування інформаційно-комунікаційними технологіями шляхом створення спільних медіапроектів. Під час такої роботи, «живого» спілкування (якого так бракує дітям) створюється громадська думка, розвивається критичне мислення та емоційний інтелект, формується командний дух, почуття колективізму, взаєморозуміння, толерантність.

Як один із елементів формування медіаграмотності, серед учнівської молоді може бути використання інтерактивних форм роботи, які часто передбачають ігрові, конкурсні та тренінгові прийоми. Гра – це не імітація життя, а дуже серйозна діяльність, яка дає змогу дитині самоствердитися та самореалізуватися. Беручи участь у різних іграх, дитина вибирає ролі відповідно до своїх моральних цінностей і установок. Таким чином, гра стає чинником соціального розвитку особистості.

Наприклад, запропонуйте учням гру «Аукціон». Поділіть клас на дві групи. Покажіть учням один медіатекст. Обидві команди повинні вияв-

ляти по черзі помилки медіатексту. Виграє та команда, яка назве помилку останньою.

Із великою цікавістю проходить на уроках медіаграмотна гра «Хронологічне лото». Діти мають картки із фактами. Наприклад: створення телефону, радіо, комп'ютера, газети. Необхідно винаходити розмістити у хронологічному порядку.

Цікавою для учнів може бути і гра «Шарада». Дайте учням малюнок, який би частково розкрив значення теми та зашифруйте у клітинках слово з теми «Винаходи медіа» – друкарство, газета, телеграф, телефон, фонограф, радіо тощо. У клітинках під зображенням винаходів заплутайте букви у слові, тобто поставте їх у неправильній відповідності. Діти із задоволенням розгадають зашифровані слова. На уроках медіаграмотності активно використовуйте кросворди та сканворди: як на уроках узагальнення, так і на початку вивчення матеріалу.

У старших класах інтерес школярів викликають уроки у формі ділової гри, диспуту, дискусії, дебатів. Запропонуйте учням диспут на тему «Вплив Інтернету: позитивний чи негативний?» Або ж зацікавте школярів діловою грою «Шеф та підлеглий». За умовами гри підлеглий влаштовується на роботу, припустімо, програмістом чи редактором газети. А шеф проводить для нього співбесіду. Тобто у цікавій формі один учень може поставити ряд питань з теми для іншого.

Проектна ж діяльність на уроках із медіаграмотності є однією з найпотрібніших. Наприклад,

клас поділяється на три групи, відтак учні працюють над трьома проектами. Кожній групі учитель дає тему дослідження, наприклад, «Реклама та її функції», «Психологічний вплив реклами», «Реклама – двигун торгівлі». На першому етапі проекту учні збирають інформацію, на другому створюють презентацію або відеоролик на запропоновану тему, а на третьому етапі, який відбувається у класі, презентують свій проєкт.

Традиційними у закладах освіти можуть стати фотовиставки, конкурси плакатів, стіннівок, відеороликів із життя класних колективів, віртуальні експерсії.

Цікавими формами виховної роботи можуть бути перегляд та обговорення мультфільмів, художніх чи документальних фільмів.

Допомогти дитині зорієнтуватися в бурхливому та різноманітному медіасвіті повинні і батьки. Саме тому в рамках реалізації проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» педагоги шкіл-учасниць особливу увагу приділяють і співпраці з родинами учнів. Адже саме у єдності трикутника «учні–батьки–вчителі» можливо досягти поставлених цілей із розвитку медіаграмотності в учнів. Серед найпоширеніших форм роботи, які проводяться у рамках реалізації проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», можна виокремити такі: батьківські збори «Телебачення та діти», «Телевізор та комп’ютер у житті родини та першокласника», «Вплив інтернет-ресурсів на розвиток особистості школяра», «Вплив комп’ютера на здоров’я дитини»; «Сімейна медіаосвіта. Безпека дітей в інтернеті», «Сімейна медіаосвіта. Критичне оцінювання ресурсів інтернету, «Відбір та пошук інформації» (збори-тренінг); усний журнал на

тему «Відеоігри»; виготовлення пам’яток для батьків. Це лише деякі форми роботи з батьківською аудиторією, які активно можуть використовуватись у роботі з батьками з метою розкриття закономірностей світу медіа, з якими всі зустрічаються в повсякденному житті [8].

Висновки. Отже, на наше переконання, починати процес запровадження медіаосвіти необхідно якнайраніше. Діти приходять у школу, маючи вже достатній досвід спілкування з різноманітними медіапродуктами та медіазасобами. Тому виховувати медіакультуру, медіасмаки учнів з раннього дитинства – обов’язок кожного педагога. Учень повинен навчатися вибирати якісні медіапродукти, давати їм аргументовану оцінку, уміти порівнювати, добирати необхідні ресурси, управляти своїм спілкуванням із медіа, розвивати власну медіаграмотність та медіаторчість.

Формування медіакультури та медіаграмотності – процес тривалий і складний, але водночас важливий і необхідний. І з логічного, і з практичного погляду очевидно: використання медіа у сфері освіти вдосконалюватиметься й розширюватиметься. Сучасне і майбутнє покоління потребують динамічної системи освіти, яка буде тісно пов’язана з їхніми майбутніми потребами як у суспільстві, так і в особистому житті. Тому питання використання медіа для підвищення ефективності педагогічної діяльності набуває неабиякої актуальності у роботі закладів освіти.

Список використаних джерел

1. Боришполець О. Чинники впливу засобів масової інформації на аудиторію / О. Боришполець [Електронний ресурс]. Режим доступу : 1Шр:/Лу\у\у.[ю1іПк.огцліа/уі^пшцсоп1сгП.р1ф3?т=6&п=64&с= 1448
2. Жилавська І. В. Медіаосвіта молодіжної аудиторії : [монографія] / І. В. Жилавська. Томск : ТІІТ, 2009. 322 с.
3. Жук Ю.О. Організація навчальної діяльності у комп'ютерно-орієнтованому навчальному середовищі / Ю.О. Жук // Інформаційне забезпечення навчального процесу: інноваційні засоби і технології: колективна монографія. К.: Атіка, 2005. С. 195-204.
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (Схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року, протокол № 1-7/6-150).
5. Медійна та інформаційна грамотність: програма навчання педагогів. Текст. [Електронний ресурс]// <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
6. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.
7. Медіакультура особистості : соціально-психологічний підхід : навч.-метод. посібник / за ред. Л.

А. Найдьонової, О. Т. Баришпольця. К. : Міленіум, 2010. 440 с.

8. Практична медіаосвіта: poradnik для батьків // Навчально-методичний посібник/ Ю. Зоря, Черкаси : КНЗ «ЧОІПОПП», 2020. 40 с.
9. Федоров А. В. Медіаосвіта: вчора та сьогодні. М.: Вид-во «МОО ВПП» Юнеско «Інформація для всіх», 2009. 234 с.

Annotation. *Modern education should be at a level that would meet the needs of the younger generation in obtaining basic knowledge of media literacy, because the world today is becoming more information-rich, and often incomprehensible to people. In the conditions of rapid development in the modern world of ICT and mass media, the person urgently needs purposeful preparation of safe use of them. Interaction with various media (press, radio, cinema, television, Internet, etc.) accounts for a significant share of the leisure budget of Ukrainian citizens, which determines their significant impact on all segments of the population, especially children and youth. Media education is designed to form a culture of rational development of media content, to develop social activity and competence of citizens.*

Key words: *media, mass media, mass media, media education, media literacy, project activity.*

Синоруб Галина Петрівна

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Йордан Ганна Мирославівна

кандидат технічних наук, доцент кафедри журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В МАЙБУТНІХ
МЕДІЙНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ БІНАРНОГО ОНЛАЙН-ЗАНЯТТЯ
З ДИСЦИПЛІН «ЖУРНАЛІСТСЬКИЙ ФАХ: ІНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛІС-
ТИКА» ТА «ЖУРНАЛІСТСЬКИЙ ФАХ: ФОТОЖУРНАЛІСТИКА»)

Анотація: Розглядається важливість медіаграмотності та критичного мислення для підготовки майбутніх журналістів. Обґрунтовується необхідність розвитку критичного мислення в структурі сучасної медіаосвіти. Подаються компетентності дисциплін «Журналістський фах: інтернет-журналістика» та «Журналістський фах: фотожурналістика». Описується хід проведення бінарного онлайн-заняття «Критичне мислення: верифікація онлайн-контенту» для студентів-журналістів із дисциплін журналістського фаху на платформі Zoom. Зроблено висновок, що розвиток

критичного мислення, як одного із засобів формування програмних компетентностей майбутніх журналістів, є актуальним і важливим завданням сучасної медіаосвіти.

Ключові слова: медіаграмотність, критичне мислення, верифікація, аналіз інформації, медіаконтент.

Сучасні медіа не тільки інформують, розширюють світогляд та самопізнання людини, а й наділені маніпулятивно-управлінським потенціалом, впливаючи на формування установок людини, змінюючи моделі поведінки та сприйняття дійсності. Інформаційні джерела формують громадську думку через свої безпосередні аудиторії. Журналісти-початківці та медійники, що не мають фахової освіти, через відсутність необхідних знань і навичок, можуть дезінформувати аудиторію, негативно впливати на формування суспільних поглядів. З іншого боку, зростання обсягу інформації, а також кількості каналів і джерел, за допомогою яких відстежується та перевіряється інформація, вимагають від представників засобів масової комунікації належної медіаосвіти, розвитку та формування критичного мислення. Важливо розрізняти подію й ставлення, виховувати здатність розуміти реальність.

Вище сказане підтверджується висловом Герберта Маршала Маклюена, одного із засновників медіаосвіти: «Ви повинні бути грамотними в незліченній кількості медіа, щоб бути дійсно «грамотними» у цей час» [2, с. 10].

Критичне мислення – це система суджень, яка дозволяє аналізувати інформацію таким чином, щоб на її підставі ухвалювати раціональні рішення, уміти відрізняти брехню від істини, що надзвичайно важливо в так звану епоху постправди, в яку ми зараз живемо [3].

Впровадження, або інтеграція спеціальних навчальних курсів, спрямованих на формування в майбутніх журналістів компетентностей із інфомедійної грамотності допоможе підняти рівень їхньої фахової підготовки, осмислити роль медійників в ідеологічному вихованні аудиторії та формуванні її культурних цінностей.

Застосування технології розвитку критичного мислення надає майбутнім фахівцям дослідницьких умінь, які полягають у таких здатностях, як миттєво розуміти, аналізувати, оцінювати новий матеріал; відрізняти правдиву інформацію від вигаданої; ґрунтовно досліджувати й реально оцінювати факти; мислити незалежно, сміливо, творчо; знаходити різні способи перевірки й підтвердження будь-якої інформації [1, с. 83–89].

Дисципліни журналістського фаху, які задекларовані в освітньо-професійній програмі першого (бакалаврського) рівня, мають на меті освоєння студентом комплексу теоретичних і практичних знань про основні засади та принципи журналістської діяльності в різних засобах масової комунікації.

Курс «Журналістський фах: інтернет-журналістика» належить до циклу дисциплін професійної підготовки, що створений для опанування студентом комплексу теоретичних знань і практичних умінь про сучасне онлайн-медіасередовище та специфіку журналістської діяльності в ньому: визначення онлайн-медіа, знання концепції їхнього створення, розуміння особливостей жанрів і ство-

рення медіаконтенту за допомогою мультимедійних технологій, організація онлайн-нюзрумів й умови їхнього успішного функціонування.

Серед програмних компетентностей дисципліни є вміння генерувати інформаційний контент, створювати медійні продукти, поширювати інформацію про них, планувати свою роботу та роботу колег, дотримуючись правил і принципів безпечної медіадіяльності на кросмедійних платформах; передбачати реакцію аудиторії на інформаційний продукт чи на інформаційні акції, зважаючи на положення й методи наук про суспільні проблеми, конфлікти, гібридні війни. Сучасна онлайн-ва журналістика вимагає від фахівця оперативності, мобільності, швидкого підлаштування до нових технологій, які постійно змінюються, вдосконалюються. Такі умови потребують постійного саморозвитку, самоосвіти медійника. Однак, для успішної професійної діяльності завданням закладу вищої освіти є формування базових знань і критичного мислення – того, що не змінюється з часом.

Курс «Журналістський фах: фотожурналістика» також належить до циклу дисциплін професійної підготовки, покликаний для опанування студентом комплексу теоретичних знань з історії виникнення та розвитку фотожурналістики, засвоєння основ вітчизняної та зарубіжної теорії й практики в галузі фотожурналістики, дослідження новаторського пошуку й доробку корифеїв вітчизняної та зарубіжної фотожурналістики, осягнення жанрової структури фотожурналістики й основ практичної діяльності фотожурналіста, вивчення особливостей галузі сучасної фотожурналістики, основних тенденцій

її розвитку; вироблення основних навичок для підготовки власних фотоматеріалів, знання теорії про авторське право у фотожурналістиці та правил безпеки для фотожурналіста, застосування інструментів для верифікації зображень.

До програмних компетентностей дисципліни «Журналістський фах: фотожурналістика» входять такі: здійснювати проблемно-тематичний пошук, користуватися структурними схемами викладу інформації; аналізувати фотоматеріали й визначати жанри фотожурналістики; працювати з фотокамерою й оперативно реагувати на події; створювати матеріали в різних жанрах фотожурналістики (вибір теми, жанру, точки зйомки, фотографування, вибір фотографій та добирання підписів); відстоювати свої професійні права під час фотозйомок, виявляти фейкові фотозображення.

В умовах дистанційного навчання, враховуючи специфіку тієї чи іншої навчальної дисципліни, перед викладачем постає завдання обрати таку платформу, вибрати й методи роботи зі студентами, які забезпечать можливість максимально презентувати матеріал, комунікувати з учасниками заняття, використовуючи чат, функції «піднятої руки», «breakout rooms» тощо [4, с. 177].

Із метою формування відповідального ставлення здобувачів вищої освіти до контенту в онлайн-середовищі та посилення стійкості перед дестабілізуючою силою впливу неправдивої інформації шляхом використання принципів і механізмів верифікації інформації, визріла ідея проведення бінарного онлайн-заняття «Критичне мислення: верифікація онлайн-контенту» для студен-

тів-журналістів із дисциплін «Журналістський фак: інтернет-журналістика» та «Журналістський фак: фотожурналістика» на платформі Zoom. Така форма інтегрованого навчання спрямована на аргументований критичний огляд мультимедійного контенту, вміння розшифровувати та використовувати задовану в медіаповідомленнях інформацію, застосовувати раціональні методи пошуку, відбору, систематизації, верифікації інформації.

У вступній частині вебінару важливо проінформувати групу про тему заняття за допомогою слайд-анонсу, на якому перелічені основні питання, подані сайти й інструменти, що використовуватимуться для верифікації інформації під час заняття.

Потрібно оголосити правила роботи на вебінарі, користування камерою, мікрофоном, гарнітурою, чатом, функцією «піднята рука», оголошення запису семінару тощо (10 хв).

У теоретичному блоці (у формі презентації) варто ознайомити студентів із поняттям «критичне мислення», «критичність мислення» та окреслити механізми верифікації зображального контенту, сайту (13 хв.).

Практична частина вебінару складається із таких вправ:

1. Асоціативний куц.

Мета: усвідомити значення почуттів, емоцій, вражень від сприйняття інформації, що виникають у процесі асоціативного мислення.

Метод: робота в загальному чаті.

Час виконання: 17 хвилин.

Опис вправи:

Крок 1. Викладач пропонує студентам записати в чат слова та фрази, які першими спадають на думку, коли вони чують слово «новина». Занотувати стільки думок, скільки дозволить час (5 хв).

Крок 2. Коли всі думки записані, викладач пропонує аудиторії встановити зв'язки між словами та відобразити їх на інтерактивній дошці, що вбудована у платформу Zoom (10 хв.).

Обговорення: асоціації не бувають правильними чи неправильними. Вони мають суб'єктивний характер і в кожного свої. Саме процес встановлення зв'язків між двома поняттями – словом і асоціацією – є найціннішим для розуміння того, як в процесі створення новин медійники апелюють до нелінійного мислення аудиторії, що продукується на основі почуттів, емоцій, установок (2 хв.).

2. Вправа «Встановлення першоджерела зображення»

Мета: дослідити інформацію про автора зображення (визначити особу, яка завантажила зображення, і особу, яка фактично його створила).

Метод: робота в групах, обговорення в загальному чаті.

Час виконання: 15 хвилин.

Опис вправи:

Крок 1. Викладач розділяє учасників на групи, сформувавши 2 онлайн-зали (breakout rooms) на платформі Zoom (2 хв.).

Крок 2. Студенти перевіряють 2 зображення, які самостійно вибирають зі своєї фототеки, за допомогою сервісів Google Images (images.google.com), Fotoforensics (Fotoforensics.com). Викладачі, які присутні в підгрупах, презентують алгоритм перевірки інформації (7 хв.).

Обговорення: повідомлення результатів про перевірку фото; з’ясування кількості оригінальних та запозичених знімків (5хв).

3. Вправа «Правда чи ні?»

Мета: здійснити аргументований критичний огляд текстового матеріалу.

Метод: робота в загальному чаті.

Час виконання: 20 хвилин.

Опис вправи:

Крок 1. Викладач ознайомлює студентів із публікацією «У Києві нові поліцейські врятували хіпстера від передозування смузі» на сайті UA Rewiew (3 хв.).

Крок 2. За допомогою маркерів, що виявляють фейки (викладач їх демонструє на екрані), аудиторія з’ясовує достовірність фактів, перевіривши інформацію за допомогою джерел, зазначених у тексті, верифікує зображальний контент (сервіси Fotoforensics.com, TinEye.com), визначає авторитет сайту UA Rewiew, на якому розміщена публікація (<http://www.alexa.com/> <http://www.checksiteinfo.info>). У чаті подаються сервіси для перевірки контенту (12 хв.).

Обговорення: повідомлення про результати верифікації текстового матеріалу, фото та авторитету сайту, на якому розміщений журналістський матеріал (5 хв.).

4. Рефлексія

Мета: підвести підсумки діяльності роботи кожного учасника вебінару.

Метод: робота в загальному чаті.

Час виконання: 5 хвилин.

Опис вправи: запропонувати групі закінчити фразу «Я сьогодні зрозумів/зрозуміла...»

Висновки: розвиток критичного мислення, як одного із засобів формування програмних компетентностей майбутніх журналістів, є вимогою часу й трендом сучасної освіти. У процесі викладання дисциплін журналістського фаху необхідно сформулювати в студентів уміння застосовувати раціональні методи пошуку, відбору, систематизації, верифікації текстових, фото- й відеоматеріалів, використовувати спеціальні онлайн-сервіси, які допоможуть виявити маніпуляції у контенті; втілювати професійні ідеї. Відповідальне ставлення майбутніх медійників до використання наявного та створення власного контенту формує їх позитивний професійний імідж та суспільний авторитет.

Список використаних джерел

1. Бобаль Н. Використання технологій розвитку критичного мислення у навчанні майбутніх журналістів роботі з інформацією. Педагогіка і психологія професійної освіти, 2014. № 2. С. 83-89.
2. Волошенко О., Мокрогуз О.; за ред. Іванова В., Волошенко О. Батьки, діти та медіа: путівник із батьківського посередництва. К.: ЦВП, АУП, 2017. 79 с.

3. Гріньова А. Критичне мислення – поради з розвитку, 2019. URL: <https://happymonday.ua/jak-rozvynuty-krytychne-myslennja>
4. Синоруб Г., Драган-Іванець Н. Вебінар як інтерактивне мережеве навчальне заняття (на прикладі дисципліни «Спеціалізація: інтернет, телебачення»). Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. № 1. С. 175-181.

Annotation: *The importance of media literacy and critical thinking in education of journalists is considered. The necessity of critical thinking development in the structure of modern media educational activity is substantiated. The competencies of the disciplines «Journalism: Internet Journalism» and «Journalism: Photojournalism» are presented. The article describes the plan for conducting a binary online lesson «Critical Thinking: Verification of Online Content» for students-journalists via the Zoom platform. It is concluded that the development of critical thinking, as one of the means of forming competencies included in programmes for future journalists, is an urgent and important task of modern media education.*

Keywords: *media literacy, critical thinking, media education, information analysis, media content, verification.*

Качак Тетяна Богданівна,

доктор філологічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

професор кафедри фахових методик і технологій початкової освіти

РОЗВИТОК МЕДІАГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ»

Анотація: У статті на основі аналізу наукових праць і узагальнення практичного досвіду розглянуто основні характеристики й структурні компоненти медіаграмотності педагога. Висвітлено проблема розвитку медіаграмотності студентів спеціальності «Початкова освіта» у процесі вивчення дисципліни «Дитяча література та методика навчання літературного читання». Досліджено педагогічні умови реалізації завдань медіаосвіти на заняттях і під час виконання самостійної роботи з предмету. Зроблено висновок, що формуванню медіаграмотності студентів сприяє систематичне і цілеспрямоване використання медіаконтенту та цифрових інструментів із метою пошуку, аналізу, осмислення інформації, створення власного медіаконтенту, організації офлайн- і онлайн-навчання.

Ключові слова: медіаграмотність, медіакомпетентність, медіаосвіта, медіаконтент, критичне мислення, дитяча література, методика навчання літературного читання

Покоління епохи цифрових технологій не уявляє своєї діяльності без медіа, інтернету, гаджетів. Соцмережі та інші інтернет-ресурси – основна платформа для спілкування, отримання і передавання інформації, саморозвитку й розваг як для дітей, так і для дорослих. Така діяльність має бути безпечною. З огляду на це, медіаграмотність – ключова компетентність особистості нашого часу. Пріоритету набувають знання, навички й уміння аналізувати, критично мислити, оцінювати і створювати медіаконтент, розуміти, як працюють, які функції виконують медіа. Важливо розвивати медіагра-

мотність майбутніх педагогів, сформувати у них компетентності, які вони так само формуватимуть у школярів; навчити використовувати сучасні цифрові інструменти для організації освітнього процесу в традиційному й дистанційному форматах.

У більшості педагогічних вузів України вивчають такі предмети, як «Медіадидактика», «Медіаосвіта», «Основи медіаграмотності». Актуальною проблемою зараз є не так впровадження окремої дисципліни для студентів педагогічних спеціальностей, як впровадження професійно зорієнтованої медіаосвіти [5], інтеграція медіаграмотності в усі навчальні програми й курси. Цей аспект активно розробляє команда проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який реалізовує Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії у партнерстві з Міністерством освіти і науки України й Академією української преси [1]. Методично розроблені й презентовані моделі інтеграції медіаграмотності у шкільні навчальні предмети. На часі – розширення й примноження педагогічного досвіду формування медіакомпетентності майбутніх педагогів у процесі вивчення різних дисциплін; теоретичне осмислення й експериментальна перевірка ефективності запропонованих методичних систем та їх змістового наповнення.

У ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» автор статті

викладає дисципліну «Дитяча література та методика навчання літературного читання» для студентів спеціальності «Початкова освіта». Основна мета її вивчення – ознайомити з українською та зарубіжною літературою для дітей, сформувати у студентів літературну компетентність, розвивати читацьку культуру і забезпечити опанування ними методики навчання літературного читання у початковій школі та промоції дитячого читання [2]. Зміст навчання студентів у межах цього курсу формують адресовані юним читачам художні тексти українських і зарубіжних письменників, праці літературознавчого й психолого-педагогічного спрямування, історико-літературні, рецептивно-критичні матеріали, а також нормативні документи, підручники з читання для початкової школи, методичні розробки, педагогічний досвід учителів-практиків. Опрацювання й аналіз художніх текстів супроводжується методичною роботою й практичною апробацією завдань, форм і методів освітньої діяльності, актуальних у початковій школі. Компоненти інтегрованої дисципліни взаємопов'язані, а запропоновані завдання спрямовані на одночасне формування відразу різних компетентностей майбутніх педагогів. Серед них – медіаграмотність та цифрова компетентність.

Мета статті – проаналізувати педагогічні умови, ефективні методи, підходи та інструменти формування медіаграмотності студентів у процесі вивчення дисципліни «Дитяча література та методика навчання літературного читання».

Проблема медіаосвіти – предмет міждисциплінарних досліджень науковців та практиків, які актуалізують питання взаємодії та обізнаності, знань і навичок особистості у роботі з медіа в еру інформаційних, цифрових технологій (І. Снайдер (I. Snyder), Р. К’юбей (R. Kubey), Б. Уорнік (B. Warnick)), пов’язують їх із кібербезпекою (Л. Гурак (L. Gurak)), соціальним контекстом досліджень (К. Тайнер (K. Tyner)), а також комплексно розкривають поняття медіаосвіти (Л. Мастерман (L. Masterman)) і медіаграмотності (С. Лівінгстоун (S. Livingstone)). В Україні науковим підґрунтям студій із основ медіадидактики є праці Г. Онкович, Л. Зазнобіної, В. Іванова, О. Волошенюк, В. Гаврильченко та ін. Різні аспекти формування медіаграмотності студентів і педагогів висвітлюють А. Волошина, І. Григор’єва, Л. Найдьонова, О.Тимченко, А. Федоров, В. Шарко та ін. У аспекті розвитку медіаграмотності учнів та використання ефективних вправ і завдань з цією метою на уроках мови і літератури актуальними є праці О. Семеног та Н. Пономаренко. Ці дослідження стали основним теоретико-методологічним підґрунтям розвідки.

Поняття «медіаграмотність» пов’язане з поняттям «грамотність», під яким традиційно розуміємо вміння читати і писати, інтерпретувати й творити друковані тексти. Як зазначає С. Лівінгстоун, нові технології комунікації, аудіовізуальні тексти актуалізують поняття «медіаграмотність», «нова грамотність», «цифрова грамотність» «грамотність в інтернеті» [8, с. 3]. Дослідниця називає її «rap-media», оскільки це поняття охоплює інтерпретацію всього у комплексі, опосередкованих сим-

волічних текстів, що трансляються або публікуються в електронних комунікаціях мережі.

Медіаграмотність, за визначенням зарубіжних науковців, – це здатність отримувати доступ, аналізувати, оцінювати та створювати повідомлення у різних формах. С. Лівінгстоун виокремлює ці чотири компоненти навичок (доступ, аналіз, оцінка та створення вмісту) як основні, але не єдині. Їхнє формування взаємопов’язане і взаємообумовлене [8, с. 5]. На позначення цих навичок дослідники також використовують синонімічне поняття «медіакомпетентність», однак не всі ототожнюють їх. Так, Н. Гендіна вважає медіаграмотність початковим рівнем медіаосвіти. У цій розвідці використовуємо два терміни як синонімічні, оскільки медіаграмотність, як і медіакомпетентність може бути сформована на різних рівнях, а шляхи, методи і засоби їх формування одні й ті ж.

Ширше дефініює поняття «медіакомпетентність особистості» О. Федоров і акцентує на вмінні обирати, використовувати, критично аналізувати і оцінювати, передавати і створювати медіатексти різних видів, жанрів, а також враховувати знання щодо функціонування медіа, його впливу на соціум [3, с. 82]. Учений переконаний, що педагог повинен здійснювати медіаосвітню діяльність учнів різного віку.

О. Тимченко детально аналізує зміст, який закладають у поняття «медіакомпетентність педагога» різні науковці (А. Сулім, О. Федоров, І. Григор’єва, Г. Онкович, Б. Іскаков, Н. Гендіна, В. Шарко) і подає узагальнене і найбільш повне, на нашу думку, визначення: «формуван-

ня медіакомпетентності вчителя початкових класів – це процес набуття студентом динамічної сукупності знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів і цінностей. Вони визначатимуть здатність особи аналізувати, критично оцінювати освітні медіаматеріали, отримані з різних джерел, створювати власні медіапродукти для ефективного здійснення педагогічної діяльності з використанням медіатехнологій» [6, с. 344].

У процесі вивчення дисципліни «Дитяча література та методика навчання літературного читання», окрім реалізації завдань літературної освіти, формуємо професійні компетентності, обов'язковим складовим компонентом яких є медіаграмотність. Ідеться про вміння працювати з медіаконтентом: ефективно шукати, систематизувати, аналізувати й критично оцінювати інформацію, працювати з джерелами й дотримуватися академічної доброчесності (інформаційна грамотність), розрізняти правдиві та фейкові повідомлення; розвивати критичне мислення й вміння інтерпретувати, оцінювати тексти й медіапродукти (аудіовізуальні тексти), проводити паралелі з дійсністю, аргументувати свою думку; розвивати навички з особистої кібербезпеки й вміння запобігати ризикам у комунікації; виявляти й протидіяти «мові ворожнечі», стереотипам, дискримінації; активно використовувати цифрові інструменти та медіа для реалізації креативних педагогічних ідей, досягнень поставлених цілей, організації сучасного інноваційного освітнього процесу.

На лекційних та практичних заняттях під час виконання самостійної роботи та реалізації авторських проєктів, спрямованих на розвиток і популяризацію читання й підвищення професійної компетентності педагогів, створюємо відповідні педагогічні умови для ефективного формування медіаграмотності студентів, використовуємо різноманітні методи, підходи й інструменти. Розглянемо деякі з них.

1. Активне використання різноманітного медіаконтенту. Сьогодні складно уявити підготовку чи проведення заняття з будь-якої дисципліни без звернення до інтернет-джерел та використання медіаконтенту. Під час вивчення текстів української та зарубіжної літератури для дітей працюємо з вербальним текстом, аудіотекстом, ілюстраціями та екранізацією за мотивами тексту. Ознайомлюючись із методикою навчання літературного читання, розглядаємо й аналізуємо конспекти уроків, мультимедійні презентації, відеоуроки та методичні розробки педагогів, розміщені у мережі. Ці матеріали слугують навчальною базою і є зразками досвіду для майбутніх педагогів. Так формуються перцептивні вміння студентів, а контактний показник медіакомпетентності аудиторії максимальний.

Медіаконтент використовуємо на усіх видах лекцій (лекція-візуалізація, бінарна лекція, лекція-конференція, лекція-дискусія та ін.), практичних заняттях та заняттях інтерактивної взаємодії, заняттях-веб-квестах, інтегрованих заняттях, «лі-

тературних мандрівках» та ін. Популярністю серед здобувачів освіти користуються аудіо- та відеолекції викладача, доступні у будь-який час, а не тільки онлайн. Із цією метою відеофрагменти лекцій із «Дитячої літератури та методики навчання літературного читання», відеовиступи і відеодоповіді з інших проблем, які розглядаються у процесі вивчення дисципліни, було розміщено на платформах загального доступу youtube та researchgate.

2) **Індивідуальна і групова робота, спрямована на пошук, аналіз, оцінку інформації, роботу з медіа.** Опрацьовуючи біографії письменників, критичні відгуки й рецензії на твори, наукові та навчально-методичні матеріали з методики навчання читання молодших школярів, студенти розвивають аналітичні, інтерпретаційні уміння, вчаться ефективно взаємодіяти з медіапростором, користуватися онлайн-інструментами пошуку інформації. Цим завданням передують вебінар із інформаційної медіаграмотності, на якому демонструються можливості пошукових систем і основні інтернет-ресурси, на яких розміщена інформація про дитячу літературу, електронні художні книги, кращі методичні розробки; акцентується увага на проблемах плагіату і академічної доброчесності. Зважаючи на те, що інформації багато, а відібрати потрібно правильну й достовірну, аналізуємо різні інтернет-сайти, вибираємо ті, яким можна довіряти, складаємо таблиці достовірних і фейкових джерел. Ці навички студенти удосконалюють на заняттях наукового гуртка, у процесі написання наукових статей, підготовки і виголошення доповідей на конференціях та інших наукових заходах.

3) **Аналіз художніх творів та навчально-методичних матеріалів** із використанням методик розвитку критичного мислення (групування, кубування, асоціативний куш, діаграма Вена, передбачення, система позначок «Поміть», дискусія в колі, сенкан, банк запитань, мозаїка, павутиння дискусії та ін.). Найчастіше практикуємо комплексний аналіз, який передбачає системне осмислення змістових та формальних особливостей твору. Використовуємо раціонально підібрані методи (серед яких найпоширеніші соціологічний, психологічний, структурний, психоаналітичний, гендерний види аналізу), способи (пообразний, ідейно-тематичний, цілісний, «услід за автором») та прийоми («повільне читання», історико-літературний коментар, розгляд системи предметних деталей, художніх засобів тощо) аналізу твору. Для кращого засвоєння художнього твору та розвитку аналітичних умінь, інтерпретаційної практики використовуємо умовні алгоритми аналізу поетичних, прозових та драматичних творів [3, с. 19-24]. Розвитку критичного мислення студентів сприяє виконання вправ «Шість капелюхів», «Асоціативна характеристика», «Шість медалей оцінки», «SWOT-аналіз», які детально описала Наталія Пономаренко під час вебінару щодо інтеграції інфомедійної грамотності у викладання української та зарубіжної літератури, проведеного у рамках проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

4) **Інтерпретація, оцінювання та висловлювання власних міркувань:** усно, письмово (есе, рецензії, аналітичні роздуми, відгуки), у формі медіапродуктів із використанням інтернет-платформ. У контексті обгово-

рення прочитаних творів на заняттях практикуємо рольові ігри, інтерактивні методики «мозковий штурм», «дерево рішень», «акваріум». Під час аналізу сучасних навчальних програм та підручників для початкової школи з мовно-літературної освіти проводимо оксфордські дебати «Інтеграція предметів – це добре чи погано?». З метою формування оціночних суджень і вміння обґрунтовувати свою думку пишемо есе. Перед таким завданням студентам надаємо інструкцію щодо структури роботи, написання дорожньої карти есе. Такі види робіт закріплюють навички академічної доброчесності, вміння правильно використовувати джерела інформації, працювати з медіаресурсами.

У межах проекту «Літературна академія» практикуємо інтерактивні онлайн-зустрічі з письменниками (В. Теремко, О. Рижко, О. Гаврош, М. Морозенко), відомими бібліотекарями, дослідниками дитячої книжки (Н. Марченко), науковцями-педагогами (В. Шуляр), бінарні лекції з педагогами-практиками (Н. Тріщ, С. Бенза), тематичні вебінари зі студентами старших курсів (І. Стрельченко). Учасники зустрічі, як правило, ведуть активний діалог із гостями, обговорюють проблеми, формулюють запитання і відповіді, дискутують.

5) Розробка методичних матеріалів (конспектів уроків, системи вправ і завдань, дидактичного роздаткового матеріалу тощо), спрямованих на реалізацію компетентнісного та діяльнісного підходів із урахуванням завдань літературної та

медіаосвіти. Такі завдання виконуємо спочатку колективно, потім — у групах, а відтак – самостійно. Так формуються методичні та практико-педагогічні уміння майбутніх педагогів. Проводимо онлайн-аукціон методичних ідей, на яких студенти демонструють свої дидактичні матеріали, розкривають секрети створення інтерактивних плакатів, презентацій, постерів, демонструють алгоритм використання обраного web-сервісу, а також окреслюють, на яких уроках читання, як правильно і доцільно використовувати запропонований медіапродукт. Інші студенти активно обговорюють роботу, оцінюють її. Відбувається одночасне формування як предметної, так і цифрової компетентності студентів.

6) Виконання самостійних творчих завдань із використанням цифрових інструментів, кінцевою метою яких є створення медіапродукту. Як свідчить практичний досвід, студентам подобається створювати інтерактивні плакати, ментальні карти, хмарки слів, вправи і тестування, працюючи на різних платформах і використовуючи можливості цифрових технологій. Практико-креативні уміння студентів формуються під час виконання таких завдань: створити відеопрезентацію сучасної дитячої книги, підготувати буктрейлер чи зняти відеоролик за мотивами книжки, взяти участь у конкурсі на кращий читацький пост в соцмережі. Спостереження та емпіричне дослідження показали, що пізнавальний інтерес, мотивацію до навчання у студентів посилювали нетради-

ційні авторські методи і форми роботи. Супровідним компонентом вивчення дисциплін «Дитяча література та методика навчання літературного читання» є проєкт «Літературна кавалерка» (автор ідеї та організатор – Тетяна Качак) [4] – це ігри-презентації сучасних книг, ігри-змагання команд читачів, які відбуваються за участі письменників. Із 2016 року було проведено 11 таких ігор-презентацій сучасної української літератури для дітей та юнацтва, у яких взяли участь школярі та студенти різних закладів освіти. Кожна гра складається з п'яти етапів: знайомство з командою, презентація прочитаної книжки (у форматі буктрейлера, інсценівки, відеосюжету), запитання автору, завдання від письменників та інших учасників. Переможці відбіркових ігор змагаються у фінальній грі. Ігри «Літературної кавалерки» пройшли в Івано-Франківську, Коломиї, Дрогобичі, Краматорську, Львові та Ужгороді. Було запрошено більше двадцяти письменників, серед яких Зірка Мензатюк, Олена Ришко, Сергій Гридін, Василь Теремко, Андрій Бачинський, Оксана Сайко, Олександр Гаврош, Ірина Ралко та ін. Студенти активно використовували медіаресурси, цифрові інструменти у процесі підготовки завдань кожного етапу гри й демонстрували високий рівень медіаграмотності та креативності.

7) Систематичне і цілеспрямоване використання цифрових інструментів та медіаконтенту в організації офлайн- і онлайн-навчання, демонстрування власного прикладу медіакомпетентності й обізнаності. З метою підвищення рівня медіаграмотності студентів на кожному другому занятті рекомендуємо проводити мінімайстер-клас, присвячений роботі тієї чи іншої програми.

цифрового інструменту. Це особливо легко робити під час дистанційного навчання, використовуючи можливості освітніх платформ Zoom, Google Meet, Skype, Webex (сервіси для організації онлайн-конференцій та відеозв'язку). Як засвідчили студентські роботи, ефективними були майстер-класи, на яких студенти вчилися створювати:

- інтерактивні плакати («Інтерактивний плакат – за-сіб формування літературної компетентності мо-лодших школярів») за допомогою онлайн-сервісів *Thinglink, Glogster, Genially*;
- ментальні карти з використанням програм *FreeMind, iMindMap, Mindomo, Mindmeister, Spiderscribe*;
- візуалізацію до уроків читання, презентації, хмарки слів на платформах *Mentimeter, Wordart.com, Word it out*;
- буклети, плакати, презентації у програмі *Canva*;
- навчальні ігри, вправи, вікторини за допомогою сервісів *Learning Apps, WordWall Kahoot, Plickers, Cosrative, ClassMarker*;
- відео з використанням можливостей відеоредакто-рів *Movavi Clips, YouCut, VideoShow, PowerDirector, KineMaster, VivaMaster*.

Таким чином, під час вивчення дисципліни «Дитяча література та методика навчання літературного читання» актуалізуємо усі етапи формування медіаграмотності студентів: мотиваційний, теоретичний, практичний, творчий. Відбувається підготовка медіаграмотного педагога, який у своїй професійній діяльності вміє працювати з інформацією, здійснювати пошук, огляд,

відбір, систематизацію, аналіз медіапродуктів; здатен протистояти пропаганді, стереотипам, відрізняти правдиву інформацію від фейків; використовує цифрові інструменти у своїй діяльності, раціонально й ефективно синтезуючи традиційні й новітні методи навчання.

Висновки: Медіаграмотність – одна з ключових компетентностей сучасного педагога, необхідна система знань, умінь і навичок: аналізувати, критично оцінювати освітні медіаматеріали, створювати власні медіапродукти для ефективної реалізації змісту й завдань освіти, здійснення педагогічної діяльності. Вивчення дисципліни «Дитяча література та методика навчання літературного читання» спрямоване не тільки на ознайомлення студентів із текстами української та зарубіжної літератури для дітей, опанування методикою навчання читання учнів початкової школи, а й на підвищення рівня медіакомпетентності майбутніх педагогів. Ефективними педагогічними умовами при цьому визначено: індивідуальну і групову роботу, спрямовану на пошук, аналіз, оцінку інформації, постійну роботу з медіа; аналіз художніх творів та навчально-методичних матеріалів із використанням методик розвитку критичного мислення; інтерпретацію, оцінювання та висловлювання власних міркувань; розробку методичних матеріалів із урахуванням завдань літературної та медіаосвіти; виконання самостійних творчих завдань з використанням цифрових інструментів; систематичне, активне і цілеспрямоване викори-

стання цифрових інструментів та медіаконтенту в організації офлайн- і онлайн-навчання.

Перспективним є проведення емпіричного дослідження з метою визначення рівня розвитку індивідуальної медіакомпетентності майбутніх педагогів як свідчення їхньої готовності до здійснення медіаосвіти школярів.

Список використаних джерел:

1. Вас вітає команда проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». URL: <https://www.aup.com.ua/wowstories/> (Дата звернення: 27.12.2020).
2. Качак Т. Силабус навчальної дисципліни «Дитяча література та методика навчання літературного читання». ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. URL: <https://bo.naqa.gov.ua/api/File/7136/Get>. (Дата звернення: 27.12.2020).
3. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. К.: ВЦ «Академія», 2016. 352 с.
4. «Літературна кавалерка». Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/316654>. (Дата звернення: 27.12.2020).
5. Онкович Г. Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис, № 2(53), 2014. К.: Вид-во «Педагогічна преса». С. 80-87.

6. Тимченко О. Використання квест-технології для формування медіакомпетентності майбутніх фахівців початкової школи. Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць. / Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. Випуск 27 (2 – 2019). Кам’янець-Подільський, 2019. С. 340-348.
7. Федоров А. В. Медиакомпетентность личности: от терминологии к показателям. Инновации в образовании. 2007. № 10. С. 75-108.
8. Livingstone S. Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies. The Communication Review. 2004. № 7. P. 3-14, DOI: 10.1080/10714420490280152

Annotation: *Annotation: In the article on the basis of analysis of scientific works and generalization of practical experience the basic characteristics and structural components of teachers' media literacy are analyzed. The problem of development of media literacy of students majoring in «Primary Education» in the process of studying the discipline «Children's Literature and methods of teaching literary reading» is highlighted. The pedagogical conditions of realization of aims of media literacy at classes and in the process of completing independent work on a subject are investigated. The author concluded that the formation of students' media literacy is fulfilled by the systematic and purposeful use of media content and digital tools for searching, analyzing, comprehending information, by creation of their own media content, organizing offline and online learning.*

Keywords: *media literacy, media competence, media education, media content, critical thinking, children's literature, methods of teaching literary reading.*

Єлизавета Ковтун,

старша викладачка кафедри теорії і методики змісту освіти КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, Україна

ФОРМУВАННЯ МЕДІЙНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті розглянуто особливості використання інтернет-ресурсів у дошкільній освіті. Висвітлено організацію інтегрованої діяльності з дітьми старшого дошкільного віку та визначено ефективність використання сучасних методів і прийомів у такій діяльності для формування медійних та інформаційних навичок у дошкільників.

Ключові слова: дошкільна освіта; інтеграція; медійні та інформаційні навички; освітні лінії; дослідницька діяльність.

Вступ. На сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігаємо перехід від пріоритету індустріальності до інформативності. Інформаційний продукт став певною практичною цінністю, завдяки якій можна отримати нові конкретні результати. У всіх сферах життєдіяльності

людини поновлюється техніка, змінюються технології, удосконалюється комп'ютеризація, з'являються нові види діяльності та нові види відпочинку і, як наслідок, ми маємо нові знання серед дорослих та нові навички серед дітей. У процесі реформування дошкільної освіти педагоги оволодівають медіазасобами у вигляді комп'ютерних програм, інноваційних технологій та користуються соціальною мережею як одним із основних засобів міжособистісних стосунків.

У сучасному світі діти дошкільного віку також користуються різними медіазасобами: телефони, планшети, телевізори тощо. То ж особливим аспектом формування життєвої компетентності є формування медійних та інформаційних навичок. Педагог закладу дошкільної освіти не стільки має навчити дошкільнят, як користуватися різною інформацією, як пропонує досягнути доступну інформацію, отримати, проаналізувати та створити свою. На нашу думку, це можна зробити у процесі

інтегрованої діяльності, використовуючи сучасні методи та прийоми.

Мета дослідження. Дослідити наявні можливості інтеграції освітньо-виховного процесу у формуванні медійних та інформаційних навичок у дошкільників.

Матеріали і методи дослідження. Аналіз наукових досліджень (Н.Гавриш, І. Бех, І.Зязун, К. Крутій, В. Ільченко, І Кіндрат, М. Вашуленко, О. Савченко) свідчить про актуальність проблеми у сучасній освіті. К. Крутій визначає поняття «інтеграція» як природний динамічний процес взаємопроникнення і взаємозв’язок елементів, розділів та освітніх напрямів на основі системного і різнобічного розкриття процесів і явищ, спрямований на забезпечення цілісності знань і умінь дітей дошкільного віку [1]. Отже, сутність інтегрованого підходу до освіченості та вихованості дітей дошкільного віку полягає в об’єднанні методів та методичних прийомів навколо однієї теми у різних видах дитячої діяльності, залучення дошкільнят до процесу активного самостійного здобуття знань у процесі дослідництва, забезпечення можливості застосовувати набуті знання та вміння з різних освітніх ліній у практичній діяльності.

Матеріали для об’єднання теми можуть бути різні: від іграшки чи предмету побуту до інформаційного повідомлення в інтернеті. І нам треба підібрати такі матеріали, які б надзвичайно зацікавили дітей, мотивували дитяче дослідження, стали «знанняєво центричними», спрямованими на оволодіння певною сумою знань, умінь та навичок. Дійсно, сьогодні багато цікавого, незвичайного, здатного мотивувати до дослідження знахо-

димо саме в мережі Інтернет. Шукаємо ілюстрацію, яка є дуже цікавою, на предмет того, чи є так насправді.

Нам треба з’ясувати, чи справжні яблука на фото (<https://eatrade.pro/2016-10-03-uabloko-portret>).

Для цього досліджуємо саму ілюстрацію, використовуючи прийоми критичного мислення. Алгоритм може бути такий: опис (відтворення інформації); порівняння (з яблуками, які ростуть у нашому саду); «пофантазуй» (або фантазії художника); здивування (або інші емоції); непомічене (ніхто не помітив, що...); «добери текст до ілюстрації» (про що хочеться сказати); загадка (само-стійне складання описової загадки); діалог (уявний; із ким хочеться поговорити або об’єднатися у пари); питання для роздумів; «постав питання»; факт/вигадка/судження [2, 10-12]. У процесі такої роботи спонукаємо дітей висловлювати гіпотези, відстоювати свою думку, бути активними у діалогах. Проте питання є таким, що потребує додаткового дослідження, і це є мотивацією для подальшої дослідницької діяльності.

Разом із дітьми складаємо план дослідження, у процесі якого будемо виконувати завдання у різних освітніх лініях базового компоненту дошкільної освіти. За методикою О. Савенкова, картки із позначенням методів і будуть планом дослідження: порозмірковувати самостійно (ми вже багато знаємо про цей фрукт); запитати в іншої людини (наприклад, у старшого брата чи сестри, у батьків); подивитись по телевізору (передачі про вирощування фруктів); поспостерігати (безпосередньо у яблуневому саду і, якщо можливо, здобути знання про те, чому яблука падають); провести експеримент (порізати

яблука на компот, запекти яблука, вичавити сік тощо); зв'язатися із фахівцями (запросити садівника, дієтолога тощо); прочитати у книзі (зокрема, в енциклопедії, художніх творах); отримати інформацію з комп'ютера [4].

У процесі складання плану дослідження залучаємо усіх дітей до активного полілогу. Для реалізації плану можна об'єднатися у невеликі команди, скажімо, у трійки, і тоді кожна трійка відповідає за окремий пункт. Таким чином, напружуємо колективний продукт інформативного характеру. Діти вчаться працювати разом, брати відповідальність за представлення такого продукту від імені команди. Дослідження триває протягом тижня.

Працюємо над реалізацією завдань в освітній лінії «Дитина у природному довкіллі». Різними способами діти отримують інформацію, що яблука вирощують у різних країнах світу. Що є гавайські гірські яблука і у них природною є інша форма, а є так звані «кремові яблука» і у них природний смак інший. Що найбільше яблуко виростили в Японії і його вага майже два кілограми, а найменшим яблучком вважають нашу українську «раєчку». Діти «здобули інформацію» що існує Всесвітній день яблука, який святкують 21 жовтня. Активізували дитячий досвід згадками про те, що в Україні є ще і своє свято яблука, тобто Яблучний спас. Розширюючи знання дітей про сорти яблук, згадуємо про одне із природних чудес світу «Яблуню-колонію», яка знаходиться в нашій Сумській області,

на Кролевеччині. За допомогою мультимедійних засобів здійснюємо віртуальну екскурсію до цього заповідника, у процесі якої реалізуються завдання різних освітніх ліній.

На практиці пересвідчуємося, що за умови доцільного використання методів та прийомів спрацьовує компетентнісний підхід у формуванні мовленнєвих навичок. Успішними виявилися такі методи: робота з картиною «Збір урожаю», складання натюрмортів та їх презентація, робота з літературними текстами та відео, захист проєктів.

Працюючи над формуванням особистісних якостей дошкільняти, ми використовували оповідання В.Сухомлинського «Яблуко в осінньому саду», мультиплікаційні фільми морального змісту. Цікавою виявилася зустріч із дієтологом, змістовою частиною якої було мотивувати дітей до турботи про своє здоров'я, розширити знання про користь свіжих фруктів. Після цього діти виявили бажання попрацювати над рекламою яблучного соку. У ході такої діяльності малеча багато дізналася про рекламу як медійний продукт. Презентували рекламу молодшим дітям – і це було цікаво і дітям, і батькам.

Широкий діапазон методів щодо формування навичок соціально-морального змісту. Робота із прислів'ями (Рум'яне яблуко само себе не хвалить; Не виростеш яблуню – не з'їси яблуко); соціально-моральні етюди; перегляд мультфільму «Тракторець-молодець» (моральний аспект – взаємодопомога при збиранні врожаю яблук); робота

з аудіоказкою «Яблуко» (моральний аспект – поділись із друзями) та інші. Робота у командах сама по собі сприяла реалізації завдань освітньої лінії «Дитина у соціумі».

Вагому частину проєкту склали ігри різного характеру на відповідну тематику: розвивальні ігри, дидактичні, ігри малої рухливості. Така ігрова діяльність передувала грі-стратегії «До фруктового столу», у якій діти виявляли навички, здобуті у ході інтегрованої діяльності.

В освітній лінії «Дитина у світі культури» для розуміння інформації із джерел культури використовували не тільки ілюстрації, а також репродукції картин видатних художників, зокрема К. Білокур «Богданівські яблука», досить цікавою була робота з картинами-загадками. Синтезом роботи стала репродукція картини українського художника Олега Шупляка «У яблуневому саду» (категорія двовзори, цикл «Рідна земля»). Це зумовило дітей створювати свої картини-загадки, аргументувати свій вибір, презентувати продукт роботи з другом (працювали парами). Творчим аспектом у художньо-продуктивній діяльності стала робота у техніці «Зентагл», де основою були площинні яблука «Подарунок мамі, братику, другу, собі....».

У реалізації завдань «Дитина у сенсорно-пізнавальному просторі» ми віртуально побували у саду за мотивами оповідання В.Сухомлинського «Восени пахне яблуками». Обґрунтували, що інформацію можна не тільки чути вухами або бачити очима, а нам її допомагають сприймати такі органи чуттів, як ніс, язик, шкіра – на дотик, смак тощо. Красу яблуневого саду нам допомогли відчути очі; носик відчув аромат стиглих яблук; вуха

розпізнали, як співає цвіркун, шепоче листя; пальчики відчували, яке яблуко гладеньке, а яка яблунева кора жорстка тощо. З'ясували, чим ще пахне восени (грибами, дощем, опалим листям), за допомогою ігор-медитацій викликали почуття замріяності, спокою, комфорту.

Діти заохочували батьків до здобуття інформації за цією темою. Під кінець тижня інформацію групували та презентували у командах. З'ясували, що фотосвітлинні справжні і перевірили цю інформацію. Зокрема, переглянули репортаж у новинах каналу «1+1» «Усміхнені яблука». Як виявилось, яблука зі смайликами та іншими наліпками вирощують у Китаї, Японії і у нас, в Україні. У Вінницькій області [3].

Результати дослідження. У ході наукового дослідження, яке було організовано з використанням сучасних методів інтегрованого навчання, у дітей сформувалися такі медійні та інформаційні навички: діти знають, що існують різні джерела інформації: книги, фільми, інтернет, інші люди; знають, що інформація існує у різних формах: фотосвітлина, повідомлення у новинах, відомості з енциклопедії тощо; розуміють, що коли необхідна допомога у зборі інформації, то треба попросити про допомогу дорослих; усвідомлюють, що збирати інформацію корисно, оскільки треба буде ухвалювати колективне рішення; знають, що інформація може бути неправильною і, якщо є сумніви, то інформацію можна перевірити.

Діти усвідомлюють, що візуальна інформація – то є не тільки картинка чи ілюстрація, а і картина видатного художника, і натюрморт, створений власноруч. Діти

усвідомлюють, що інформацію можна передавати не тільки словами, а і мімікою, жестами та ін.; розуміють, що інформацію можна отримати із загадки, прислів'я тощо.

Таким чином формувалися початкові навички медіаторчості, адже діти усвідомили, що реклама є тим медіапродуктом, який можна створити самостійно, що реклама може бути як висловлена словами, так і виражена зображеннями.

Оскільки діти працювали у командах, так формувалися соціально-моральні та мовленнєві навички: аргументувати свою думку, відстоювати її, погоджуватися із колективним рішенням, вміти презентувати мовленнєвий продукт, беручи на себе відповідальність за спільне рішення.

Висновки. Отже, сучасний етап суспільного розвитку людства дослідники кваліфікують як інформаційне суспільство, основним ресурсом якого є інформація. Формувати медійні та інформаційні навички у дітей потрібно з дошкільного віку, алже найменші діти є споживачами інформації, тож мають вміти користуватися нею та створювати свою інформацію, яка була б конкурентоспроможною у соціумі.

Широкі можливості для формування таких навичок дає інтеграція освітньо-виховного процесу, оскільки об'єднання методів та методичних прийомів навколо однієї теми у різних видах дитячої діяльності, залучення дітей до процесу активного самостійного здобуття інформації забезпечує можливість застосовувати здобуті знання та вмін-

ня з різних освітніх ліній базового компоненту у практичній діяльності, і таким чином сприяє формуванню життєвої компетентності дошкільнят.

Список використаних джерел:

1. Крутій К. Інтеграція в дії. Катерина Крутій. Дошкільне виховання. 2018: №7; 2-7
2. Медіаграмотність і критичне мислення в закладі дошкільної освіти. Навчально-методичний посібник. За редакцією О.В.Волошенюк; В.Ф. Іванова; Г.А. Дегтярьова. Київ: АУП, ЦВП, 2020: 11-79
3. На Вінничині виростили «усміхнені» яблука. Репортаж ТСН. Канал 1+1. Доступ 02.11.2020. <https://youtu.be/O-n80lpMJSk>
4. Савенков О. Пробудити дослідника в дитині: організація навчально-дослідницької діяльності старших дошкільнят. Олександр Савенков. Дошкільне виховання. 2013: №2; 2-7

Коноваленко Тетяна Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики
викладання германських мов, декан філологічного факультету
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Надольська Юлія Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
методики викладання германських мов
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. Статтю присвячено розгляду питання щодо необхідності формування інфомедійної грамотності майбутніх фахівців упродовж їх здобуття вищої освіти. Деталізовано структуру інфомедійної грамотності та наведено приклади можливих шляхів формування кожної її складової. Висвітлено зміст авторської навчальної дисципліни «Інтеграція інфомедійної грамотності у професійну діяльність». Описано практичні приклади організації освітньої діяльності студентів під час вивчення освітньої компоненти.

Ключові слова: медіаосвіта, інфомедійна грамотність, критичне мислення, якісна інформація, інформаційне середовище.

Новації в освітньому середовищі на сучасному етапі вимагають студентоцентрованого підходу та використання інфомаційно-комунікаційних та інтерактивних технологій, які, на думку провідних вчених, методистів сприяють активізації освітнього процесу, розвитку творчих здібностей, комунікативної компетентності здобувачів освіти. Одним із пріоритетних напрямів інтерактивної технології навчання є інфомедійна грамотність, яка повинна стати наскрізною компонентою освітнього процесу. Це створить умови для розвитку вмінь здобувачів вищої освіти вільно орієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі, грамотно використувати різноманітні джерела, розпізнавати неправдиву інформацію.

Останнім часом інфомедійної грамотності приділяється все більше уваги, при чому досліджуються її різноманітні аспекти, як-от: інноваційний розвиток креативності, інфографіка, пошук і перевірка інформації, фейк та його особливості, журналістика як частина медіаосвіти. Ці та інші питання інфомедійної грамотності досліджували О.Волошнюк, В.Іванов, Г.Дегтярьов, Г.Онкович [1-4] та багато інших вчених. Аналіз публікацій дозволяє зробити висновок, що медіаосвіта, інфомедійна грамотність є невід'ємною частиною фахової підготовки майбутніх спеціалістів до професійної діяльності.

Мета нашого дослідження – знайти комплексне рішення, спрямоване на створення максимально сприятливого середовища для набуття студентами навичок критичного сприйняття інформації, розвитку інфомедійної грамотності, усвідомлення цінностей якісної інформації в контексті вивчення іноземних мов та здійснення професійної діяльності.

В умовах сьогодення інформаційні технології виступають основою суспільного розвитку та створюють нові можливості у формуванні медіаосвітнього простору. Інфомедійна освіта є потужним та інформаційним інструментом впливу на подальший розвиток людства та країни. Нами вона розглядається як процес розвитку особистості крізь призму засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування, навігації в інформаційному просторі, розвитку

творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу й оцінювання медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Сформовані таким чином уміння, навички сприяють цілеспрямованому аналізу інформації, культурі її споживання, ефективній комунікації, що є основою інфомедійної грамотності як ключового елементу системи освіти студентів.

Поняття «інфомедійна грамотність» з'явилося зовсім нещодавно, але саме воно акумулювало цілу низку компетентностей, конче необхідних для сучасної людини в добу «інформаційного шаленства». Створення в освітньому процесі можливостей для студентської молоді здобути навички критичного сприйняття інформації, усвідомлення цінності високоякісної і достовірної інформації в контексті вивчення фахових дисциплін, у нашому випадку іноземної мови, є важливим завданням вищої школи. Поряд із оволодінням ефективними стратегіями пошуку студенти повинні вміти зберігати, повторно використовувати та грамотно поширювати інформацію. Бути медіаграмотним означає «бути здатним оптимально використовувати відповідну інформацію, зберігаючи її розумно, й ділитися нею з іншими» [5]. До компетентностей, що разом складають інфомедійну грамотність, відносяться медіаграмотність; критичне мислення; соціальна толерантність; стійкість до впливів, фактчекінг; інформаційна грамотність; цифрова

безпека; візуальна грамотність; інноваційність, розвиток креативності [2].

Більшість освітніх компонентів фахової підготовки мають доволі широкий потенціал для формування тих чи інших або всіх разом компетентностей інфомедійної грамотності. Завдання, які пропонуються викладачем на заняттях із іноземних мов, можна вміло пов’язувати із соціальною толерантністю, зокрема вивчати основи побудови конструктивної комунікації, ідентифікувати «мову ворожнечі», стереотипи, дискримінацію та протидіяти їм, формувати навички етики спілкування. Ситуативний характер занять із іноземної мови сприятиме створенню відповідного контексту, засвоєнню згаданих вище знань та формуванню відповідних навичок у процесі діалогічного спілкування, підготовки доповідей, організації ділових і рольових ігор. Від рівня інформаційно-комунікативних знань та вмінь студентів залежить рівень правильного сприйняття інформації, формується естетичні уявлення щодо її подачі, засвоюються норми етики та моралі.

Корисним для фахівців-філологів буде робота з медіаматеріалами, спрямована на знайомство з журналістськими стандартами, вивчення механізмів функціонування засобів масової інформації, аналіз кінопродукції, рекламної продукції тощо, а також створення власних медіапродуктів. Формування аналітичного підходу до споживання медіаінформації є важливим для всіх фахівців, але насамперед для майбутніх вчителів, які у свою чергу розвиватимуть ці вміння у своїх учнів та використовуватимуть тільки якісну і достовірну інформацію у своїй педагогічній діяльності.

Якщо враховувати комунікативну специфіку занять із іноземної мови, головними у формуванні інфомедійної компетентності є активні та інтерактивні методи. Завдання об’єднання медіаосвіти та навчання іноземної мови полягає в тому, щоб навчити не тільки читати іношомовний медіатекст, але й цілісно бачити його, сприймати, аналізувати і розуміти прихований зміст, відрізняти факти й судження.

Для майбутніх вчителів важливо зрозуміти, що, незважаючи на усі переваги навчання за допомогою медіа-ресурсів, під час підбору та роботи з такими текстами важливо пам’ятати, що за кожним реченням ховається його автор. Інформація може бути хибною або викривленою на користь автора. На жаль, сьогодні значно менше довіряють традиційним засобам масової інформації на зразок газет, телебачення і радіомовлення, натомість надають перевагу інтернет-виданням, супутниковому телебаченню, блогам та соціальним медіа, де інформацію поширюють «експерти», і не лише ті, котрі працюють за фахом. У світі «чужої» інформації дуже вправно поширюються фейки та маніпулятивний контент. Педагог повинен грамотно споживати інформацію сам та допомагати в цьому своїм учням.

Невід’ємним у роботі із засобами масової інформації є розвиток умінь критичного мислення, зокрема вміння оцінювати та інтерпретувати події, ставити питання й обґрунтовувати власну позицію. У свою чергу, ці вміння тісно переплетені з вміннями фактчекінгу, які дозволяють виявити пропаганду, фейки, інструменти маніпуляції, ботів і тролів. Для студентів, які вивчають іноземну фі-

лологію, ці завдання були надзвичайно цікавими, адже вони мали змогу порівняти різноманітні повідомлення в українськомовних та англомовних або німецькомовних джерелах. А питання «Що?», «Де?», «Коли?» доповнювались низкою змістовних питань, які дозволяли з'ясовувати додаткові деталі, важливі для розуміння надійності інформації. Подібна робота також організовувалась і з візуальними матеріалами: фото, відео, логотипами, символікою, постерами, інфографікою. На особливу увагу заслуговували й аспекти оцінювання емоційного впливу інформації на людину, що сприяло розвитку емоційного інтелекту студентів.

Формування інфомедійної компетентності особистості є можливим лише за умови єдності змісту, форм, засобів і методів навчання, за допомогою яких студент занурюється в квазіпрофесійну діяльність. Протягом останніх років сучасні інформаційні технології стрімко сягнули нових висот, але до суттєвих новацій довелось людству вдаватись і під впливом цілком неочікуваних обставин, зумовлених пандемією коронавірусної хвороби. Тому питання щодо бажаності застосування мультимедійних технологій у навчанні трансформувалось в нагальну необхідність. Відповідно з'явилися не тільки нові технічні засоби, але й нові підходи, форми і методи навчання.

У таких умовах усі здобувачі освіти максимально занурилися в інформаційний океан. Проте для ефективної навігації вони повинні мати сформовану інформаційну грамотність, яка полягає

не тільки в ефективному пошуку інформації, але й дотриманні доброчесності, правил цитування, вмінні працювати з джерелами та першоджерелами, відрізняти факти від суджень. У цьому плані в пригоді стала Таксономія Блума, відповідно до вищих рівнів якої ми вчили студентів аналізувати й оцінювати інформацію, а також створювати власний продукт.

Перенесення освітнього середовища з фізичних аудиторій до віртуальної реальності зробило суттєвий акцент на цифровій безпеці. Навички особистої кібербезпеки учнів та студентів становлять сьогодні обов'язкову компетентність разом із менеджментом приватності, розумінням цифрового сліду та вмінням запобігати ризикам у комунікації в мережі [2].

Як ми вже зазначали вище, у компонентів будь-якої освітньої програми є потенціал для інтеграції інфомедійної грамотності, у тому числі й в освітніх програмах класичних філологічних спеціальностей та педагогічних, що готують вчителів-словесників. Завдяки долученню до проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що реалізовується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси, викладачами кафедри методики викладання германських мов і кафедри української мови Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмель-

ницького було створено та упроваджено в освітній процес вибіркову дисципліну «Інтеграція інфомедійної грамотності у професійну діяльність». Навчальну програму було розроблено доц. Т.В. Коноваленко, ст. викл. Ю.А. Надольською та О.В. Коваль для студентів усіх спеціальностей філологічного факультету, проте її було додано до загальноуніверситетського пулу вибіркових дисциплін, тому долучитись до її вивчення можуть студенти будь-яких спеціальностей. Навчальна програма спрямована на розвиток компетентностей критичного сприйняття інформації через інтеграцію інфомедійної грамотності в навчальний процес. Курс охоплює три навчальні модулі: «Медіаосвіта та медіаграмотність»; «Медіаосвіта як засіб розвитку критичного мислення», «Інформаційна і візуальна грамотність та цифрова безпека» – та передбачає методику проведення занять, заснованих на студенто-центрованих формах діяльності (дискусії за принципом “buzz-group”, «тронування», тренінг, стимуляційна гра, групова робота, case study, мотиваційно-інтерактивні вправи, творчі завдання дослідницького характеру, технологія квест-заняття, веб-квести тощо), що враховують різні стилі навчання студентів, розвивають критичне мислення, стимулюють їх творчі здібності до створення нового контенту, поглиблюють сприйняття, інтерпретацію й аналіз медіатекстів та іншої інформації, засвоєння основ медіакультури.

У контексті формування компетентностей інформативної грамотності важливою є організація навчання як творчого процесу. Параметри творчості, неординарності, особливості підходу до вирішення поставлених завдань є прямо пов'язаними з рівнем розвитку критич-

ного мислення. Виходячи з цього, зазначимо, що теорія повинна завжди підкріплюватися конкретними практичними вправами, спрямованими на розвиток відповідних навичок, саме тому цей курс не має лекційних занять. Серед використовуваних форм превалюють групові, а вирішення завдань аналітичного та продуктивного характеру сприяє розвитку розумової діяльності вищого порядку відповідно до Таксономії Блума.

Практичні заняття зі студентами передбачають формування вмій знаходити, передавати, відтворювати й отримувати необхідну інформацію, використовуючи різноманітні цифрові інструменти. До того ж, що дуже важливо, запропоновані завдання пов'язані з формуванням вузькофахових компетентностей та життєвих навичок, які ще називають *soft skills*, адже завдання створено таким чином, що студенти, працюючи в групах, мають розподіляти відповідальність, розвивати лідерські якості, керувати часом на виконання, застосовувати системне, критичне і творче мислення тощо.

Розглянемо приклади організації практичної діяльності студентів упродовж вивчення окресленої дисципліни. Так, вивчаючи лексичні теми «Відпустка», «Подорож», студентам можна запропонувати інформаційно-пізнавальні вправи з елементами медіаграмотності.

Вправа «Асоціація» має на меті сформулювати навички критичного мислення, розширити світогляд, сприяти творчим здібностям студентів. Завдання до вправи – озвучити, з чим асоціюються слова «Відпустка», «Подорож». Студенти висловлюють свою думку щодо

того, що їх об'єднує. Потім вони розподіляються на групи і відповідають на питання, отримані на картках, обґрунтовують і висловлюють свою думку, відстоюють власну позицію. Тісно пов'язаним із попереднім завданням є асоціативний диктант під назвою «Толерантність». Він сприяє активізації розумової діяльності й розвитку творчого мислення. Студентам пропонується дати відповідь на питання «Чим для Вас є толерантність?». Ключове слово – «Толерантність», завдання для студентів – записати асоціації, які виникають при зазначеному слові. Після цього викладач диктує слова-прикметники, що стосуються ключового слова, а студенти повинні внести їх у таблицю, розподіливши на «позитивні» та «негативні», після цього вони складають міні-вислів на зазначену тему. Спонтанність, графічний прийом систематизації матеріалу, швидкість думок та розташування їх у певному порядку сприяють ефективному розвитку культури спілкування, вдосконаленню вміння дискутувати та аргументувати свою думку, дотримуватись принципів соціальної толерантності.

Метою вправи «Розпізнай в собі емоції» є формування емоційного інтелекту студентів, умінь аналізувати й досліджувати фотоконтент, умінь висловлювати свою власну думку й обґрунтовувати її. До вправи студенти отримують завдання – визначити свої емоції під час перегляду фото за темою заняття. Вони вивчають зображення «Колеса емоцій» та визначають свою емоцію. Після обговорення власних емоцій, кожен з них отримує

фото для дослідження, дотримуючись такого алгоритму дій:

- хто/що відображено на фото;
- історія виникнення фото, його достовірність;
- автор фото;
- мета фото;
- які емоції виникають під час перегляду фото і чому?

Ще одна вправа «Всі крапки над і» допомагає підвищити рівень комунікативної і міжкультурної компетентності крізь призму автентичності, сформуванню вміння розпізнавати й розуміти медіаінформацію, ідентифікувати фейки й систематизувати їх. Для виконання цієї вправи викладач пропонує прослухати текст «Мрія – подорож у минуле», виконати завдання на перевірку розуміння тексту, за допомогою пошукових сайтів окреслити правдиву і неправдиву інформацію щодо містичних місць Німеччини і скласти путівник для подорожі тими місцями, карту з відео/аудіосупроводом.

Сформувати вміння й навички медіаграмотності, а також використати цензуру, проаналізувати рекламний матеріал, умінь подачі іншомовної інформації, розвинути критичне мислення, відстежити цифровий слід допоможе вправа «За п'ять хвилин журналіст». До цієї вправи викладач пропонує завдання – проаналізувати два відеоролики, в яких присутня інформація про новий готель, за такою схемою:

- визначити тип рекламного контенту;

- звернути увагу хронометраж і повноту інформації;
- зібрати додаткову інформацію до відеоматеріалів (що, де, коли?);
- проаналізувати джерело інформації;
- залишити коментар до відеофрагментів;
- не використовувати власні позиції та емоції, аналізуючи відеоматеріал.

Систематизацію та узагальнення лексичного матеріалу, логічне й креативне мислення можливо актуалізувати, використовуючи QR-коди. За допомогою сканера, який зчитує QR-код, з'єднати висловлювання із зашифрованою в QR-код логічно-змістовою інформацією за темою заняття. Такі завдання додавали заняттям динамічності й розвивали цифрові навички студентів.

Загалом варто відзначити ефективність використаних вправ завдяки актуальному і цікавому змістовому наповненню, застосуванню студентоцентризованих форм навчання та новітніх технологій організації освітньої діяльності.

Підсумовуючи наведене вище, відзначимо, що сформовані таким чином уміння й навички сприяють не тільки аналізу інформації, але й культурі її використання, що є основою інфо медійної-грамотності. Студенти залишили позитивний відгук про важливість компетентностей, сформованих упродовж вивчення дисципліни «Інтеграція інфомедійної грамотності у професійну діяльність».

Медіаосвіта молоді набуває все більшої актуальності. Саме завдяки цьому актуальному контенту у поєднанні з інтерактивними студентоцентрикованими формами діяльності створюються сприятливі умови для

розвитку критичного мислення, креативних здібностей, інформаційної компетентності, вмінь роботи в команді знаходження проблем і вирішення їх, вмінь ефективної комунікації, соціальної толерантності, самонавчання, самоорганізації та багатьох інших компетентностей, важливих для ефективної діяльності фахівця. Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення теоретичних засад та розробку практичних шляхів для впровадження усіх компетентностей інфомедійної грамотності в освітній процес закладів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Іванов В. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд. Київ: АУП, ЦВП, 2012. 58 с.
2. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». К.: IREX в Україні, 2019-2020.
3. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади / За загал. ред. В.Ф. Іванова; Пер. з нім. В. Климченка. К. : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 405 с.
4. Онкович Г.В. Медіаосвіта в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. Матеріали II Міжнародного семінару «Навчально-виховне середовище та моральність у XXI столітті». Київ-Вінниця, 2010. С. 89 – 92.
5. Aufderheide, P., Firestone, C. Media Literacy: A Report of the National Leadership

Conference on Media Literacy. Queenstown, MD:
The Aspen Institute, 1993.

Annotation. *The article is devoted to the issue of the need to form information and media literacy of future professionals during their obtaining higher education. The structure of information and media literacy is detailed and the examples of possible ways for the formation of its components are given. The content of the authors' subject «Integration of information and media literacy into professional activity» is covered. Practical tips of the organization of educational activity of students during studying of this educational component are described.*

Key words: *media education, information and media literacy, critical thinking, quality information, information environment.*

Коноваленко Тетяна Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики викладання германських мов, декан філологічного факультету Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Солоненко Анатолій Миколайович

доктор біологічних наук, професор, ректор Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ВПЛИВ ПРОЄКТУ «ВИВЧАЙ ТА РОЗРІЗНЯЙ: ІНФО-МЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ» НА МОДЕРНІЗАЦІЮ ЗМІСТУ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. Статтю присвячено питанням модернізації змісту вищої освіти та впливу на цей процес проєктної діяльності. Розглядається конкретний приклад участі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького у проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» та вплив на оновлення змісту освітніх програм усіх факультетів. Розкрито позитивний досвід розробки та впровадження нових модулів наявних дисциплін та нових освітніх компонентів.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, критичне мислення, модернізація, soft skills, проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

Вища освіта сьогодні є динамічною системою, яка реагує на сучасні запити суспільства, об’єктивні і суб’єктивні чинники та низку інших систем, безпосередньо пов’язаних із нею. Національні системи освіти відрізняються між собою, проте мають і спільні тенденції розвитку. Безсумнівно, економічний розвиток країни насамперед впливає на темпи й масштаби розвитку освіти. Проте відкритість системи освіти до новацій, готовність усіх її учасників і стейкхолдерів до постійної модернізації її змісту зумовлює її гнучкість, мобільність та стабільність розвитку.

Метою нашої статті є висвітлення актуальних напрямів модернізації змісту освітньої діяльності університету, оприлюднення позитивного досвіду участі Мелітопольського державного педагогічного університету

імені Богдана Хмельницького в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

До провідних принципів розвитку сучасної вищої освіти У.М. Парпан включила «продукування в процесі підготовки спеціаліста глибокої професійної компетентності і соціальної відповідальності при вирішенні завдань науково-технічного прогресу, соціального і культурного розвитку» [3, с. 62]. А оскільки ці завдання постійно змінюються, то й умови реалізації місії сучасного університету мають постійно оновлюватись. Про це зазначається і в Статті 26 Закону України «Про вищу освіту», зокрема наголошується на «забезпеченні творчої діяльності учасників освітнього процесу», «утвердженні в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах» [1]. Упродовж здобуття вищої освіти студенти набувають комплекс професійних компетентностей, так званих *hard skills*, але вони не зможуть стати конкурентоспроможними фахівцями, якщо не опанують *soft skills*, які вмикають механізм адаптації до постійно змінюваних умов існування соціуму, пріоритетів, викликів і критичних ситуацій.

Сучасний український університет є «ключовою інституцією громадянського суспільства» [5]. А місія вищої освіти полягає у «забезпеченні сталого інноваційного розвитку України через підготовку висококваліфікованих фахівців, створенні

та поширенні знань, формуванні інтелектуального, соціального та духовного капіталу суспільства, готового до викликів майбутнього» [4, с. 35].

Сьогодні відповідальність за розвиток системи вищої освіти покладається саме на університети. У стратегії розвитку вищої освіти на 2021-2031 рр. зазначається, що «швидкі зміни, які відбуваються у суспільстві, технологіях, знаннях, вимагатимуть у майбутньому від фахівців здатності до пристосування, опанування нових навичок, професій, креативності. У майбутніх структурах освітніх програм найбільш актуальним є набуття універсальних компетентностей: вміння вчитися, опрацьовувати інформацію, швидко опановувати нові технології, здатність до критичного мислення та креативного підходу до завдань. Актуальності набувають також навички системного мислення, програмування, міжгалузевої комунікації, вміння працювати в умовах невизначеності, мультикультурність і володіння декількома мовами, екологічність мислення, мультифункціональність. Висока складність завдань майбутнього потребує від фахівців вміння концентруватися, управляти власними емоціями, підтримувати розумову та фізичну працездатність, планувати навантаження» [4, с. 30].

Як бачимо, питання модернізації вищої освіти набуло глобальних масштабів, тому її зовнішня відкритість, динамізм і швидка реакція на нові виклики становлять основу стабільного розвитку українського університету. Активна участь уні-

верситетської спільноти у проєктній діяльності сприяє оновленню змісту і форм освітньої діяльності, сприяє розширенню ділових зв’язків, надихає на нові ідеї та спонукає до постійного руху уперед.

Для науково-педагогічного колективу Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького одним із таких став проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси.

У серпні 2019 року дві заявки на участь у проєкті пройшли конкурсний відбір, тож двом командам від МДПУ імені Богдана Хмельницького пощастило долучитись до проєктних заходів. Це стало важливим кроком у розвитку університету, оскільки він отримав підтримку щодо розробки і модернізації освітніх компонентів підготовки майбутніх педагогів та фахівців непедагогічних спеціальностей, забезпечення інтеграції навичок критичного сприйняття інформації в освітній процес вишу.

Участь представників нашого університету в масштабному освітньому симпозіумі «Новий погляд на інфо-медійну грамотність в епоху дезінформації» сприяла зануренню в атмосферу діалогу щодо умов існування якісної освіти та інформації (7 жовтня 2019 р.), а наступні два дні тренінгової програми базового курсу медіаграмотності від розробників IREX стали своєрідним путівником у світі сучасної інформації, журналістських

стандартів, цифрової безпеки та багатьох інших аспектів існування інформаційного суспільства.

Майстерно організований тренінг із застосуванням онлайн-інструментів, діалогу та комунікації в освіті, який відбувся у Києві 25-26 листопада 2019 року, озброїв викладачів потужним інструментарієм, який сприяє упевненій навігації в інформаційному просторі та його екології. За результатами тренінгу учасникам довелося розробити окреме заняття або модуль з дисципліни, що викладається на основі матеріалів тренінгової програми. Практична розробка слугувала перепусткою до наступної знакової події проєкту.

Комплексному формуванню ключових компетентностей інфомедійної грамотності викладачів сприяла участь команди МДПУ імені Богдана Хмельницького в Зимовій школі проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність – національне розгортання (напрямок ЗВО)». Численні тренінги, практикуми, воркшопи, майстер-класи, квест-ігри, дискусійні майданчики, ігрові калейдоскопи, креативні майстерні та змішане навчання налаштували учасників на готовність до здійснення місії у своїй професійній діяльності – розвиток навичок критичного сприйняття інформації у майбутніх учителів через модернізовану навчальну програму, спрямовану на студентів; впровадження цими студентами навичок критичного сприйняття інформації у навчальний процес загальної середньої освіти.

Розгортання пандемії в світі та оголошення пандемії в Україні не стали на заваді проєкту, адже завдяки невпинній роботі ефективної команди його організаторів

проводились вебінари, що забезпечили супровід і підтримку учасників проекту у розробці окремих модулів наявних дисциплін та нових освітніх компонентів. Ба більше, викладачі отримали чудову можливість для сертифікації розроблених навчальних програм, спрямованих на розвиток компетентностей критичного сприйняття інформації. У своїх авторських розробках науково-педагогічні працівники використовували опановані методики роботи з інформацією, діалогові форми комунікації та онлайн-інструменти. Із вересня 2020 р. розроблені програми упроваджено в освітній процес МДПУ імені Богдана Хмельницького.

Модернізація змісту і форм освіти відбулась за рахунок таких авторських розробок:

Полякова А.І. «Інфо-медійна грамотність в історії»;

Денисенко Н.В. «Інфо-медійна грамотність у перекладі публіцистичних текстів» (модуль дисципліни «Теорія і практика перекладу»);

Мілько Н.Є. «Mass Media: Be Critical and Responsible» (модуль дисципліни «Основна іноземна мова»);

Коноваленко Т.В., Коваль О.В., Надольська Ю.А. «Інтеграція інфомедійної грамотності у професійну діяльність»;

Ізбаш С.С. Модуль 1 «Історія педагогіки України з елементами інфомедійної грамотності», Модуль 2 «Інтеграція інфомедійної грамотності у теорію і практику навчання» (дисципліна «Педагогіка»);

Котова А.М. Модуль «Методика викладання дисциплін кваліфікації з використанням елементів інфомедійної грамотності» (дисципліна «Історія і методика вищої мистецької освіти»);

Антоненко О.М. Модуль «Загальнотеоретичні основи художньої культури (з елементами медіа-грамотності)» (дисципліна «Теорія культури»);

Букреєва І.В. Модуль «Інфомедійна грамотність як складова сучасних соціальних технологій», Модуль «Використання онлайн-інструментів при вивченні історичних типів суспільств» (дисципліна «Соціологія»);

Логвіна-Бик Т.А. Модуль 1 «Урок природознавства, біології та екології з елементами інфо-медійної грамотності у сучасній школі». Модуль 2 «Нові освітні технології навчання. Інтеграція інфо-медійної грамотності у практику школи. Критичне мислення на уроках природознавства, біології та екології» (дисципліна «Методика навчання природознавства, біології та екології»);

Яковенко А.С. Модуль «Основи математичної статистики з елементами інфомедійної грамотності» (дисципліна «Теорія ймовірностей і математична статистика»).

Розвиток у молоді та, зокрема, у майбутніх педагогів навичок інфомедійної грамотності є потребою часу. Це постійний систематичний процес, упродовж якого студенти навчаються критичного мислення; розуміння рівності джерел здобуття нових знань та усвідомлення того, що інформація не завжди є не упередженою. Запорукою

ефективного навчання медіаграмотності є наскрізний, систематичний і трансдисциплінарний підхід. Учасниця проєкту К.В. Авраменко застосовує набутий досвід у своїй викладацькій діяльності, зокрема, зазначає, що при підготовці будь-яких наукових робіт (індивідуальні домашні завдання, дослідницькі проєкти, конкурсні, курсові, кваліфікаційні роботи, тези на наукові конференції тощо) студентам важливо пояснювати, що джерельна база має бути якомога більш насиченою – тобто, неможливо отримати релевантні висновки, користуючись тільки інтернет-джерелами. На своїх заняттях із «Практичного курсу англійської мови» вона використовує такі інтерактивні вправи: дискусії, ділові ігри, аналіз ситуацій; критичне прочитання текстів і кейс-стаді; вправу «Колесо емоцій», гру «Асоціативне поле».

Доцентом О. М. Антоненком розроблено та отримано сертифікат на навчальну програму «Теорія культури (з елементами медіаграмотності)». Інтеграція інфомедійної грамотності в навчальний процес дозволила не лише збагачувати та розширювати фахові знання студентів, а також оволодіти актуальними знаннями і навичками медіаграмотності та критичного мислення. За результатами опитування студентів встановлено, що практичні заняття з дисципліни «Теорія культури» стали більш цікавими та мають вплив на формування творчої активності майбутніх учителів.

Доцентами кафедри інструментального виконавства та музичного мистецтва естради О. М. Антоненком та Л. М. Котовою проведено методичний семінар «Інфомедійна грамотність викладача мистецьких дисциплін у сучасному освітньому просторі». Вчителі мис-

тецтва та художньої культури Мелітополя виявили бажання інтегрувати навички інфомедійної грамотності у свою педагогічну практику, зокрема використовуючи навчально-методичні матеріали «Інфомедійна грамотність на уроках мистецтва», розроблені в рамках проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

Впровадження інфомедійної грамотності в навчальний процес викликало зацікавленість у керівництва Мелітопольського фахового коледжу культури і мистецтв, тому доцента О. М. Антоненка запрошено викладати дисципліну «Інфомедійна грамотність» для студентів коледжу.

Включення курсу «Інфомедійна грамотність» доцентом Л.І. Поляковою до переліку дисциплін для студентів спеціальності «Історія» є важливим із точки зору формування інформаційно-змістової компетентності, тобто вміння працювати з джерелом історичної інформації, аналізувати та систематизувати отриману інформацію. Для вчителя історії важливим є вміння орієнтуватися в просторі інформації, для того щоб надавати об’єктивну інформацію. Розвиток критичного мислення, критичний аналіз є необхідною складовою освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти.

Участь в проєкті дала змогу сформувати в учасників своє критичне ставлення до сприйняття інформації, а також, що є дуже важливим та корисним саме для викладачів, опанувати онлайн-інструменти та ознайомитись із методиками розвитку критичного мислення у студентів. Дуже корисною для сучасної молоді є здатність перевіряти ін-

формацію, аналізувати джерела, проводити паралелі та розуміти контекст подій.

На заняттях із англійської мови, які організовують доценти Н.В. Денисенко та Н.Є Мілько, при виконанні проєктних індивідуальних завдань, студенти мають змогу самостійно знаходити джерела інформації на сторінках сайтів, визначати маніпуляції, розрізняти факти від суджень та розуміти, що бувають різного роду трактування того чи іншого матеріалу. Також дуже ефективними видами роботи на заняттях є такі вправи, як зіставлення та обговорення рецензій, статей, книг; колективні обговорення, дискусії за темою медіатекстів; письмове рецензування медіатекстів, ведення медіащоденника; добір прозових, поетичних, художніх, музичних творів, що асоціюються з тим чи іншим медіатекстом; вибір відео- чи аудіотексту, які ототожнюються чи розкривають певну тему тощо.

В освітній процес упроваджено вибіркову дисципліну «Інтеграція інфомедійної грамотності у професійну діяльність», яку було розроблено доцентом Т.В. Коноваленко, старшим викладачем Ю.А. Надольською та доцентом О.В. Коваль для студентів усіх спеціальностей філологічного факультету. Освітній компонент спрямовано на розвиток компетентностей критичного сприйняття інформації через інтеграцію інфомедійної грамотності в навчальний процес. Проведення занять ґрунтується на студентоцентрованих формах діяльності (дискусії, тренінги, симуляції, case study, інтерактивні

вправи, творчі завдання, квести тощо), що якісно покращують засвоєння професійних знань і компетентностей, а також сприяють розвитку soft skills майбутніх фахівців.

До нової хвилі проєкту у 2020 році долучились нові викладачі, які у дистанційній формі вже занурилися у простір інфомедійно-грамотних громадян. Так, доцент Т.В. Насалевич зазначає, що почала більш критично ставитися до інформації, яка лунає з екрану телевізора та мережі Інтернет, і намагається навчити цього своїх студентів. Зокрема при викладанні курсу «Академічне письмо та основи доброчесності» вона використала матеріали проєкту у темах «Важливі риси та елементи академічних текстів», «Запобігання плагіату» та «Критичне мислення». А доцент Т.В. Тарасенко застосовує набутий досвід у межах навчання дисциплін «Лінгвокраїнознавство США», «Історія і культура Британії», особливо в роботі над темами, що охоплюють період XX-XXI століть, оскільки в цей період вже були достатньо розвинені засоби масової інформації, наявні фото- і відеоматеріали, які легко знайти у вільному доступі. Деякі з цих тем є спірними (наприклад: США — війна у В'єтнамі, теракти; ІКБ глобалізація, особистий внесок політиків в історію, королівська родина). До того, як студенти починають готувати доповіді, вони дізнаються про відмінності між фактами і судженнями, особливості пошуку достовірної інформації з різних джерел, правила захисту від фейків, зо-

крема «правило чотирьох перевірок», запобігання інформаційній бульбашці та фотофейкам.

Суттєвим здобутком за результатами участі в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» став отриманий грант на створення Хабу інфомедійно-грамотних громадян. Хаб вже розпочав активну діяльність і користується популярністю серед мешканців міста Мелітополя, проте щодня географія залучених учасників розширюється, тому маємо підтвердження, що популяризація інфомедійної грамотності набуває позитивної динаміки.

Отже, завдяки участі університетської спільноти МДПУ імені Богдана Хмельницького модернізуються зміст і форми освітньої діяльності, розширюються можливості для неформальної освіти та збільшується коло стейкхолдерів. Проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» забезпечив опанування викладачами нових онлайн-інструментів, що дозволило їм бути «на хвилі» у періоди дистанційного та змішаного навчання. Участь у проєкті актуалізувала впровадження інноваційних форм і методів в освітній процес, відкрила нові професійні перспективи у педагогічній та методичній діяльності, об’єднала викладачів і наповнила почуттями єдності, творчості і синергії.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради України. 2014. № 1556-VII.
2. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». К.: IREX в Україні, 2019-2020.
3. Парпан У.М. Провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції. LEX PORTUS. № 1 (9). 2018. С. 61-71.
4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. Київ, 2020. URL: http://www.reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf
5. Федорченко Ю. Університет як проблема, або чи існують в Україні університети? Освітня політика: Портал громадських експертів. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1003-universitet-yak-problema-abo-chi-isnuyut-v-ukrajini-universiteti>

Annotation. *The article is devoted to the issues of modernization of the content of higher education and the impact on this process of project activities. A specific example of participation of Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University in the project «Learn to Discern: information and media literacy» and the impact on updating the content of educational programs of all faculties is considered. Positive experience of development and implementation of new modules of existing disciplines and new educational components is revealed.*

Key words: *modernization, information and media literacy, critical thinking, soft skills, project «Learn to Discern: information and media literacy».*

Кузнєцова Анастасія Миколаївна,

старший викладач кафедри теорії й методики мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Лукьяненко Дарія В'ячеславівна,

кандидат філологічних наук, учитель української мови і літератури
Миколаївської ЗОШ I–III ступенів № 31 Миколаївської міської ради

ВИВЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ШЛЯХОМ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ

Анотація. У статті запропоновано добірку дидактичного матеріалу для практичної реалізації означеної проблеми до теми «Література рідного краю. Поетична творчість Сашика Обрія». Представлено систему вправ для ефективної інтеграції інфомедійної грамотності й української літератури.

Ключові слова: регіональні художні тексти, інфомедійна грамотність, критичне мислення, візуальна грамотність, аналіз інформації.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Здобувачі освіти XXI століття – це покоління, що живе «в динамічному інформаційному світі», «перебуває в полоні віртуального середовища» і має кліпове, фрагментарне мислення [4]. Тому надважливим завдання шкільного курсу української літератури є утвердження культу читання як запоруки успіху й саморозвитку протягом життя, чинника здобуття важливого життєвого досвіду.

Це стає можливим завдяки добору цікавих, захопливих сучасних творів – таких, що вражають емоційно, а також завдяки продуктивному вико-

ристанню міжпредметних зв’язків на уроці української літератури. Так, інтеграція інфомедійної грамотності й регіональних художніх текстів дозволить не тільки ознайомити учнів із молодими авторами Миколаївщини та їхніми творами, а й реалізувати зв’язок літератури з життям, розвинути головні компетентності інфомедійної грамотності як ключові вміння ХХІ століття.

Мета дослідження — створити добірку дидактичного матеріалу для практичної реалізації означеної проблеми до теми «Література рідного краю. Поетична творчість Сашка Обрія».

Для реалізації мети необхідно виконати низку **завдань**: проаналізувати поетичні твори Сашка Обрія («Голодні соцмережі», «Гаджети»), розкрити їхню проблематику, визначити художню цінність; розвивати й удосконалювати навички критичного і творчого мислення, зв’язного монологічного й діалогічного мовлення, уміння ефективно взаємодіяти в різних формах, навички етичного спілкування, уміння аналізувати візуальну інформацію; зацікавити творчістю нашого земляка, виховувати інтерес до літератури як мистецтва; спонукати до подальшого професійного й особистісного розвитку.

Клас: 9-11.

Компетентності:

- літературна;
- читацька;
- мовленнєва/державомовна;
- комунікативна;
- компетентності інфомедійної грамотності;
- уміння вчитися впродовж життя.

Компетентності інфомедійної грамотності:

- інформаційна грамотність;
- критичне мислення;
- візуальна грамотність;
- соціальна толерантність;
- стійкість до впливів;
- інноваційність, розвиток креативності.

Переваги розробки:

1. Інтеграція ключових компетентностей концепції НУШ і медіаграмотності.
2. Популяризація регіональних текстів (література Миколаївщини).
3. Використання маловідомих недосліджених художніх текстів ХХІ століття на актуальну для молоді тематику.

Вправа 1. Прочитайте вірш Сашка Обрія «Голодні соцмережі». Спрогнозуйте, скільки років автору, хто він за фахом.

Наче хтось напустив в мою душу іржі,
Кислотою чимдуж роз’ятрив її струни –
Я невід’ємником втрапив до соцмережі,
Осушивши солодкий з отрутою трунок...
На руках і ногах я не маю оков,
Та міцніш, ніж кайданами, воля закута.
І у жилах скипає розбурхана кров,
Лиш коли інтернет мене вабить у пута!
Добровільно в заточення йду без пи-

тань,

Не пручаючись... – наче приречений смертник,

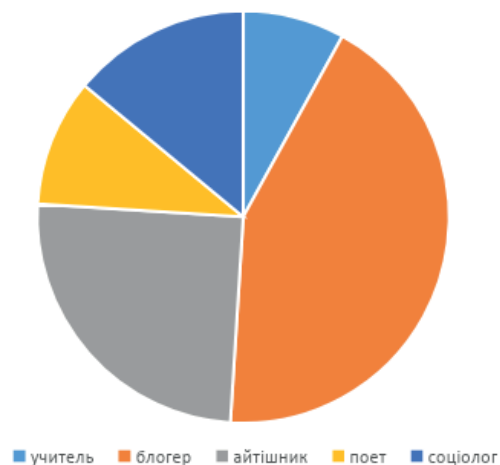

Від «Вконтакте» й «Фейсбука» в мені пророста
Безліч коренів, безліч мотузок інертних.
Чи довічно, мов кролик, вклонятися їм,
Ажепророкам сучасним, що манять в тенета?
Хто кого? – Може ви мене, я вас, мо', з'їм?
Апетити зростають в очах інтернету! [1, с.
339–340]

Узагальнення прогнозів

Прогнозовані відповіді опитаних

Відскануйте QR-код і зіставте Ваш прогноз із
біографією Сашка Обрія.

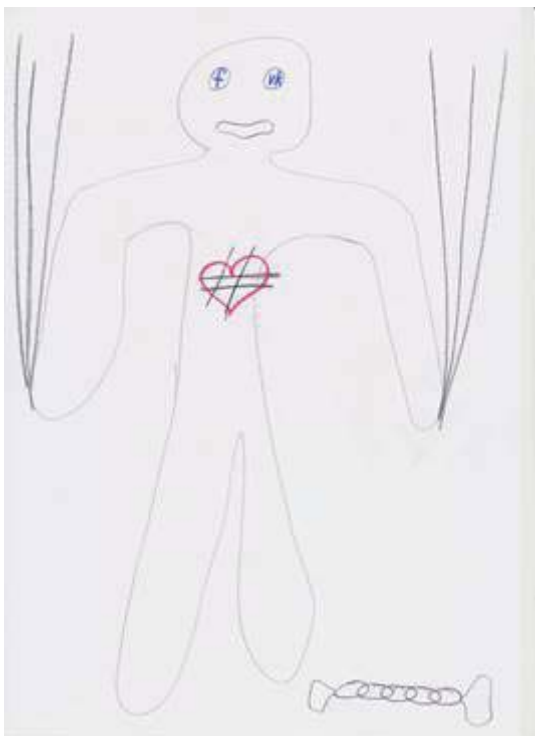

Вправа 2.1 Попрацюйте в малих групах,
об'єднавшись за темами «Фейсбук», «Твіттер», «Ін-
стаграм», «Ютуб». Проаналізуйте символ із інтер-
нету: чи може він бути візуалізацією ліричного ге-
роя? Аргументуйте свою думку.

Джерело: <https://cutt.ly/4rvhR2w>

Вправа 2.2. Намалуйте рисунок-асоціацію ліричного героя або доповніть запропоноване зображення. Прокоментуйте, використавши цитатний матеріал.

Приклад виконаного завдання. Робота авторів розробки

Вправа 3.1. Об’єднайтеся в малі групи за результатами жеребкування (квадрат, трикутник, круг, овал, прямокутник). Створіть схему каскаду наслідків «Якщо зникнуть соцмережі» [2, с. 29]

Вправа 3.2. Прокоментуйте створену схему за допомогою складнопідрядних речень із умовно-наслідковим зв’язком.

Вправа 4. Перегляньте відео «Як це – жити без соцмереж» [3].

Запитання для обговорення:

- У чому суть челенджу?
- Чи є у вас така потреба?
- Які висновки зробила героїня медіатексту?
- Чи готові ви до такого челенджу?

Вправа 5. «Чотири кути»

Я відмовляюся від...

Вправа 6. Робота в «трійках», сформованих за власними вподобаннями.

З'ясуйте значення слова «гаджет», скориставшись різними джерелами.

Результати представте у форматі діаграми Вена.

A, B, В – відмінне

Примітка. Кількість кіл залежить від кількості джерел.

Вправа 7.1. Прочитайте вірш Сашка Обрія. Поміркуйте, чому в назві автор використовує малу літеру?

гаджети

Снять про гаджети сини.

Кожен з них придбає гаджет.

Влітку, взимку й восени.

Ох і гад же ти, ой гад же!

Ти збираєш данину,
крадучи увагу й спокій.
Хлопчаки і дами, ну!
Ну ж бо, ситі лежебоки!

Гаджет з вас віршовки в’є.
Гаджет вам себе навішав.
Вже Адамів замість Єв
полонить модель новіша.

Тора, Біблія й Коран
в стороні нервово курять:
Бог – один. І це – екран.
Хитрий вовк в овечій шкурі.

Вже й забули про пісні,
про танкі і про пивниці.
Щастя й горе – прописні.
Київ, Харків, Кропивницький

все запишуть в «світляки»,
смирно втупившись у сенсор.
Бачиш, сину, світ який –
гаджет більше має сенсу.

Гаджет – наш новий пророк –
світло в голови нестиме.
Гаджет краще всіх природ.
Наша віра, сила, стимул.

Мам і тат, бібліотек
ліпше, теплий і ребристий.
Певно, гаджет – це сам Пек.
Ох і наволоч мій пристрій!.. [1, с. 341]

Вправа 7.2. Що вважає гаджетом автор однойменного вірша? Чи поділяєте ви його думку? Згадайте визначення, з’ясовані за допомогою різних джерел (вправа 6). Чи змінили ви свою думку щодо змісту слова «гаджет»?

Підсумок. Вправа 8.1. «Мій тайм-планер». Сплануйте свій інтернет-тиждень: запишіть види занять та орієнтовну кількість часу, витраченого на них.

Кількість витраченого часу в інтернеті							
Вид заняття / День тижня	пн	вт	ср	чт	пт	сб	нд

Можливі види занять:

- Перегляд фільмів
- Серфінг
- Онлайн-ігри
- Навчання

- Перегляд передач соціокультурного змісту
- Перегляд розважальних передач
- Спілкування

Вправа 8.2. Підрахуйте кількість «витраченого» часу щодня впродовж тижня. Запишіть на наліпках.

Руханка «Ранжування»: учасники вишиковуються від найменшої кількості часу до найбільшої за кожним днем тижня.

Примітка: важливо з'ясувати, хто буде постійним «лідером»; хто «відстає»; хто посідає стабільне місце.

Чому саме в той чи той день тижня спостерігаємо найвищі / найнижчі результати? Наприклад, у понеділок за допомогою інтернету «знімаємо стрес» початку робочого тижня.

Домашнє завдання: проведіть опитування «Які гаджети потрібні школярам?» Визначте самостійно респондентів. Результати опитування представте у форматі інфографіки.

Висновки. Отже, імплементація компетентностей інформаційної грамотності під час вивчення регіональних художніх текстів дозволяє не тільки зацікавити учнів творчістю наших земляків, розвиваючи інтерес до літератури як мистецтва, а й удосконалювати інформаційну й візуальну грамотність, розвивати навички критичного мислен-

ня, соціальної толерантності, стійкості до впливів, інноваційність і креативність.

Список використаних джерел

1. Живлюща сила ємигії : Літературна антологія Миколаївщини : Для старшокласників / гол. вед. В. Шуляр; укл. В. Шуляр, Д. Лукьяненко. – Миколаїв : Іліон, 2019. – 356 с.
2. Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів. 5-9 клас. Посібник для вчителя / Рафальська М., Боярчук О., Герасим Н. та ін. – Київ, 2017. – 136 с.
3. Корнієвич Л. Як це – жити без соцмереж [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/watch/?v=553376885161407>
4. Навчальна програма «Українська література» для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти): для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf>

Abstract. *The article offers a selection of didactic material for the practical implementation of specified problem to the topic «Literature of the native land. Poetic heritage of Sashko Obriy». The system of exercises for effective integration of infomedia literacy and Ukrainian literature is presented.*

Key words: *regional literary texts, infomedia literacy, critical thinking, visual literacy, information analysis.*

Кучерук Оксана Анатоліївна,
доктор педагогічних наук, професор
Житомирський державний університет імені І. Франка
професор кафедри журналістики та дидактичної філології

БЛОГ ВИКЛАДАЧА ЯК ОСВІТНІЙ МЕДІАРЕСУРС ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Анотація: У статті розглянуто медіаосвітній потенціал блогу викладача через призму формування інфомедійної грамотності майбутнього вчителя в умовах інформаційного суспільства. З'ясовано рівень опрацювання порушеної проблеми в науковій літературі. Досліджено суть і компоненти інфомедійної грамотності. Обґрунтовано важливість і необхідність інтегрування інфомедійної грамотності у зміст і структуру лінгвометодичної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури. Зроблено висновки, що інфомедійна грамотність майбутнього вчителя є умовою інтегрування медіаосвітньої практики в нову українську школу для підготовки учнів до життя з огляду на виклики інформаційного суспільства.

Ключові слова: освітній медіаресурс, лінгвометодичний блог, інфомедійна грамотність, медіаосвіта, інформаційне суспільство.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток ІКТ зумовив стрімкий ріст інформації, що актуалізувало проблему формування інфомедійної грамотності особистості, що формується, і суспільства загалом та пожвавило наукові дослідження, спрямовані на пошук та обґрунтування шляхів модернізації змісту і технологій надання освітніх послуг. Становлення особистості в інформаційному суспільстві відбувається за схемою «соціум – інформація – медіа – осо-

бістість», яка увиразнює думку, що успіх особистості в суспільстві залежить від інфомедійної грамотності.

В умовах становлення «Нової української школи» та з урахуванням Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [3] постає питання підготовки вчителя до інтегрування інфомедійної грамотності в навчальний предмет, що передбачає не лише споживання інформації суб'єктами освітнього процесу, а й створення власного інформаційного контенту засобами сучасних медіа. У цих процесах важливо мати справу з якісним інформаційним продуктом і медіаресурсом.

Тенденції розвитку інформаційного суспільства й діджиталізації освіти об'єктивно зумовляють процес переходу професійно орієнтованої підготовки вчителя-предметника на новий інформаційно-технологічний рівень. Функцію модернізації освіти виконують електронні освітні ресурси та співвідносні з ними технології навчання. У цьому контексті лінгвометодична підготовка майбутнього вчителя-словесника як агента змін має відбуватися на засадах електронної лінгводидактики та ідей медіаосвіти. Однак спостереження за практикою професійно-педагогічної освіти переконують, що лише окремі викладачі доцільно й ефективно використовують ІКТ у професійній діяльності з метою формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів. Водночас відповідна медіаосвітня діяльність є важливою для суспільства і сучасної школи та має перспективи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Вивчення праць науковців свідчить, що застосування сучасних медіаресурсів для реалізації освітніх цілей досліджують В. Биков, С. Іванова,

С. Литвинова, Н. Морзе, Дж. Мендел (J. Mendel), Н. Ронда (Ronda, N.), І. Сахневич, Т. Сінгх, С. Чан (T. Singh, S. Chan) та ін. У їхніх працях обґрунтовано можливість медіаосвітнього підходу до осучаснення навчального процесу, розкрито засади використання електронних ресурсів цифрових бібліотек для роботи з інформацією та досягнення науково-освітніх цілей, схарактеризовано види електронних освітніх ресурсів, когнітивний та мотиваційний потенціал електронних ігор освітнього призначення, розглянуто питання вікідидактики, особливості дистанційного і змішаного навчання тощо.

Окремі дослідження присвячено питанням професійної підготовки педагога-словесника на засадах медіаосвіти (праці О. Георгіаді, О. Семеног, Т. Хижньої, М. Ячменик та ін.). Зокрема, Г. Корицька зазначає, що в умовах електронної епохи до професійної компетентності вчителя висуваються нові вимоги: володіння методикою навчання предмета на основі широкого спектра ІКТ; створення предметного курсу; розроблення дидактичного контенту з урахуванням електронних засобів навчання нового покоління, електронних дисциплін (електронна педагогіка, електронна лінгводидактика, електронна лексикографія) [4, с. 40]. Л. Златів розкрила досвід викладання мовознавчих дисциплін на засадах комп'ютерної лінгводидактики, акцентувала на важливості використання засобів мультимедіа, електронних словників, засобів електронної комунікації для мовної освіти студентів-філологів [2]. Г. Онкович, О. Криворотенко вивчили стан і перспективи розвитку блгодидактики як одного зі складників медіадидактики, окреслили ви-

користання блгодидактики в процесі навчання української мови, визначили в системі авторських блогів такі їх різновиди: інформаційний, шкільний (кафедральний), тематичний, методичний, науково-методичний, багатофункціональний, міжпредметний [6].

Незважаючи на інтерес дослідників до питань модернізації освіти, проблема формування інфомедійної грамотності у системі професійної підготовки педагогів, зокрема майбутніх учителів української мови і літератури, потребує більшої уваги. Аналіз відповідних публікацій науковців переконує, що теорія і практика інтеграції інфомедійної грамотності у фахову підготовку студентів-філологів досліджена недостатньо. Тому не втрачає актуальності пошук і студіювання педагогічно значущих шляхів удосконалення навчально-методичного й інформаційно-освітнього забезпечення фахової підготовки майбутніх учителів із використанням якісного мультимедійного контенту та освітніх медіаресурсів тощо.

Мета статті – розглянути блог викладача як освітній медіаресурс через призму формування інфомедійної грамотності у практиці лінгвометодичної підготовки вчителя-словесника. Зосередимо увагу на таких завданнях: 1) простудіювати дослідження з використання електронних медіаресурсів в освітньому процесі вищої школи; 2) дослідити основні характеристики і структурні компоненти інфомедійної грамотності; 3) описати досвід використання блогу «Лінгвометодична май-

стерня українського філолога» у процесі фахової підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів.

Сучасні дослідники (Г. Онкович, Н. Флегонтова та ін.) цілком слушно зазначають, що розуміння педагогом особливостей певного медіа стають ознакою його фаховості, адже сучасна освічена людина має володіти «медіаінформаційною грамотністю». «Парасолькове» поняття «медіаінформаційна грамотність» вони розглядають як одне з базових у сучасному суспільстві [7, с. 255, с.254].

Інфомедійну грамотність розглядаємо як сукупність знань, умінь, навичок сприймати на основі критичного мислення і створювати медіапродукти, ураховуючи зміни довкілля, спираючись на аналіз і оцінку медіатекстів та використовуючи засоби інформаційно-комунікаційних технологій. Вивчення матеріалів з інфомедійної грамотності «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність. Зимова школа: матеріали» [1, с. 7] дає підстави стверджувати, що в умовах інформаційного суспільства, аби встояти під потоками інформації, важливо володіти інфомедійною грамотністю, яка інтегрує в собі кілька компонентів: інформаційну грамотність, медіаграмотність, критичне мислення, соціальну толерантність, стійкість до впливів медіа на наші емоції, фактчекінг, цифрову безпеку, візуальну грамотність, інноваційність, креативність [5, с. 7].

Для з'ясування стану роботи з формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів української мови і літератури проведено анкетування студентів-філологів 3 курсу (35 осіб) Житомирського державного університету імені Івана Франка. Анкета передбачала відповіді на кілька запитань: 1. Які навчальні завдання вам подобається виконувати (обмін інформацією, читання коментарів у соціальних мережах, вивчення інформаційних джерел, інформаційно-пошукові, аналітичні, репродуктивні, творчі)? 2. Як часто ви критично аналізуєте інформацію під час вивчення фахових дисциплін (часто, інколи, ніколи)? 3. Які труднощі у вас виникають під час роботи з електронними медіаресурсами освітнього призначення? 4. Чи задоволені ви власним рівнем розвитку інфомедійної грамотності? Оцініть його (недостатній, середній, достатній, високий). Аналіз даних анкет студентів свідчить, що їм переважно подобається виконувати інформаційно-пошукові (94%), репродуктивні (80%) завдання та читання коментарів у соціальних мережах (78%); творчі й аналітичні завдання подобається виконувати відповідно 34 % і 33% анкетованим. За результатами дослідження студенти нечасто роблять критичний аналіз інформації під час вивчення фахових дисциплін. Труднощі в роботі з електронними медіаресурсами освітнього призначення студенти переважно пов'язують із відсутністю/недостатністю мережевого зв'язку (особливо в сільській місцевості), невпевненістю в безпечному застосуванні засобів ІКТ, нестачею часу для перманентного підвищення ІКТ-компетентності. Виявлено, що 57% реципієнтів не задоволені власним рівнем розвитку інфомедійної грамотності, який оцінюють як середній.

З огляду на результати анкетування варто зазначити, що необхідною умовою ефективного формування інфомедійної грамотності студентів є належний рівень інформаційно-цифрової компетентності викладача, що уможливить створення розвивального навчального середовища на засадах медіаосвіти, діалогу, співпраці, співтворчості, поєднання традиційної методики навчання з використанням електронних освітніх ресурсів.

Однією з ефективних технологій формування конкурентоспроможного вчителя, який не лише знає свою навчальну дисципліну, а й позиціонує себе як лідер думок, володіє критичним мисленням, навичками аналізу інформації, готовий креативно розкривати її, генерувати нові ідеї, навчати з використанням освітніх електронних ресурсів, інтернетних сервісів і цифрових платформ, є благодидактика.

У контексті лінгвометодичної підготовки майбутнього вчителя-словесника блог педагога – це не лише допоміжний електронний медіаресурс освітнього призначення, а й важлива технологія для підтримання нових способів навчання. Використання такого блогу в системі професійної підготовки вчителя варто практикувати за трьома основними напрямками: 1) стимулювання й мотивація професійно орієнтованої освітньої діяльності; 2) організація і здійснення професійно орієнтованої освітньої діяльності на основі роботи з інформацією та інтегрованими в блог медіапродуктами (відеозаписи уроків, відеодайджести, відеословники, вебквести, копії фотографій, інфографіки та ін.) за допомогою QR-кодів, покликань на інформаційні джерела; 3) контроль чи

самоконтроль професійно орієнтованої освітньої діяльності, зокрема, якщо вмістити в ньому тестові завдання/ гру, які мають інструкцію, бали, рівні, відзначення перемоги/ програшу тощо.

Добре продуманий і структурований блог освітнього призначення показує, як можна належним чином інтегрувати різні медіазасоби в процес навчання. Освітня ефективність блогу безпосередньо полягає в тому, наскільки такий медіаресурс залучає студентів у процес навчання, керованого педагогом, спонукає до критичного осмислення й відбору інформації, до коментарів, до створення власного освітнього відеопродукту чи навчально-методичного блогу тощо.

Дослідження питань структурування, наповнення змістом і дизайну блогу викладача передбачало з'ясування, як активна діяльність із блогом, з одного боку, змінює ставлення студентів до навчального предмета лінгвометодичного спрямування, уможлиблює лінгвометодичну творчість, а з іншого – забезпечує формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів. У контексті сказаного ефективним виявилось завдання пошуку блогу, який пов'язаний із фахом студентів, з подальшим аналізом його інформаційного наповнення, структурування, естетичного оформлення, дотримання принципів академічної доброчесності.

Спостереження й бесіди зі студентами свідчать, що інформаційно-пошукова, аналітично-інтерпретаційна і продуктивна робота з блогом не

лише підвищує мотивацію до навчання, але, що не менш важливо, також змінює ставлення їх до лінгвометодичної підготовки, допомагає краще зрозуміти необхідність, особливості і перспективність інфомедійної грамотності через призму професійної практики, стимулює інтерес студентів до створення та вдосконалення власних блогів. Це індивідуалізує освітній процес і водночас передбачає навчальну співпрацю.

З'ясовано, що вироблення у студентів здатності створювати і вдосконалювати як власні блоги, так і блоги одногрупників формує розуміння потреби педагогічної співпраці в роботі з інформацією та медіазасобами, потребує постійного оновлення змістового контенту блогу як освітнього чи навчально-методичного медіаресурсу відповідно до закономірностей сприйняття, аналізу, інтерпретації, редагування, поширення інформації сучасними учнями та вчителями-колегами.

Прикладом продуктивного досвіду впровадження лінгвометодичного блогу у фахову підготовку майбутніх учителів української мови і літератури є використання нами спеціально створеного блогу «[Лінгвометодична майстерня українського філолога](#)» (зображення головної сторінки блогу подано на рис. 1). Використання цього електронного медіаресурсу в освітній практиці забезпечує інтеграцію інфомедійної грамотності в професійно орієнтовану аудиторну і позааудиторну діяльність майбутніх учителів-словесників.

Рис. 1. Фрагмент головної сторінки блогу «Лінгвометодична майстерня українського філолога» (<https://newlmetod.blogspot.com/>).

Зв'язок між нашим блогом і фаховою освітою студентів-філологів закономірний, тому що блог використовуємо як важливий електронний медіаресурс, з одного боку, для підтримання нових методів навчання лінгвометодики, а з іншого – як інструмент для формування інфомедійної грамотності в майбутніх учителів-словесників. Цей блог становить український інформаційний і комунікативний ресурс, основне призначення якого – забезпечити розв'язання освітніх завдань, зокрема в аспекті лінгвометодичної підготовки майбутніх учителів

української мови і літератури. Про активність функціонування блогу свідчать такі статистичні дані: загальна історія переглядів – 3, 671 (на 27.12.2020 р.).

Результатом інноваційного медіаосвітнього підходу до фахової підготовки здобувачів освіти є презентації у блозі «Лінгвометодична майстерня українського філолога» творчих проєктів, ігрових проєктів, відеопроєктів студентів (лонгрид про студентське життя, відеословник фразеологізмів, гра «Бути медіаграмотним – це круто!», освітній відеодайджест «З Україною в серці» та ін.). Блог надає змогу відкритого доступу до відповідних результатів студентської проєктної роботи. На основі зазначеного можна стверджувати, що цей блог є дієвим ресурсом для формування лінгвометодич-

ної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури та їхньої інфомедійної грамотності.

Висновки. Отже, інфомедійна грамотність майбутнього вчителя є умовою інтегрування медіаосвітньої практики в «Нову українську школу» для підготовки учнів до життя в умовах інформаційного суспільства. В інформаційному світі особистість не зможе бути успішною, якщо не оволодіє інфомедійною грамотністю.

Інтегрування блоготдидактики в професійно-освітнє середовище для майбутніх учителів уможливає мобільність інформаційно-предметного пошуку, доступність інформаційного контенту такого середовища, забезпечує

інтерес до самостійної роботи студентів. За такого підходу осучаснюється рівень освітніх послуг і посилюється розвивальний потенціал фахової підготовки студентів. Використання блогу «Лінгвометодична майстерня українського філолога» стимулює інтерес студентів до опанування спеціальності, допомагає їм зрозуміти фахові питання, самореалізуватися в освітньому процесі. Перевагами цього ресурсу також є те, що він дає змогу вибірково працювати з професійно орієнтованою інформацією, поєднувати репродуктивну стратегію навчання з діалоговою (обмін коментарями) і творчою; уможлиблює розроблення нетрадиційних педагогічних технологій, варіативних методик навчання української мови на основі використання вміщених у блозі ідей, зразків уроків, ігор та ін.

Підсумовуючи, варто зазначити, що перспективу мають дослідження питань методики використання електронних освітніх ресурсів для формування й розвитку інфомедійної грамотності учнів у процесі навчання української мови і літератури в закладах середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність. Зимова школа: матеріали. – IREX. – 98 с.
2. Златів Л. М. Комп'ютерна лінгводидактика у викладанні мовознавчих дисциплін для студентів-філологів // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія і педагогіка, 2014. – Вип. 29. – С. 116-120.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) // MediaSapiens. – 27 квітня 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukraini-nova-redaktsiya/>
4. Корицька Г. Шкільна мовна освіта в умовах розвитку електронного навчального середовища // E-learning у теорії та практиці навчання суспільно-гуманітарних дисциплін: колективна монографія, за заг. ред. Г. Р. Корицької, Т. М. Путій, Івано-Франківськ, Україна: Симфонія форте, 2017. – С. 40-54.
5. Кучерук Оксана. Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти // Українська мова і література в школі. – 2020. – №3. – С.9-12.
6. Онкович Г.В., Криворотенко О. Г. Педагогічна блогодидактика вчителів української мови та літератури // Проблеми освіти : зб. наук. праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. – ВИП.92. – С.82-87.
7. Онкович Г. , Боголюбова М., Флегонтова Н. Медіаосвіта як технологія при вивченні курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» // Нові технології навчання. – 2020. — №94. – С. 253-259.

Annotation: *The article considers the media educational potential of the teacher ‘s blog through the prism of the formation of infomedia literacy of the future teacher in the information society. The level of elaboration of the problem in the scientific literature is clarified. The essence and components of infomedia literacy are investigated. The importance and necessity of integrating infomedia literacy into the content and structure of linguistic-methodical training of the future teacher of Ukrainian language and literature are substantiated. It is concluded that the infomedia literacy of the future teacher is a condition for the integration of media education practice in the new Ukrainian school to prepare students for life given the challenges of the information society.*

Keywords: *educational media resource, linguistic-methodical blog, infomedia literacy, media education, information society.*

Лещук Галина Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
доцент кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти та менеджменту
соціокультурної діяльності

МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Анотація: У статті обґрунтовується необхідність формування та розвитку компетентності фахівців соціальної сфери. Аналізуються різні підходи до тлумачення дефініції «медіакомпетентність». Окреслено комплекс умінь, необхідних медіакомпетентній особистості у контексті ключових завдань медіаосвіти. Зазначено основні переваги використання соціальних медіа у професійній діяльності фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: медіакомпетентність, медіаосвіта, фахівці соціальної сфери.

Сучасний розвиток суспільства вимагає орієнтації вищої школи на всебічний розвиток осо-

бистості фахівця в процесі його підготовки. При цьому ключовими завданнями фахівця інформаційної епохи є: розвивати критичне мислення, вміння аналізувати й добирати особистісно значущу інформацію, структурувати, узагальнювати й осмислено використовувати медіапродукти. Тісна кореляція соціальних медіа та професійної освіти обумовлена активною імплементацією в освітній процес інтернет-технологій, котрі постійно еволюціонують і створюють нові можливості для фахівців різного профілю. Уміння користуватися електронними джерелами інформації, різними медіа та соціальними мережами сьогодні є імперативом для представників багатьох професій, у тому числі соціономічних. Відповідно, освіта майбутніх фахівців має постійно оновлюватися і вдосконалюватися з урахуванням динаміки зміни соціаль-

но-культурного контексту, в якому все більшу роль відіграють нові електронні ЗМІ і соціальні медіа. За таких умов залученість фахівців соціальної сфери до медійного простору є природною і закономірною, зважаючи ще й на той факт, що соціальна сфера – це те середовище, яке є поштовхом для багатьох соціальних ініціатив та новацій.

Дослідження проблемних аспектів медіаосвіти, медіаграмотності, медіакомпетентності на сучасному етапі є надзвичайно затребуваними й актуальними. Медіакомпетентність перебуває в предметному полі наукового пошуку багатьох вітчизняних дослідників: Г. Дегтярьової, А. Найдьонової, О. Волошенюк, А. Сулім, О. Федорова. Аналіз моделей та методів медіаосвіти представлено у працях Д. Бекінгеме, А. Зазнобіної, Д. Консідайна, С. Пензіна, Ю. Усового, О. Шарикова та інших. Шляхи, форми та методи формування медіакомпетентності педагогів активно досліджують М. Кузьміна, В. Мантуленко, І. Наумук, Г. Онкович, В. Протопопова. У той же час специфіка формування медіакомпетентності фахівців різних галузей, зокрема соціальної, все ще залишається недостатньо розкритою у науковій літературі.

Метою статті є спроба окреслити актуальність проблеми розвитку медіакомпетентності фахівців соціальної сфери.

Сьогодні термін «медіакомпетентність» – дефініція, статус якої значною мірою визначається інформаційними умовами суспільства. Наукова література визначає медіакомпетентність як кінцеву мету медіаосвіти, витоки якої сягають першої половини ХХ ст. [2].

Медіакомпетентність багатовимірна, і тому вимагає широкої перспективи дослідження, заснованої на розвиненій структурі знання. Це не статична категорія, оскільки теоретично підвищувати ступінь медіакомпетентності можна упродовж усього життя, сприймаючи, інтерпретуючи й аналізуючи пізнавальну, емоційну, естетичну та етичну медіаінформацію.

Р. Кьюбі (R. Kubey) оперує термінами «медіакомпетентність» (media competence) та «медіаграмотність» (media literacy) і тлумачить їх як здатність використовувати, аналізувати, оцінювати і передавати повідомлення (messages) в різних формах [6, с. 2]. Дійсно, зазначені поняття за своїм значенням близькі одне одному, оскільки визначають розвиток і компетентність особистості у сфері медіаосвіти, розглядаються як ціль медіаосвіти, але водночас вони не є абсолютно тотожними, оскільки першопочатково мають різні дефініції, а отже, є понятійними або ідеографічними синонімами.

У документах Ради Європи утверджується теза, що медіакомпетентність є кінцевою метою медіаосвіти (media education). Медіакомпетентність тлумачиться як критичне і вдумливе ставлення до медіа з метою виховання відповідальних громадян, здатних висловлювати власні судження на основі отриманої інформації, що дає їм можливість використовувати необхідну інформацію, аналізувати її, ідентифікувати економічні, політичні, соціальні та/або культурні інтереси, які з нею пов’язані, інтерпретувати і створювати повідомлення, вибирати найбільш підходящі для комунікації медіа, а також дозволяє людям реалізовувати їхнє право на свободу само-

вираження та інформацію, що не тільки сприяє особистісному розвитку, але також збільшує соціальну участь та інтерактивність [5]. У даному визначенні підкреслюється активна позиція особистості, яка здатна аналізувати, структурувати і оцінювати медіаінформацію, яка володіє критичним і творчим мисленням. Іншими словами, дана компетентність полягає у здатності до критичного мислення, адекватного сприйняття інформації, укладання власного судження й особистої позиції, захисту індивіда від маніпуляції з боку засобів масової інформації.

За К. Тайнер (K. Tyner), медіакомпетентність – здатність знаходити, оцінювати та ефективно використовувати інформацію в особистій та професійній діяльності» [8, с. 8]. Авторка акцентує увагу на умінні здійснювати пошук і збирати необхідні дані, що є дуже актуальним для епохи інформаційних технологій із величезним неконтрольованим потоком даних, що, в свою чергу, вимагає аналізу та адекватного оцінювання, тобто критичного мислення. У даному контексті особистість також розглядається як активний користувач, що вміє працювати з медіа і застосовує свої медіазнання та медіавміння у всіх сферах діяльності, особливо у професійній.

На думку У. Шлудермана (W. Schludermann), медіакомпетентність включає перелік здібностей і вмінь, що відносяться до медіа і повинні включати виміри знань, сприйняття і використання медіа [7, с. 19]. У. Шлудерман вказує на необхідність

активізації медіакомпетентності особистості щодо засобів масової комунікації і наявності медіазнань і медіавмінь.

Можемо стверджувати, що медіакомпетентність – риса медіаграмотної особистості, результат медіаосвіти, який допомагає людині активно використовувати можливості інформаційно-освітнього простору – телебачення, радіо, відео, преси, інтернету, формує культуру комунікації, розвиває творчі, комунікативні здібності, критичність мислення, вміння сприймати, інтерпретувати, аналізувати й оцінювати медіатексти, навчатись різних форм самовираження з допомогою освітніх технологій, у тому числі – медіатехнологій. Саме медіакомпетентність розвиває вміння професійно орієнтованого критичного мислення, яке допомагає сформулювати незалежні судження і ухвалити компетентні рішення у відповідь на інформацію, передану каналами масової комунікації [1].

За таких умов формування медіакомпетентності сучасних соціальних педагогів/соціальних працівників виступає не самоціллю, а є невід'ємною складовою їх професіоналізму. Це пояснюється тим, що активна медійна діяльність фахівців соціальної сфери наділена великими потенційними можливостями і дозволяє більш повно реалізовувати принципи соціальної справедливості, сприяє позитивним змінам у суспільстві на основі активізації громадської участі. Вважаємо, що фахівці соціальної сфери мають володіти повним

комплексом умінь, необхідних медіакомпетентній особистості (за С.Дж. Береном (S.J. Baran):

- 1) здатність і готовність докладати зусилля, щоб сприймати, розуміти зміст медіатексту і фільтрувати «шум»;
- 2) усвідомлення сили та масштабу впливу медіапродукції;
- 3) здатність розрізняти емоційну та аргументовану реакцію при сприйнятті, щоб діяти відповідно;
- 4) розвиток компетентного розуміння змісту медіатексту;
- 5) знання умовностей медіажанрів і здатність визначати їх синтез;
- 6) здатність міркувати про медіатексти критично, незалежно від того, наскільки впливовими є їхні джерела;
- 7) знання специфіки мови різних медіа і здатність розуміти їхній вплив, незалежно від складності медіатекстів [4, с. 57].

Формування усіх цих умінь забезпечується реалізацією таких завдань медіаосвіти:

- навчити грамотно «читати» медіатекст;
- розвинути здібності до сприйняття й аргументованої оцінки інформації;
- розвинути самостійність суджень, критичного мислення, естетичного смаку;
- інтегрувати теоретичні знання та вміння в процесі професійної діяльності;
- розвинути здібності до сприйняття, ідентифікації, інтерпретації, декодування, оцінки, розуміння, аналізу медіатекстів;

- розвинути комунікативні здібності особистості;
- навчити самовиражатися за допомогою медіа, експериментувати з різними способами технічного використання медіа, створювати власні медіапродукти.

А. Целих пропонує власне бачення медіакомпетентного фахівця соціальної сфери. Такий фахівець повинен:

- 1) розуміти потенційні переваги і недоліки соціальних медіа для своєї практики і для користувачів послуг;
- 2) бути впевненим, що його онлайн-активність знаходиться в допустимих професійних межах. Використовуючи режим онлайн, фахівець має усвідомлювати свою відповідальність і гідно представляти професію;
- 3) використовувати соціальні медіа в якості позитивної платформи для обміну ідеями та знаннями, що допомагають розвитку професії, формуванню і підтриманню її позитивного іміджу в суспільстві;
- 4) застосовувати однакові принципи і стандарти, як для взаємодії в інтернеті, так і в реальній професійній практиці;
- 5) підтримувати належні особисті та професійні межі у своїх відносинах з користувачами послуг і колегами, розуміючи, що недотримання цих рамок приносить шкоду для нього самого, для його кар’єри, клієнтів, роботодавців та інших суб’єктів соціальної діяльності;
- 6) забезпечити суворе розмежування приватної та професійної комунікації. Недоцільно додавати в якості «друзів»

- у свої соціальні мережі користувачів соціальних послуг (учнів, батьків/опікунів та інших клієнтів), оскільки вони формують особисті відносини крім професійних і порушують об'єктивність сприйняття професійної ситуації;
- 7) нести відповідальність за використання соціальних медіа, за перевірку особистих налаштувань безпеки і наслідки розміщення в соціальних мережах інформації будь-якого характеру;
  - 8) дотримуватися права недоторканності приватного життя, захищати і зберігати конфіденційність особистого обміну інформацією, брати на себе відповідальність за безпеку інформації про клієнтів, про себе, свою родину, друзів і близьких. Слід також враховувати наслідки і ризики, пов'язані з розміщенням цієї інформації (контактні дані, адреси, номери телефонів, фотографії тощо);
  - 9) нести відповідальність за професійні судження, які публікуються в соціальних медіа. Залишаючи коментарі у чатах чи блогах на теми, пов'язані з професією або роботою, слід враховувати їх вплив на власну репутацію, репутацію установи, роботодавця, професії в цілому, тобто пам'ятати про професійну корпоративну культуру;
  - 10) володіти культурою користування соціальними мережами [3].

На завершення хочемо зауважити, що цифрова комунікація відкриває безмежні позитивні можливості для розвитку нових видів професіоналізму фахівців соціальної сфери, зокрема способів надання соціальної допомоги. Так, використання соціальних медіа у професійній соціальній допомозі надає такі переваги, як: швидке поширення інформації, вільний доступ до неї представників зацікавленої клієнтської аудиторії та фахівців, розширення обізнаності про наявні ресурси, можливість створення ініціативних груп для вирішення спільних соціальних проблем, безперервність контактів фахівців із клієнтськими системами тощо.

Висновки. Узагальнивши представлені твердження, позиції, думки, можемо сформулювати розуміння медіакомпетентності особистості як результат цілеспрямованої медіаосвіти, як значущу рису особистості. Медіакомпетентність визначається як сукупність систематизованих медіазнань, медіавмінь, емоційно-ціннісного ставлення до медіа в цілому. Професійна діяльність у соціальній сфері вимагає від фахівців розвинених навичок комунікації та високого рівня медіакомпетентності. При цьому використання сучасних технологій соціальних медіа можна розглядати як корисний інструментарій у практичній діяльності фахівців соціальної сфери. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень у межах даної проблематики вважаємо подальше вивчення питань, пов'язаних із недоліками і загрозами соці-

альних мереж, інституційною культурою, етичними дилемами, зумовленими використанням соціальних медіа в соціальній сфері.

Список використаних джерел:

1. Медіакомпетентність фахівця: колективна монографія / Онкович Г.В., Горун Ю.М., Кравчук В.О., Литвин Н.О., Костюхіна І.В., Нагорна К.А., за наук. ред. д. пед. наук, проф. Онкович Г.В. К. : Логос 2013. 287 с.
2. Хлызова Н.Ю. Медиаобразование и медиакомпетентность в эпоху информационного общества. Вестник Томского государственного университета. 2010. С. 188–191.
3. Целых А. Социальные медиа и образование специалистов социально-педагогической сферы. Медиаобразование. Media Education. 2017. № 2. С. 139–151.
4. Baran S.J. Introduction to Mass Communication. Boston; New York: McGraw Hill, 2002. 535 p.
5. Council of Europe. URL: <https://publicsearch.coe.int/?lang=ru#k=media%20education#f=%5B%5D#s=51> (дата звернення: 15.12.2020).
6. Kubey R. Media Literacy in the Information Age. New Brunswick; London, 1997. 484p
7. Schludermann W. Media Maturity – The Pedagogic Return to Basics of Media Pedagogy // Educating for the Media and the Digital Age. Vienna, 1999. 345 p.

8. Tyner K. Literacy in a Digital World. Mahwah; New Jersey; London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1998. 291 p.

Annotation: *The article substantiates the need for the formation and development of competence of social professionals. Different approaches to the interpretation of the definition of media competence are analyzed. The set of skills necessary for a media-competent person in the context of key tasks of media education is outlined. The main advantages of using social media in the professional activity of specialists of social sphere are indicated.*

Keywords: *media competence, media education, specialists of social sphere.*

Луганцова Євгенія Анатоліївна

Лиманська загальноосвітня школа I-III ступенів № 3

Лиманської міської ради Донецької області

учитель іноземної мови

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
методист відділу організаційно-методичного супроводу розвитку обдарованості

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація: Критичне мислення — це відсутність негативного судження або критики, а також розумний розгляд різноманіття підходів для винесення обґрунтованих суджень та рішень. Орієнтація на критичне мислення передбачає те, що ніщо не приймається як догма. Кожен здобувач освіти виражає своє розуміння в контексті навчальної програми. Критичне мислення — це здатність аналізувати інформацію з позицій логіки та особистісно-орієнтованого підходу з використанням отриманих результатів як стандартних, так і нестандартних ситуацій, питань та проблем. Критичне мислення — це здатність висловлювати свої думки, ставити нові питання, продукувати різноманітні аргументи, ухвалювати незалежні обмірковані рішення.

Ключові слова: критичне мислення, сучасні підходи, ефективність використання інформації, активізація лексичних одиниць, вільне мислення.

Вивчення іноземних мов у сучасних закладах освіти передбачає безперервне впровадження та використання оновлених форм, методів та змісту мовної освіти, які ґрунтуються на особистісно-орієнтованому підході, використанні сучасних технологій і врахування інтересів здобувачів освіти.

Сучасні освітні технології дозволяють педагогу:

- відпрацювати глибину та міцність знань, закріпити вміння та навички в різних галузях діяльності;
- розвивати технологічне мислення, вміння самостійно планувати свою освітню та самоосвітню діяльність;

- виховувати звички чіткого слідування вимогам технологічної дисципліни в організації навчальних занять.

Згідно з новими вимогами часу заклади освіти повинні виховувати вільну, розвинену та освічену особистість, яка володіє певним суб’єктивним досвідом, здатна орієнтуватися в умовах постійно мінливого світу. Формування критичного мислення у період розширення інформаційного простору набуває особливої актуальності. Під критичним мисленням в освітній діяльності розуміють сукупність якостей та вмінь, які передбачають високий рівень дослідницької культури студентів та викладачів, а також «мислення оцінчне, рефлексивне», для якого знання не є кінцевим, а відправним пунктом, аргументованим та логічним мисленням, що базується на особистому досвіді та перевірених фактах [3, 25].

Критичне мислення означає відсутність негативної оцінки або критики, а також розумний розгляд різноманітності підходів за різними темами, щоб формувати обґрунтовані судження та рішення. Орієнтація на критичне мислення передбачає, що непохитної істини не існує. Кожен здобувач освіти виражає своє розуміння в контексті навчальної програми. Критичне мислення — це здатність аналізувати інформацію з позиції логіки та особистісно-орієнтованого підходу з використанням отриманих результатів як стандартних, так і нестандартних ситуацій, питань та проблем. Критичне мислення — це здатність ставити нові питання, продукувати різноманітні аргументи, ухвалювати незалежні продуктивні рішення [2, 15].

Технологія «Розвиток критичного мислення» розроблена Міжнародною асоціацією читання університету Північної Айови та коледжей Хобарда та Уільяма Сміта. Автори програм — Чарльз Темпл, Джінні Стіл, Курт Мередіт. Ця технологія є системою стратегій та методичних прийомів, які призначені для використання в різних предметних галузях, видах та формах роботи [3, 56].

Здобувачам освіти застосування технології критичного мислення дозволяє:

- підвищити ефективність сприйняття інформації;
- підвищити інтерес, як до матеріалу, який вивчається, так і до процесу самоосвіти;
- навчитись критично мислити;
- виділяти причинно-наслідкові зв’язки;
- уміти працювати у співпраці з іншими;
- відкидати непотрібну або невірну інформацію;
- розуміти, як різні частини інформації пов’язані між собою.

Регулярно використовуючи технологію критичного мислення, педагог:

- уміє створювати на заняттях атмосферу відкритості та відповідального співробітництва;
- використовує модель навчання та систему ефективних методик, що дозволяють розвивати критичне мислення та самостійність в освітньому процесі;
- стає практиком, який вміє грамотно аналізувати свою діяльність.

Головною концепцією цієї технології є трьохетапна структура заняття:

- **виклик** — актуалізація наявних знань, пробудження інтересу до отримання нової інформації;
- **осмислення змісту** – отримання нової інформації;
- **рефлексія** – осмислення почутого, народження нового знання.

У процесі реалізації **етапу виклику (Evocation)**:

1. Здобувачі освіти можуть вільно, без побоювань бути виправленими, висловлювати свою точку зору на тему, що вивчається.
2. Висловлювання фіксовані, на даному етапі немає «правильних» або «неправильних» висловлювань.
3. Поєднання індивідуальних та групових форм роботи. Індивідуальна робота дозволить кожному здобувачеві освіти актуалізувати свої знання та досвід, а групова робота дозволить почути інші думки, викласти свою точку зору без ризику помилки. Обмін думками може сприяти продукуванню нових ідей, які часто-густо є неочікуваними та продуктивними.

Ціль викладача полягає в стимулюванні здобувачів освіти до згадування того, що вони вже знають з цієї теми, сприянні безконфліктному обміну думками в групах, фіксації та систематизації інформації, отриманої від інших здобувачів освіти. Дуже важливо не критикувати відповіді, навіть якщо вони неточні або неправильні [1, 28].

Етап осмислення змісту (Realization of meaning) орієнтований на те, щоб підтримувати активність здобувачів освіти, їх інтерес та енергію руху, створену протягом етапу виклику. У цьому сенсі важливе значення має якість відібраного матеріалу [1, 29].

На етапі осмислення змісту здобувачі освіти:

1. Здійснюють контакт із новою інформацією.
2. Намагаються зіставити цю інформацію з наявними знаннями й досвідом.
3. Акцентують свою увагу на пошуку відповідей на питання і труднощі, які виникли раніше.
4. Прагнуть звернути увагу на те, що саме повертає їхню увагу, які аспекти менше цікавили й чому.
6. Готуються до аналізу та обговорення почутого або прочитаного.

Ціль викладача полягає в чіткому та яскравому викладі інформації, відстеженні ступеню активності роботи здобувачів освіти, пропонуванні різних прийомів для роздумів.

На етапі **рефлексії (Reflection)** та інформація, яка була новою, перетворюється на власне знання. Аналізуючи функції двох перших етапів технології розвитку критичного мислення, можна зробити висновок про те, що, рефлексивний аналіз та оцінка пронизують усі етапи роботи.

Рефлексивний аналіз спрямований на з'ясування змісту нового матеріалу, побудову подальшого маршруту навчання (це зрозуміло, це незрозуміло, про це необхідно дізнатися ще, з цього

приводу краще було б поставити питання тощо). Як правило, на детальну рефлексію часто-густо не залишається часу, бо велика увага на заняттях приділяється саме викладу нового матеріалу. Найчастіше здобувачів освіти бентежить пропозиція викладача поділитися в парі або групі думками щодо питань, які виникли протягом заняття. Відповіді в цьому випадку не відрізняються різноманітністю та змістовністю. Мало хто зі здобувачів освіти може поставити питання аудиторії чи педагогу про виниклі труднощі під час засвоєння нового матеріалу або його цікаві моменти [4, 102].

На етапі рефлексії здобувачі освіти систематизують нову інформацію щодо наявних у них уявлень, а також відповідно до категорій знання. Поєднання індивідуальної та групової роботи на даному етапі є найпродуктивнішим. У процесі індивідуальної роботи (різні види письма: есе, ключові слова, графічна організація матеріалу тощо) здобувачі освіти, з одного боку, сортують інформацію, значущу для розуміння суті теми, яка досліджується. З іншого боку, вони висловлюють нові ідеї та інформацію своїми словами, самостійно вибудовують причинно-наслідкові зв’язки. Здобувачі освіти найкраще пам’ятають те, що вони зрозуміли, висловлюючи це своїми словами. Таке розуміння має довгостроковий характер. Коли здобувач освіти переформулює розуміння з використанням власного словникового запасу, то для нього створюється особистий осмислений контекст [4, 104].

У процесі рефлексії педагог оцінює результати роботи здобувачів освіти.

Отже, функції трьохетапної технології розвитку критичного мислення можна представити таким чином:

- **ВИКЛИК** – мотиваційна частина (мотивація до роботи з новою інформацією, виклик інтересу до теми), інформаційна (виклик «зовні» наявних знань за темою);
- **ОСМИСЛЕННЯ ЗМІСТУ** – інформаційна частина (отримання нової інформації за темою), системаційна (класифікація отриманої інформації за категоріями знання);
- **РЕФЛЕКСІЯ** – комунікаційна частина (обмін думками про нову інформацію), інформаційна (здобуття нових знань), мотиваційна (спонукання до подальшого розширення інформаційного поля), оціночна (співвідношення інформації та наявних знань, вироблення своєї позиції, оцінка процесу).

Відповідно до вимог освіти сьогодення урок іноземної мови повинен бути повністю орієнтований на здобувачів освіти, їх інтереси, розвиток світогляду та на розвиток усіх необхідних знань, умінь і навичок із застосуванням різноманітних прийомів критичного мислення [4, 37].

Найпоширенішим і улюбленим прийомом серед здобувачів освіти є «Кластер».

Прийом «Кластер» застосовуємо як на стадії виклику, так і на стадії рефлексії. Суть прийому полягає в тому, що інформація, яка стосується будь — якого поняття, явища, події, описаної в тексті, систематизується у вигляді кластерів (грон). У центрі знаходиться ключове поняття. Наступні асоціації логічно пов’язуються з

ключовим поняттям. У результаті виходить опорний конспект (схема/план) за темою, що вивчається.

Прийом «Кластер» дозволяє не тільки активізувати лексичні одиниці в мові здобувачів освіти, а й познайомити з новими. Проте, навіть об'єднавши їх в одне висловлювання, треба тренувати різні граматичні структури, залежно від поставленої мети.

На етапі реалізації, найвживанішим прийомом є «Інсерт» — звуковий аналог умовного англійського скорочення (INSERT — Interactive Noting System for Effective Reading and Thinking), що в дослівному перекладі означає «інтерактивна система запису для ефективного читання та роздумів» [Автори — Воган і Естес, 1986; модифікація Мередіт і Стіл, 1997].

Прийом здійснюється у кілька етапів.

I етап: пропонується система маркування тексту, щоб сортувати викладену в ньому інформацію таким чином:

«V» — те, що вже відомо;

«-» — те, що суперечить їхньому уявленню;

«+» — те, що цікаво та неочікувано;

«?» — те, що не зрозуміло, або те, про що виникло бажання дізнатися більше.

II етап: читаючи текст, здобувачі освіти позначають відповідним маркуванням на полях окремі абзаци та речення. Знайомство із текстом та його маркування може проводитися в аудиторії,

при цьому педагог може давати свої коментарі протягом читання.

III етап: пропонується систематизувати інформацію відповідно до своїх маркувань у наступну таблицю:

«V»	«-»	«+»	«?»

IV етап: послідовне обговорення кожної графи таблиці [4, 149].

Предметна галузь використання: навчальні тексти з великою кількістю фактів та відомостей. Прийом сприяє розвитку аналітичного мислення, є засобом відстеження розуміння матеріалу.

На етапі рефлексії можна використовувати прийом — сінквейн.

Походить від французького слова «sing» — п'ять. Це вірш, що складається з п'яти рядків. Використовується як спосіб синтезу матеріалу. Лаконічність форми розвиває здатність резюмувати інформацію, висловлювати думку в декількох значущих словах, емних і коротких висловах.

Як показує досвід, сінквейн може бути корисним в якості:

- інструменту для синтезування складної інформації;
- способу оцінки багажу понять здобувачів освіти;
- засобу розвитку творчої виразності.

Правила написання сінквейну:

1. (перший рядок — тема вірша, виражена *одним* словом — іменником);
2. (другий рядок — опис теми *двома* словами — прикметниками);
3. (третій рядок — опис дії в межах цієї теми *трьома* словами — дієсловами);
4. (четвертий рядок — фраза із *чотирьох* слів, що виражає ставлення автора до поданої теми);
5. (п’ятий рядок – *одне* слово. Синонім до слова з першого рядка, що на емоційно-образному або філософсько-узагальненому рівні повторює суть теми).

Даний прийом допомагає здобувачам освіти узагальнити здобуті знання за темою.

Існує безліч прийомів для розвитку критичного мислення на уроках іноземної мови. Найефективніші та поширені:

- “Дерево передбачень” [1, 30].
- Щоденники та бортові журнали [1, 30].
- “Товсті й тонкі питання” [1, 31].
- Таблиці [1, 31].
- “Зигзаг” [1, 31].
- Дискусії [1, 32].
- Лист [1, 32].
- Стратегія «Fishbone» [1, 32].
- Стратегія «6 капелюхів мислення» [1, 33].
- «Діаграма Венна» [1, 34].

Коротко про метод «Шість капелюхів мислення» Едварда де Боно.

Де Боно запропонував виконувати завдання за допомогою методу вибіркового розгляду проблеми під різ-

ними кутами зору, розділивши всі розумові процеси, які відбуваються в голові людини, на шість типів. Щоб методика краще запам’ятовувалася, автор вирішив пов’язати типи мислення з кольоровими капелюхами.

Словосполучення «надіти чийсь капелюх» означає займатися конкретною діяльністю. Людина, подумки одягаючи капелюх певного кольору, вибирає в даний момент тип мислення, який з нею асоціюється. Зрозуміло, що ніяких капелюхів у реальності мати не потрібно — людина лише віртуально надягає капелюх того кольору, який найкраще підходить на даний момент для виконання/вирішення завдання/проблеми.

Червоний Капелюх. Емоції. Інтуїція, почуття й передчуття. Не потрібно давати обґрунтування почуттям. Як у мене з цього приводу виникають почуття?

Жовтий Капелюх. Переваги. Чому це варто зробити? Які переваги? Чому це можна зробити? Чому це спрацює?

Чорний Капелюх. Обережність. Судження. Оцінка. Чи це правда? Чи спрацює це? У чому недоліки? Що тут неправильно?

Зелений Капелюх. Творчість. Різні ідеї. Нові ідеї. Пропозиції. Якими є деякі з можливих рішень і дій? Які альтернативи?

Білий Капелюх. Інформація. Питання. Якою ми володіємо інформацією? Яка нам потрібна інформація?

Синій Капелюх. Організація мислення. Міркування про мислення. Чого ми досягли? Що потрібно зробити далі?

Кожен прийом і метод підходить для вивчення іноземної мови, дозволяє розши-

рити кругозір здобувачів освіти та виховати у них толерантність до різноманіття точок зору.

Ефективним засобом формування і розвитку критичного мислення є рольові ігри, конференція, телеміст, ток-шоу на тему, що досліджується, дебати. Вони сприяють розвитку таких важливих характеристик критичного мислення, як уміння аналізувати й зіставляти різні ідеї, події, точки зору; вміння доказово відстоювати свою позицію. Сформоване критичне мислення сприяє адекватній рефлексивній оцінці своєї діяльності.

Підсумовуючи вище сказане, хотілося б відзначити, що уроки іноземної мови сприяють розвитку критичного мислення завдяки різноманітним матеріалам та інтерактивним підходам. Виконуючи будь — яке завдання, здобувачі освіти повинні зрозуміти головну думку, виділити проблему, зіставити з тим, що вони вже знають у цій галузі, щоб зробити висновок й сформулювати свою точку зору з конкретного питання або проблеми. Зрозуміло, що це вимагає сформованості певних інтелектуальних умінь. Здобувачі освіти повинні вміти аналізувати, оцінювати значимість зібраної інформації, структурувати отриману інформацію, аргументувати свою точку зору — усе це характеристики критичного мислення.

Список використаних джерел

1. Англійська мова в школі // English at school. №3 (43), 2013. С. 26-34
2. Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цього навчати : наук.-метод. Посібник / Н. В. Вукіна, Н. П. Дементієвська, І. М. Сущенко; за наук. ред. О. І. Пометун. – Харків, 2007. – 190 с.
3. Заир-Бек С.И. Развитие критического мышления на уроке. Пособие для учителей общеобразоват. учреждений. – 2-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 2011. – 223 с.
4. Панова Л.С., Андрійко І.Ф. та ін. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх закладах освіти / Панова Л.С., Андрійко І.Ф., Тезікова С.В., Потапенко С.І., Чекаль Г.С. та ін. Підручник. – К.: Академія, 2010. – 328 с.

Annotation: Critical thinking is the absence of negative judgment or criticism, and a reasonable consideration of a variety of approaches to making informed judgments and decisions. Focusing on critical thinking implies that nothing is accepted as dogma. Each student expresses his/her understanding in the context of the curriculum. Critical thinking is the ability to analyze information from the standpoint of logic and personality — oriented approach using the results of both standard and non — standard situations, issues and problems. Critical thinking is the ability to express one's thoughts, ask new questions, produce a variety of arguments, and make independent informed decisions.

Keywords: critical thinking, modern approaches, efficiency of information use, activation of lexical units, free thinking.

Малєєва Оксана Валентинівна

кандидат психологічних наук

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
доцент кафедри психології та розвитку особистості

ОНЛАЙН – БЕЗПЕКА ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ РОБОТИ ПРАЦІВНИКІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

Анотація: У статті розглядається проблема небезпечної взаємодії школярів в інтернеті, описуються різні види онлайн-ризиків та їх можливі негативні наслідки для життя та здоров'я дітей. Розкривається питання необхідності забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів, які зазнали негативного впливу онлайн. Наводиться орієнтовна програма навчального модуля для працівників психологічної служби закладів освіти «Онлайн-ризиків та онлайн-безпеки для школярів».

Ключові слова: онлайн-безпека, онлайн-ризиків, психологічна служба закладу освіти, школярі, кібербулінг, секстинг, сексторшен, онлайн-грумінг, психологічний супровід.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Стрімке поширення «цифрових» тех-

нологій робить цифрові навички (компетенції) громадян ключовими серед порівняно з іншими навичками. Так, «цифровізація» та кросплатформність сьогодні є головними трендами на загальному ринку праці. Іншими словами, вміння працювати з «цифровими» технологіями поступово стає постійним та необхідним для більшості спеціалізацій, тобто наскрізним або кросплатформним.

«Цифрова» грамотність (або «цифрова» компетентність) визнана ЄС однією з 8 ключових компетенцій для повноцінного життя та діяльності. (2016 року ЄС представив оновлений фреймворк Digital Competence (DigComp 2.0) [10]). У контексті обраної тематики, на нашу думку, важливо зосередити увагу саме на тих компетентностях, які входять у блок «Безпека», а саме: вміння захистити пристрої та контент, знання заходів безпеки, розуміння ризиків та загроз; захист персональних даних та приватності; охорона здоров'я, тобто знання та навички для збереження свого здоров'я та інших з точки зору як екології використання

цифрових технологій, так і ризиків, знання загрози безпеці громадян; захист навколишнього середовища, тобто розуміння впливу цифрових технологій на екологію, захист довкілля з точки зору утилізації інформаційних продуктів, а також їх використання, що може завдати шкоди, наприклад, об’єктам критичної інфраструктури та ін., оскільки з кожним роком медіапрактики молодшають, у все більш ранньому віці діти стають активними споживачами медіапродукції. Так, у школах України навчається близько 4 мільйонів дітей, із них 96% школярів — діти віком від 10 років — є активними користувачами інтернету [1; 7].

Існують різні точки зору щодо проблеми мас-медіа. Дехто вбачає у них джерело знань, дехто – перешкоду для освіти і виховання. Ми вважаємо, що медіа є і засобом всебічного розвитку особистості, і фактором руйнівним одночасно.

Проблема полягає в тому, що в своїх природних експериментах із засвоєння довкілля діти стикаються з небезпеками і у віртуальному просторі. Вони швидко орієнтуються у віртуальному світі, відкривають власні способи використання новітніх можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, визначають свої уподобання, розвивають нові потреби. Часто весь цей світ залишається багато в чому невидимим для дорослих, які не мають стільки часу, щоб пройти тими ж шляхами кіберпростору, якими блукають їхні діти [4, с.5].

У сучасному світі питання онлайн-ризиків набуває все більшого значення, адже перетворюється на реальний чинник, котрий впливає на ухвалення рішень. На думку Найдьоновой Л. А., «медіаризики – це конструкт,

що поєднує уявлення про специфіку небажаного медіа-контенту і можливі негативні наслідки його впливу на дитину. Тобто для того, щоб “сконструювати” медіаризик, потрібно виявити зв’язок між характеристикою того, що подивилася дитина, і тією шкодою, яку спричинив цей перегляд. Зрозуміло, що з віком медіаризики наповнюються для дитини іншим змістом» [5, с. 285].

Сучасний школяр сидить за монітором комп’ютера чи біля телевізора в середньому від 3 до 5 годин щодня, перебуваючи під впливом інформаційного простору[2]. Вплив цей не однозначний, оскільки негативна інформація може викликати такі небезпечні явища, як масовий інформаційно-психологічний психоз, медіазалежність як різновид психічних відхилень, небажане спілкування, яке має негативні наслідки. Відповідно до віку, Л.А. Найдьонова виокремлює такі наслідки медіаризиків [5, с. 292]:

- для дітей дошкільного віку основні медіаризики – порушення розвитку внаслідок гіподинамії, ураження агресивними візуальними образами;
- для молодших школярів – формування викривлених уявлень про зв’язки між вчинком і наслідками, порушення формування вольової звички;
- для підліткового віку – формування хибних моделей міжперсональної взаємодії, затримка розвитку емоційного та соціального інтелекту, надмірна сексуалізація стосунків (вульгаризація настанов на романтичні відносини та сімейне життя);
- для старших підлітків – порушення механізмів створення дієвого образу

майбутнього, формування спрощеного світогляду.

Звертаючись до розгляду медіаризиків, з якими стикаються школярі, часто жожна зустріти випадки кібербулінгу. Згідно зі статистикою, в Україні 29 % опитаних підлітків хоча б раз ставали жертвами кібербулінгу, а 16% були змушені пропускати через це шкільні заняття. До того ж вік дітей, як стають учасниками кібербулінгу, дедалі зменшується, що пов'язано з все більшою доступністю мобільних телефонів та планшетів для дітей. З цієї ж причини поширеною проблемою серед школярів стає надмірне захоплення онлайн-іграми. Орієнтовно щотижня діти 3-4 років проводять в іграх 6 годин 12 хвилин, у віці 12-15 років цей показник збільшується до 13 годин 48 хвилин. 52% дітей грають в онлайн-ігри з тими, кого вони не знають. 17% дітей мали досвід кібербулінгу саме під час гри [7-9].

В інтернеті діти стикаються з переглядом порнографічного контенту, який негативно впливає на незрілу дитячу психіку та стимулює надмірний інтерес. Порнографія є одним із тригерів стресу. Вивільнення кортизолу має подвійний вплив на мозок. По-перше, велика кількість кортизолу погіршує роботу префронтальної кори, а по-друге, це може посилити почуття тривоги чи депресії [7]. Поряд із цим з'являються все нові та нові форми інтернет- взаємодії, які негативно впливають на психічне здоров'я учнів, серед них є такі:

- **секстинг** — це обмін власними фото-, відео- та текстовими матеріалами інтимного характеру із застосуванням сучасних засобів зв'язку: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж. Поширення таких матеріалів може призвести до переслідування дитини в учнівському колективі, виникнення проблем в освітньому процесі. Такі дії загрожують психічному здоров'ю дитини, підривають її довіру до оточення, створюють проблеми в побудові стосунків у майбутньому, можуть стати причиною втечі з дому та спроб покінчити життя самогубством. Окрім того, секстинг може стати серйозною перешкодою для самореалізації у дорослому житті;
- **сексторшен** – це налагодження довірливих стосунків в інтернеті з незнайомцями з метою отримання приватних матеріалів, шантажування ними та вимагання грошей чи додаткових матеріалів. «Наслідки сексторшену мають однаковий вплив на дівчат та хлопців будь-якого віку. Згідно з дослідженнями, 1 з 3 дітей, які мали досвід сексторшену, нанесли собі шкоду, вчиняли спроби самогубства через отриману психологічну травму. Більшість, хто зіштовхнувся з цим явищем, повідомляють про відчуття самотності, високої тривоги та депресивні думки» [7, с.9]. Жертовти сексторшену можуть відчувати стигму

суспільства через неприйняття, приниження, ізоляцію та звинувачення у тому, що відбулось.

- **онлайн-грумінг** — це побудова дорослим/групою дорослих осіб довірливих стосунків із дитиною (підлітком) з метою сексуального насильства онлайн чи у реальному житті. Потрапивши в таку складну ситуацію, діти відчувають самотність, відчай та безвихідь, тому погоджуються на всі умови кривдників. Часто у жертви виникає відчуття провини за те, що трапилось, чи думка, що вона на це заслуговує. Злочинець порушує довіру дитини, і ця зрада впливає на подальшу побудову стосунків дитини з оточенням. У таких ситуаціях жертва схильна відмовлятися від подальших близьких стосунків протягом довгого часу, деколи – і всього життя.

Згідно з дослідженням медіаграмотності та інформаційної безпеки підлітків, проведеним Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України в травні-червні 2018 року у регіонах України, опитані відзначили такі відомі їм загрози в інтернеті: 16 % – залякування, погрози завдати шкоди; 7% – спілкування з незнайомими людьми з небажаними наслідками, наприклад, небезпечні зустрічі з ними в реальності; 6 % – спонукання до насильства, агресії, підбурювання нетерпимого ставлення до інших. Педагогічні працівники повідомляють про те, що і в мегаполісах, і в маленьких містах адміністрація закладів освіти стикається з ситуаціями онлайн-ризиків, в які потрапляють діти та підлітки, а саме кібербулінг, шантаж, здирництво, пошук та вивчення не відповідних віку матеріалів, а також надсилання учнями своїх оголених фото [7, с.5].

Питання забезпечення психічного здоров’я учнів є першочерговим завданням кожного педагога закладу освіти незалежно від його досвіду роботи або предмету, який він викладає. Згідно із Законом України «Про освіту» формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимість до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками є одним із основних принципів освітньої діяльності (стаття 6). А обов’язками педагогічних працівників є «захищати здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психологічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою» (стаття 54) [6]. Окрім того, якщо насильство стосовно дитини, у тому числі через інтернет, трапилось з дитиною поза школою, саме педагогічний працівник, контактуючи з дитиною повсякденно, може помітити ознаки насильства та допомогти дитині.

Це потребує від соціальних педагогів та практичних психологів максимального володіння інформацією та мобільності у реагуванні. Працівники психологічної служби закладу освіти є безпосередньо тими педагогами, які стикаються із ситуаціями вирішення конфліктних ситуацій у випадках, коли учні зазнали негативного впливу онлайн через наявність у них негативних психологічних станів. Організація допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, закладами освіти передбачає:

- організацію роботи психологічної служби та соціально-педагогічного па-

тронажу в системі освіти з дітьми та їх батьками;

- проведення з батьками та іншими учасниками освітнього процесу роз'яснювальної та виховної роботи із запобігання, протидії негативним наслідкам жорстокого поводження з дітьми, залишення дитини в небезпеці.

Постановка завдань статті. Обґрунтувати необхідність забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів, які зазнали негативного впливу онлайн, запропонувати орієнтовну програму навчального модуля для працівників психологічної служби закладів освіти: «Онлайн-ризики та онлайн-безпека для школярів».

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. В сучасному швидкозмінному світі педагогам треба постійно оновлювати власні знання у сфері цифрових технологій та можливих загроз для дітей при зіткненні з невідомими їм кібер-реаліями. Особливої актуальності це питання набуває у роботі працівників психологічної служби закладів освіти, які дедалі частіше стикаються з негативними наслідками взаємодії та спілкування учнів в інтернеті. Серед актуальних питань є безпосередньо питання онлайн-безпеки школярів та профілактика онлайн-ризиків. Реалії сьогодення свідчать про нагальну потребу підвищення рівня знань усіх педагогів щодо зазначених вище питань. Зокрема, коли йдеться про напрямки роботи працівників психологічних служб закладів освіти щодо

профілактики насилля, булінгу, профілактики суїцидальної поведінки. Тут важливим чинником успішної профілактичної та корекційної роботи виступає розуміння внутрішнього світу дитини, її нагальних потреб та інтересів. Дуже складною виявляється ситуація, коли дитина наважується звернутися до психолога або педагога, а той не в змозі надати фахову допомогу через брак знань щодо алгоритму дій та неможливість правильно кваліфікувати той чи інший вид онлайн-ризиків. З метою підвищення рівня обізнаності педагогів із питань онлайн-небезпеки школярів та в межах проведення курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів освіти нами було розроблено навчальний модуль для працівників психологічної служби закладів освіти на тему «Онлайн-ризики та онлайн-безпека для школярів».

Навчальний модуль був розроблений у межах навчальної теми «Технології психолого-педагогічного супроводу розвитку особистості» та реалізації всеукраїнського проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» за підтримки посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси.

Мета модуля – розкрити питання онлайн-ризиків, з якими стикаються сучасні школярі, розкрити поняття та зміст можливих онлайн-ризиків, ознайомити з можливими негативними наслідками їх впливу на психічне здоров'я учнів, запропонувати алгоритми роботи у вирішенні тих чи

інших випадків негативної онлайн-взаємодії учнів, враховуючи вікові особливості, окреслити напрямки профілактичної роботи.

Завдання модуля:

- систематизувати знання щодо:
- основних видів небезпечної взаємодії дитини в інтернеті;
- алгоритмів взаємодії з дитиною в тих чи інших ситуаціях онлайн-небезпеки;
- нормативно-правового забезпечення організації психолого-педагогічного супроводу дитини, що зазнала негативного впливу, загрози онлайн;
- сформулювати вміння:
- застосовувати набуті знання у процесі проведення профілактичної та просвітницької роботи з учнями та батьками щодо попередження негативного впливу через інтернет;
- розрізняти та кваліфікувати ті чи інші види негативної онлайн-взаємодії школярів;
- організації та реалізації психолого-педагогічного супроводу дитини, що опинилася у складних життєвих обставинах внаслідок негативної взаємодії онлайн;
- розвинути установки щодо:
- відпрацювання алгоритмів реалізації психолого-педагогічного супроводу учнів, які зазнали негативного впливу через онлайн, враховуючи вікові особливості дітей.

Тематичний план навчального модуля, обсяг якого розраховано на 8 годин, передбачає вивчення педаго-

гами теоретичного матеріалу та виконання практичних завдань за темами:

- «Вікові особливості медіаризиків та їх негативні наслідки для дитини». Ця тема розкриває зміст основних форм негативної взаємодії дитини з медіа. Описані можливі негативні наслідки впливу медіа на психічне та психологічне здоров'я дитини в залежності від віку, а також розкриваються відстрочені наслідки цього негативного впливу на подальше життя
- «Ознаки небезпечної взаємодії школярів в інтернеті». Характеризуються ознаки фізичного, психічного, психологічного та соціального станів дитини (у тому числі і небезпечної взаємодії як в онлайні, так і в офлайні), під час яких дитина переживає певний травматичний досвід та потребує допомоги.
- «Принципи роботи працівників психологічної служби з дитиною, що здійснює небезпечну взаємодію онлайн. Алгоритм спілкування з дитиною, що знала онлайн-ризиків».

Зміст модуля відповідає реалізації важливого напрямку — формування інформаційно-цифрової компетентності педагогів. Інформаційно-комунікаційні та цифрові технології надають можливість інтенсифікувати освітній процес, підвищити рівень та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. За допомогою медіа- та інтерактивних засобів вчителям легше використовувати підхід до викладання на основі впровадження інноваційних підходів, включаючи використання “кейсів”, дослідно-пошукової роботи, навчальних ігор. Як

результат, діти набагато краще засвоюють інформацію та формують відповідні навички, перебуваючи в емоційно комфортному середовищі, не втрачають бажання навчатися, генерувати ідеї та творити.

Цифрові технології надають педагогові нові можливості, дозволяючи разом із учнями отримувати задоволення від захопливого процесу спілкування і пізнання. Такі технології також допомагають автоматизувати більшу частину своєї роботи, вивільняючи час на пошук, спілкування, самовдосконалення, індивідуальну роботу з учнями, забезпечують зворотний зв'язок, підвищують ефективність управління навчальним процесом та освітою в цілому

З огляду на вищезазначене, перед сферою освіти регіону виникає завдання розвитку і виховання всебічно розвиненої, освіченої, інноваційної особистості, згідно з Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа”. Цифрова освіта повинна стати одним із пріоритетів розвитку сфери освіти, складовою частиною державної політики зі зміцнення конкурентоспроможності національної економіки та розвитку людського капіталу, одним із основних факторів інноваційної діяльності у сфері освіти, що відповідає запитам економіки та потребам суспільства.

З огляду на це в Донецькій області у межах затвердженої Кабінетом Міністрів України Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027

роки колективом працівників Донецького ОБЛППО розроблено проєкт концепції «Регіональний розвиток цифрової освіти на 2020-2027 роки», основна мета якої — сприяння розвитку цифрової освіти як основи конкурентоспроможності та економічного зростання регіону. Актуальність розвитку цифрової освіти обумовлена й викликами сьогодення: запобігання поширенню коронавірусу COVID-19 та організація можливостей здобуття якісної освіти для дітей із невідконтрольних Українських територій.

Концепцією передбачені формування новітніх компетентностей громадян, підготовка фахівців нової генерації, модернізація цифрової освіти, широкомасштабне її впровадження на всіх складниках та рівнях освіти, встановлення партнерства з роботодавцями та науковими установами для залучення їх до розвитку цифрової освіти.

Серед ключових завдань:

- реалізація у регіоні проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», метою якого є сформувати та розвинути у здобувачів освіти навички медіа- та інформаційної грамотності, критичного мислення, етики спілкування в мережі Інтернет, соціальної толерантності;
- створення освітянських ресурсів і цифрових платформ з підтримкою інтерактивного та мультимедійного контенту;
- розроблення та впровадження ІКТ-орієнтованих засобів навчання (мультимедійні класи,

STEM-центри та лабораторії, класи змішаного навчання);

- організація системотехнічного супроводу дистанційної форми освіти;
- формування цифрових навичок та компетентностей мешканців регіону.

Під час реалізації заходів, які передбачені планом, буде охоплено всі ланки освітніх закладів.

Працівники Донецького ОБЛІППО у межах пілотного проєкту вже здійснюють методичну та консалтингову підтримку всіх категорій педагогічних працівників із питань розвитку цифрових навичок, забезпечують організаційно-методичний супровід освітян щодо створення репозитарію відеоуроків та електронного контенту для використання в освітньому процесі. З концепцією можна ознайомитись за покликанням: <https://drive.google.com/file/d/1GjuBjE7TH3yTHM0Tf-qGD38UJYyLFwkc/view?usp=sharing>

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі:

1. Питання онлайн-безпеки школярів у сучасному інформаційному просторі є важливим напрямком роботи як педагогів, так і працівників психологічної служби, яке повинно вирішуватися шляхом активного проведення просвітницької роботи з батьками та учнями;
2. Педагогічні працівники закладів освіти мають систематично збагачувати власні знання з основ медіаграмотності та профілактики медіаризиків сучасних школярів;

3. Ефективним шляхом підвищення рівня знань педагогічних працівників, зокрема працівників психологічної служби закладів освіти, є обов’язкове включення в курси підвищення кваліфікації змістовних модулів та спецкурсів із питань медіаграмотності та забезпечення безпеки школярів в інтернеті;
4. Перспективами подальшої роботи в цьому напрямку є створення програми спецкурсу для педагогів із питань профілактики медіаризиків у сучасному освітньому просторі.

Список використаних джерел:

1. Більше половини дітей, які користуються інтернетом, нічого не знають про ризики в мережі URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/Anonces/safe_internet_day/about_onlandia.pdf (дата звернення: 27.12.2020).
2. Воробйов А. М., Демчук О.О. Медіазалежність як різновид психічних відхилень. Психологія: реальність і перспективи. Рівне, 2017. Вип. 8. С. 49-54.
3. Мироненко В.Г. Час віртуального життя: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ : Імекс-ЛТД, 2015. 134 с.
4. Найдьонова Л.А. Кібербулінг, або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини. Методичні рекомендації. Київ, 2014. 80 с.

5. Найдьонова Л. А. Вікова періодизація медіаризиків: бачення батьками впливу телебачення на дитину. Наукові студії із соціальної та політичної психології. Київ, 2013. Вип. 32. С. 285-293.
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
7. Рекомендації щодо онлайн-безпеки для педагогічних працівників – довідник. URL: <https://pon.org.ua/novyny/8169-rekomendacyi-schodo-onlayn-bezpeki-dlya-pedagogchnih-pracvnikv-dovdnik.html> (дата звернення: 27.12.2020).
8. Online gaming – The basics. URL: <https://www.internetmatters.org/resources/online-gaming-advice/the-basics/> (дата звернення: 27.12.2020).
9. Online gaming. URL: <https://www.esafety.gov.au/parents/big-issues/gaming> (дата звернення: 27.12.2020).
10. The Digital Competence Framework 2.0. URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcomp/digital-competence-framework> (дата звернення: 27.12.2020).

Annotation: *The article considers the issue of dangerous schoolchildren's interaction on the Internet, describes various types of online risks and their possible negative consequences for the children's health and life. The question of the necessity to provide psychological and pedagogical support to students who have been negatively affected online is revealed. An indicative program of the training module «Online risks and online safety for students» for the psychological service employees of educational institutions is provided.*

Key words: *online safety, online risks, psychological service of an educational institution, schoolchildren, cyberbullying, sexting, sexteering, online grooming, psychological support.*

Матвійчук Оксана Євгенівна

кандидат педагогічних наук, доцент ІПО
Київського університету імені Бориса Грінченка, науковий співробітник
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського

РЕСУРСИ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ З ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ

Анотація: Розглядається важливість інфомедійної грамотності в сьогоденних реаліях інформаційного суспільства. З’ясовується рівень опрацювання порушеної проблематики в науковій літературі. Досліджуються ресурси освітянських бібліотек України з інфомедійної грамотності. Зроблено висновок про недостатність забезпечення освітянських бібліотек ресурсами з питань інфомедійної грамотності.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, ресурси, освітянські бібліотеки

Інфомедійна грамотність — це ключова “грамотність” людини, необхідна для життя в сучасному світі. Поняття “інфомедійна грамотність” відносно нове для української спільноти, потребує певних уточнень і пояснень, більш детального **наукового обґрунтування**.

Про важливість інфомедійної грамотності в сьогоденних реаліях інформаційного суспільства засвідчує

збільшення кількості публікацій щодо цього питання. У найближчі роки варто також очікувати активізації дослідницької уваги до нього як з боку теоретиків, так і практиків. Тому важливо ознайомити та надати доступ до ресурсів із питань інфомедійної грамотності усім зацікавленим особам і насамперед тим, на кого покладено місію формувати та популяризувати це поняття, а саме педагогам та бібліотекарям. Адже найкраще прищеплювати медіаграмотність ще з юного віку через медіа-освітні елементи в навчальному процесі. На часі інтеграція інфомедійної грамотності у навчальну програму шкільних предметів з метою набуття українськими школярами навичок критичного сприйняття інформації та усвідомлення ними цінності високоякісної інформації в контексті шкільної освіти [6].

У літературі та інтернет-ресурсах термін “інфомедійна грамотність” трактується як набір компетентностей, необхідних для активної й усвідомленої участі в житті медійного суспільства [1; 2; 5]. Компетентності з медіаграмотності можна умовно поділити

на чотири групи – розуміння медіа, використання медіа, комунікація за допомогою медіазасобів та вміння досягати власних цілей, використовуючи медіа.

Інфомедійна грамотність, на думку Н. Курмишевої, — це вміння сприймати інформацію на основі критичного мислення і створювати медіа-продукти, враховуючи динамічність подій навколишнього світу та спираючись на аналіз і оцінку медіатекстів відповідно до контексту функціонування медіа, а також до використання кодових і репрезентаційних систем [3]. В основі інфомедійної грамотності, як зазначає Т.Устименко, лежить мотивування людей замислюватися над тим, що вони дивляться, бачать, читають [8].

Інфомедійна грамотність досить тісно пов'язана з педагогікою, психологією, журналістикою оскільки є інтегральною дисципліною.

Завдання статті — проінформувати педагогічну та іншу спільноту про ресурси та послуги освітянських бібліотек України з інфомедійної грамотності.

Медійно-інформаційна грамотність, за концепцією ЮНЕСКО, об'єднує три взаємопов'язані комплекси компетенцій – інформаційну грамотність, медіаграмотність і технологічну/цифрову грамотність [4].

Інформаційна грамотність – вміння знаходити, аналізувати, використовувати інформацію, яке фокусується на процесі споживання людиною інформації та набуття нею стану поінформовано-

сті, означає “здатність користувача визначати і формулювати власні інформаційні потреби, знаходити доступ до інформації, володіти навичками критичної оцінки інформації, використовувати ІКТ для обробки інформації, етично ставитися до інформації”. Найчастіше саме це і є пріоритетним завданням бібліотек, які позиціонують себе як багатофункціональне інформаційно-комунікаційне середовище, де є можливості отримати нові знання та навички оперативного пошуку необхідної інформації.

Інформаційну грамотність варто розуміти як “засіб забезпечення можливості для людей ефективно знаходити, оцінювати, використовувати і створювати інформацію в усіх сферах життя для досягнення особистих, суспільних, професійних і освітніх цілей” [1; 4]. Інформаційна грамотність є узагальнювальним (парасольковим) терміном, який включає в себе такі поняття як цифрова, візуальна грамотність, академічна грамотність, обробка інформації, інформаційні навички, управління даними тощо.

Достатньо близькими до зазначеного поняття є терміни “медіаграмотність”, “медіакомпетентність”, “аудіовізуальна грамотність”.

Медіаграмотність – вміння отримувати доступ до медіа, аналізувати контент, оцінювати медіаповідомлення, а також створювати контент для самовираження та спілкування [1]. По суті, в основі медіаграмотності – модель, яка заохочує людей замислюватися над тим, що вони дивляться,

бачать, читають. Медійна та інформаційна грамотність не з'являються одномоментно — це постійний та динамічний досвід і процес.

Технологічна, або цифрова грамотність передбачає вміння користуватись сучасними інформаційними технологіями та програмним забезпеченням із урахуванням усіх можливостей, що надає інформаційний прогрес [4].

У науковій літературі також щодо інфомедійної грамотності вживають тотожні поняття: медіаінформаційна грамотність (медіаграмотність), інформаційна грамотність, медіаосвіта, критичне мислення. Медіаосвіта – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні, так і новітні медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [2]. Критичне мислення – це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень, формуванні навичок критичного сприйняття інформації [2].

Ключову роль в реалізації інфомедійної грамотності відіграють освітяни (вчителі, викладачі, бібліотечні фахівці). Нерідко, реалізуючи основні завдання інфомедійної грамотності та її поширення, вони відчують брак необхідної літератури. У пригоді можуть стати ресурси освітянських бібліотек – узагальнена назва спеціальних педагогічних бібліотек або структурних підрозділів (бібліотек) освітянських установ та організацій і бібліотек навчальних закладів усіх типів та рівнів акредитації, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, місцевим органам управління освітою та

Академії педагогічних наук України. Вони акумулюють, зберігають та організують доступ до профільної документної інформації учасників науково-дослідної діяльності, навчально-виховного процесу, керівних кадрів, забезпечуючи тим самим інформаційні потреби педагогічної науки та освіти.

Мережа освітянських бібліотек включає Науково-педагогічну бібліотеку м. Миколаєва, Львівську обласну науково-педагогічну бібліотеку, наукову бібліотеку Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України (ЦІППО АПН України); бібліотеки інститутів післядипломної педагогічної освіти, бібліотеки науково-дослідних установ АПН України, бібліотеки закладів вищої освіти I-IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів; бібліотеки закладів освіти I-II рівнів акредитації (педагогічних коледжів, інженерно-педагогічних та професійно-технічних училищ); закладів загальної середньої освіти, позашкільних закладів освіти чисельністю майже 15000 книгозбірень. Провідною серед них є Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського (ДНПБ України) – координаційний, науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України [7].

Місія мережі освітянських бібліотек — формування галузевого сегменту національного інформаційного простору й сприяння побудові суспільства знань, візія — стати національним галузевим центром наукових досліджень генерування та поширення нових знань, історичних надбань

у галузі освіти, педагогіки та психології, інформаційно-бібліотечної сфери [7, с.3].

Серед головних напрямів діяльності мережі освітянських бібліотек

МОН України та АПН України варто виокремити такі: формування (на основі вітчизняних і зарубіжних першоджерел) галузевого інформаційного ресурсу освітянської галузі, в тому числі з інфомедійної грамотності; створення єдиного доступного для всієї освітянської спільноти ресурсу, у тому числі з інфомедійної грамотності.

Проаналізувавши каталоги провідних освітянських бібліотек, можна дійти висновку, що темі інфомедійна грамотність присвячено ряд публікацій у вітчизняній та зарубіжній літературі. Це матеріали дослідників: Д. Попова, О. Косачової, Г.Онкович, Т. Яворської, М.Осюхіної, В. Пономарчук, Н.Аникіної, С. Кривець, А. Кемерон, Н.Гендіної, Т.Іванової, О.Мерзлякової, Т.Деменікової, Ю.Горун, Ю. Горбаня, А. Давидової, О.Кучерук, В. Здановської, О. Бондаренко, С. Іванова, І. Ґудзик, Г. Сергійчук, Л. Ткаченко, І. Горохової, А.Києнко-Романюк та інших. Як правило, це дисертаційні дослідження, публікації в наукових збірниках та періодичних виданнях, які частково розкривають досліджувану нами тему.

У базі даних ДНПБ України імені В.О.Сухомлинського за ключовим словом “інфомедійна грамотність” у зведеній базі даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології; зведеній базі даних наукових збірників; зведеній базі бібліогра-

фічних видань освітянських бібліотек; зведеній базі з бібліотечної справи, базі рідкісних видань можна знайти більше 1000 публікацій. Представлено матеріали за даною тематикою в електронній бібліотеці. Невеликою є колекція матеріалів на цю тему у шкільних базах даних. Вважаємо за доцільне висловити побажання усім видавництвам, які випускають літературу з інфомедійної грамотності, надсилати їх до шкільних бібліотек або хоча б інформувати про їх вихід. Тематика публікацій, представлених в освітянських бібліотеках стосується інформаційної грамотності, інформаційної культури, медіаграмотності, зокрема формування загальнолюдських цінностей у старшокласників засобами масової інформації в сучасних умовах; основних тенденцій становлення бібліотечної журналістики в Україні; формування медіа- та інформаційної культури: зарубіжного досвіду публічних бібліотек; медіаосвіти та медіаграмотності [статті та матеріали]; медіаосвіти, медіа- та інформаційної грамотності як складових сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду); впровадження медіаосвіти в Україні; медіадидактики вищої школи: український досвід; медіаосвіти та медіаграмотності як актуальних тенденцій виховання сучасної молоді; практичної медіаосвіти: авторських уроків; інформаційної культури як необхідного компоненту ефективного менеджменту; теоретичного обґрунтування критеріїв та ознак сформованості інформаційно-пошукової компе-

тентності майбутніх учителів; формування інформаційної культури педагогічних працівників професійних закладів освіти; професійно орієнтованої медіаосвіти у вищій школі; інформаційної грамотності вчителя в контексті протидії пропаганді; бібліотечно-інформаційної грамотності – складової інформаційної культури студента; від медіаграмотності до медіакультури: стратегії, проблеми, перспективи; інформаційної грамотності як важливої ознаки компетентності учнів; інформаційної грамотності: профілактики деструктивного впливу мас-медіа; інформаційної грамотності як фактору підвищення якості сучасної освіти; міжнародної співпраці у розвитку медіа- та інформаційної грамотності й інтеркультурного діалогу; бібліотеки у грі: навчання інформаційної грамотності та запобігання плагіату; заяви IFLA про фейкові новини; інформаційної грамотності суб’єктів освітніх систем як актуального напрямку їх діяльності; формування навичок та вмінь з інформаційної грамотності у користувачів Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти; медіа- та інформаційної грамотності: інформаційно-бібліографічного огляду; проблеми інформаційної грамотності вчителя; медійної й інформаційної грамотності як сукупності базових технологій у системі безперервної освіти; формування критичного мислення у майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки; формування критичного мислення дев’ятикласників у процесі навчання історії; розвитку критичного мислення студентської молоді як загально-педагогічної проблема тощо.

Тематика даних публікацій засвідчує інтегральний характер терміну “інфомедійна грамотність”. Досить мало у цих публікаціях матеріалів практичного характеру, але саме такі матеріали є важливими як для викладачів, так і для вчителів. З метою популяризації ресурсу з питань інфомедійної грамотності на сайті ДНПБ України імені В. О.Сухомлинського створено рубрику “Інформаційна та медіаграмотність”, у якій представлено бібліографічні списки, методичні рекомендації, статті з даної тематики. Вже три роки на базі бібліотеки працює спільний з викладачами ІПО КУ імені Бориса Грінченка педагогічний та бібліотекознавчий лекторії “Медіаграмотність: сучасні виміри”, який прослухали понад пів тисячі освітян та бібліотекарів, слухачі курсів підвищення кваліфікації м. Києва. Під час цих заходів популяризуються не лише ресурси освітянських бібліотек, але й матеріали сайтів, блогів, інтернет-платформ, які висвітлюють дані питання. Спостерігається значна зацікавленість у користувачів виданнями Академії української преси (АУП), Програмами IREX в Україні, які розширюють доступ до якісної освіти, зокрема і проектом “Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність”, який реалізовує Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії у партнерстві з Міністерством освіти і науки України й Академією української преси. Освітян та бібліотечних працівників цікавлять матеріали сайтів Media SapienS (Детектор медіа), зокрема популяризація медіаграмотності в ігровій формі; портал “Медіаосвіта і медіаграмотність”; онлайн-курси Prometheus “Меді-

грамотність: практичні навички”, “Медіаграмотність для освітян”; матеріали сайту EdEra; клубу українських ілюстраторів Pictoric та інші.

Під час проведення лекторіїв у читальній залі бібліотеки експонуються книжкові виставки з даної тематики: “Знання – настільки цінна річ, що їх не варто добувати з будь-якого джерела, а лише з перевіреного та достовірного”; “Людина боїться тільки того, чого не знає; знання перемагають усі страхи”.

Книжкові виставки на тему інфомедійної грамотності готують інші освітянські бібліотеки, так, зокрема у науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка підготовлено виставку “Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність”.

Значно активізується робота освітянських бібліотек щодо інфомедійної грамотності під час проведення Всесвітнього тижня медійної та інформаційної грамотності. Зазвичай на сайтах та блогах бібліотек після проведення Тижня з’являється інформація про заходи, фоторепортажі, наприклад, що у Тернопільській ЗОШ№ 26 ім. Д.Заплітного відбувся тренінг (локація) “Інфомедійна грамотність” для вчителів історії, української мови і літератури, образотворчого мистецтва. Метою заходу було ознайомлення вчителів міста з курсом “Основи медійної грамотності”, який впроваджується у школі в рамках проекту “Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність”.

Зростання популярності занять із інформаційної грамотності посилює загальні сподівання на те, що прийдешні покоління дослідників і споживачів медіаконтенту будуть оснащені усім необхідним для орієнтування в інформаційному середовищі ХХІ століття. Для цього необхідно більш повно комплектувати ресурси з інфомедійної грамотності у фондах освітянських бібліотек, а також розкривати їх зміст для користувачів, використовуючи в тому числі і формат онлайн.

Висновки. Таким чином, варто констатувати, що інфомедійна грамотність – невід’ємна складова будь-якого освітнього процесу. Дана дефініція потребує більш точного узагальнення та осмислення. Дослідження інфомедійної грамотності важливо представляти на ресурсах освітянських бібліотек, оскільки їх кількість допоможе більш повно охопити інформаційні запити користувачів. Проте, на жаль, у фондах освітянських бібліотек тема інфомедійної грамотності представлена недостатньо повно. Подальших досліджень потребують питання співпраці громадських організацій, благодійних фондів, продюсерів медіаконтенту з освітянськими бібліотеками. Налагодження партнерської взаємодії з мережею освітянських бібліотек сприятиме переосмисленню функцій бібліотечних установ в інформаційно-освітньому просторі, формуванню нового формату їх взаємодії в забезпеченні комфортних умов для формування медіа- та інформаційної грамотності тих, хто вчиться, і тих, хто навчає. Потребують сучасні освітянські бібліо-

теки і матеріалів з досвіду роботи закладів освіти, методичних рекомендацій щодо впровадження інфомедійної грамотності в освітній процес.

Список використаних джерел

1. Бути медіаграмотним: десять необхідних компетентностей // <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/18961/2017-05-24-buty-mediagramotnym-desyat-neobkhidnykh-kompetentnostey/>
2. Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту». – Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. – 494 с.
3. Курмишева Н. Інфо-медійна грамотність у педагогічній суб’єкт-суб’єктній взаємодії // <https://medialiteracy.org.ua/infomedijna-gramotnist-u-pedagogichnij-sub-yekt-sub-yektnij-vzayemodiyi/>
4. Медійна та інформаційна грамотність кожного і для всіх// <https://pon.org.ua/novyny/8281-medyna-ta-nformacyna-gramotnst-kozhnogo-dlya-vsh.html>
5. Media and information literacy: policy and strategy guidelines / [A. Grizzle, P. Moore, M. Dezuanni et al.]. – Paris: UNESCO, 2013. – 196 p.
6. Навчальні матеріали Інфо-медійна грамотність на уроках мистецтва для учнів 9 класу // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi-pidruchniki-ta-navchalno-metodichni-posibniki-rekomendovani-mon/info-medijna-gramotnist-na-urokah-mistectva>
7. Стратегія розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на 2017–2026 роки / [авт. Л. Д. Березівська, Д.О. Закатнов, Л. І. Страйгородська та ін.]; за наук. ред. Л.Д. Березівської; ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського. – Київ, 2020. – 28 с.
8. Устименко Т.А. Розвиток інфомедійної грамотності як ефективна стратегія післядипломної педагогічної освіти // Менеджмент розвитку сучасного закладу освіти в умовах інформаційного освітнього простору / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Полтава, 29 травня 2020 року : за заг. ред. С.В. Корольук. Полтава : ПОІППО, 2020. – С. 312– 320

Annotation: *The importance of infomedia literacy in today’s realities of the information society is considered. The level of elaboration of the raised problems in the scientific literature is clarified. The resources of educational libraries of Ukraine on infomedia literacy are investigated. The conclusion on insufficiency of providing educational libraries with resources on issues of infomedia literacy is made.*

Keywords: *infomedia literacy, resources, educational libraries*

Мельник Лариса Миколаївна

магістр психології, ст. викладачка

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
кафедра методики викладання соціо-гуманітарних дисциплін

МЕДІАКУЛЬТУРА: ВНУТРІШНІ І ЗОВНІШНІ ОБУМОВЛЕНOSTІ НОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЯК КОМПОНЕНТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ТА БЕЗПЕКИ

(Тезисы: Медиакультура: внутренние и внешние обусловленности новой грамотности как компонента культурного развития и безопасности — Л.М Мельник; Abstracts: Media culture: internal and external conditions of the new literacy as a component of cultural development and security — L.M. Melnyk)

Анотація: розглядається важливість медіаграмотності і критичного мислення в контексті зміни парадигми в розумінні «нова грамотність» у сьогоденних реаліях інформаційного суспільства та епохи цифрової трансформації. Окреслюються внутрішні та зовнішні обумовленості щодо викликів та модерного підходу в осмисленні грамотності як компоненти культурного розвитку та безпеки, що сприяє інтегрованості в світові освітні процеси та синхронізації з їх динамічними процесами.

Аналізуються і осмислюються основні тенденції, компоненти і характеристики грамотності в контексті критичного мислення, «нової грамотності», що сприяє культурному еволюційному розвитку.

Актуалізується обов'язковість компоненти критичного мислення в структурі сучасної медіаосвітньої моделі, що сприяє реконструкції стереотипів, «колонізованого та постколонізованого світогляду», осмислення «тоталітарних моделей», зміна культурних наративів та обрисів, що сприяють динаміці та трансформаційності української освіти XXI сторіччя і виступають інструментом у реалізації прав і свобод людини, і є механізмами розбудови демократії.

Зроблено висновок про те, що вміння критично мислити та осмислювати, усвідомлення та актуалізація потреби в опануванні навички «нової грамотності», складовою якої є критичне мислен-

ня, і виступає культурною цінністю в забезпеченні суспільної культурної еволюції.

Ключові слова: медіаграмотність, медіаосвіта, медіакультура, критичне мислення, осмислення, «нова грамотність», інформаційне суспільство, аналіз інформації, цифрова трансформація.

Сьогодення насичене динамічними явищами, процесами, інформаційними потоками, що організовує інформаційно-культурні субмоделі, одні з яких підтримують трансформаційні процеси, а інші їх заперечують, нейтралізують, обнуляють. Футурологи «конструюють», гіпотетично описують майбутні перспективи, прогнозуючи активності людства, окремих спільнот, груп за різними характеристиками. Освіта, працевлаштування, взаємопотоки людського капіталу в контексті розвитку штучного інтелекту та інших технологічних змін привносять в нашу свідомість нову картину людського Буття, що буде по-різному обумовлювати, впливати, визначати майбутні наративи Людства, виокремлюючи культуру спільноти, людини та інтегруючи ці культури в певну спільну історію.

Актуалізація: в тезах ми намагаємось повернути увагу до переходу, взаємопроникнення та конфліктів між внутрішніми історичними особливостями — обумовленостей реагування культур не лише на внутрішні проблеми, а й актуалізації важливості зовнішніх факторів. Серед зовнішніх факторів можна назвати ситуацію, коли країни технологічних революційних проривів 4G,

5G, 6G у своєму зростанні, підвищенні ефективності та активностей сприятимуть динаміці інших культур. А ті, що за певних обставин (світові війни, геноцидальність, імперсько-ресурсні ідеологеми) утримували і надалі утримують інших, у пріоритеті залишають внутрішні фактори, окреслюючи ресурси для розвитку інших. Ці фактори й надалі виступають стримуванням, що відображається у стереотипних підходах на усіх рівнях суспільного та державного функціонування. Проблема поневолення культури суспільства виступає актуальною в минулому, коли не створювали умови ціннісного ставлення до людини, суспільства, а критичне мислення переслідувалося, поведінка тих, хто не вихваляв і не сповідував ідеологію колоніального комуналізму, каралася. Тому саме в наш час постає надактуальним завданням через освітній процес у молодого покоління формувати критичне мислення як одну з основних свобод та прав людини, а в педагогів формувати потреби в критичному осмисленні моделі освіти, яка забезпечить захист і підтримку прав дитини, прав людини, яка модернізує суспільство. Що нагадує «кволе дитя», що чудом рятувалось від Голодомору, Голокосту, вимирання від геноцидальних ідеологій і все ж таки віднайшло в собі сили, щоб поладнати з колективним та індивідуальним обумовленим підсвідомим, що було дезорієнтованим та маловітамінізованим до прав і свобод людини цілої української культури.

Час «зміщення фокусу» потребує переосмислення, що веде за собою усвідомлення створення «культурно-нейронної сітки Світу», яка не розділена на континенти в

«історії супротиву», «історії революції», історії потоків», «історії політичних моделей», а спрямована на усвідомлення, а отже, і дію на Вбереження Єдиної Екосистеми Планети, в якій Людина-Людство виступатиме єдиною «Інформаційною Екосистемою Людства», що здатна до синергії, а не «змагань у знищенні».

Необхідний перезапуск активної моделі світу. Цей «перезапуск» здійснюють ті, хто блиц-кригом розширює нові горизонти людини, людства, а відтак обумовлює «нову грамотність», активності, завдяки яким інформаційні потоки, їх супровід та дії вважаються потужним ресурсом для переходу Людства в нову реальність. Ці активності не накопичуються тисячоліттями, а як ракета, що запущена в Космос, миттєво пронизує усі сфери життєдіяльності, чим демонструє людині потребу в розширенні свідомості, новому підході до розуміння грамотності, завдяки чому «колективний розум» та «штучний інтелект» починають жити інтегровано і відповідально.

Саме виклики ковіду як явища миттєво об'єднали увагу всього світу навколо усвідомлення нової реальності, практика якої демонструє силу впливу дезінформації, необхідність мобілізації і концентрацію на часі як на категорії відносності і сталості, безпеки і небезпеки.

Вмить перед людством постали такі запитання, завдання і проблеми:

- що роботизувати, а що довірити людському капіталу;

- як сьогодні можна максимально використувати мультитаскер і мультипотенціал. Саме в мультипотенціалів розвиваються три суперздібності, завдяки яким вони об'єднують декілька сфер і створюють на їх перетині інновації. Швидко навчаючись, вони переносять знання в нову сферу; маючи розвинену адаптивність, вони швидко налаштовуються на нові ролі та швидко реагують на нові обставини. Портал Fast Company назвав адаптивність найкориснішою навичкою, яку необхідно розвивати в XXI столітті. Саме медіанавчання через практикуми актуалізує розвиток таких здібностей;
- обіцянка, яку можна дати людині — це не гарантія безпеки і стабільності, а ясність напрямку завдяки критичному мисленню та осмисленню подій, що мобілізує ресурси, а не девальвує їх;
- перехід від адміністративного лідерства до кооперування, що взаємопов'язує локальне і глобальне, внутрішні та зовнішні факторальні обумовленості, в яких актуалізується метафоричність світогляду «мисли глобально – дій локально універсально»;
- культура стає новим «клеєм», який минуле, де ми орієнтувалися на структуру, переводить у знаково-символічне майбутнє через культуру розвитку інтелектуально-креативного відповідального класу, де освіта через цифрову трансформація може миттю створюва-

ти онлайн-платформи, які розширюють доступ та уможливають підвищення рівня знань, культури та обумовлюють потреби в навичках «нової грамотності»;

- управління інтегрованістю, трансформаціями, які сприяють створенню колективного продукту та відповідальності (приклад – створення онлайн-уроків, в які раптом включилося все суспільство, критично осмислюючи знання, інформацію, що сприяє або стримує розвиток критично мислячої нації);
- визначення оптимальної комбінації в комунікаціях між культурами, технологією і людиною, спільнотами, людством;
- досвід людини, працівника, співробітника, лідера обумовлює партисипативність громади, яка активно включається в зміни, що зорієнтовані на цінності і сенси.

Актуалізується відповідальність освітнього простору в розвитку культури особистості, культури спільноти та її прогресу. Перехід в розумінні магістрального прогресивного шляху, що пов’язаний із крахом тоталітарних моделей держав і цивілізаційними зіткненнями між освіченими та малоосвіченими, ідентифікованими за характеристиками, які їх орієнтують в самовизначенні. Безперервна еволюційна культурна активність породжує нові практики у взаємодії індивідуального та колективного, що приводить до осмислення взаємодії зі штучним інтелектом, нового сприйняття цифрових трансформацій, які пов’язані з виробленням нової якості інформаційно-комунікативних та медіапродукту, в

яких необхідно розуміти цілі, обумовленості, застосування та впливи.

Отже, розглядаючи «колективний розум» як здатність знаходити більш ефективні рішення, ніж індивідуальне рішення в певній групі (уроки CORONAVID-19), як зовнішні обумовленості макрокультурних взаємодій у застосуванні соціобіології, соціокультури, політології та у контексті додатків, призначених для групового рецензування явища збереження життя людей різних країн, доходимо до висновку, що саме колективний інтелект завдяки культурній взаємодії та консенсусу має здатність вирішувати світові проблеми боротьби з «колективним розумом, бактеріями і тваринами» та ідеологіями, що ще несуть у собі агресивність.

Ведучи мову про медійну грамотність і медіаосвіту для розуміння картини світу, ми говоримо про актуальність культури, яка несе в собі безпеку та обачність як властивість взаємодії між:

- 1) явищем— інформацією — знаннями — активністю – діями;
- 2) програмним і апаратним забезпеченням і технологіями ;
- 3) західними цивілізаціями, які несуть модерні ідеї, обумовлюють еволюції та рухи в культурах, локально і глобально рефлексуючи, постійно виробляючи підходи — «інформацію», необхідну в даний конкретний момент для прийняття конструктивних ліберально-демократичних рішень.

У більш вузькому сенсі «властивість», що виникає в результаті взаємодії між людьми і методами обробки інформації і

називається «симбіотичним інтелектом» (за Норманом Лі Джонсоном в роботі Є.О.Прилуцького «Світовий колективний розум»(14,ст.132)), має не допускати до повернення тоталітократії.

Згідно з дослідженнями, що ми проводили під час обумовленого карантинними обставинами онлайн-навчання серед педагогів Хмельницької області (1083 педагоги), підтвердили дослідження, які проводили Леві та Дерик де Керкхов щодо колективного інтелекту (8). Колективний інтелект вони порівняли з властивостями мережових інформаційних та комунікаційних технологій, що приводять до розширення загального доступу до платформ соціокультурного знання, створюють постійно діюче освітнє середовище, в якому комунікують різні групи з різними спрямуваннями інтересів та спеціалізації педагогів. У такому випадку медіаосвіта виступає інструментом та засобом «нової грамотності», що сприяє набуттю нових якостей та характеристик культурної особистості та обумовлює підвищення їхнього рівня інтелекту та соціальної активності.

Зовнішній фактор «колективного інтелекту» здійснює синхронізацію ресурсів до зміщення та спричинення точки відліку і фокусування на знаннях, які обумовлюють критичне ставлення до влади над індивідуальним і колективним, взаємопов'язує локальне з глобальними змінами, де глобальні виклики обумовлюють динаміку локальних змін. За Реймондом та Херцом, «інтелект»(10) стає відкритим до змін, що приносить не лише користь

групам, що сепарувалися в спільноті через «іншу якість культури» (педагоги не уособлюють себе активною частиною спільноти та громадянського руху).

Медіаосвіта приводить до активних осмислень завдяки критичному ставленню до інформації, процесів, що висвітлюють МЕДІА, і як наслідок, перевершують прогнози (старші покоління мають стереотипи, яких не змінити), привнесені пропріетарними програмами в рамках проєкту «Вивчай та розрізняй медіа». Саме за цим ми спостерігаємо (під час карантину доступ до відкритих наукових та освітніх драматургій – онлайн-тренінги, семінари, конференції, зустрічі, симпозіуми) і перебуваємо в процесі присутності і доступі до освітніх платформ не лише своєї країни, а й стаємо самостійними актуальними учасниками світових освітніх взаємодій.

Водночас Генрі Дженкінс (10) розглядає колективний розум як альтернативне «джерело влади», що пов'язане з культурною конвергенцією. Саме освіта, вважає Генрі Дженкінс, сприяє навчанню спільнот брати участь в подібних процесах творення культури знань, що поєднує формальну і неформальну активність в інтересі до навчання. Сьогодні небезпідставно звучить критика організації моделі освіти, яка ще в залишку спрямована на «автономних вирішувачів завдань, проблем, замкнених на учневі». Виникає конфлікт між засобами та потребами внутрішніх та зовнішніх обумовленостей, що приводять до динаміки та ре-

конструкції у взаємодії як індивідуального та колективного розуму, так і взаємодії, що доповнюється продуктом цивілізації – штучним інтелектом.

П'єр Леві та Генріх Дженкінс поділяють думку, що колективний розум виступає домінантою в процесах демократизації суспільства, оскільки він безпосередньо пов'язаний із культурою, медіакультурним процесом, заснованим на знанні, доступу до інформації та підтримки її критичного осмислення для соціальної партиципації щодо еволюційних змін. Таким чином, ми стаємо учасниками кращого розуміння суспільства і творення його екоякостей, а не лише імітацій та інтерпретацій. Письменники, які мали вплив на ідею колективного інтелекту: Дуглас Гофстедтер, Пітер Расел, Том Атлі, П'єр Леві, Говард Блум, Франсіс Хейліген, Дуглас Енгельбарт, Кліф Джослін – виступаючи футурологами майбутнього, окреслювали виклики, з якими ми стикаємося в сьогоденні. Історичні монополії на право говорити і діяти, зарезервовані для певних Акторів в історичних викликах сьогодення, ставляться під сумнів частково тому, що проблеми, що постають перед сучасними суспільствами, не можуть бути вирішені лише певною групою або з вузької науково-технологічної точки зору, де «нова грамотність» та культура дипломатії може обумовити створення нових світових і міжнародних інституційних систем (те, що було створено після Другої Світової війни, має еволюціонувати в нові моделі).

«Нова грамотність» у загальному сенсі означає нові якості грамотності, які стають доступними завдяки розвитку цифрової цивілізації. Сам по собі термін «нова грамотність» відносно недавно з'явився в сфері вивчен-

ня грамотності (його перше задокументоване згадування в науковій статті з'являється 1993 року у тексті Девіда Бакінгема (20)). Визначення терміна залишається відкритим, оскільки трактується різними групами вчених по-різному.

Наприклад, одна група вчених стверджує, що сьогодні грамотність залежить від зовнішніх чинників, і представляють її як безперервно і швидко мінливу паралельно з удосконаленням технологій і появою нових соціальних практик грамотністю. Вчені націлені на розвиток єдиної і всеохоплюючої теорії, яка допомогла б пояснити «нову грамотність». Ця спрямованість на «нову грамотність» значною мірою психолінгвістична за своєю природою. Інші групи вчених сповідують більш соціокультурну концепцію, що визначає грамотність як соціальну практику, що підкреслює роль грамотності через спектр соціально обумовлених і цілеспрямованих шляхів самопізнання, самоідентифікації і саморозвитку.

Наукові уявлення про «нову грамотність» супроводжує цілий ряд термінів, які використовуються щодо неї різними дослідниками, включаючи грамотність 21 століття, інтернет-грамотність, цифрову грамотність, нову медіаграмотність та медіакомпетентність, компетенції в сфері інформаційних і комунікаційних технологій і комп'ютерну грамотність. У книзі «Керівництво щодо дослідження нової грамотності» Койро, Нобель, Ленкшір і Леу відзначають, що всі ці терміни «використовуються, щоб визначити як феномени, так і складові модерної грамотності — «нової грамотності»». Сфера «нової грамотності» характеризується двома теоретично окремими

підходами, які мають деякі точки дотику. Перший підхід є результатом обробки когнітивних і лінгвістичних теорій, таких як когнітивна психологія, психолінгвістика, теорія схем, метакогнітивні процеси, конструктивізм і інші схожі теорії. Цей напрямок передбачає певний фокус дослідження когнітивних і соціальних процесів, що пов'язані зі сприйняттям цифрового і онлайн-тексту. Сучасні дослідження в галузі «нової грамотності» виокремлюють чотири визначальні характеристики «нової грамотності», керуючись здебільшого психолінгвістичною концепцією:

по-перше, нові технології (наприклад, Інтернет) кидають виклик, який раніше не мав еквівалента виклику компетентності обивателів, що вимагає нових навичок і стратегій для ефективного використання системи;

по-друге, «нова грамотність» — це критичний компонент повної участі — цивілізаційного, економічного, культурного і особистого у все більш масштабному суспільстві;

по — третє, складова цього підходу — в ідеї, що «нова грамотність» залежить від контекстуальних чинників, що взаємопов'язують локальні та глобальні процеси, які обумовлюються розвитком нових технологій і відмиранням старих підходів.

Маючи на увазі цю обставину, що важливим у викладанні постає не лише формальне читання і грамотність, а швидше навчання постійному оволодінню нових навичок, необхідність у яких

зростає відповідно до еволюційних змін. Врешті, «нова грамотність» «складна, комплексна і багатоаспектна», у зв'язку з чим необхідні різні погляди і думки для її всебічного вивчення. (3) Цей напрямок також розрізняє теорії «Нової Грамотності» і «нової грамотності». Теорії, написані малими буквами, більше здатні наздоганяти зміни природи грамотності через зовнішні чинники, оскільки їх положення ближче до специфічних типів змін, що відбуваються і цікавлять тих, хто вивчає їх з певною часткою евристики. Ці ж теорії дозволяють розширити число призм, через які досліджується дана галузь, технології і контексти. Відповідно до цієї позиції стверджується, що кожен учений, що займається проблематикою «нової грамотності», прокладає важливий шлях проникнення в сутність досліджуваного явища, дієвий для всіх інших, навіть якщо у них інша призма бачення, технологія або контекст; і що це вимагає іншого рівня теоретизування.

Теорія «Нової Грамотності» (з великої літери) заявлена як більш широкий, більш змістовний концепт і включає загальні відкриття різних менших теорій, тобто теорій, написаних із малої літери. Теорія «Нової Грамотності» отримує користь від робіт щодо «нової грамотності» меншого порядку, виокремлюючи з них найбільш загальні і послідовні моделі. Такий підхід дозволяє кожному повністю дослідити їх унікальний ракурс бачення «нової грамотності», а також стежити за тим, щоб вчені зберігали чіткий фокус на різні аспек-

ти швидкозмінливого фону грамотності. Водночас кожен виграє від того, що розширює своє розуміння теорій «нової грамотності» (малі літери). Саме тому що вчені допускають можливість зміни самої моделі, визначення терміна «нова грамотність» залишається відкритим для змін у силу появи нових даних, дисциплін, перспектив і дослідницьких традицій. Ба більше, виділяються сфери, в яких отримані альтернативні укладення, і це значить, що потрібно проводити додаткові дослідження з більш широким спектром підходів (структурних, змістовних, функціональних).

Таким чином, з’являються загальні моделі, зокрема медіаосвіта, медіакультура, які включаються в більш широку узагальнену теорію «Нової грамотності». Прихильники напряду вважають, що цей процес допомагає визначати послідовні елементи, які завжди будуть складовими компетентності у вимірах ХХІ сторіччя через мережу Інтернет і водночас дозволяє теорії «Нової Грамотності» поділитися з меншими теоріями (тобто теоріями «нової грамотності», малі літери) моделями, які найчастіше у них збігаються.

Другий підхід до вивчення «нової грамотності» орієнтований на соціальну практику. На думку Коліа Ленкшіра і Майкла Нобеля, згідно з ідеями «соціальної практики» «нова грамотність» може належати до «нового соціально визначеного шляху створення, введення в обіг та узгодження осмисленого контенту за допомогою закодованого тексту всередині контексту за участі в дискурсі». (9) Саме тому «нова грамотність» обумовлюється наявністю двох головних рис сучасних реалій щодо змісту грамотності:

- по-перше, це використання цифрових технологій в якості засобу створення, розміщення, доступу та користування осмисленим контентом. «Нова грамотність» зазвичай передбачає використання екрану, відповідних елементів зображення і цифрового коду (який перетворює текст на малюнок, звук, традиційний текст і в принципі будь-яку комбінацію з вище перерахованих всередині певного процесу) частіше, ніж матеріальний малюнок.
- по-друге, це надзвичайно спільна, організована і загальна природа «нової грамотності», якості якої Генрі Дженкінс (3) називає залученістю в культуру спільних ЗМІ, що визначається і пов’язується як диференційний етос. Багато вчених характер вважають проблемою етики, висловлюються сумніви у можливості вивчення його як самостійного явища. Характер у диференціально-психологічному контексті розуміють як основну змістову характеристику індивідуальності, що детермінується впливами соціокультурного середовища і формується на психічній основі темпераменту. Ще з часів Теофраста характер називали «етос». Вважалось, що характер розкриває і обмежує міру особистої відповідальності людини, визначає вчинки, якими вона може керувати (на відміну від темпераментальних проявів, змінити які неможливо), тобто концентрує те, що вона може контролювати, змінювати і розвивати. Саме в контексті медіаосвіти і закладається один із критеріїв, що обумовлює критичне ставлення особистості до інформації та тих спряму-

вань в соціумі, що орієнтовані на еволюцію культури особистісної чи колективної. Тому характер, як індивідуальний, так і колективний (ментальний), на відміну від темпераменту, може підлягати етичному оцінюванню і відповідно й розвитку.

Загальновизнані приклади «нової грамотності» та механізми впровадження охоплюють такі діяльності, як обмін миттєвими повідомленнями, ведення блогу, обслуговування веб-сайту, активність у соціальних мережах, створення і розміщення музичних відео, підписка на інтернет-, радіо- і відеопрограми, редагування фотографій і їх розміщення в інтернеті, користування електронною поштою, здійснення покупок онлайн, ведення цифрових щоденників, участь в обговореннях на форумах, листування в чатах, проведення і зіставлення запитів у пошукових системах, читання, написання та коментування фанфіків, обробка та критична оцінка онлайн-інформації. Вони створюють нову реальність. Слово кожного, як внутрішній фактор, досліджує сучасні форми участі та взаємодії, які дають голос тим, хто до цього часу був виключений із дебатів, питань, що їх стосувались, оскільки їх знання та досвід, набутий за час свого існування, раніше був знецінений і вважався недієвим і таким, що не відповідав критеріям визнаної компетентності. Таким чином, це позбавляло їх права говорити. А претендувати на голос могли представники влади і власники медіа.

Медіапростір еволюціонував разом із розвитком технологій та цифрових трансформацій.

Зокрема і суспільна Платформа Медіаосвіти стає ось тим колективним інтелектом, який є проявом набуття навичок критичного сприйняття, осмислення і, як наслідок, конструктивних змін, що так необхідні для українського суспільства, яке всією своєю історією виборює Право на суб'єктність, тобто цінність у Світовій історії, а отже — культурі Права Бути.

Крім того, спосіб взаємодії того, що ми зараз кваліфікуємо як участь освітньої громадськості, стосується і двостороннього спілкування між експертами, вченими, педагогами, які ухвалюють рішення та громадою, освітньою спільнотою, громадянами, на відміну від односторонньої наукової комунікації, медійної комунікації, яка до цього часу домінувала у відносинах між різними спільнотами.

Залучення експертів із різних сфер, фахівців та освітньої спільноти обумовлюють процеси спільного напрацювання компетентностей, що сприяють модерним підходам в ухваленні рішень щодо питань, які впливають на освітні процеси, культурне зростання в громаді (наприклад, просвіта щодо екологічних ризиків, медіаосвіта, що застерігає від ризиків медіаманіпуляцій, дипфейків). Об'єднання навколо цих питань дійових осіб із різноманітними навичками та інтересами, взаємодія одне з одним, приносять досягнення консенсусу та підвищують культуру не лише в ух-

валенні рішень, а й обумовляють культурні зміни та зростання активностей у громаді.

Рух участі громадськості, зокрема освітньої в цілому, є багатограним. Він варіюється від простого виступу на педагогічній раді, місцевих зборах громадськості, яка стає активною щодо освітньо — культурного рівня своєї спільноти, так і в процесі спільного виробництва знань, спільних досліджень медійного продукту, який висвітлює подію, «вимірює» її цінність для культурного зростання. Насправді йдеться про окремі способи участі, залучені для досягнення цілепокладань в еволюційному розвитку культурності громади. Не існує визначення, яке б задовільно охоплювало всі можливі регламенти участі, однак ми можемо сказати, що рух «створення інформаційного приводу» об’єднує соціальних суб’єктів, членів різних громад, які мають спільні цінності, інтереси, пов’язані з вирішенням проблем через консенсус, а не коли меншість вирішує за більшість.

Відбувається зміна парадигми між «моделлю дефіциту: одностороння комунікація» та «моделлю дефіциту об’єктивної, правдивої інформації», що стає домінуючою парадигмою розуміння ставлення професійної освітньої громадськості до медіа. Ми можемо сприймати це як «ідейність на роботі», оскільки вона з’явилася як доказ і ніколи не ставилася під сумнів. Сьогодні медіа в «колективному розумі» (інтелекті) через комунікативні практики розвиває інше світосприйняття, світогляд і осмислення, що не є методом світоглядного рабства, а є інструментом його подолання. Аналізуючи історію становлення української державності, ми постійно перебуваємо в багатофакторному культурному внутріш-

ньо- зовнішньому дефіциті. Шанс, що виборюється в ХХІ столітті, – це виклик подолати дефіцитарну історію українства в контексті виборювання демократії, суверенності, незалежності.

Отже, коли ми говоримо про культурний розвиток та безпековість. ми маємо на увазі нові обриси в розумінні якостей як індивідуальної активності, так і колективної осмисленості, що змінює, реконструює модель дефіциту, яка базується на двох припущеннях:

- 1) широкий публіці в цілому бракувало наукової культури, отже, ідея дефіциту є результатом. Саме тут постає питання: «Чому ми розглядаємо освіту як «сферу надання послуг, а не — «пріоритет розвитку культури?»
- 2) масштаб роботи вчених: зрозуміти їх бачення світу чи поділитися ним. Широка громадськість не могла оцінити об’єктивну цінність наук, а також, очевидно, обговорювати порушені ними проблеми. З цієї причини передбачалося, що громадськість повинна спершу здобути багатство наукових знань, що виступатиме культурною цінністю нації.

Модель дефіциту, яка «увічнила шкільну модель: той, хто знає, передає тому, хто не знає», завдяки медіаосвіті змінилася на комунікаційну модель, в якій динаміка змін безпосередньо транслюється і виробляється в освітньому процесі «новими грамотностями» в продукт, який своїми сенсами відображає еволюційні зміни. Крім того, дефіцитний підхід ніколи не давав змоги подолати розрив між педагогічною шкільною спільнотою та науковцями, а також модель дефіциту загострилася через

розвиток технологій та відставанням освітньої моделі в їх застосуванні.

Усі ці фактори стали потужним спонуканням до осмислення потреби синхронізувати реформи в українській освіті зі світовими тенденціями, що й привело до актуалізації розвитку «нової грамотності» педагогічного співтовариства, зокрема медіаграмотності, медіаосвіти та медакультури. Користь масової свідомості людства, про яку Томас Гоббс писав у творі «Левіафані» через прагнення до самозбереження та доброчесності, що зумовлена розумним розумінням того, що сприяє і що заважає досягненню добра і за своїм змістом збігається з громадянським обов'язком, що впливає з суспільного договору і за Дюркгеймом з «колективної свідомості», саме освітянами було активно сприйнято завдяки невинному і послідовному процесу, що був започаткований Академією Української Преси та проектом «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Ці ініціативи створили потужну хвилю модерних змін у підходах та навчанні педагогів українських шкіл і, як висловлювався мислитель Тейяр де Шарден, «зміни відбуваються, виходячи з концентрації групового розуму», який здатен еволюціонувати в напрямку синергетичного поєднання складностей локальних і глобальних факторів:

- високий порядок,
- гармонія,
- диференціація,
- інтеграція,

- суперництво ідей і співпраця,
- досягнення єдиної фокусації,
- стандарти критеріїв, індикаторів і вимірювань,
- окреслення граничних умови дій та можливостей.

Медіакультура виступає сферою колективного інтересу людського буття, в якому образ думок, наміри, готовність до дії виступають не лише спонуканням, а й осмисленою потребою, в основі якої – підтримка та відкритість реалізації цінностей створення суспільного блага. Саме медіакультура як засіб безпековості реалізує ідею нового мистецтва, яке здатне створювати множинність культурних, виробничих, бізнесових, громадянських чеснот, що базуються на законних та етичних основах медійної, цифрової активності, що не обмежується кордонами, а створює безпечовий планетарний Простір, де колективний розум, колективний інтелект – це співпраця людей, що організовує нейронну інформаційну цифрову модель планетарного масштабу. Реалізації цієї ідеї і виходить за межі «моделі дефіциту», що має базуватися на критеріях:

- **Перевищення моделі дефіциту.** Із 90-х років експерименти намагалися подолати модель дефіциту. XXI століття характеризується обміном між вченими та громадськістю радикальною зміною точки зору, яка відбувається завдяки активній участі медіа. І ця зміна виходить за усталені рамки. Сьогодні питання

передачі та здобуття знань завдяки «новій грамотності» набуває іншої актуальності, що базується на принципах і факторах, які відкривають доступність до локального і перетворюють локальне на частину глобального, а глобальне верифікується з локальним і окреслює синхронність..

- **Відкритість.** Спільне використання ідей та інтелектуальної власності: попри те, що ці ресурси дозволяють отримати перевагу над конкурентами, дозвіл використовувати ідеї іншим вносять суттєві покращення та проявляють потребу в уважному вивченні їх, дозволяють врешті-решт накопичувати більше переваг шляхом співпраці.
- **Піринг.** Горизонтальна організація з «відкритістю», коли користувачі можуть вільно змінювати програму і доробляти її, за умови що вони роблять її доступною для інших. Піринг користується успіхом, бо стимулює самоорганізацію, і цей стиль роботи для декотрих завдань виявляє більшу ефективність у підходах, ніж ієрархічна структура врядування.
- **Спільне використання.** Компанії почали надавати деякі ідеї для спільного використання, водночас зберігаючи до певної міри контроль над іншими, такими, як права на потенційні й критично важливі патенти. Обмеження доступу до всієї інтелектуальної власності закриває шлях до нових можливостей, тоді як відкриття дечого для спільного використання виводить на ринки нові продукти та розширює їх користування, що обумовлює рівні та тенденції в культурі творення і споживання.

- **Глобалізація.** Розвиток комунікаційних технологій викликав розквіт комунікаційних компаній за низьких витрат. Інтернет широко доступний, тому глобальна інтегрованість не обмежена географічно та має доступ до нових ринків, ідей і технологій, інформаційного простору, який стає реальною нейронно-інформаційною моделлю Планети.

Одним словом, головна ідея та, яка стверджує, що «громадяни мають право висловити свою думку щодо питань, які стосуються їхнього життя». Людське життя та особистість, громадяни стають для Світу цінністю, а не засобом в досягненні певних цілей окремих груп.

Перевищення моделі дефіциту — виклик, у ході якого поставатимуть питання про право кожного громадянина виражати себе, творити та бути почутим, коли відомі або потенційні наслідки впливають на нього або на спільноту і людство в цілому. Ключовим постає твердження про те, що «громадяни мають право виражати себе щодо питань, які впливають на їх існування» (6) всупереч баченню попередніх епох, коли хотіли, щоб лиш фахівці та експерти могли вирішувати, що і як має впливати на населення. З одного боку, це питання здійснення демократії набагато ширше, ніж оволодіння науковими знаннями. З другого боку, ми також паралельно спостерігаємо еволюцію менталітетів: тепер ми вважаємо, що «миряни здатні зрозуміти і вирішити складні технічні та технологічні питання і можемо запропонувати підходи, які не були передбачені експертами» (6).

Медіосвіта, що сприяє і підвищує культурний рух освітян, який виступає

за участь та залучення громадськості, кодується навколо концепції цілеспрямованої демократії. Це не привід стверджувати, що компетентність кожного може замінити компетенцію будь-кого. Швидше за все, саме розмаїття навичок та перспектив у підходах враховує об'єднання різного досвіду для вирішення проблем, що стосуються всієї спільноти. По суті, перехід до двостороннього способу взаємодій для досягнення спільної мети свідчить про глибокі зміни в суспільстві, які випливають із:

- 1) трансформації ролі інституцій у сучасних складних суспільствах;
- 2) еволюції знань, де під час експертиз переосмислюються: форми знань, які колись були маргіналізованими — часто локальними та глобальними, а тепер визнаються та включаються в процеси освіти та ухвалення рішень.

Медіосвіта здійснює одне з глобальних завдань, впроваджуючи «нову грамотність». Так, вона підвищує рівень культури професійної спільноти, що формує нові якості, компетентності у молодого покоління, таким чином стаючи провідниками змін. Еволюційсть призводить до перекомпонування наукових комунікаційних підходів, які передбачають як трансформацію змісту, обмінів, так і культуру комунікації між учасниками цього обміну. Ключовими словами, які відповідають цій репозиції, є участь та відданість. По суті, це вибудовує зміцнення симетричних взаємин між акторами. Іншими словами: замінити

взаємодію між рівними тим, що розглядалося як ситуація нерівного обміну, коли знання незмінно передавалися в односторонньому порядку від промовця до слухача.

Ми часто називаємо суспільство, в якому ми живемо сьогодні, «складним». Насправді цей класифікатор використовується для опису сучасного суспільства, що характеризується посиленою взаємною взаємозалежністю між усіма індивідами, групами. І ця взаємозалежність така, що жодна людина чи будь-яка група людей не можуть претендувати на зайняття будь-якого її центру. Ось чому співпраця, участь, узгодження, зобов'язання стають актуалізованими стратегіями, коли модеруються значні зміни, а медіаосвіта виступає модератором суспільних змін, призначення якого — розбудова демократії, культури соціальних змін.

У ході осмислення парадигми моделі дефіциту методи опитування, які ми застосовували для вимірювання ступеня нового в осмисленні педагогами актуальності медійної грамотності, приходимо до розуміння та визначення в підходах, що ґрунтуються на рівності між учасниками взаємодії. Рівність додає прозорості в комунікаціях, оскільки цей елемент є однією з передумов успіху участі та залучення.

Отже, у ході дослідження було виявлено три категорії практики участі, що сприяють розвитку медіакультури (під час проведення практикумів із медіаосвіти) :

- регламенти, що сприяють діалогу. Вони варіюються від простої передачі інформації до обміну інформацією або критичного діалогу, що включає «наукову дискусію», зібрання освітньої громади», «засідання громадської ради при департаменті освіти», «референдуми в громаді», ініціативи, онлайн-дискусії;
- моделі, які сприяють залученню. Спільно висувуються для обговорення між учасниками освітньої громади для ухвалення рішення. Багато хто бачить цей підхід як оновлення демократії; так званий дорадчий на відміну від представницького регламенту характерний для більшості політичних інститутів сьогодні. Отже, це перенесення політичної теорії у сферу науково-культурної комунікації є розширенням технологічних можливостей завдяки медіаосвіті;
- моделі, які сприяють спільному виробництву знань, підвищенню культури. По суті, вони об’єднують добровольців у групи, часто любителів, яких також називають громадянськими вченими, які співпрацюють із дослідниками для отримання нових знань (пропонуються різного жанру медіапродукти, якими інтерпретується та визначається вплив та обумовленість на рівні культури групи. спільноти).

Цей підхід перебуває у фазі глибокої трансформації виробництва знань, навичок, яка зараз має тенденцію бути об’єктно-орієнтованою, важливо — суб’єктивно — рефлексованою, щоб осмислити індивідуальні сенсові наративи, які сприятимуть подальшому виокремленню в наукові судження та об’єктивність. Тому наразі актуалізується міждисциплінарний та трансдисциплінарний

підходи. У цьому аспекті актуальним інструментом виступає «розуміння цифрових трансформацій» та технологій. Завдання таких підходів базується на мобілізації ресурсів слухачів-педагогів, для того щоб їх наміри виражались осмисленою потребою в набутті навичок нових трансформаційних змін. Із сприйняттям колективного інтелекту як особливого обчислювального процесу впливає прямолінійне пояснення деяких соціальних феноменів. Для цієї моделі колективного інтелекту необхідно визначення коефіцієнту соціального інтелекту, який в подальшому допоможе нам визначити, які курси, що пропонуються під час підвищення компетентностей педагогів, будуть сприятливими в громадянській активності у соціальній системі.

Одним із потенційних застосувань є актуалізація моделі шляхом максимізації процесу, що обумовлює зростання коефіцієнта соціального інтелекту, а аналіз резистентності «соціальної чутливості до стабільностей у спільнотах» на предмет колективного інтелекту проявлятиме партиципацію.

Отже, провідником суспільних перетворень виступає медіаграмотність, медіосвіта і медіакультура, що пов’язана з конструюванням моделі і системи постійної підтримки педагогів в професійному самозростанні, адже одним із важливих факторів змін виступає висококультурний та освічений педагог, який здатен застосувати увесь методологічний інструментарій наукового пізнання і проектувати це безпосередньо на суспільну практику.

Джерела, що спонукали до осмислень та роздумів:

1. Академія Української Преси — сайт <https://www.aup.com.ua/>
2. Внедрение устойчивых и понятных метрик оценки KPIs. https://www.businessstudio.ru/articles/article/sistema_kpi_key_performance_indicator_razrabotka_i/3.
3. Дженкинс Г. «Конвергентная культура. Столкновение старых и новых медиа» / пер. с англ. А.В. Гасилин. – М.: РИПОЛ классик, 2019. – 384 с
4. Деніел Гоулман «Емоційний інтелект»- вид. Харків «Vivat» 2019 р., — ст. 81-94, 104 — 110, 114-149.
5. Джаред Даймонд «Зброя, мікроби і сталь. Витоки нерівностей між народами» — вид. Київ ТОВ «Видавнича група КМ — БУКС», 2018 р., — ст. 100 — 127, 189 — 231, 344 — 365.
6. Джаред Даймонд «Колапс. Чому одні суспільства занепадають, а інші успішно розвиваються» — вид. Київ ТОВ «Видавнича група КМ-БУКС», 2019 р., — ст.335-374, 499-524.
6. Culture et éducation non formelle Einsiedel 2010, p. 182 [https://books.google.com.ua/books?id=bn1JDwAAQBAJ&pg=PT121&lpg=PT121&dq=Einsiedel+2010,+p.+182\),&source=bl&ots=vtvFGDFfkW&sig=ACfU3U21mOu3JEYSYZ8zkd-URlJcz3Ctiw&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwihi42H_u7tAhVrkosKHYtUDIkQ6AEwAnoECAMQAg#v=onepage&q=Einsiedel%202010%2C%20p.%20182\)%2C&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=bn1JDwAAQBAJ&pg=PT121&lpg=PT121&dq=Einsiedel+2010,+p.+182),&source=bl&ots=vtvFGDFfkW&sig=ACfU3U21mOu3JEYSYZ8zkd-URlJcz3Ctiw&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwihi42H_u7tAhVrkosKHYtUDIkQ6AEwAnoECAMQAg#v=onepage&q=Einsiedel%202010%2C%20p.%20182)%2C&f=false)
7. Індивідуальний, колективний, інтегральний та штучний інтелекти — <https://buklib.net/books/33436/>
8. Колективний інтелект — Вікепедія https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82
9. Lankshear, C., Knobel, M. New literacies: Everyday practices and classroom learning (2nd ed.) pg. 65. New York: Open University Press and McGraw(2006). file:///C:/Users/User/Downloads/NewLits2.pdf <http://ru.knowledgr.com/07187698/%D0%9C%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%9D%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D1%8C>
10. Реймонд Курцвайл, футуролог: «Коли людський мозок буде викладений на Хмару» <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3021971-kurcvajl-futurolog-koli-ludskij-mozok-bude-vikladenij-na-hmaru.html>
11. А.Ф. Лосев «Философия. Мифология. Культура» — Москва Изд. Политическая литература . 1991 г. — 72-91, 129-134.
12. Ніл Фергюсон «Цивілізація». Як Захід став успішним» — ст. 89 — 135, 336-378.
13. Є.О.Прилуцький «Світовий колективний розум» — вид . «Litres»- 2019 р., ст. 123

14. Річард Флорида «Homo creativus» Як новий клас завойовує світ. — Київ вид.»Наш формат» — 2018 р., ст. — 53-73, 218 — 249, 283- 321.
15. Франсуа- Маф Жерар, Ксав’є Роеж,єр «Як розробляти та оцінювати шкільні підручники»- вид. Київ «К.І.С — Київ,Інформація.Сервіс» Аналітично -дослідницький центр «АНОД» 2001 р., ст. — 35- 49, 50 — 54, 103 -108.
16. Flew, Terry New Media: An introduction: Oxford University Press, 2007, с. 21
17. Robert W. Van Houten Library <http://library.njit.edu/>
18. Culture scientifique : participation et engagement <https://theconversation.com/culture-scientifique-participation-et-engagement-76831>.
19. Юваль Ной Харари «Homo Deus. Краткая история будущего» — Москва изд. СИНДБАД 2016 г. , ст. 7-71, 260 — 326.
20. Tekst Buckingham, D. (1993) Towards new literacies, information technology, English and media education. The English and Media Magazine, Summer, pp. 20-25.

Микитенко В.О.,
кандидат педагогічних наук,
методист кафедри мовно-літературної освіти
Інституту післядипломної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

МЕДІАГРАМОТНОСТЬ ЯК СКЛАДНИК ПРЕВЕНТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Анотація: У статті описано особливості медіаграмотності як складника превентивної культури вчителя-словесника, з'ясовано стан висвітлення досліджуваної проблеми в науковій літературі й практиці навчання української мови в закладах загальної середньої освіти, проаналізовано зміст наукових праць щодо висвітлення в них проблеми дослідження. Зроблено висновок, що за сучасних умов розвитку української освіти медіаграмотність вчителя-словесника як складник його загальної превентивної культури стає нагальною вимогою суспільства, зокрема для створення підґрунтя щодо ефективного подолання різних типів девіантної поведінки учнів у соціальних мережах.

Ключові слова: освіта дорослих, лінгводидактика, медіаграмотність, превентивна культура.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Нині в умовах оновлення та швидкої трансформації сучасної освіти особливого значення набуває загальна превентивна культура вчителя-словесника. Швидкоплинність та мінливість інформаційних потоків в умовах пандемії загострили проблему кібербезпеки населення, і дітей зокрема, актуалізуючи потребу медіаграмотного педагога, здатного не тільки критично оцінювати інформацію, перевіряти її першоджерела, достовірність, шляхи поширення, соціальний ступінь ризику для дитячої психіки тощо, а й спроможного керувати нею, формувати у молоді вміння орієнтуватися в інформаційному просторі з метою убезпечити себе від проявів та наслідків девіантної поведінки інших осіб. Ми вже підкреслювали неабиякий потенціал для профілактики девіантної поведінки учнів саме у практиці вчителів-сло-

весників, «оскільки саме вони найчастіше мають справу із описами повсякденних (для учня) ситуацій, розігруванням діалогів із життя, читають власні висловлення учнів, зокрема на морально-етичні теми тощо, отже, мають змогу першими помітити тривожні “дзвіночки” щодо емоційного стану учня чи виникнення певних життєвих проблем» [2, с. 147].

Постановка завдань статті. Мета запропонованого дослідження полягає в обґрунтуванні особливостей медіаграмотності як складника превентивної культури вчителя-словесника.

Досягнення поставленої мети потребувало вирішення таких завдань:

1. З'ясувати стан висвітлення досліджуваної проблеми в науковій літературі і практиці навчання української мови в закладах загальної середньої освіти.
2. Проаналізувати зміст чинних програм та наукових праць щодо висвітлення в них проблеми дослідження.
3. Описати особливості медіаграмотності як складника превентивної культури вчителя-словесника.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Реалії сучасного життя спонукають до постійної адаптації в умовах поширення карантинних обмежень, введення протиепідемічних заходів, постійних змін в освіті тощо. Все це призводить до необхідності проведення тривалого часу вдома, і відповідно, збільшення інтересу до різних типів медіа. Як наслідок, актуалізується проблема загальної безпеки в інтернеті загалом, та кібербезпеки молоді зокрема. Один із шляхів створення міцного фундаменту для розвитку

цифрової безпеки як складника превентивної культури молоді вбачаємо у медіаграмотності вчителя-словесника, який шляхом поєднання компетентнісного та текстоцентричного підходів у процесі навчання української мови, здатний сприяти вирішенню окресленої проблеми.

Шляхи розвитку превентивної культури вчителя досліджували Єжова О., Кириченко В., Тарасова Т., Федорченко Т., Муромець В., Нечерда В., Оржеховська В., Кириленко С. та ін. Проблеми медіаграмотності в освіті висвітлено у працях Глазової О., Дикої, Н., Смирнової-Трибульської Є., Сільверблатт А., Шейни О. та ін. Лінгводидактичні аспекти реалізації педагогічних підходів у процесі навчання української мови, текстоцентричного й компетентнісного зокрема, описано в дослідженнях Голуб Н., Горошкіної О., Дикої, Н., Карамана С., Караман О., Кучерук О., Мацько Л., Мамчур Л., Мордовцевої, Н., Омельчука, С., Пентилюк М., Симоненко Т., Хом'яка І., Шелехової Г. та ін.

Проблема формування здатності критично обробляти всі види письмової інформації, звуку, зображень, графіки та цінностей, переданих цифровими технологіями, не нова. Зокрема Alice Y.L. Lee, досліджуючи її, виділяє шість компонентів інфомедійної грамотності як життєвої навички:

- розуміння природи та функцій інфомедіа та критичне усвідомлення їх впливу на людей та суспільство;
- навичка критичного аналізу інформації;

- вміння ефективного пошуку та відбору інформації;
- знання та використання технології infomedia для самовираження;
- естетичне оцінювання;
- соціальна участь шляхом впливу на розвиток технологій infomedia [4, с. 134].

У контексті лінгводидактики Глазова О. та Дика Н. називають більшість із перерахованих навичок комунікативним мисленням, розтлумачуючи це поняття як «здатність здобувати, оцінювати й використовувати інформацію з різних джерел, трансформувати її в різні кодові системи й репрезентувати в різних формах, вибудовуючи спілкування відповідно до потреб і системи цінностей суспільства сталого розвитку» [1, с. 39].

На важливому значенні сформованості у людини здатності розвивати критичну дистанцію від повідомлень, що передаються каналами масової комунікації, наголошує Silverblatt A., підкреслюючи, що цінність освіти з медіаграмотності виходить за межі аналізу засобів масової інформації, забезпечуючи навички критичного мислення для людей, яким загрожує втрата здатності робити самостійні висновки на основі систематичної оцінки доказів [6, с. 66].

Здійснює спробу опису сучасних та майбутніх трендів розвитку, а також порівняння цифрової, інформаційної та медіакомпетентностей Смирнова-Трибульська Є. Разом із тим, дослідниця зауважує, що штучний інтелект, віртуальна реальність

та доповнена реальність можуть прискорити процеси навчання та викладання через занурення, співпрацю між користувачами, реалістичне моделювання та мультиканальну комунікацію [5, с. 77].

Все це доводить актуальність інфомедійної освіти, однак питання медіаграмотності як складника превентивної культури вчителя-словесника залишається малодослідженим.

Одним із найбільш дієвих методів здійснення виховного впливу на особистість вважається власний приклад вчителя. З метою формування превентивної культури учнів педагог мусить сам володіти певними компетентностями, зокрема здоров'язбережувальною та соціальною. Створення безпечного освітнього середовища в школі передбачає низку заходів і щодо профілактики правопорушень, шкідливих звичок, згубного впливу дітей із девіантною поведінкою тощо. Для того, щоб не виникало ризикованих ситуацій під час спілкування у цифровому середовищі, потрібно ділитися з учнями загальними знаннями щодо медіаграмотності, критичного мислення, соціальної толерантності, інформаційної грамотності, цифрової безпеки, візуальної грамотності, розвивати креативність (насамперед, здатність нестандартно вирішувати проблеми), стійкість до впливів. Однак для цього педагог має оволодіти цими знаннями сам, об'єктивно оцінюючи своє вміння критично оцінювати інформацію, що надходить із різних джерел, вміти ефективно вибудовувати спілкування у соціальних мережах зокрема.

На наш погляд, медіаграмотність у структурі превентивної культури вчителя-словесника покликана забезпечити реалізацію духовного, фізичного, психологічного та соціальних складників у цифровому середовищі: профілактика виникнення різних типів насильства, кібербулінгу; розв’язання конфліктів та подолання їх наслідків; вміння ідентифікувати та протидіяти “мові ворожнечі”; знання загальноприйнятих правил побудови ефективного спілкування, властивих певній соціальній групі, яку можна класифікувати як близьке соціальне оточення; профілактика шкідливих звичок, зокрема вміння розпізнати шкідливий контент й уникнути подальшого його поширення тощо.

Варто пам’ятати, що добір фактологічного текстового матеріалу для створення системи вправ і завдань може суттєво вплинути не тільки на учнів, а й на вчителя, який його добирає шляхом постійного креативного пошуку ідей, саме тому було акцентовано увагу на реалізації у педагогічній практиці компетентнісного та текстоцентричного підходів із метою формування медіаграмотності.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. За сучасних умов розвитку української освіти медіаграмотність вчителя-словесника як складник його загальної превентивної культури стає нагальною вимогою суспільства, зокрема для створення підґрунтя щодо ефективного подолання різних типів девіантної поведінки учнів у соціальних мережах і в інформаційному просторі загалом. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні системи вправ і завдань з української мови, що сприяли б формуван-

ню медіаграмотності учнів закладів загальної середньої освіти і були спрямована саме на розвиток їх превентивної культури.

Список використаних джерел

1. Дика Н.М., Глазова О.П. Робота з медійним текстом в умовах модернізації навчальних програм з української мови. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. Збірник наукових праць № 31, 2019. С. 39-45.
2. Микитенко В.О. Загальна превентивна культура як складник професійної компетентності вчителя-словесника. Pedagogical and psychological education as a component of the education system in Ukraine and the EU countries. Wloclawek, Republic of Poland, 2020, С. 146-148.
3. Чемерис І. М. Медіаосвіта за кордоном: теорія медіаосвіти та коротка історія розвитку. Вища освіта України. 2006. № 3. С. 104–108.
4. Lee A. Y. L. INFOMEDIA LITERACY: an educational basic for young people in the new information age. Information, Communication & Society. Volume 2, 1999. P. 134-155.
5. Eugenia Smyrnova-Trybulska. Еволюція медіа компетентностей. Open educational e-environment of modern University, special edition. 2019. P. 77-92. URL: <https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/258/pdf> (дата звернення: 27.12. 2020).

6. Silverblatt A. Media Literacy and critical thinking. International Journal of Media and Information Literacy. 2018, 3(2). P. 66-71.
7. Sheina O. FORMATION OF MEDIA LITERACY IN INFORMATION SOCIETY. Наукові праці. Педагогіка. Випуск 233. Том 245, 2014. С. 44-47. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2014/245-233-9.pdf> (дата звернення: 27.12. 2020).

Abstract: *The article describes the features of media literacy as a component of preventive culture of the teacher-vocabulary, clarifies the state of coverage of the research problem in the scientific literature and practice of teaching Ukrainian in secondary schools, analyzes the content of scientific works to cover the research problem. It is concluded that in modern conditions of development of Ukrainian education media literacy of a vocabulary teacher as a component of his general preventive culture becomes an urgent requirement of society, in particular to create a basis for effective overcoming of various types of deviant behavior of students in social networks.*

Key words: *adult education, language didactics, media literacy, preventive culture.*

Митрофаненко Юрій Станіславович,

кандидат історичних наук, старший викладач

комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Федірко Жанна Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

СПРОСТУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ ФЕЙКІВ ЗАСОБАМИ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ

Анотація. Розглядається важливість медіаграмотності та критичного мислення під час вивчення предметів освітньої галузі «Суспільствознавство»: історії України, всесвітньої історії, основ правознавства, громадянської освіти. Здійснюється аналіз науково-популярної літератури, присвяченій впливу на свідомість історичних фейків. Пропонується методика роботи з історичними фейками на уроках суспільствознавчих дисциплін для розвитку критичного мислення та медіаграмотності. Зроблено висновок, що використання технологій критичного мислення є гарним засобом для розвитку медіаграмотності під час вивчення історії та формування навичок медіаграмотної особистості, що є ключовою компетентністю в умовах інформаційного суспільства воюючої держави

Ключові слова: медіаграмотність, критичне мислення, медіаосвіта, історичний фейк, історія, інформаційна війна, міф, гібридна війна.

Ключовою життєвою компетентністю в умовах інформаційного суспільства стає медіаграмотність, тобто вміння розрізняти правдиву інформацію від неправдивої, а іноді відверто маніпулятивної. Для України виховання медіаграмотного покоління є важливим засобом протидії Росії в умовах дискурсу інформаційної війни, полем якого вже давно є історична освіта, оскільки таргетованою аудиторією для російських ЗМІ, доступ яких на терени України, є хоча й обмеженим, але не припиненим, є покоління українців різного

віку, серед яких учні українських шкіл [7; 8]. Тому завдання для українських освітян чітко та лапідарно сформулював сучасний український поет Юрій Руф рядками віршу з промовистою назвою «Плацдарм інформаційної війни»:

«Мій край – плацдарм інформаційної війни,
де зброя – медіа, і де набої – слово.
Стоїть питання: ми або вони.
Зруйнуємо опори та основу.
Мережі сповнені півправди та пасток,
Новинна стрічка – наче мінне поле.
В хитросплетінні сплєтених чуток
Обдурений народ...» [4, с. 23]

Ці рядки є чудовою рефлексією сучасного митця на особливості життя здобувачів освіти воюючої країни в умовах інформаційної, гібридної війни, в якій Україна мусить вистояти та перемогти. Важливим засобом для цього є розвиток медіаграмотності, яка навчас виявляти та розвінчувати фейки.

Завданням статті є аналіз творів митців та наукових праць, у яких розглядаються питання інформаційної політики та медіаграмотності, аналізуються історичні фейки;

- вироблення методичних рекомендацій для розвитку медіаграмотності під час вивчення історії, які водночас слугуватимуть гарним засобом для розвитку логічної та аксіологічної історичних компетентностей.

Першою увагу авторів до проблем інформаційної політики в Україні привернула українська поетеса Ліна Костенко в лекції для студентів Національного університету «Києво-Могилянська академія»: «Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала», прочитаної ще 1 вересня 1999 р. Вона порівняла інформаційну політику Росії з телескопом або головним дзеркалом, під яким вона розуміла інформаційну політику Росії. Л. Костенко влучно зазначила, «що в Росії головне імперське дзеркало стоїть точно, протирається до блиску регулярно, і механізми гостро направлених антен чітко відрегульовані» [10, с. 13].

Однак потужний голос української поетеси не був почутим. Україна стала мішенню для величезної російської інформаційної машини, а історична освіта перетворилася на поле битви між різними наративами, які впливали на навчальні програми, програми ЗНО, зміст підручників та історичної освіти. Недаремно Віктор Брехуненко – знайний український історик — назвав одну зі своїх науково-популярних книжок «Україна й українці: ім'я як поле битви» [3]. У передмові до книги він звернув увагу на використання поняття «Україна» в гібридних війнах», геополітичних передумовах подібного дискурсу інформаційної війни, розкрив технологію маніпуляцій та запропонував засоби контрпропаганди та протидії, які мали стати захистом розвитку в учнів аксіологічної та логічної компетентностей, що є основою для медіаграмотності [3, с. 11 — 19]. До слова, В. Брехуненко – це

історик, що системно працює на полі інформаційної війни, а його праці є гарним прикладом внеску науковця в розвінчання історичних фейків як засобу розвитку історичної компетентності та медіаграмотності вчителів та здобувачів освіти. Протягом останніх чотирьох років він як автор та керівник авторського колективу підготував до друку такі книжки, як: «Братня навала», «Війни Росії проти України XII – XXI ст.» [1]; «Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле» [2].

Подібні погляди на проблематику інформаційної війни, щоправда на її філологічний аспект, розглядає в своїх працях філологиня Ольга Кирилюк, зокрема в статті «Мова передвоєнного дискурсу: лінгвістичні засоби створення ворожих символів (на прикладі російсько-української інформаційної війни)» [9].

Крім В. Брехуненка до праць українських науковців, у яких розвінчуються російські фейки та міфи про історію України, варто відзначити праці Федора Турченка – відомого історика, автора підручників з історії України, професора «Запорізького національного університету». Ще в 2010 р. він привернув увагу до спроб Росії маніпулювати історичними фактами та їх оцінкою вплинути на історичну освіту в Україні, скориставшись проросійськими поглядами Дмитра Табачника, тодішнього міністра освіти і науки України. Головною метою росіян було створення спільного підручника з історії, або поява спільних методичних рекомендації для вчителів історії країн колишнього СРСР [12, с. 174 — 175]. Іншою ґрунтовною та потрібною працею для боротьби з фейками російської пропаганди можна вважати його працю в співавторстві з Галиною Турченко «Проект «Новоросія»:

1764 – 2014 рр. Ювілей на крові» [11]. Також до праць, що можуть становити наукове підґрунтя для спростування історичних фейків, належать книги Леоніда Залізняка [6]; Володимира В’ятровича, Олександра Зінченка, Максим Майорова [5]; Тараса Чухліба [13].

Проте цілісну систему спростування історичних фейків розробив та втілює в життя в своїх книгах саме В. Брехуненко. Зокрема, в книзі «Братня навала». Війни Росії проти України XII – XXI ст.» автор привернув увагу до того факту, що інформаційні війни Росії проти України відповідно до епохи, в якій вони відбувалися, були постійною складовою російської військової агресії проти України, починаючи з XVI ст. аж до нашого часу. Мова про війни Великого князівства Литовського проти Великого князівства Московського в першій третині XVI ст., війни Московського царства проти Гетьманщини в XVII – XVIII ст., військові конфлікти Росії (більшовиків та білогвардійців) проти України під час становлення української державності в 1917 – 1921 рр., інформаційну війну проти Карпатської України в 1939 р. та боротьбу проти УПА в 1942 – сер. 50-х рр. XX ст. В. Брехуненко довів прикладами з джерел, що в кожному з цих конфліктів була присутня складова гібридної війни з елементами інформаційної війни, спробою видати вторгнення за внутрішній конфлікт, розрахований на «п’яту колону», населення країни, що буде підтримувати окупанта, а не захищати державність [1, с. 245].

В іншій книзі цієї серії «Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле» [2] автор пропонує власну методику виявлення та спростування росій-

ських історичних фейків, які можуть бути легко та успішно застосовані під час викладання та вивчення історії України та всесвітньої історії, починаючи з програмового матеріалу 7 класу і до 11 класу, частина якого включена до програми ЗНО з історії України. Автор виявляє та спростовує 39 міфів, які поділяє на кілька груп: міфи про територію та цивілізаційний код України; про українську державність; про родовід українців та походження української мови; про російсько-українські стосунки; про церкву в Україні; про Голодомор 1932 – 1933 рр.; про українське козацтво; про Івана Мазепу; про Крим [2, с. 276 — 279].

Він запропонував просту, але ефективну схему аналізу історичних фейків: визначення ідеологічної мети міфу – підґрунтя спекуляцій – власне спростування міфу фактами, джерелами та аргументами, науково обґрунтованими висновками. Отже, автор подає вдалий приклад технології критичного мислення, який може бути використаний для спростування інших історичних фейків, що не потрапили до переліку запропонованих.

Також доцільним буде при спростуванні фейків застосовувати підходи інтегрованого навчання та принципи міжпредметних зв'язків, бо, наприклад, під час спростування міфу про «вічно російський Крим» вчителю доцільно буде інтегрувати знання з історії, географії, мови. Зокрема, запропонувати учням здійснити кількісний аналіз власних назв кримсько-татарського походження, які збереглися в Криму та поррахувати замінені

на російські кримсько-татарські назви впродовж окупації росіянами Криму з 1783 року. Подібний аналіз можна застосувати і до перейменувальних топонімічних процесів, здійснених керманичами Російської імперії та СРСР на етнічних землях України.

До слова, епізод із трактуванням росіянами українського минулого з використанням міфів, метою яких є вплив на свідомість громадян України, потрапив до збірки «Fake busters»: епізод № 19 з арсеналу фейкоборця, в якому пропонується проаналізувати тезу президента Росії Володимира Путіна про тисячолітню окупацію Україною земель Росії. Для спростування цього міфу варто скористатися методикою, запропонованою В. Брехуненком та дослідженнями українських істориків.

Висновки.

Отже, під час вивчення предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» вчителі відповідно до компетентнісного підходу мають розвинути логічну та аксіологічну компетентності учнів, виявляючи та спростовуючи історичні фейки та розвиваючи навички медіаграмотності, що є однією з найважливіших компетентностей під час життя в інформаційному суспільстві, в якому, за влучним висловом Біла Гейтса, світом володіє той, хто володіє інформацією.

Список використаних джерел

1. «Братня» навала». Війни Росії проти України XII – XXI ст. / Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко М. Київ, 2016. 248 с.
2. Брехуненко В. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. Київ, 2017. 280 с.
3. Брехуненко В. Україна й українці: ім’я як поле битви. Київ, 2020. 272 с.
4. Відлуння свинцевих громовиць. Львів, 2015. 148 с.
5. Війна і міф. Друга світова війна / за ред. О. Зінченка, В. В’ятровича, М. Майорова. Харків, 2016. 272 с.
6. Залізняка Л. Походження українців: між наукою та ідеологією: популярне видання. Київ, 2008. 104 с.
7. Кирилюк О. Мовні засоби творення образу ворога в умовах інформаційної війни. Наукові записки ЦДПУ ім.В.Винниченка. Серія Філологічні науки. Кропивницький. 2020. Вип.187. С.45–49
8. Кирилюк О. Мовна агресія розважальних телешоу як спосіб ведення інформаційної війни. Актуальні питання гуманітарних наук. Дрогобич. 2020. Вип.32. Том. 1. С.132-140
9. Кирилюк О. Мова передвоєнного дискурсу: лінгвістичні засоби створення ворожих образів і символів (на прикладі російсько-української інформаційної війни). Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Одеса. 2019. Випуск 43. Том 5. С.71-74.
10. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала. Київ, 2005. 32 с.
11. Турченко Ф., Турченко Г. Проект «Новоросія»: 1764 – 2014. Ювілей на крові. Запоріжжя, 2015. 158 с.
12. Турченко Ф. Українська революція 1917 – 1921 рр. (Погляд із Запоріжжя). Запоріжжя, 2018. 188 с.
13. Чухліб Т. Донецщина та Луганщина – козацькі землі України. К., 2014. 105 с.

Annotation. *The importance of media literacy and critical thinking in the study of subjects of the educational field «Social Sciences» such as the history of Ukraine, world history, the basics of law, civic education is considered in the article. Popular-science literature devoted to influence on consciousness of historical fakes is analyzed. The methods of working with historical fakes in the lessons of social sciences for the development of critical thinking and media literacy is offered. It is concluded that critical thinking technologies are a good tool for the development of media literacy in the learning of history and the formation of skills of a media literate person, which is a key competence in the information society of a warring state.*

Key words: *media literacy, critical thinking, media education, historical fake, history, information war, myth, hybrid war.*

Михтуненко Вікторія Вікторівна

кандидат історичних наук,

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
старший викладач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та
методики навчання історичних дисциплін

ІЗ ДОСВІДУ ІНТЕГРАЦІЇ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ В НАВЧАЛЬНИЙ КУРС «ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ»

Анотація: Стаття присвячена проблемам формування і оцінки медіаграмотності і медіакомпетентності особистості, які є сьогодні важливими практично для всіх напрямків і рівнів модернізації освіти. Концепція «медіакомпетентності» (як одного з головних компонентів і індикаторів медіаграмотності) з кожним роком стає все більш затребуваною в наукових публікаціях. У роботі розглядається досвід інтеграції інфомедійної грамотності в курс «Історія слов'янських народів». У статті визначається, що медіакомпетентність сьогодні стає частиною професійної субкультури фахівців, умовою соціалізації особистості в сучасному медіасвіті, фактором успішності людини в мінливому соціумі; засобом пізнання полікультурного світу і здобуття нових знань; способи самопрезентації та реалізації потенційних можливостей особистості.

Ключові слова: медіаосвіта, медіакомпетентність, освіта, історія, інтеграція.

Постановка проблеми. Проблема активності особистості в навчанні – це одна з актуальних проблем як у психологічній і педагогічній науці, так і в освітній практиці. Кожній людині, яка входила в цей складний і суперечливий світ, необхідні певні навички мислення і якості грамотної особистості. Уміння аналізувати, порівнювати, виділяти головне, вирішувати проблему, здатність до самовдосконалення і вміння дати адекватну самооцінку, бути відповідальним, самостійним, вміти творити і співпрацювати – ось із чим людині бажано увійти в цей світ. І наше завдання як педагогів — так побудувати процес навчання, щоб допомогти розкритися творчим здібностям студентства.

Інформаційне суспільство, атрибутом якого є інформаційно-комунікативні технології, відкриває для людини небачені раніше можливості доступу до інформації та знань, дозволяє кожній людині реалізувати свій потенціал і поліпшити якість життя. Водночас перед інформаційним суспільством постають численні ризики і небезпеки [3, с. 115]. В умовах колосальних обсягів інформації все важче стає орієнтуватися, отримувати і переробляти потрібну інформацію. Міць сучасної інформаційної техніки і технології породжує небезпеку маніпулювання свідомістю і поведінкою людини, загрожує дегуманізацією. Тому в світі все сильніше усвідомлюється необхідність вирішення глобальної проблеми – підготувати людей до нових умов життя і професійної діяльності у високоавтоматизованому інформаційному середовищі, навчити їх ефективно використовувати її можливості і захищатися від негативних впливів.

Ключові ідеї теорії медіа, комунікації та інформаційного суспільства сформульовані в працях М. Маклюєна, Г. Лассуєлла, Н. Лумана, Е. Тоффлера, А. Стрейта та інших. Методологічною базою даного досвіду є праці, Н.І. Запрудського, А.В. Федорова, Е. Н. Полейко, Е. В. Радевич, присвячені проблемам медіаосвіти.

Завдання. Потреба в інформаційній компетентності та спеціальній інформаційній підготовці людей, особливо учнівської молоді, посилюється також різким збільшенням обсягів інформації, неминучим розсіюванням інформації, викликаним диференціацією та інтеграцією сучасної науки, швидким старінням знань у зв’язку зі зміною наукових та соціальних парадигм. Саме тому в даній статті зроблена спроба підсумувати

практичний досвід застосування елементів інфомедійної грамотності на заняттях «Історії слов’янських народів» у студентів III курсу.

Варто зазначити, що медіаосвіта сьогодні є одним із основних трендів у сучасній освіті. Зрозуміло, що інтеграція інфомедійного компонента в навчальний процес закладів вищої освіти – відносно нова практика. Як же працювати над формуванням медійної компетентності студентів? Це не так легко: перевантажені навчальні програми часто не залишають часу на гуманітарні аспекти освіти; сформувалися стереотипи роботи тільки з орієнтацією на навчальну успішність студентів.

Наше завдання — формуючи медіакомпетентності студентів, підготувати молоде покоління до повноцінного життя в інформатизованій державі, підвищувати якість, доступність та ефективність освіти засобами ІКТ та медіаосвіти [4]. Варто зазначити, що основним завданням на заняттях з історії слов’янських народів при формуванні медіакомпетентності є: розвиток в учнів сприйняття медіатекстів, їх «читання»; активізація уяви, зорової пам’яті; розвиток різних видів мислення (критичного, логічного, творчого, інтуїтивного тощо); розвиток креативних практичних умінь на матеріалах медіа.

Однак пояснювальні записки нових навчальних програм, сертифікованих у проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» вже передбачають завдання формування у студентів ключових компетенцій, до яких відносяться і медійні. Вони фактично вимагають від викладачів керуватися компетентнісним під-

ходом до змісту і організації освітнього процесу. З досвіду роботи Навчально-наукового Інституту історії, права та міжнародних відносин СумДПУ імені А.С. Макаренка можна відзначити, що сьогодні медіаосвітній потенціал мають лише окремі дисципліни. Вивчення ролі засобів масової комунікації та їх впливу на суспільство під час роботи з джерелами соціальної інформації різних часів відбувається насамперед на заняттях з історичних дисциплін, зокрема з історії слов'янських народів.

Одним із важливих напрямків інтеграції інформедійної грамотності в заняття з історії слов'янських народів є систематична робота студентів із медіатекстами. На кожному занятті ми зі студентами намагалися аналізувати різні джерела інформації: історичні документи, тексти підручників (різних років та країн), зміст газетних статей, теленовини, відеоролики з YouTube, фільми (як документальні, так і художні), картини, плакати, карикатури та багато іншого. Однак завдання до всіх медіатекстів було одне: виокремити головну думку, критично оцінити, порівняти, зробити висновки. Фактично в цьому і полягає сенс медіаосвіти. Більшість колег, які ставали свідками нашого аналізу, запитували: «А що ж у цьому процесі нового? Ми завжди так робили!». Що ж тоді змінилося в нашій роботі у зв'язку з викликами інформаційного суспільства? А змінилося найважливіше – медіаландшафт [2, с. 3]. Раніше викладачі просто намагалися привчити студентів, а особливо істориків, використовувати історичні джерела.

А сьогодні ми навчаємо їх критично оцінювати ці джерела, визначати їх релевантність, відокремлювати факти від суджень, знаходити об'єктивні джерела з нескінченного потоку інтернет-інформації.

Сьогодні важливо вчитися самому і вчити студентів сприйняття та використання інформації з різних джерел, що сприяє розвитку особистості, допомагає людині в ухваленні рішень, виборі відповідних стратегій поведінки і діяльності. Також важливо бути успішним і відповідальним автором звичайних аудіо-і відеотекстів, які розміщуються на сайтах, у блогах, на форумах та в соціальних мережах.

Систематичне використання медіатекстів і створення власних медіапродуктів під час вивчення історії слов'янських народів сприяє підвищенню інтересу студентів до історичних подій і сучасних суспільно-політичних тенденцій розвитку людства, сприйняття історії в контексті усвідомлення плюралізму думок, поглядів та інтерпретацій, розвитку критичного мислення і вмінню розпізнати численні медіаманіпуляції.

Надзвичайно цікаву для студентів групу занять з історії слов'янських народів представляють своєрідні прототипи ділових зустрічей, організованих у повсякденному житті на різних рівнях і в різних сферах: презентації, пресконференції, брифінги, круглі столи, симпозіуми, аукціони. На заняттях студенти імітували зовнішню форму організації такої зустрічі, обов'язкові атрибути, а

наше завдання нас як викладачів полягала в тому, щоб наповнити їх навчальним історичним змістом і провести її у нетрадиційній формі. Варто відзначити, що до таких занять студенти-історики готувалися набагато активніше, а результативність таких занять була вищою. На незвичайних заняттях студенти здобували досвід публічних виступів, ведення діалогу, участі в дискусіях, прояву ініціативи і ухвалення відповідальних рішень [5, с. 107]. Вільний обмін думками, обумовлений ігровими моментами, можливостями перевтілення, сприяв розкриттю особистісних якостей та індивідуальних особливостей студентів, розвиваючи їх комунікабельність та критичне мислення.

Одним із найулюбленіших студентських методів інтеграції інфомедійної грамотності на заняттях з історії слов'янських народів є сюжетно-рольові ігри на основі історичних подій, у процесі яких активно задіяні всі психічні процеси: мислення, уява, пам'ять — посилюються емоційні і вольові прояви, в учнів формуються комунікативні навички, стійкий інтерес до предмету, краще засвоюється матеріал. Наприклад, вивчаючи модуль «Історія Російської імперії XVIII століття», перед студентами постало завдання зробити інтерв'ю з будь-яким громадським або політичним діячем. Звісно, що така гра потребувала підготовки, але ті діалоги, які представляли студенти були змістовними, цікавими, досить гострими та часто емоційними. І саме завдання, які були направлені на розвиток творчих здібностей та критичного мислення, викликали у студентів позитивні відгуки та захоплення.

На закінчення зазначу, що використання сюжетно-рольових ігор на заняттях з історії викликає в студентів сталий інтерес до предмету, робить процес навчання цікавим, об'єднує емоційний і раціональний види пізнавальної діяльності, активізує психічні процеси учасників ігрової діяльності. А знання, здобуті в сюжетно-рольовій грі, стають для кожного студента особистісно-значущими, емоційно забарвленими, що допомагає їм глибше зрозуміти, краще «відчути» досліджувану епоху.

У сучасних умовах карантину досить цікавим виявилось використання інтернет-екскурсій за допомогою гул-карт, які студенти здійснювали в парах в якості самостійної роботи. В цілому, розробка та демонстрація таких віртуальних екскурсій на заняттях з історії слов'янських народів стала не просто інноваційною формою навчальної діяльності, але й досить актуальною в умовах дистанційного навчання. Адже, дана онлайн-екскурсія, розроблена самими студентами, спрямована не стільки на здобуття предметних знань, скільки на формування комунікативних, пізнавальних, регулятивних навчальних дій.

Висновки: Розвиток інформаційної культури і модернізація освіти в наші дні розглядаються як необхідні умови формування високої медіакомпетентності, забезпечення ефективності міжкультурного спілкування та прийняття мультикультурного характеру сучасного життя. При цьому медіакомпетентність розглядається як елемент і як кінцевий результат медіаосвіти. Вона стає частиною професійної субкультури фахівців, умовою

соціалізації особистості в сучасному медіасвіті, фактором успішності людини в мінливому соціумі.

Інтеграція елементів інфомедійної грамотності в навчальний курс «Історія слов'янських народів» сприяла підвищенню розумової активності студентів, отже, і підвищенню ефективності занять. Навіть найбільш пасивні студенти включалися в активну діяльність із великим бажанням, у них спостерігався розвиток навичок оригінального мислення, творчого підходу до вирішуваних проблем. На сучасному етапі головним є те, що використання елементів інфомедійної грамотності допомагає відповісти на запит суспільства, підготувати особистість, здатну самостійно мислити і ухвалювати рішення.

Проаналізований нами досвід показав, що сьогодні актуальність проблем інтеграції медіакомпонента в навчальні програми ЗВО тільки зростає, до вивчення означеної проблематики підключаються фахівці суміжних галузей наукового знання, розробляються і впроваджуються програми в галузі медіаосвіти, розширюються медіаосвітні навчальні курси, розвивається грантова підтримка досліджень у галузі формування і інтеграції медіакомпетентності. Уся вже виконана нами робота і майбутня діяльність свідчить про практичну значимість проблеми і тієї ролі, яку відіграє інфомедійна грамотність у сучасному медіасвіті.

Список використаних джерел:

1. Гужва О., Муравська О. До проблеми формування медіаграмотності у студентів Педагогічного навчального закладу I рівня акредитації. Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи: Збірник статей Четвертої міжнародної науково-методичної конференції. Київ. : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. 504 с.
2. Онкович Г. Медіапедагогіка і медіаосвіта: поширення у світі. Дивослово. 2007. № 6. С. 2-4.
3. Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства: посібник для вчителя / Т. Бакка, О. Бурім, О. Волошенюк, Р. Євтушенко, Т. Мелешенко, О. Мокрогуз; За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. К. : ЦВП, АУП, 2016. 243 с.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 18.07.2017 №1199 «Про проведення всеукраїнського експерименту з метою «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіа-освіти у вітчизняну педагогічну практику» на базі навчальних закладів України. [Електронний ресурс]. URL: <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Nakaz-MON-zayavka-programa-eksperimentu.pdf>

5. Шуневич О. М. Шляхи формування медіаграмотності в процесі навчання учнів української мови. Український педагогічний журнал. 2017. № 4. С. 103-110.

Annotation: *The article is devoted to the problems of formation and assessment of media literacy and media competence of the individual, which are important today for almost all areas and levels of modernization of education. The concept of «media competence» (as one of the main components and indicators of media literacy) is becoming more and more popular in scientific publications. The paper considers the experience of integrating info-media literacy into the course «History of Slavic peoples». The article defines that media competence today becomes part of the professional subculture of professionals, a condition for the socialization of the individual in modern media, a factor in human success in a changing society; a means of learning about the multicultural world and gaining new knowledge; way of self-presentation and realization of potential opportunities of the person.*

Keywords: *media education, media competence, education, history, integration.*

Моцак Світлана Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
завідувач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики
навчання історичних дисциплін

ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ЙОГО НАВЧАННЯ

Анотація: У статті висвітлюється проблема формування медіакомпетентності майбутнього вчителя історії в процесі вивчення шкільного курсу всесвітньої історії та методики його навчання. В умовах сьогодення сучасний вчитель історії повинен володіти навичками використання медіаресурсів у своїй роботі, інформацією про існуючі медіапродукти навчального призначення, умінням ефективно їх використовувати в освітньому процесі. Розглядаються варіанти їх використання на заняттях із шкільного курсу всесвітньої історії та методики його навчання. Визначаються причини необхідності впровадження медіаосвіти.

Ключові слова: медіа, професійна майстерність, медіакомпетентність, медіаграмотність, медіакультура, медіаосвіта.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Медіакомпетентність майбутнього вчителя історії формується як результат процесу медіаосвіти. У підготовці майбутніх вчителів історії медіаосвіта допомагає активно використовувати можливості інформаційного простору – телебачення, радіо, відео, преси, інтернету. Вивчення шкільного курсу всесвітньої історії та методики його навчання формує особистість студента-історика, а тому інтеграція медіаграмотності в освітній процес надзвичайно важлива, особливо на сучасному етапі, адже українське суспільство потребує ширшого вироблення навичок критичного мислення та імунітету до маніпуляцій громадською свідомістю та пропаганди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема формування медіакомпетентно-

сті в процесі вивчення історичних курсів розглядається порівняно недавно, а в межах компетентнісного підходу вона набуває нового значення.

Теоретичні аспекти представленого питання було висвітлено в дослідженнях Л. Найдьонової, В. Мантуленко, В. Протопопової, А. Федорова, А. Єрмоленко, А. Сулім.

Дослідники О. Шарикова, О. Федорова, С. Пензіна, І. Челишева, Г. Онкович, А. Зазнобіна в своїх наукових розвідках приділяли увагу розвитку медіаграмотності та медіакультури особистості.

Теорія і практика медіаосвіти в сучасному науковому дискурсі є предметом дослідження багатьох учених, адже Концепція медіаосвіти є актуальною нині. Сьогодні вже є достатньо науково-методичних напрацювань щодо інтеграції медіаосвіти і суспільствознавчих дисциплін.

Вітчизняні автори О. Бондаренко, Т. Бакка, О. Бурім, О. Волошенюк, Р. Євтушенко, Т. Мелешенко, О. Мокрогуз, Г. Онкович, О. Плющ пропонують різні медіаосвітні практики, пов’язані з інтеграцією медіаграмотності.

Концептуальні засади змісту та організації роботи щодо використання історичних джерел на основі компетентнісного підходу до навчання досліджувалися в працях В. Власова, Ю. Комарова, В. Кришмарел, Ю. Малієнко, П. Мороза, О. Пометун.

Постановка завдань статті. Автор ставить за мету проаналізувати проблему формування медіакомпетентності майбутнього вчителя історії в процесі вивчення шкільного курсу всесвітньої історії та методики його

навчання та визначити найефективніші шляхи формування медіакомпетентності на заняттях даного курсу.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Медіакомпетентність вчителя історії є поняттям багатоплановим, яке розвивати потрібно протягом усієї педагогічної діяльності. Історичні дисципліни, які є надзвичайно мобільними у сучасному світі, потребують незаангажованого підходу. Аналіз медіапродуктів, використання їх у педагогічній діяльності сприяє підвищенню медіакультури студентства, формує його медіакомпетентність.

Медіакомпетентність вчителя історії – це рівень медіакультури, який забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного та політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи [6].

Під час навчання у ЗВО студенти мають викристалізувати своє ставлення до засобів масової інформації, здатність до взаємодії з медіа. Завданням викладача є навчити студентів розумінню наслідків впливу медіа, ролі засобів масової інформації як конвеєру знань.

Саме навчальна дисципліна «Шкільний курс всесвітня історія та методика його навчання» є відмінним засобом формування професійної майстерності та медіакомпетентності майбутнього вчителя історії.

Навчальний курс спрямований на озброєння майбутніх вчителів знаннями теоретичних основ сучасної методики навчання всесвітньої історії та формуван-

ня теоретичної бази знань майбутнього вчителя з основ медіаграмотності і практичних навичок ефективною та безпечною взаємодії з інформацією, отриманою з медіаджерел (історичних джерел), у тому числі з урахуванням використання засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденній практичній, зокрема навчально-пізнавальній, діяльності студентів та їхньому міжособовому спілкуванні.

Дисципліна навчає сприйняттю і переробці історичної інформації, переданої каналами мас-медіа (у широкому тлумаченні), розвиває критичне мислення, вміння розуміти прихований зміст того чи іншого повідомлення, історичного джерела, здатність протистояти маніпулюванню свідомістю та пропаганді з боку мас-медіа. Формує вміння знаходити, готувати, передавати і приймати історичну інформацію, у тому числі з використанням різних медіаресурсів. На заняттях навчального курсу студенти опановують прості та ефективні онлайн-сервіси для роботи з медіатекстами (аналіз готових, створення власних).

Головними завданнями курсу є надати універсальний набір схем для аналізу різного виду медіатекстів, визначити ефективність медіаосвітніх елементів у процесі викладання шкільного курсу «всесвітня історія та методика його навчання» через використання творчих завдань для роботи зі студентами на практичних заняттях та у позаурочній роботі з предмету. Навчальна дисципліна

має на меті розвивати мотивацію щодо формування індивідуальної медіаграмотності.

Викладання курсу передбачає врахування передумов для вивчення дисципліни, зокрема сутності, принципів та методів історичного пізнання (основи наукових досліджень), формаційного та цивілізаційного підходів в історії (філософія), вікових особливостей психічного розвитку учнів (вікова психологія), діагностики рівнів розвитку психічних процесів (загальна психологія), змісту, форм, методів, прийомів та засобів навчання та виховання (педагогіка), перебігу певних історичних подій в обсязі визначеного шкільною програмою з історії людства (історія України, всесвітня історія), ІКТ.

Студенти-історики мають навчитися самостійно організовувати освітній процес із врахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, вибираючи продуктивні методи, прийоми, форми та засоби навчання, та застосовувати наукові знання, уміння і навички із дисциплін фундаментальної підготовки для виконання конкретних завдань у діяльності вчителя історії і суспільствознавчих предметів.

Завдяки інструментам курсу майбутні вчителі історії мають навчитися вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що потребують інтеграції знань і ухваленням рішень у практиці викладання всесвітньої історії у закладах середньої освіти та у процесі навчання за спеціальністю, що передбачає застосування теорій

та методів професійно спрямованих наук і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації навчально-виховного процесу в основній (базовій) середній школі.

Курс формує здатність застосовувати знання, уміння і навички із дисциплін фундаментальної і професійної підготовки в практичній діяльності: у викладанні всесвітньої історії, організації навчально-виховного процесу, розробці навчально-методичного забезпечення дисципліни.

Вважаємо, що на заняттях із шкільного курсу «всесвітня історія та методика його навчання» необхідно використовувати такі вправи та завдання, які покликані навчити аналізувати медіатексти, критично мислити та декодувати їх, які допоможуть у майбутній професійній діяльності не загубитися в інформаційному потоці та навчать відбирати корисну та правдиву інформацію.

Прикладом таких вправ може бути робота з документальними фільмами на практичному занятті. Зокрема, студентам пропонується переглянути два документальних фільми на одну і ту ж тематику, але створені різними країнами, і дати відповіді на запитання. У ході роботи викладач пропонує методом дискусії визначити можливості документального кіно як мас-медіа, під час дискусії окресливши: які емоції студенти переживали під час перегляду фільмів, який із фільмів їм видається правдивішим і чому. Викладач має навчати студентів самостійно опрацьовувати, диференціювати, оцінювати й систематизовувати інформацію.

Сьогодні мас-медіа активно втручаються в освіту, змінюючи технології навчально-виховного процесу та

змісту. А тому викладачі зобов’язані мати розвинуті методичні навички роботи з мультимедіа.

Завданням викладача ЗВО в умовах сьогодення є організовувати для студентів таке середовище, яке сприяло б спільному пізнанню нових можливостей.

Проведення занять навчального курсу передбачає впровадження різних проєктів, конкурсів, дебатів, дискусій різних форматів. Так, викладач може запропонувати такі теми навчальних проєктів для студентів, як-от: комплекс ресурсів засобів навчання (електронні та матеріальні); параграф електронного підручника зі всесвітньої історії; документальний мініфільм для учнів зі всесвітньої історії; розробка настільної гри зі всесвітньої історії; макет номеру газети чи журналу історичного гуртка, товариства, методичного об’єднання вчителів району (у тому числі електронної); веб-сайт історичного гуртка чи товариства (макет); соціологічне опитування з актуальних проблем шкільного курсу всесвітньої історії; фотоесе чи альбом сучасної практики навчання всесвітньої історії у школі та ін.

Одним із змістових модулів шкільного курсу «всесвітня історія та методика його навчання» є змістовий модуль «Методика навчання історії середніх віків». Саме вивчення даного модулю надає широкі можливості для формування медіакомпетентності студентів-істориків та формування їх інформаційної грамотності. Так, за рахунок підібраних вправ для опанування змісту даної теми у студентів формується вміння ефективно шукати інформацію, вміння працювати з джерелами та першоджерелами, вміння відрізняти факти від суджень, вміння сис-

тематизувати інформацію, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи, вміння ставити питання, вміння обґрунтовувати власну позицію, вміння аналізувати передумови та причини, зв'язки із сучасністю.

На практичному занятті викладач знайомить з онлайн-інструментами які необхідні для вивчення тем курсу, уроками-квестами з елементами медіаосвіти. Вивчення даного періоду історії дає можливість використовувати візуальні джерела, зокрема аналіз елементів зображення (знаки, символи, кольори тощо.), створення власного візуального контенту, пошук і перевірка інформації про ту чи іншу історичну постать, явище, процес.

На практичному занятті студенти мають можливість створити медіаповідомлення/медіапродукти, статті з актуальних питань методики викладання історії в 7 класі.

Ігрова діяльність є важливим елементом в організації занять студентів зі шкільного курсу «всесвітня історія та методика його навчання». Так, у рамках вивчення даного модулю студентам можна запропонувати гру Crusader Kings 2 (crusaderkings.com). Гра дає можливість відслідкувати династичні шлюби та родинні зв'язки реальних історичних персонажів у період Середньовіччя (радники, дипломати, полководці, правителі) різних країн Європи, що допомагає вивчати генеалогію [10].

Цікаю грою є Europa Universalis (чотири періоди. <https://www.paradoxplaza.com/>). Гра хроно-

логічно триває з 1444 по 1820 роки, але учасники, обравши під своє управління державу, можуть почати її з будь-якого року з цього проміжку. У ході гри формується просторова компетентність через вивчення історичної географії (назви областей та держав, регіонів) Нового часу через дослідження розвитку історичних країн Європи (Ансбах, Швабія, Тіроль, Нассау, Ельзас, Невер, Лангедок тощо), їх політичного устрою, розвитку культури і релігії та їх кордонів..

Для ознайомлення з минулим створені історичні довідки про події цього часу (гугенотські війни, Реформація, будівництво якоїсь відомої будівлі (міст Ріалто у Венеції), Вестфальський мир, війна за іспанський спадок, селянські війни тощо), наведені історичні терміни. До умов програми закладені історичні закономірності (унія Польщі з Литвою та ворогування з Московією тощо), система рівноваги, яка відображає історичну реальність, коли на кожен ваш є іде протидія (певний наслідок): зміна релігії веде до релігійних воєн, підтримка однієї верстви – до повстання інших, підтримка коаліцій.

Методика використання мультимедійних навчальних видань-атласів є важливою складовою формування медіакомпетентності майбутнього вчителя історії. Так, карти можна збільшувати і переміщати по екрану, малюючи та створюючи власні векторні шари. Крім того, в інтерактивних картах можна управляти тематичним змістом, редагуючи контурні карти [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Таким чином, необхідно системно впроваджувати на заняттях зі шкільного курсу «всесвітня історія та методика його навчання» засоби медіаінформації з метою посилення мотивації студентів-істориків до навчання, підвищення ефективності сприйняття навчального матеріалу, кращого його засвоєння. Викладач має поєднувати виклад теоретичної інформації з показом демонстраційного матеріалу, відеоінформації, презентацій, відеокліпів тощо; використовувати інформаційні можливості соціальних мереж для організації роботи зі студентами.

Проведення занять з курсу передбачає впровадження різних проєктів, конкурсів, дебатів, дискусій різних форматів. Саме така організація навчального процесу через використання медіазасобів інформації при вивченні навчального курсу забезпечить формування в майбутніх вчителів медіаграмотності та медіакомпетентності.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>. Дата звернення: Жовтень 10, 2019.
2. Експертиза шкільних підручників: інструктивно-методичні матеріали для експертизи електронних версій проєктів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів [посібник], Київ, Україна, Педагогічна думка, 2016.
3. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. Дата звернення: Жовтень 10, 2019.
4. Історія України. Всесвітня історія. 10-11 класи, Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>. Дата звернення: Жовтень 10, 2019.
5. Історія України. Всесвітня історія. 5-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>. Дата звернення: Жовтень 10, 2019.
6. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/
7. Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства: посібник для вчителя / Т. Бакка, О. Бурім, О. Волошенюк, Р. Євтушенко, Т. Мелещенко, О. Мокрогуз; За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. К. : ЦВП, АУП, 2016. 243 с.
8. Н.М. Бібік, Врахування пізнавальних інтересів учнів у підручникотворенні, Підручник XXI століття, № 1– 4, С. 48–52. 2003.
9. Нова українська школа: основи Стандарту освіти, Львів, 2016. [Електронний ресурс].

- Доступно: [http://www.osvitportal.lviv.ua/upload/users_files/1/upload/1/nova%20schkola%20\(pantone%208703%20C\)-ilovepdf-compressed.pdf](http://www.osvitportal.lviv.ua/upload/users_files/1/upload/1/nova%20schkola%20(pantone%208703%20C)-ilovepdf-compressed.pdf). Дата звернення: Жовтень 10, 2019.
10. О. Мокрогуз, Роль мультимедіа у формуванні інформаційної компетентності, Харків: Фонд Фонду, 2017.
  11. О. Пометун, Н. Гупан, та В. Власов, Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.

Annotation: *The article highlights the problem of forming the media competence of a future history teacher in the process of studying the school course on world history and the methods of teaching it. In today's conditions, a modern history teacher must have the skills to use media resources in their work, information about existing educational media products, and the ability to effectively use them in the educational process. Variants of their use in the classroom from the school course on world history and the methods of teaching it are considered. The reasons for the need to introduce media education are determined.*

Keywords: *media, professional skills, media competence, media literacy, media culture, media education.*

Муратова Ольга Віталіївна

кандидат історичних наук,
доцент кафедри української філології
Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний
університет»

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Анотація: У статті розглянуто медіакомпетентність як важливу складову процесу підготовки сучасного вчителя української мови і літератури. Подано основні етапи впровадження медіаосвіти на кафедрі української філології Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Запропоновано шляхи інтеграції інфомедійної грамотності до програм навчальних дисциплін кафедри, зокрема до дисципліни «Історія української літератури».

Ключові слова: Державний стандарт базової середньої освіти, учитель-тьютор, медіаграмотність, медіакомпетентність, засоби масової інформації, інформаційне суспільство.

Наше сьогодення характеризується глобалізацією й безпрецедентним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, наслідком чого є швидке зростання

потoku інформації та інформаційної взаємодії. З огляду на це, критичне мислення стає базовою і вкрай необхідною навичкою сучасної людини.

Кожен із нас упродовж дня потрапляє під лавину інформації, що часто є маніпулятивною. І, якщо доросла людина з огляду на певний життєвий досвід і багаж знань у різних галузях суспільства більш-менш може розпізнати маніпулятивні дії і протистояти їм, то психіка дитини є вкрай нестійкою, а отже, зазнає впливу від безкінечного інформаційного потоку щохвилини. Адже ні для кого не секрет, що наші учні – і школярі, і студенти – значну частину свого життя проводять саме в смартфонах, ноутбуках тощо.

На нашу думку, саме від учителя залежить, якими будуть наслідки цього впливу. Тому одним із пріоритетних завдань системи вищої освіти України на сучасному етапі її розвитку є підготовка вчителя-тьютора з високим рівнем сформованості загальнонаукових і професійних компетентностей, однією з яких є медіагра-

мотність, здатного у своїй практичній професійній діяльності прищепити сучасним учням звичку перевіряти будь-яку інформацію, здійснювати пошук, аналізувати, відрізняти факти від суджень, уникати й протистояти маніпуляціям тощо.

У вересні 2019 року Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (далі – ГПІМ) долучився до реалізації на теренах України проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що впроваджується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), за підтримки Посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси. У жовтні того ж року викладачі кафедри української філології ГПІМ (Ольга Муратова, Тетяна Радіонова, Ольга Тітова, Марина Шкурпат) узяли участь у проведенні в Києві освітнього симпозіуму з інфомедійної грамотності «Роль освіти в епоху дезінформації та технологічного прогресу». Лекції, круглі столи, тренінги, організовані на високому рівні командою професіоналів IREX кардинально змінили наш погляд на сучасну педагогічну освіту й процес підготовки майбутніх учителів. Саме під час цих заходів відбулося усвідомлення, що ми, педагоги, як правило, не розуміємо наслідків впливу медіаінформації на особистість студента (учня), не готові використовувати медіа в освітньому процесі. Відсутність у нас самих сформованих на належному рівні навичок орієнтації в інформаційному просторі ставить під

сумнів і нашу готовність щодо надання професійної допомоги учням у процесі їх адаптації до все більш зростаючого потоку інформації.

Намагаючись іти в ногу з часом, прагнучи постійного професійного зростання і самоудосконалення, колектив кафедри із задоволенням долучився до проведення панельних дискусій і тренінгів, як-от: «Застосування онлайн-інструментів, діалогу та комунікації в освіті» (20-21 листопада 2019 р.), під час якого ми навчилися використовувати інструменти Google, «хмарні технології», впроваджувати в освітній процес діалогове навчання, попереджати й вирішувати конфліктні ситуації в колективі тощо.

Наслідок такої ґрунтовної підготовчої роботи – можливість узяти участь у проведенні «Зимової школи» (27-31 січня 2020 р.), результатом чого є не лише іменні сертифікати, а передусім нові вміння й навички: критичне мислення, шляхи й способи імплементації медіаграмотності в освітній процес загальноосвітньої й вищої школи, ігрофікація навчання.

Завдяки високопрофесійній роботі команди IREX усього за один рік було зроблено те, що на перший погляд здається неможливим, – інфомедійна грамотність стала невід’ємною частиною життя кожного з учасників проєкту, звичкою, яку хочеться прищепити й кожному зі своїх учнів. До того ж, знайомство представників закладів освіти з різних куточків України, що відбулося саме завдяки заходам, ініційованим IREX, поступово пе-

перосло в дружбу й плідну співпрацю. Свідченням цього є успішна реалізація міжрегіонального міжуніверситетського проєкту «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус», мета якого – формувати інфомедійну грамотність майбутніх учителів-тьюторів, зокрема в умовах змішаного навчання, сприяти функціонуванню і популяризації вживання української мови в засобах медіа на території Донецької і Сумської областей.

Перераховані вище заходи мають неабияке значення з огляду на затвердження у вересні 2020 року «Державного стандарту базової середньої освіти» [2], у тексті якого, за підрахунками експертів АУП, вжито 530 раз слово «медіа», на відміну від Стандарту 2011 року, де слово «медіа» не вжите жодного разу [4; 1].

Стандарт розроблений із урахуванням компетентнісного потенціалу кожної освітньої галузі загалом, і мовно-літературної зокрема. Наскрізними вміннями в усіх ключових компетентностях є такі: «розуміти інформацію, записану (передану) різним способом або відтворену технічними пристроями», «вміння виявляти припущення та інформацію, надану в тексті в неявному вигляді, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами з тексту та неявними доказами, висловлювати ідеї, пов'язані з новим розумінням тексту після його аналізу та добору контраргументів» [2], що свідчитиме про формування в учнів критичного мислення.

Як нами вже було зазначено вище, однією з освітніх галузей Державного стандарту базової середньої освіти є «мовно-літературна (українська мова, мови відповідних корінних народів і національних меншин; літерату-

ри; українська мова та література для корінних народів і національних меншин (для мов Європейського союзу та кримськотатарської мови), іншомовна освіта» [2].

У вимогах до обов'язкових результатів навчання учнів із мовно-літературної освітньої галузі (додатки 1–3) вагоме місце посідають характеристики медіакомпетенцій, які формуються і поступово розвиваються під час навчального процесу у здобувачів освіти у цій галузі.

З огляду на це, медіаграмотність стає однією з ключових компетентностей, необхідних майбутньому вчителю закладу загальної середньої освіти. Тому вкрай важливим є процес формування цієї компетентності під час підготовки майбутніх учителів, а саме – урахування цієї вимоги часу під час розробки й укладання навчальних планів освітньо-професійних програм галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта загалом, і предметної спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) зокрема.

Головною ж проблемою, з якою стикається вчитель на уроці літератури сьогодні, як і в попередні десятиліття, залишається проблема непрочитання учнями художніх текстів. Водночас варто зазначити, що в ХХІ столітті молодь все частіше звертається до аудіовізуального тексту і все рідше бере до рук текст друкований. У таких умовах розвитку освіти і виховання значну роль відіграє саме медіаосвіта. Саме вона і може допомогти сучасному вчителю зацікавити учнів книгою, сприятиме зростанню прагнення читати, формуватиме читацьку компетенцію, медіакультуру школяра тощо.

У мовно-літературній галузі Державного стандарту базової середньої освіти відображено показники сформованості медіаграмотності відповідно до віку здобувачів освіти, яка є результатом медіаосвіти, що, як зазначено в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, має бути спрямована саме «на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій» [3]. При цьому для 5–6 класу передбачена як самостійна робота з аналізу, оцінки інформації та медіатекстів, їх створення, так і діяльність із допомогою вчителя, а в 7–9 класах така діяльність уже виконується виключно самостійно.

Аналіз тексту Державного стандарту базової середньої освіти засвідчує, що мовно-літературна освітня галузь містить значну кількість медіаосвітніх компонентів, що є цілком закономірним, оскільки формування медіаграмотного учня є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти.

Сформувані медіакультуру учнів на уроках літератури допомагають такі форми роботи:

- Перегляд кіноверсії або театральної постановки твору, що вивчається за програмою, і його порівняння з художнім текстом. Прикладом роботи з медіатекстом після прочи-

тання художнього твору може слугувати обговорення екранізованої версії історичного роману-хроніки П. Куліша «Чорна рада», у ході якого обговорення фільму у формі вільної дискусії сприятиме поглибленню розуміння роману, а також дозволить поставити перед учнями досить важливу і спірну проблему сучасної інтерпретації класичних творів. Водночас варто зауважити, що перегляд і обговорення екранізованої версії будь-якого художнього твору можливий лише після прочитання власне твору, оскільки така робота проводиться з метою порівняння фільму і книги, вироблення критичного осмислення праці режисера і сценариста, тому замінити прочитання художнього твору й роботу з текстом переглядом телеверсії роману неможливо. Аналіз медіатексту, зокрема екранізації художнього твору, дозволить у подальшому критично ставитися до будь-яких текстів медіа, формувати власне бачення і ставлення до явищ дійсності, розвивати вміння розуміти прихований зміст того чи іншого повідомлення, протистояти маніпулюванню свідомістю з боку ЗМІ тощо.

- Перегляд різного роду документальних або навчальних фільмів, присвячених твору, що вивчається, також допоможе глибше зрозуміти зміст твору учнями, звернути уваги на деталі, які залишаються непоміченими під час побіжного читання великого за змістом твору

або під час читання п’єс, у яких смислове навантаження несуть ремарки, звуки, фон тощо (наприклад авторський цикл від І. Фаріон «Велич особистості»).

- Складання кіносценарію твору, що вивчається. Така форма роботи безпосередньо пов’язана з роботою над текстом і передбачає його уважне прочитання і глибоке розуміння. Ця форма діяльності на уроці передбачає ігрову форму навчання поряд із високим ступенем самостійної роботи учнів, знайомство з роботою режисера і сценариста, можливість приміряти на себе їх ролі. Метою такого уроку є розвиток зв’язного мовлення учнів; розвиток уміння застосовувати отримані знання шляхом використання законів іншого жанру; розвиток уміння сприймати й описувати події комплексно; виховання культури зв’язного мовлення; розвиток уяви, умінь встановлювати асоціативні зв’язки між різними видами мистецтва, засвоєння учнями основних літературознавчих понять і понять медіа.
- Створення журналів та кіножурналів за творчістю письменника. Частіше за все школярі виконують це у формі електронної презентації. Виконання такого роду роботи надає можливість зробити щось цікаве самостійно або в групі, проявити власні здібності, випробувати сили, докласти знання, бути корисним і презентувати на публіку кінцевий результат. Це діяльність, спрямована на вирішення цікавої проблеми, сформульованої самими учнями як мети. До того ж, можливість створення власного медіатексту – це завжди творча самостійна робота учнів, що

дозволяє їм максимально проявити власні можливості, висловити власну думку на проблему.

- Створення кіножурналу – заочної екскурсії рідними місцями письменника. Це одна з форм роботи, яка дозволяє заочно відвідати багато куточків України, побачити на власні очі рідну письменнику місцевість. Такому роду робіт допомагають віртуальні музеї, створені на сьогодні багатьма музеями письменників, як-от: Віртуальний музей Івана Франка (<https://frankovi.com.ua/>); Віртуальна екскурсія музеєм Уласа Самчука (<http://incognita.day.kyiv.ua/muzei-samchuka.html>). Основною формою презентації заочної екскурсії є електронна презентація учня, створена з фотографій, картин, замальовок рідних місць письменника, його будинка або місць, пов’язаних із життєдіяльністю (наприклад, «Віртуальний музей Лесі Українки», створений ученицею 10 класу Д. Придатченко: <https://www.slideshare.net/ssuser442d9a/ss-52686068>).
- Написання статті, рецензії, анотації за прочитаним художнім твором, за біографією і творчістю письменника. Така форма роботи поєднує в собі роботу з текстом, аналіз твору, висловлення власної думки; реалізує багато завдань із вивчення української мови; являє собою альтернативу традиційному написанню творів за прочитаним текстом. До того ж, робота в якості журналіста або критика, рецензента перетворює завдання, що є нудними й нецікавими для учнів, на цікаву форму роботи.

- Створення афіш, малюнків, ілюстрацій, фотоколажів на теми творів медіакультури, що дозволяє учням не тільки виявити власні творчі здібності, художника або фотографа, але і знаходити важливі, значущі тези під час прочитання художнього твору або під час ознайомлення з творчістю і біографією письменника.

І такого роду робіт існує безліч, тому завдання вчителя – з'ясувати й застосовувати на уроці найбільш оптимальні і результативні форми роботи як для самого вчителя, так і для конкретного класу / учнівського колективу. Комплексне застосування наведених вище форм роботи дозволить: розвинути критичне мислення і медіакомпетентність школярів; інтерес до читання; забезпечить загальний і літературний розвиток школяра, глибоке розуміння художнього твору; наповнить уроки літератури новим змістом; забезпечить сприйняття літератури як словесного виду мистецтва; навчить систематизувати знання; сприятиме розвитку творчого підходу до сприйняття навколишнього світу, допитливості тощо.

Такого роду завдання варто пропонувати для виконання й під час опанування дисциплін циклу професійної підготовки здобувачами вищої освіти. Нижче наведемо приклад завдань для самостійної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з дисципліни «Історія української літератури (межа XIX – XX століть)»:

Завдання 1.

Уявіть, що Леся Українка вирішила написати ще один драматичний (драма, драматична поема, драматичний діалог, драма-феєрія тощо) чи ліро-епічний (поема) твір.

При цьому вона вирішила скористатися своїм улюбленим методом – запозиченням сюжету зі скарбниці світової (або української) культури (міфології, літератури) чи історії. На ваш вибір пропонується декілька таких сюжетів, до яких, ймовірно, Леся Українка могла звернутися.

Оберіть, на ваш власний розсуд, один із них та, користуючись знаннями про проблемно-ідейне поле творчості Лесі Українки (коло проблем та ідей, які завжди були найбільш актуальними для письменниці), властиві їй прийоми обробки запозичених сюжетів, притаманні її творам типи персонажів, конфлікту тощо, змодельуйте художню концепцію твору Лесі Українки за мотивами цього сюжету.

Тобто опишіть, який вигляд, на вашу думку, мав би твір за мотивами запропонованого сюжету, якщо б його написала Леся Українка у своїй творчій манері.

При цьому варто більш детально розкрити такі питання:

1. Чому саме до цього сюжету, на вашу думку, могла найвірогідніше звернутися Леся Українка;
2. Що вона могла змінити в цьому сюжеті:
  - додаткові сюжетні лінії, додаткові персонажі;

- особливий акцент (висунення на передній план) на тому чи іншому персонажі та «додумування», розширення його історії;
  - додаткові події;
  - виключення з твору окремих подій, персонажів, сюжетних ліній;
  - принципово інша інтерпретація того чи іншого образу / події / конфлікту / сюжету;
  - трансформації у художньому світі твору (перенесення дії в інший час чи простір).
3. Спробуйте більш детально описати, який би вигляд мав той чи інший персонаж (персонажі) – як зовнішні прояви (вигляд, поведінка, вчинки), так і внутрішній світ (переживання, вибори, конфлікти) – що став би центральним у системі персонажів твору;
  4. Яку назву міг би мати цей твір (і чому саме таку)?
  5. Можете також запропонувати власний варіант сюжету, але з обов’язковим обґрунтуванням, чому саме до такого сюжету могла звернутися авторка.
  6. Обґрунтуйте, чому саме так міг би виглядати цей твір у виконанні Лесі Українки.
- Можливі сюжети:
1. Історія Адама та Єви після вигнання з Едему (За Книгою Буття, що входить до складу Старого Заповіту, глави 3 – 5:1-5);
  2. Історія Авраама та Сари й Агарі (див.: За Книгою Буття, що входить до складу Старого Заповіту. Історія праотця Авраама в цілому описана в главах 11 – 25:1-10. Основні події, що могли б лягти в основу сюжету, у главах 16, 17, 21:1-21);
  3. Історія Авраама та його сина Ісаака (див.: Книга Буття, глави 21 – 22:1-19);
  4. Історія Йосифа та його братів (див.: Книга Буття, глава 35: 22-26; глава 37, глави 39-45);
  5. Історія Рут (див.: Старий Заповіт, Книга Рут (рос. — Руфь));
  6. Історія Юдіфі (див.: Старий Заповіт, Книга Юдіфь (може бути не в усіх виданнях Біблії, бо не є канонічною));
  7. Історія самарянки, що зустріла Христа біля колодязя (див.: Євангеліє від Іоанна, глава 4);
  8. Історія Понтія Пілата до та після розп’яття Христа;
  9. Історія Еввідіки (за міфом про Орфея та Еввідіку);
  10. Історія Пенелопи під час чекання Одиссея та після його повернення;
  11. Історія Ромео та Джульєтти;
  12. Історія стосунків княгині Ольги (християнки) та її сина князя Святослава (язичника, гонителя християн);
  13. Історія блаженної Ксенії Петербурзької
  14. (див.: Житіє Св. Блаженної Ксенії Петербурзької <http://www.pravoslavie.ru/put/1586.htm>);
  15. Історія Марусі Богуславки;
  16. Історія Марусі Чурай.

Завдання 2.

За матеріалом вивчених творів української літератури межі XIX–XX ст. створіть рейтинг (будь-який варіант на вибір):

1. TOP-5 творів межі XIX–XX ст., проблематика яких є найбільш актуальною для сьогоденної ситуації в Україні;
2. TOP-5 найстрашніших творів української літератури межі XIX–XX ст.;
3. TOP-5 найпривабливіших, найкрасивіших (як зовнішньо, так і внутрішньо) образів-персонажів української літератури межі XIX–XX ст.;
4. TOP-5 найогидніших, найнепривабливіших образів-персонажів української літератури межі XIX–XX ст.;
5. TOP-5 найсуперечливіших образів-персонажів / ситуацій у творах української літератури межі XIX–XX ст.

Виконуючи завдання, подайте розгорнуту аргументацію: 1) того, як саме виявлена обрана ознака в творі (персонажі); 2) місця твору / персонажа у рейтингу за ступенем вираження ознаки.

Висновки: Узагальнюючи основні положення статті, можна зробити такі висновки: реалізація в Україні проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» є актуальною і своєчасною; залучення до участі у проєкті освітніх закладів різних рівнів дозволяє вирішувати проблему медіаграмотності п молодшого покоління українців

комплексно; застосування на практиці у закладах загальної середньої освіти і закладах вищої освіти медіаосвітніх технологій сприяє модифікації методів і прийомів навчання, що існують сьогодні, посиленню творчого характеру діяльності здобувачів освіти; розвиток медіаграмотності як однієї з ключових компетентностей сучасного вчителя української мови і літератури забезпечує адекватну взаємодію членів суспільства з сучасною медіакультурою.

Список використаних джерел

1. Аналіз Стандарту від експертів АУП. URL: <https://medialiteracy.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/Movno-literaturna-osvitnya-galuz.pdf> (дата останнього звернення 26.12.2020).
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата останнього звернення 26.12.2020).
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьоновой, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с. URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity/> (дата останнього звернення 26.12.2020).
4. Текст та медіатекст: що медіаосвітнього в новому Державному стандарті базової середньої освіти.

URL: <https://www.aup.com.ua/tekst-ta-mediatekst-shho-mediaosvitno/> (дата останнього звернення 26.12.2020).

Annotation: The paper considers media competence as an important component of a modern teacher of the Ukrainian language and literature training. The author describes the main stages of the media education introduction at the Department of Ukrainian Philology of the Horlivka Institute for Foreign Languages of SHEI Donbas State Pedagogical University. The paper offers the ways of integrating media literacy into the curricula of the courses taught by the department, in particular into the course «History of Ukrainian literature»

Keywords: State standard of basic secondary education, teacher-tutor, media literacy, media competence, mass media, information society.

Насалевич Тамара Василівна

кандидат філологічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
доцент кафедри германської філології

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ПРИ НАВЧАННІ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА ТА ОСНОВ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Розглядаються фактори, які впливають на академічну доброчесність. Аналізуються складові інформаційної грамотності. Дається визначення поняттям «авторське право» та «плагіат» і рекомендації, як їх уникнути. Наводяться практичні рекомендації та вправи, щоб навчити здобувачів освіти цитування у тексті, відрізняти плагіат та перефразувати оригінальний текст. Зроблено висновок, що формування компетентностей інформаційної грамотності при навчанні академічного письма та основ доброчесності у закладах вищої освіти є нагальним питанням сьогодення.

Ключові слова: інформаційна грамотність, академічне письмо, академічна доброчесність, плагіат, авторське право, цитування.

Постановка проблеми. У двадцять першому столітті пошук інформації не є важким завданням для здобувачів освіти. Найважче вибрати потрібну, релевантну і достовірну інформацію, проаналізувати її і подати відповідні висновки. І часто виникає спокуса представити чужі думки як свої власні. У цей момент здобувачу освіти слід задуматися про академічну доброчесність. Для цього він повинен володіти такими компетентностями, як медіаграмотність, критичне мислення, соціальна толерантність, стійкість до впливів, фактчекінг, інформаційна грамотність, цифрова безпека та візуальна грамотність [4]. Розуміння авторського права теж є невід'ємною частиною навчання академічного письма та основ доброчесності.

Питаннями академічної доброчесності займаються такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як В. Антипова, М. Макарова, О. Бобкова, С. Давидов,

І.Ковалева, Н. Шліхта, І. Шліхта, В. Слепович, С. Бейлі, Р. М. Ховард та ін. Питання інформаційної грамотності вивчають О. Гайдамака, В. Гридчина, Н.Гринюк, Н. Івановська, М. Кафтан, Т. Коваленко, Т. Матичак, В.Мироненко, А. Мосендз, В. Піщанська, В. Романюк, О. Тараненко та ін.

Завданнями статті є дати визначення поняттю «академічна доброчесність», проаналізувати складові інформаційної грамотності та представити види вправ для формування її компетентностей.

Виклад основного матеріалу. Як вважає В.С.Бакіров, «процес модернізації вищої школи багато в чому визначається станом академічної культури. Наразі студентська академічна культура характеризується як деформована. В основі цієї деформації лежить мотивація значної частини студентства на формальні атрибуції вищої освіти (оцінки, стипендія, диплом та ін.), а не на здобуття професійних знань, що є визначним фактором наявності академічного шахрайства... До факторів, які найбільшою мірою визначають деформацію академічної культури в процесі навчання, відноситься відсутність дієвого механізму взаємозв'язку вищої школи та ринку труда, що, в свою чергу, призводить до того, що студенти не відчувають, що їх якісні професійні знання є запорукою гарного місця працевлаштування та основою стратегії життєвого успіху в цілому» [1]. До цього треба додати тенденцію, коли українська молодь, отримавши диплом про вищу освіту, виїжджає за кордон працювати зовсім не за тією професією, яка прописана у дипломі.

Дисципліна «Академічне письмо та основи доброчесності» англійською мовою є невід'ємною частиною

підготовки фахівців-філологів у закладах вищої освіти, тому що відображає нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у результаті навчання «Дотримуватися правил академічної доброчесності» [8]. Основи доброчесності вивчаються у темі «Важливі риси та елементи академічних текстів» при вивченні освітнього компоненту «Академічне письмо та основи доброчесності» студентами, які навчаються за спеціальністю 035 «Філологія» за спеціалізацією 035.041 германські мови та літератури (переклад включно) – перша англійська.

Основна мета курсу «Академічне письмо та основи доброчесності» – засвоєння студентами базових принципів створення письмових текстів академічного характеру англійською мовою.

На думку Н. та І. Шліхта, «академічна доброчесність означає, що в процесі навчання чи досліджень, студенти, викладачі та науковці керуються передусім принципами чесності, чесною праці та навчання. Плагіат, списування, несанкціоноване використання чужих напрацювань є неприйнятним і жодним чином не толеруються в спільноті. Академічна доброчесність стосується не лише якості освіти – вона напряму впливає на те, яких громадян виховує система вищої освіти в країні, які цінності закладаються під час навчання в університеті та яким є «секрет успіху» в суспільстві» [10, с. 4]. До цього можна додати визначення академічної доброчесності, яке дає Міжнародний центр академічної доброчесності: «це дотримання п'яти фундаментальних принципів: чесність, довіра, справедливість, повага і відповідальність»

[9, с. 15]. Здобувачі освіти повинні дотримуватися цих принципів не тільки у навчанні, але й у житті.

Хотілося б додати, що академічна доброчесність – це питання виховання, яке закладається ще у початковій школі, коли молодші школярі створюють свої мініпроекти з певної теми та користуються інформацією з різних джерел.

Інформаційна грамотність – невід’ємна складова академічної доброчесності та загальної культури освіченої людини. Треба визначитися із самим поняттям «інформаційна грамотність». В.Б. Антипова визначає її як «сукупність знань, умінь, навичок, поведінкових якостей учня, що дозволяють ефективно знаходити, оцінювати, використовувати інформацію для успішного включення в різноманітні види діяльності і відносин і є основою для його подальшого безперервного розвитку» [2].

Складовими інформаційної грамотності є: вміння ефективно шукати інформацію, вміння шукати та працювати з джерелами та першоджерелами, розуміння авторського права, вміння вирізняти плагіат, вміння відрізняти факти від суджень, вміння систематизувати інформацію, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи [4]. Суспільство XXI століття має багато джерел інформації, які не завжди є правдивими, в яких багато пропаганди та неякісної реклами. Інформаційно грамотна людина завжди критично ставиться до тієї інформації, яка до неї потрапляє, вона вміє висловити свої власні думки, вміє відрізнити фак-

ти від суджень, вона поважає авторське право і уникає плагіату.

М. Макарова дає таке визначення авторського права: «Інститут громадянського права, що регулює правовідносини, пов’язані зі створенням і використанням (виданням, виконанням, показом і т. ін.) творів науки, літератури чи мистецтва, тобто об’єктивних результатів творчої діяльності людей у цих галузях» [5, с. 34-37]. Для України поняття авторського права ще тільки входить до загальної культури та освіти. На жаль, ще дуже часто трапляються випадки «піратства» та плагіату.

Згідно з О.В. Бобковою, С.А.Давидовим та І.А.Ковалевою, «плагіат – навмисне скоєне фізичною особою незаконне використання або розпорядження охоронюваними результатами чужої творчої праці, яке супроводжується доведенням до інших осіб неправдивих відомостей про себе як про дійсного автора» [3]. Треба постійно нагадувати особам, які навчаються, про незаконність плагіату. У закладах вищої освіти в Україні створені постійно діючі комісії з приводу академічної доброчесності і запобігання плагіату, які перевіряють дипломні та курсові роботи на наявність плагіату та встановлюють унікальність цих робіт за допомогою відповідних комп’ютерних програм.

Ще одним важливим питанням при навчанні академічного письма є використання цитат. При цитуванні обов’язково потрібно вказувати цитованого автора, назву джерела, рік видання, місце і назву видавництва і сторінки цитовано-

го тексту. Дуже слухним є зауваження С. Бейлі, який вважає, що «цитати не слід надмірно використовувати, треба навчитися перефразовувати та узагальнювати, щоб включати ідеї інших письменників у свою роботу. Це продемонструє ваше розуміння тексту вашим викладачам. Перефразування передбачає переписування тексту, щоб мова суттєво відрізнялася, а зміст залишався незмінним. Підбиття підсумків означає зменшення довжини тексту, але збереження основних моментів» [11, с. 30-35]. Тут теж треба бути дуже обережним, щоб не видати перефразування за власні думки. Треба постійно нагадувати студентам, що при цитуванні неприпустимо робити помилки у цитаті, потрібно використовувати лапки на початку та у кінці цитати. Якщо треба додати свій власний коментар до цитати, то це краще зробити у квадратних дужках.

Корисними для цитування з точки зору В.В. Меньяло, Н.А. Тулякової, С.В. Чумілкіна є вирази, які доцільно вивчити студентам, щоб вільно користуватися ними при цитуванні [6, с. 70-73]:

according to	to make reference
to be attributed	to note
to cite	to propose
to deal with	to report
to draw on	to review
to investigate	to state
to lay the foundations	to survey

Студентам даються невеличкі англomовні тексти, які містять цитати, для їх перефразування з використанням вищенаведених виразів. В.С.Слепович вважає,

що перефразування тексту по реченнях, замінюючи граматику оригінального тексту та підбираючи синоніми до слів, може вважатися плагіатом. Науковець пропонує для якісного перефразування уважно проаналізувати важливі з власної точки зору елементи оригінального тексту та викласти своїми словами те, що стало зрозумілим з нього.

Для того, щоб навчити студентів відрізняти плагіат та перефразовувати оригінальний текст, В.С.Слепович пропонує наступні види вправ:

1. Here are some approaches to writing, beginning with a plagiarism approach and ending with an acceptable quoting technique. Where does plagiarism stop? Draw a line between the last approach that would produce plagiarism and the first approach that would produce acceptable original work.
2. Read this two-paragraph passage. Then read the summary that follows, and indicate whether any part of the summary – aside from the word «motifs» – should be in quotation marks to avoid plagiarism.
3. Paraphrase each of the following passages in one sentence.
4. The following sentences are too wordy. Paraphrase them by making them more concise. Do not drop anything essential to their meaning [7, c. 149-153].

Ці вправи також допоможуть розвинути навички критичного мислення та інформаційної грамотності. Студенти навчаються відрізняти у тексті плагіат.

Висновки. Отже, формування компетентностей інформаційної грамотності

при навчанні академічного письма та основ доброчесності у закладах вищої освіти є нагальним питанням сьогодення, коли у здобувачів освіти є доступ майже до всіх джерел інформації, яку потрібно сприймати критично, аналізувати, робити власні висновки та представляти їх у власному писемному мовленні англійською мовою у різних видах академічного письма. Викладачеві варто підбирати для занять із академічного письма та основ доброчесності такі вправи, які б допомогли здобувачам освіти, майбутнім філологам, сформулювати ці компетентності.

Перспективою подальших досліджень може бути детальний аналіз вправ для формування інформаційної грамотності.

Список використаних джерел

1. Бакіров В. С. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку. Основні результати дослідження за проектом No. 49169. – Назва з екрану. URL: <http://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2015-07-17/2015.pdf>
2. Библиотечные уроки. Выпуск 3. Формирование информационной грамотности учащихся в школьной библиотеке. Методическое пособие [Текст] / В. Б. Антипова. — М.: Изд-во «Глобус», 2009. — 336 с.
3. Бобкова О. В., Давыдов С. А., Ковалева И. А. Плагиат как гражданское правонарушение. Патенты и лицензии. 2016. № 7
4. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». К.: IREX в Україні, 2019-2020
5. Макарова М. Авторское право и Интернет. Наука и жизнь. 2017. № 4. С. 34-37. URL: <https://www.nkj.ru/archive/articles/31010/>
6. Меняйло В.В., Тулякова Н.А., Чумилкин С.В. Developing Academic Literacy: Build your Vocabulary. СПб.: Астерион, 2014. 194 с.
7. Пособие по английскому академическому письму и говорению= Academic Writing and Speaking Course Pack/ В.С.Слепович, О.И.Вашкевич, Г.К. Мась; под ред. В.С.Слеповича. Минск: Тетра Системс, 2012. 176 с.
8. Стандарт вищої освіти України: другий (магістерський) рівень, галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 «Філологія», затверджений та введений в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 20.06.2019 р. № 871 для підготовки магістрів за спеціальністю 035 – філологія. Київ, 2019. 17 с.
9. Фундаментальные ценности академической доброчестности/ Перевод с издания «The Fundamental Values of Academic Integrity», издание второе. Международный центр академиче-

скої доброчесності. Ред. Тедди Фишман. Университет Клемсон. 1999. 35 с.

10. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма: Методичні рекомендації та програма курсу. К., 2016. 61 с.
11. Bailey S. A Handbook for International Students Third edition 2011 by Routledge 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN

Annotation. *Factors influencing academic integrity are considered. The components of information literacy are analyzed. Definitions of «copyright» and «plagiarism» and recommendations on how to avoid them are given. Practical recommendations and tasks are given to teach students to quote in the text, distinguish plagiarism and paraphrase the original text. The author made the conclusion, that formation of information literacy competencies in teaching academic writing and the basics of integrity in higher education establishments is an urgent issue today.*

Key words: *information literacy, academic writing, academic integrity, plagiarism, copyright, citations.*

Островська Галина Олександрівна

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та методики навчання,

Островська Анастасія Андріївна

викладач кафедри педагогіки та психології

Івано-Франківський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ПЕДАГОГА: ОНЛАЙН-ІНСТРУМЕНТАРІЙ, ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ

Анотація: Розглядається важливість медіаграмотності і критичного мислення педагога. Пропонуються приклади використання онлайн-інструментів у підготовці вчителя до розробки власних інтерактивних матеріалів для навчання учнів. Описується досвід роботи Івано-Франківського інституту післядипломної педагогічної освіти з педагогами області. Обґрунтовується обов'язковість критичного мислення у структурі сучасної медіаосвітньої діяльності педагога: уміння критично мислити у поєднанні з навичками роботи з онлайн-інструментами допоможе педагогам ефективно інтегрувати інфомедійну грамотність у вивчення шкільних навчальних предметів. Зроблено висновок, що медіаграмотність учителя – запорука медіаграмотності учнів та загального зростання суспільної медіакультури.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, критичне мислення, онлайн-інструментарій, інтеграція.

Потужний розвиток засобів масової інформації у XXI столітті, розвиток сучасних технологій та їх впровадження в інформаційне середовище спонукали до змін у системі освіти – активного використання інтернету та інформаційно-комунікаційних технологій. Медіабезпека, медіаграмотність, медіакультура – ключові поняття сучасного споживача інформаційного простору, які з абстрактної теоретичної площини стрімко перейшли в особистісну. Важливою стала проблема інфомедійної грамотності педагогів та учнів.

Сприйняття світу сучасною людиною значною мірою залежить від того, як його подають ме-

діа. Багато сучасних медіа не перевіряють достовірність інформації, використовують численні маніпулятивні технології. 1991 та 2014 роки стали переламними для громадян незалежної України як реакція на суспільну потребу знати правду, отримувати достовірні новини, бути захищеними від шкідливого впливу чужих ЗМІ, “гібридизації” правди, яка все більш явно оцінюється сьогодні як велика небезпека та загроза національній ідентичності» (О. Тараненко) [6]. Розпочався стрімкий розвиток медіаосвіти не тільки майбутніх журналістів, а й педагогів та шкільної молоді. Науковці В. Іванов, Л. Найдьонова, О. Тараненко, О. Волошенюк та інші наголошують на важливості медіаграмотності в умовах цифрового суспільства: «Ми маємо готувати дітей до вдалого освоєння світу. А сьогодні найважливіший складник цього опанування – вміння грамотно працювати з інформацією.» [3, с.5]. Об’єктивні суперечності між значним потоком інформації різної якості в різноманітних інтернет-джерелах та ЗМІ, необхідність інтегрування інфомедійної грамотності у вивчення навчальних предметів і недостатній рівень її науково-методичного обґрунтування, відсутність необхідного оцифрованого навчально-методичного забезпечення з медіаосвіти та неготовність педагогів до такої діяльності. Мета статті – описати досвід роботи ІФОІППО з формування готовності педагогів до критичного сприйняття інформації та інтегрування цих знань та вмінь у формування медіаграмотності учнів.

Система роботи з формування медіаграмотності педагогічних працівників включає такі напрями, як підготовка викладачів-тренерів, проведення навчальних

обласних семінарів, впровадження спецкурсу з медіаосвіти в системі курсової підготовки, формування практичних навичок роботи з онлайн-інструментарієм з розробки навчальних матеріалів для учнів, психологічний супровід медіаосвіти та медіабезпеки учнів, інформаційна та консультативна підтримка.

Медіаосвіта спрямована на підвищення загальної медіакультури у суспільстві. З цією метою на базі Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти було проведено настановчий обласний семінар на тему «Психолого-педагогічні засади впровадження медіаосвіти у шкільну практику» (12.02.2019), на якому розглядалися питання «Інформаційна безпека у медіапросторі: маніпулятивні технології у ЗМІ та як не піддатися їх впливу в умовах інформаційної агресії», «Медіаосвіта та медіаграмотність», «Впровадження медіаосвіти у шкільну практику». Згодом (21.11.2019) було проведено практикум «Медіаграмотність на уроках словесності» для керівників методичних об’єднань учителів української мови і літератури за участі О. Волошенюк – менеджера медіаосвітніх програм Академії Української Преси [2], яка ознайомила педагогів із основними поняттями медіаграмотності в Україні і світі, провела тренувальне навчання, представила проєкт анімаційного серіалу «Літературний кіноурок» за творами українських поетів та письменників, які вивчаються у шкільній програмі.

Важливим кроком до поширення медіаграмотності в Івано-Франківській області стала участь працівників ОІППО у міжнародному проєкті з медіаосвіти «Вивчай

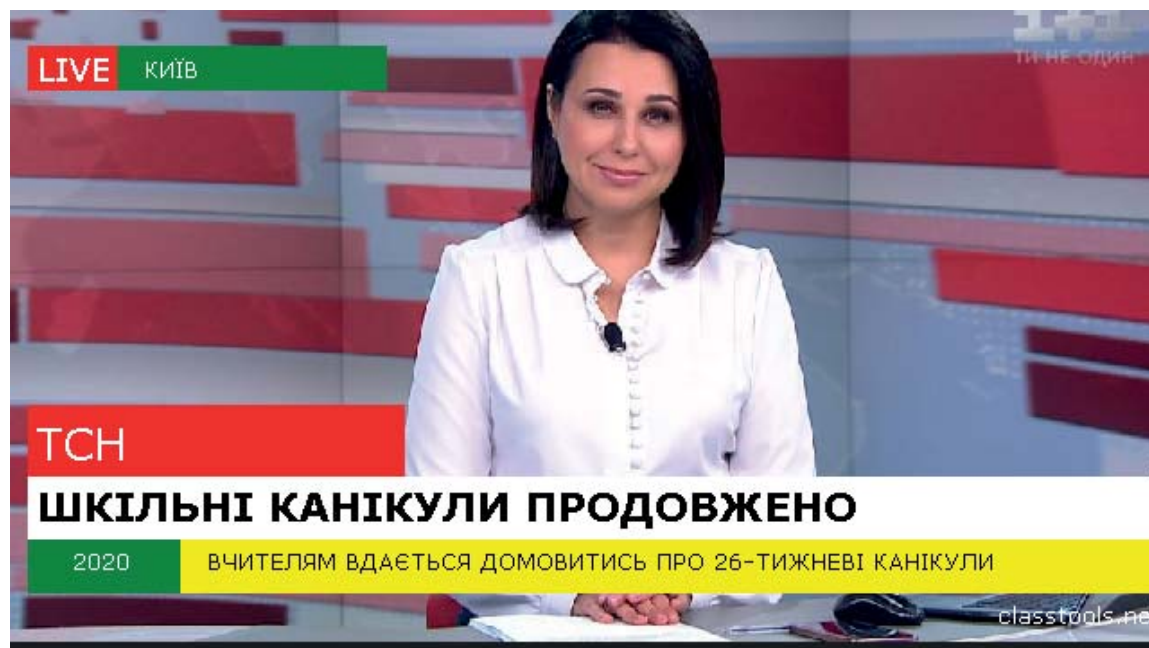
та розрізняй: інфо-медійна грамотність» (IREX in Ukraine за підтримки U.S. Embassy Kyiv Ukraine та British Embassy Kyiv, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української Преси). Працівниками інституту у 2020 році опановано курси інфомедійної грамотності, інтерактивних методик та онлайн-інструментів в освітньому просторі, діалогових комунікацій та інтеграції інфомедійної грамотності в навчальний процес. Як результат – сьогодні маємо підготовлених тренерів із медіанавчання, які читають курс «Медіаосвіта» педагогічним працівникам області, розкривають складники медіакомпетентності, моделюють уроки та проводять різні заходи з інтеграції інфомедійної грамотності у вивчення шкільних навчальних предметів. Викладачі-тренери навчають педагогів області критично ставитись до медіаповідомлень, розвивають навички їх декодування (розрізняти види повідомлень, типи кодів, факти і судження, розпізнавати маніпуляції і “мову ворожнечі” у текстах тощо), вміння створювати власний медіапродукт, використовувати сучасні онлайн-інструменти для підготовки вправ із розвитку критичного мислення учнів.

Медіатексти сьогодні гіпертекстуальні та інтерактивні і потребують навичок їх критичного сприймання та дешифрування, тому важливою є схема аналізу кодів повідомлень (соціальний, ідеологічний, культурний тощо), їх смислів, порівняння кодів повідомлення з кодами отримувача. У роботі з вчителями-предметниками використо-

вуються вправи та приклади роботи зі ЗМІ (новини, журнальні та газетні статті), навчальними та музейними сайтами (порівняльний аналіз інформації про видатних постатей), спільнотами (зокрема «Багатогранне мистецтво» про недопустимість плагіату картин), з біографічними довідниками різних країн, блогами тощо.

Ми щодня зіштовхуємось із фейковими новинами у соціальних мережах і екранах телевізорів. Однією з найпопулярніших соціальних мереж сьогодення є Facebook. Кількість користувачів Facebook щодня збільшується. Близько сорока відсотків нових профілів Facebook насправді є фальшивими (видання Spiegel). Через величезну щоденну кількість реєстрацій у Facebook важко відстежувати, хто є звичайним користувачем, а хто – підробкою. Fakebook – це інструмент, який дозволяє користувачам створювати нереальні профілі (боти – [5]). Педагог може використати можливості цього сервісу у навчальному процесі з учнями. Таке онлайн-середовище дозволяє показати не тільки процес створення фейкових сторінок і новин, а й таким чином швидко навчити педагогів (учнів) елементарних кроків їх виявлення. Навички розпізнавання неправдивої та недостовірної інформації формують критичне сприйняття щоденних медіаповідомлень. Щоб почати користуватися Fakebook достатньо ввести ім'я у верхній частині сторінки, додати друзів, дописи, коментарі та інформацію про профіль. Свою роботу можна зберегти та за необхідності редагувати.

Facebook як наочність можна використовувати для складання сюжету книги, вибудовування / дослідження історії «життя» персонажа, нагромадження «деталей» перебігу історичних подій, дискусій та стосунків між людьми тощо. У формуванні медіаграмотності педагогів на заняттях використовуємо безкоштовний сервіс ClassTools для написання «breakingnews» (приклади створення фейкових новин – Рис.1). Це дає можливість зрозуміти позицію тих, хто їх створює, побачити внутрішню логіку, структуру та ідею послання, побувати у ролі читача, який сприймає матеріали медіа. Таке навчання допомагає співвіднести навчальний медіатекст із широким контекстом його функціонування, тобто впливати на медіакультуру педагога. Таким способом у вчителів (а згодом і учнів) формуються навички створення медіаповідомлення, його редагування, критичного мислення. При такому навчанні обов'язково потрібно наголошувати на відповідальності за поширення інформації, чесності, важливості не засмічувати інформаційний простір, обережності щодо відомостей про особисте. Під час навчання використовуємо відоме «правило білборду» щодо публікації інформації в інтернеті: «Уяви, що ця інформація знаходиться на великому рекламному щиті неподалік від вашої школи. Чи комфортно тобі буде, що її всі бачитимуть?».

Рисунок 1. Фейкова новина

Ще одним цікавим та безкоштовним інструментом для розвитку медіаграмотності як педагогів, так і учнів є ThingLink. Даний сервіс дозволяє створювати власні інтерактивні плакати (Рис.2). На основі одного зображення кожен може створити «історію» певної тематики з «мітками»–інтерактивними посиланнями на вебресурси, інтернет-документи, мультимедійні об'єкти (відео, аудіо, презентації, слайд-шоу, ігри, опитування тощо). У соціальних мережах можна знайти готові інтерактивні ThingLink-проекти.

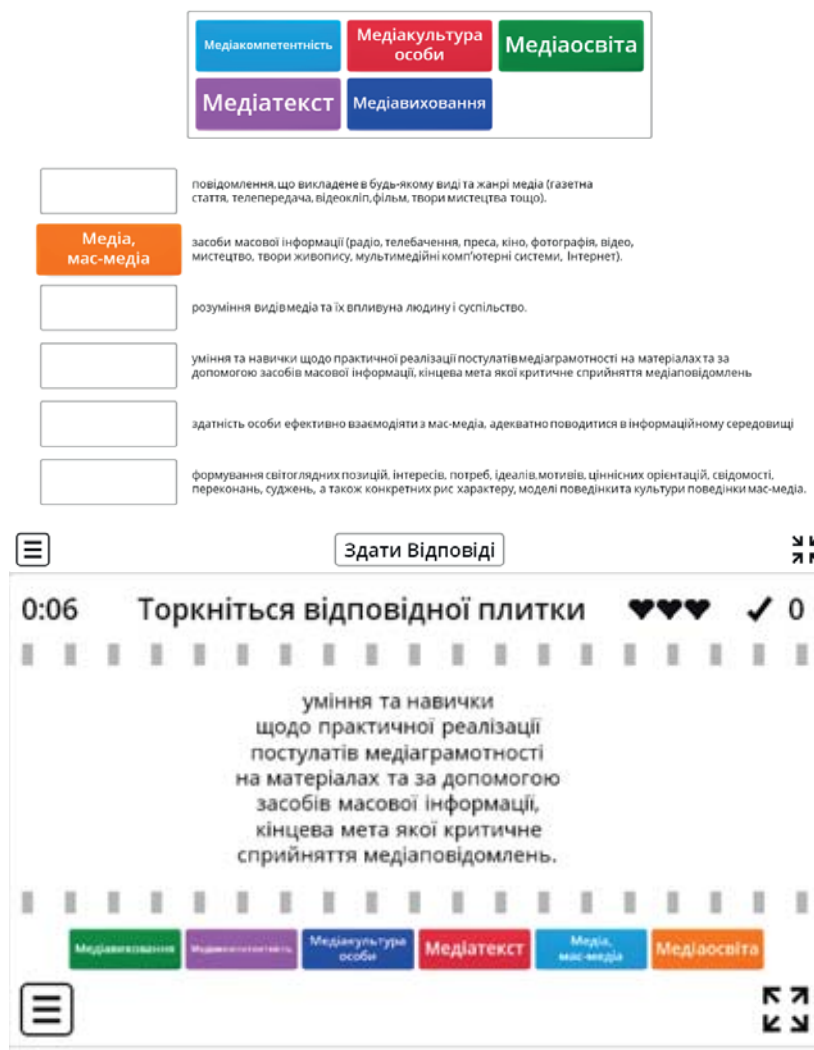

Рисунок 2. Скріншот інтерактивного плакату «Думай»

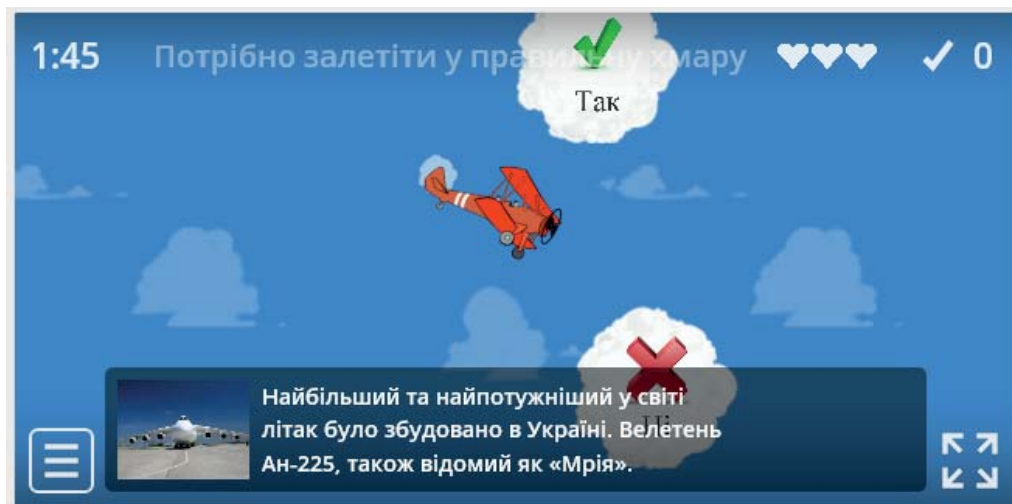
Для створення навчальних матеріалів із формування медіаграмотності можна використати онлайн-сервіс Wordwall. Даний інструмент дозволяє розробити власні вправи, вікторини, ігри (гра-вправа, гра-тест), він містить готові шаблони для створення інтерактивних вправ: «відповідники», «інтерактивне колесо», «діаграма з мітками», «погоня в лабіринті», «вікторина», «випадкові карти», «літак», «пошук слів» та багато інших. У практиці роботи активно використовуємо авторські ігри «Термін – знаю, визначення – складаю» (Рис.3) та «Злови правду» (Рис.4) тощо.

0:16

Рисунок 3. Навчальна гра «Термін – знаю, визначення – складаю»

Рисунок 4. Гра «Злови правду»

За допомогою сенсорної панелі або клавіатури гравцю на літаку потрібно зловити правильні відповіді і уникати неправильних. Перевагою використання даного сервісу є те, що можна поділитися створеними вправами як з іншими викладачами (за посиланням, кодом), так і з учнями (задавати ігри та вправи для виконання, переглядати збережені результати на вашій сторінці). Навчання через гру не тільки цікаве, а й ефективне. У формуванні медіаграмотності здобувачів освіти використовуємо також навчальні ігри «Медіаграмотна місія» (IREX), «Я-медійник», «Медіазнайко» (АУП, USAID), «Literatus»/«Пригоди Літератуса» (ЦМ з Вірменії / АУП).

Уміння критично мислити у поєднанні з навичками роботи з онлайн-інструментами та медіаресурсами допомагає педагогам ефективно інтегрувати інфомедійну грамотність у вивчення шкільних навчальних пред-

метів. У Тисменицькій школі Б. Нагорняк вже 20 років керує дитячою студією «Сузір’я» імені Героя України Леоніда Каденюка. Під керівництвом педагога учні створили 12 фільмів, 500 сюжетів для телебачення та 7 авторських програм. Школярі не тільки побували у телестудіях відомих телеканалів України, а й мають змогу брати участь у роботі ЗМІ. Цей досвід активно використовується на заняттях з медіакультури, християнської етики на інших предметах. Учні досліджують сторінки медіаканалів (CNN, BBC, «Факти», «1+1»), історію заставок, вчаться виявляти фейкові пости в інтернеті, створювати та поширювати якісний медіаконтент тощо.

Використання інтернету – ознака сучасного уроку. Проведено заняття авторської творчої майстерні вчителів англійської мови за проблемою «Соціальні мережі та месенджери як віртуальне освітнє середовище у викладанні англійської мови» (керівник – вчитель Коломийського ліцею № 6 ім. Героя України Тараса Сенюка В. Граціанський, координатор АТМП при Івано-Франківському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти – завідувач лабораторії педагогічного досвіду та етнопедагогіки Г. Стрільчик). Учасники засідання апробували нові способи впровадження медіаресурсів у шкільне вивчення англійської мови. Педагоги визнали, що активно використовують медіа для активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку навичок мовлення та аудіювання, підготовки ними

запитань та відповідей, бесід, обміну думками та посиланнями на корисні сайти тощо.

У соціальних мережах школяри не тільки можуть себе творчо реалізувати та завоювати популярність серед однолітків, а й стати жертвами різноманітного за формою насилля, виявити свою агресію. Мета таких повідомлень – розвага, гра, помста, шантаж, цікавість тощо. Як зазначають О. Бочавер, Н. Лахмитко, А. Найдьонова, А. Черкасенко, кібербулінг – «це новітня форма агресії, що передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж тощо» [4, с.10]. Визначну роль у захисті неповнолітніх від кібернебезпек відіграють батьки та вчителі. Тому Обласний центр практичної психології та соціальної роботи ІФОППО на чолі з А. Підлипною впродовж 2020 року для працівників психологічних служб закладів освіти області провів серію тренінгів в системі каскадного навчання з інтернет-безпеки, протидії булінгу, комп'ютерної залежності [1]. Експертною комісією затверджено методичну розробку практичного психолога Тлумацької гімназії Н. Смижук «Кібербулінг як новітня віртуальна агресія», у якій представлено авторську програму занять-тренінгів із учнями 9-11 класів («Булінг та кібербулінг», «Соціальні мережі», «Форми та особливості кібербулінгу», «Рольова структура кібербулінгу», «Причини та наслідки кібербулінгу» тощо), цікавих вправ («Ящик Пандори», «Зім'ятий аркуш», «Валіза безпеки», «Вчимося

себе захищати», «Путанка» тощо). За результатами апробації програми, порівняльного аналізу вхідного та вихідного опитування, експертного опитування старшокласників та педагогів зроблено висновки про зменшення відсотку учнів, які ініціювали конфлікти, брали участь у них, чинили насильство щодо інших та були ініціаторами насильства у кіберпросторі; зниження кількості здобувачів освіти, які терпіли насильство щодо себе; зниження рівня тривожності та невпевненості учнів, підвищення рівня їх згуртованості.

Інформаційна підтримка педагогів із медіаосвіти відбувається як під час курсового навчання, семінарів, консультування, так і завдяки розміщеним матеріалам на сайті інституту. Створена сторінка «Медіаосвіта» має на меті допомогти педагогам області не тільки у засвоєнні з учнями курсу «Медіакультура», а й у проведенні виховної роботи та бесід із батьками, самоосвіті. На сторінці є матеріали про всеукраїнський експеримент, електронні навчальні програми, посібники з медіаграмотності та шкільних курсів за вибором, корисні вебіари для педагогів, навчальні проекти, освітні матеріали, онлайн-ігри тощо.

Викладачі Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти активно використовують не тільки різноманітні форми роботи з педагогами області з медіаосвіти та медіабезпеки, а й сучасні засоби інтерактивної візуалізації для підвищення медіаграмотності педагогічних працівників, працюють над їх підготовкою до

інтеграції інфомедійної грамотності у шкільну практику, у вивчення навчальних предметів, створення власних навчальних медіаресурсів. Медіаграмотність учителя – запорука медіаграмотності учнів та загального зростання суспільної медіакультури, тому сучасна шкільна освіта має бути спрямована на формування критичного мислення та критичного сприйняття інформації, активного використання ЗМІ та навчальних медіаресурсів на заняттях.

Список використаних джерел

1. Крикун Л. Профілактика комп’ютерної залежності (Тренінг для педагогів) // Безпечне користування сучасними інформаційно-комунікативними технологіями: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Бережної Т.І., Удалової О.А., Волосюк Т.В., Буянової Г.В. Київ: Україна, 2018. 136 с.
2. Медіаграмотність у запитаннях та відповідях для науково-педагогічних, педагогічних працівників, студентів закладів вищої освіти та осіб, які прагнуть досягти взаєморозуміння з медіа: Навчальна програма / Літостанський В.В., Іванов В.Ф., Іванова Т.В., Волошенко О.В., Даниленко В.І., Мележик В.П. Київ, 2014 <https://aup.com.ua/uploads/prall.pdf>
3. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенко; За науковою редакцією В.В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2012. 352 с. <https://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf>
4. Найдьонова Л. Кібербулінг підлітків (віртуальний терор) як новітній феномен інформаційної доби: теоретико-методичні засади подолання і профілактики. Практична психологія та соціальна робота. 2010. №8. С.10–17.
5. Романюк А. Знайомтеся, бот! Як виявити та протистояти фейковим акаунтам у соцмережах <https://rubryka.com/article/how-to-detect-fake-accounts/>
6. Тараненко О. Долання евфемізації в «мові війни» українського медійного та політичного дискурсу <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/apr/16140/tararenko.pdf>

Abstract: *The importance of media literacy and critical thinking of a teacher is considered. Examples of the use of online tools in preparing teachers to develop their own interactive materials for teaching students are offered. The experience of Ivano-Frankivsk Institute of Postgraduate Pedagogical Education with teachers of the region is described. The necessity of critical thinking in the structure of modern media educational activities of a teacher is substantiated: the ability to think critically in combination with the skills of working with online tools will help teachers to effectively integrate information literacy in the study of school subjects. It is concluded that teacher media literacy is a guarantee of students' media literacy and general growth of social media culture.*

Key words: *media education, media literacy, critical thinking, online tools, integration.*

Пономаренко Наталія Петрівна

доктор філософії, викладач

Відокремлений структурний підрозділ

«Машинобудівний фаховий коледж Сумського державного університету»

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ІЗ ЖУРНАЛІСТИКИ

Анотація: У статті розкрито зміст поняття «інфомедійна грамотність журналіста». Автор акцентує на необхідності формування навичок критичного мислення, перевірки достовірності інформації тощо. Наголошено на провідній ролі інфомедійної грамотності у професійній компетентності майбутніх молодших спеціалістів із журналістики.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, медіатекст, молодший спеціаліст із журналістики, засоби масової комунікації, критичне мислення.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Актуальність порушеної проблеми зумовлена, з одного боку, динамічним розвитком мас-медіа, їхньою популярністю, суспільною важливістю та впливовістю, а з другого – необхідністю формування інфомедійної компетентності як не-

від'ємної складової професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів із журналістики.

На нашу думку, нині бракує систематичного уніфікованого підходу до досліджень інфомедійної грамотності й опертя на міжнародний досвід. Також варто додати, що активізація діяльності просвітницьких організацій у сфері медіаграмотності призводить до того, що попередні теоретичні напрацювання втрачають свою актуальність. Саме цим пояснюємо необхідність нового погляду на порушену нами проблему.

Українські (В. Іванов, Т. Іванова, І. Жилавська, А. Литвин, А. Мастерман, Г. Онкович, О. Федоров,) та зарубіжні (К. Ворсноп, Д. Консидайн, Ф. Рогоу, С. Шейбе,) дослідники резюмують такі проблеми порушеної проблеми: вироблення навичок критичного мислення, уміння створювати аналітичні тексти, формувати критерії оцінювання достовірності інформації.

Завдання статті: окреслити сутність та необхідність формування інфомедійної грамотності майбутніх молодших спеціалістів із журналістики.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Питання інфомедійної грамотності є одним із питань вивчення ЮНЕСКО. За документами ЮНЕСКО інфомедійна грамотність охоплює можливості доступу до ЗМК, розуміння та критичної оцінки різних аспектів медіа та медіаконтенту та створення комунікацій у різних контекстах. У документах ЮНЕСКО з інфомедійної грамотності зацентровано увагу на критичному сприйнятті інформації; на потребі інформаційної гігієни споживачів інформації. Власне, саме поняття «медіа та інформаційна грамотність» розкрито в Щорічнику ЮНЕСКО.

Зокрема, зазначено, що інфомедійна грамотність поєднує три різні аспекти інформаційної грамотності, медіаграмотності та ІКТ або цифрової грамотності. Виконуючи роль «парасолькової» концепції, «нова конструкція грамотності допомагає розширювати можливості людей, громад та націй брати участь у глобальних суспільствах знань» [9].

У Щорічнику ЮНЕСКО «Медіа та інформаційна грамотність: зміцнення прав людини, протидія радикалізації та екстремізму» окреслено п'ять законів інфомедійної грамотності, відповідно до яких інформація, комунікація, засоби масової інформації, технології, інтернет, а також інші форми постачальників інформації використовуються для критичної громадянської активності та сталого розвитку; кожний громадянин хоче знати і

розуміти нову інформацію, знання та повідомлення, а також спілкуватися [9].

Автори міжнародного проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» до структури інфомедійної грамотності відносять такі складники: медіаграмотність; критичне мислення; соціальна толерантність; стійкість до впливів, фактчекінг; візуальна грамотність; цифрова безпека; інформаційна грамотність; інноваційність, креативність [9].

В умовах багатопланової інформації ускладнюються пошуки достовірних джерел, виникають проблеми концептуалізації поставлених завдань. Завдання полягають у тому, щоб навчити майбутнього журналіста професійно «прочитувати» медіатекст; виявляти здібності у сприйнятті медійної інформації; критично мислити; допомогти втілювати отримані знання та вміння у процесі аналізу інформації; виявити і сформулювати через медіадіяльність людини її соціальну та громадянську відповідальність; навчити ухвалювати компетентні рішення у відповідь на інформацію, почуту чи побачену у засобах масової комунікації.

Зважаючи на інфодемію (пов'язану з поширенням інформації про коронавірус) та інформаційну війну (акт агресії Російської Федерації), зростає роль інформаційної безпеки держави. Тому виникає потреба у підвищенні інфомедійної грамотності журналістів.

Однією зі складових інфомедійної грамотності є медіаграмотність, яка безпосередньо пов'язана з критичним мисленням та візуальною грамотністю [6]. Також використовують такі терміни, як «технологічна грамот-

ність», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» [4, с. 49].

Джон Пандженте, канадський науковець і президент Канадської асоціації медіаосвітніх організацій, називає деякі ключові принципи ефективного вивчення інформації:

- 1) будь-який медіапродукт – це сконструйована реальність (він відображає нереальний світ, а деякі суб'єктивні уявлення про нього; медіаграмотність руйнує такі штучно створені конструкції);
- 2) медіа конструюють реальність (саме вони формують більше уявлень про довкілля та особисте ставлення до подій; медіа формують наше відчуття реальності);
- 3) отримувачі медіаінформації інтерпретують її зміст (медіа забезпечують свою аудиторію інформацією, на основі якої формується уявлення про реальність; ґрунтуючись на власному досвіді, отримувачі повідомлення інтерпретують та осмислюють актуальні проблеми, сформовані національні та гендерні уявлення, соціальний та культурний досвід);
- 4) медіа мають комерційну підтримку (медіаграмотність демонструє підтримку будь-якого медіа з комерційного боку й показує, як комерційний підтекст впливає на зміст та якість медіапродукту; створення медіапродукту – це насамперед прибутковий бізнес; медіабізнесом керують конкретні люди зі сво-

їми інтересами, тому саме вони й визначають зміст медіаповідомлень);

- 5) будь-яке медіаповідомлення транслює ідеологію та інформацію про певні цінності (будь-який медійний продукт є, так би мовити, рекламою способу життя та інших цінностей; медіа створюють в очах аудиторії уявлення про «гарне» життя та формують споживацькі смаки);
- 6) медіа виконують соціальні та політичні функції (вони впливають на політичну ситуацію та провокують соціальні зміни; медіа примушують нас задумуватися про події, що відбуваються в інших країнах);
- 7) зміст повідомлення залежить від виду медіа (різні медіа передають повідомлення про одну подію, наголошуючи на різних аспектах);
- 8) кожен медіаресурс має унікальну естетичну форму (кожен медіапродукт представляють аудиторії в естетичній формі) [6, с. 11–12].

Завдання фахівця інформаційної епохи, на думку Г. Онкович, — «розвивати критичне мислення, вміння аналізувати й добирати особистісно значущу інформацію, тобто бути медіа- та інформаційно грамотною особистістю, а також структурувати, узагальнювати й осмислено використовувати медіапродукти. Досягти цього можна завдяки медіаосвіті» [7, с. 80].

Формування інфомедійної грамотності набуває особливої суспільної ваги в умовах пропагандистсько-психологічних війн. Журналістам

як фахівцям, які працюють із найрізноманітнішою інформацією, важливо виробляти, формувати навички медіаграмотності. До цього процесу мають долучитися заклади фахової передвищої освіти. На прикладі критичного оцінювання усних і письмових висловлювань студентів-журналістів варто стимулювати самостійне мислення, вміння коротко, лаконічно робити висновки з прочитаного, аналізувати різні джерела, зокрема ті, в яких описано конфліктні ситуації, повідомлено про певні соціальні явища і події. Критичне мислення розуміють як «комплекс усвідомлених дій і навичок, які ми застосовуємо, коли оцінюємо інформацію на предмет достовірності і маніпуляцій» [5, с. 7].

Таке мислення має забезпечувати майбутнім молодшим спеціалістам із журналістики вироблення навичок підготовки аналітичного матеріалу, добору аргументів, виявлення джерел достовірної інформації, при цьому автори аналітичних матеріалів ставлять комплексні завдання, оперують різними видами тексту, щодо яких висловлюють свої критичні думки, судження. Студенти-журналісти у процесі навчання працюють над обраною темою, здійснюють творчу, пошукову і дослідницьку діяльність, що сприяє формуванню специфічних навичок роботи з інформацією, розвитку інтелектуальних умінь творчого і критичного мислення.

Н. Бобаль зазначає, що критичне мислення передбачає розвиток різних видів мислення: аналітичне мислення (аналіз інформації, відбір необхідних фактів та інше); асоціативне мислення (установлення асоціацій із раніше вивченими фактами, явищами тощо); самостійне мислення; логічне мислення (вміння вибудовувати до-

гіку доведень ухваленного рішення); системне мислення (уміння розглядати досліджуваній об'єкт, проблему в цілості їх зв'язків і характеристик) [1].

Майбутні молодші спеціалісти з журналістики, думаючи критично, мають ставити перед собою завдання і за планом їх виконувати; не задовольнятися фактами, а розкривати причини і наслідки; виробляти свою точку зору з певного питання і відстоювати її логічними доказами та проявляти підвищену увагу до аргументів опонента, логічно їх осмислюючи. З підвищенням рівня критичного мислення підвищується інтелектуальний рівень студента. На думку вчених, саме застосування технології розвитку критичного мислення надає майбутнім фахівцям дослідницьких умінь, які полягають у таких здатностях, як миттєво розуміти, аналізувати, оцінювати новий матеріал; перетворювати подію в сенсацію; відрізнати правдиву інформацію від вигаданої; глибоко досліджувати і реально оцінювати факти; думати незалежно, сміливо і творчо; знаходити різні способи перевірки і підтвердження будь-якої інформації [1].

Журналістська діяльність в умовах мультимедійної комунікації потребує спеціальної цілеспрямованої медіаосвіти, комунікативних навичок співпраці на різних медіаплатформах. Практичні завдання декодування і створення медійних текстів мають бути передбачені у навчальних планах для сучасної освіти журналістів. Практика переконує, що студентам потрібно давати ґрунтовні знання з медіаграмотності так, щоб вони могли самостійно розвивати їх і послуговуватися ними не тільки як студенти, а й упродовж усього життя, підтриму-

ючи належний рівень професійної компетентності [7].

Журналістський фах передбачає наявність професійно підготовлених, кваліфікованих кадрів для медіаіндустрії. Саме кваліфікована підготовка працівників ЗМК свідчить про наявність в медіаосвіті журналістського напрямку [8].

Медіаосвітні функції журналістики полягають у підвищенні медіакомпетентності масової аудиторії, розвитку здатності адекватно сприймати інформацію, використовувати її для саморозвитку та самоосвіти, а також для залучення представників різних соціальних груп до створення потрібної суспільству інформації [3].

Висновки: Отже, завдання реформування освіти, зокрема і журналістської, в умовах фахової передвищої освіти, науково-дослідних технологій передбачає обґрунтування нових методик підготовки журналістських кадрів, які працюють в умовах тісного зв'язку з громадськістю і виявляють свою компетентність на різних медіаплатформах.

Список використаних джерел:

1. Бобаль Н. Використання технологій розвитку критичного мислення у навчанні майбутніх журналістів роботі з інформацією. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2014. № 2. С. 83–89.
2. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». К.: IREX в Україні, 2019-2020.
3. Жилавская И. Оптимизация взаимодействия СМИ и молодежной аудитории на основе медиаобразовательных стратегий и технологий : автореф. дисс. ... канд. филол. наук ; МГУ. Москва, 2008. 23 с.
4. Иванов В., Шкоба О. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів. Інформаційне суспільство. 2012. Вип. 16. С. 41–52.
5. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін : посібник для вчителя / за ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. Київ : Центр вільної преси ; Академія української преси, 2016. 201 с.
6. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Іванов, О. Волошенюк ; за наук. ред. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
7. Онкович Г. Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. Вища освіта України. 2014. № 2. С. 80–87.
8. Онкович Г. Нові вектори розвитку сучасної медіаосвіти. Журналістика. Філологія. Медіаосвіта : зб. наук. праць всеукраїнської науково-практичної конференції. Полтава, 2014. С. 150–156.
9. UNESCO Media and information literacy curriculum for teachers. URL: <https://bit.ly/3590kSy> (дата звернення: 25.12.2020).

Annotation:

INFOMEDIA LITERACY OF JUNIOR SPECIALISTS IN JOURNALISM

The article reveals the meaning of the concept of «information literacy of a journalist». The author emphasizes the necessity of critical thinking skills development, verification of information and more. The leading role of information media literacy in the professional competence of future junior specialists in journalism is emphasized.

Keywords: media education, media literacy, media text, mass media, media culture, media platform, critical vision, visual literacy

Keywords: *infomedia literacy, media text, junior specialist in journalism, means of mass media communication, critical thinking.*

Романюк Світлана Захарівна

доктор педагогічних наук, професор
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри педагогіки та методики початкової освіти

Шевчук Кристина Дмитрівна

кандидат педагогічних наук, доцент
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація: Розглядається актуалізація факторів медіаграмотності і медіаосвіти у ЗВО в умовах зміни інформаційних парадигм, коли традиційна модель широкого поширення інформації за допомогою засобів масової інформації трансформується під впливом соціальних медіа, змінюючи когнітивні механізми сприйняття студентами довкілля, принципи і механізми формування картини світу сучасної людини. Увага акцентується на особливостях формування медіаграмотності у ЗВО.

Ключові слова: медіаграмотність; медіапедагогіка; медіаосвіта; інформаційна парадигма; ЗМІ; інформація; соціальні медіа.

Постановка проблеми. Глобальною метою будь-якої освітньої системи є підготовка молодого покоління до повноцінної участі у всіх сферах діяльності суспільства. Для досягнення цієї мети освітній процес повинен будуватися з урахуванням особливостей розвитку сучасного полікультурного суспільства, для якого характерні, по-перше, множинність взаємодіючих мов і культур, а по-друге, множинність текстів і текстових форматів, що циркулюють у глобальному інформаційному просторі, створюваному сучасними засобами масової комунікації. Однією з ключових компетенцій, необхідних будь-якому фахівцю для ефективного функціонування в інформаційному середовищі, стає медіаграмотність, що визначається як здатність адекватно взаємодіяти з потоками медіаінформації в глобальному інформаційному просторі:

здійснювати пошук, аналізувати, критично оцінювати і створювати медіатексти, поширювані за допомогою різних засобів масової інформації і комунікації у всій різноманітності їх форм.

Сучасна система освіти повинна забезпечити потребу суспільства в критично мислячих, медіаграмотних фахівцях, здатних ефективно використовувати медіасередовище для вирішення різного роду професійних, громадянських і особистих завдань.

В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій відбувається перегляд цінностей у суспільстві, що значно впливає на спосіб життя молодого покоління, його смаки і пріоритети. З одного боку, спрямованість ЗМІ на західний спосіб життя тягне за собою девальвацію багатьох моральних і етичних цінностей, традиційно важливих для нашого народу. Із суспільної свідомості витісняється важливість таких понять, як безкорисливість, доброта, скромність, чесність, совість. Серед студентів стають популярними далеко не найкращі зразки поведінки: егоцентризм, розуміння людини як товару, яким можна розпоряджатися на свій розсуд, сприйняття культури, природи як засобу для задоволення нагальних потреб. З другого боку, у нинішніх соціокультурних умовах сукупність інформаційно-комунікаційних каналів, у тому числі і динамічна та легкодоступна мережа Інтернет, є дієвим засобом розвитку і реалізації творчого потенціалу особистості, ефективним способом колективної взаємодії, за допомогою якого можна вирішити багато спільних проблем.

Вибудовування парадигми особистісного розвитку, в основі якої знаходяться колективні захоплення місце-

вих і інтернаціональних співтовариств, у цілому підвищує динамізм розвитку культури і встановлення громадських зв’язків. Однак у століття «цифрового Ренесансу», коли зростає суспільна і культурна роль мультимедіа, молодь не тільки здобуває знання і черпає необхідну інформацію з нового ресурсу, а й виявляється під безконтрольним впливом засобів масової комунікації.

Вбираючи нові і модні концепти, які не мають будь-якого естетичного, морального або навіть позитивного чинників, підлітки отримують невірні ціннісні орієнтації. Все це знаходить своє відображення в медіа-кон’юнктурі сучасного суспільства: численні комерційні FM-радіостанції, музичні телеканали і величезний ринок аудіопродукції та ін. У зв’язку з цим дуже важливо сформувати власну шкалу цінностей у закладах освіти саме в підлітковому віці, найбільш сензитивному для цього процесу, позаяк це період формування цінностей, життєвих пріоритетів, становлення світоглядної позиції студентів.

Таким чином, актуальність статті визначається нагальною потребою створення теоретично і методично обґрунтованого уявлення про ефективність використання медіаосвіти в ЗВО у формуванні ціннісних орієнтацій в умовах інтенсивного збільшення інформаційного потоку.

Мета і завдання статті:

- 1) проаналізувати існуючі підходи до медіаосвіти і визначити основні тенденції медіаосвіти на сучасному етапі її розвитку;

- 2) обґрунтувати сукупність положень, що складають концептуальну основу формування медіаграмотності у студентів;
- 3) показати можливості використання аксіологічного підходу в процесі медіаосвіти.

Дослідження проводилося з урахуванням духовних, моральних і етичних питань, а також на аналізі правового поля мультимедіа як креативного феномену і нової форми творчості (С.М. Авдеева, О. Громова, Т. Громова, І.М. Комарова, В.В. Макаєв, М.С. Наливайко, А.В. Пінчук, К. А. Попов, Б.Ю.Щербаков, А.І. Ястребов, Е.В. Якушина, Е. Ястребцева і ін.).

Виклад основного матеріалу. Метою сучасного виховання у закладах вищої освіти є інтелектуально розвинена особистість, що проявляє економічну, правову, соціальну, комунікативну та інформаційну компетентність, яка сповідує здоровий спосіб життя, здатна до усвідомленого самовизначення на основі гуманістичних установок. Більшість дослідників вважають за можливе здійснювати підготовку людини до життя в інформаційному суспільстві, розвивати його медіакультуру за допомогою медіаосвіти.

Під медіаосвітою розуміється процес розвитку і освіти особистості за допомогою медіа з метою вироблення культури спілкування з медіа, формування комунікативних, творчих здібностей, критичного мислення, умінь інтерпретувати, аналізувати і оцінювати медіатексти, навчання різно-

манітних форм самовираження з використанням медіатехнологій.

Медіаосвіта відповідає потребам сучасної педагогічної теорії і практики в розвитку особистості, оскільки розширює спектр форм і методів проведення занять. Комплексне вивчення практично всіх традиційних мистецтв – кінематографу, телебачення, відео, преси, інтернету, віртуального світу комп'ютера покликане надати допомогу у виправленні суттєвих недоліків традиційної освіти і виховання ЗВО.

У термінологічному плані понятійне поле медіаграмотності знаходиться тільки на етапі свого становлення. Як зазначає А. В. Федоров, часто як синоніми використовуються такі найбільш поширені терміни, як «медіакультура», «медійна культура», «інформаційна культура», «аудіовізуальна культура», «медіаграмотність», «інформаційна грамотність», «аудіовізуальна грамотність», «медіаосвіта», «інформаційна освіченість», «аудіовізуальна освіченість», «комп'ютерна грамотність», «мультимедійна грамотність», «інформаційна компетентність», «інформаційна компетенція», «медіакомпетентність», «медійна компетентність», «аудіовізуальна компетентність», «аудіовізуальна компетенція», «медіакомпетенція», «медійна компетенція» та ін. [5].

У своїй роботі «Медіаграмотність в структурі освіченості сучасної людини» І. А. Стернін трактує медіаграмотність як «вміння користуватися текстами друкованих та електронних

ЗМІ, включаючи інтернет» і виділяє такі основні складові медіаграмотності: вміння знаходити інформацію в сучасних ЗМІ та інтернеті; вміння адекватно розуміти і оцінювати інформацію, пропоновану текстами ЗМІ та інтернету (паперові ЗМІ, електронні ЗМІ – ТБ, радіо, інтернет); вміння створювати тексти ЗМІ; знання основних тенденцій розвитку сучасних ЗМІ [1, с. 82].

Більш широке визначення медіаграмотності дає Н. В. Чичеріна, розглядаючи її як «здатність адекватно взаємодіяти з потоками медіаінформації: здійснювати пошук, аналізувати, критично оцінювати і створювати медіатексти, поширювані за допомогою різних засобів масової інформації та комунікації у всій різноманітності їх форм» [2, с. 58].

Широке поширення інформаційних технологій та їх глобальне проникнення, що дозволили їм стати невід’ємною частиною життя сучасної людини, створюють необхідність відповідального підходу до їх використання, а отже, і до цілеспрямованого навчання членів соціуму правильних підходів до сучасного медіапростору, правил існування в цьому просторі, принципів його формування, які вже стають базовими компетенціями для успішного функціонування і розвитку людини в суспільстві.

Освоєння медіакультури включає засвоєння способів взаємодії з інформаційним співтовариством, засобами масової комунікації, оволодіння умінням обробки інформації, вироблення критичного ставлення до негативних явищ навколишньої дійсності. Основоположними при виборі способу взаємодії є ціннісні орієнтації людини, які формуються в процесі засвоєння соціального досвіду і виявляються в цілях, переконаннях, ідеалах,

інтересах та інших особистісних проявах. Медіакультура містить у собі компоненти, пов’язані з культурою пізнання, духовністю, культурою формування і трансляції системи цінностей, культурою саморозвитку особистості. Студент сьогодні одночасно виступає в ролі споживача інформаційного контенту, інформаційних технологій і автора, творця медійних продуктів. Залучення студентів до сучасного інформаційного простору відбувається часто стихійно і не супроводжується педагогічною підтримкою. Наприклад, актуальним є навчання студентів етичних норм комунікації, безпечної поведінки в мережі, ефективного пошуку і відбору інформації і т. д. Необхідно організувати цілеспрямоване включення елементів медіаосвіти в навчальний процес університету. Розвиток медіаграмотності студентів і викладачів слід розглядати як важливе і самостійне освітнє завдання в сучасному університеті.

Згідно з гуманістичною парадигмою особистісно орієнтованої освіти виховання в процесі медіаосвіти має бути зосереджене на формуванні ціннісних орієнтацій студентів, що дозволяє забезпечити гармонійний особистісний розвиток, уникнути маніпулювання свідомістю, виробити несприйнятливості до негативного впливу різних чинників, зберегти спадкоємність поколінь і етнокультуру.

Дуже важливим є момент формування власної шкали цінностей в підлітковому віці. Саме в цей період відбувається найбільш інтенсивна трансформація компонентів ціннісних орієнтацій, а головне-виникають нові тенденції їх розвитку. Підліткам дуже важливо відчувати

себе причетними до тенденцій і переваг, поширених в їх референтній групі спілкування. Реакція групування в даному випадку спрямована на психологічні і соціальні моделі поведінки, спілкування, а в цілому – побутування, обумовлені характером широко поширених в даний час молодіжних ідеологічних конфесій і напрямків. Медіакультура при цьому відіграє дуже велику роль, будучи, по суті, наріжним каменем будь-якого з напрямків молодіжної субкультури. Медіакультура виступає необхідним ефективним фактором освоєння людиною культурної реальності, оволодіння тим багатством, яке вироблено людством, і одночасно представляє саму цю реальність, цінність, яка з'явилася в результаті культурно-творчої діяльності, будучи атрибутом безпосереднього культурного буття.

Виявлено, що в основі процесу формування гуманістичних ціннісних орієнтацій у медіаосвіті повинні лежати наступні принципи: аксіологічного; гуманізму; демократизації відносин; індивідуального і особистісного підходу; творчості; діяльності; культуровідповідності; комплексності та цілісності.

Найбільш ефективною медіаосвітньою моделлю формування ціннісних орієнтацій студентів ЗВО є виховна система, спрямована на формування людини культури, здатної аналізувати, інтерпретувати і оцінювати зміст медіатекстів як системи втілення загальнолюдських цінностей, які закладені в концептах. Дане наукове положен-

ня дозволяє обґрунтувати вибір медіатексту, як оптимальної дидактичної одиниці в ході формування ціннісних орієнтацій студентів, визначити основний принцип відбору текстів – концептний.

Важливе завдання медіапедагогіки – взяти для аналізу на занятті відповідний завданням виховання медіатекст. Медіатекст як базова категорія медіакультури виступає основою формування у студентів в процесі медіаосвіти системи цінностей, що включає наступні аспекти:

- уявлення про щастя, благо, добро;
- загальнолюдські поняття (здоров'я, життя, сім'я, освіта, справедливість, рівність, вірність, працьовитість);
- особистісні цінності (рідна мова та культура, любов до рідного краю, прихильність до свого колективу, віра в особистий успіх, підприємливість, свобода у виборі способу життя, місця проживання);
- колективістські уявлення про солідарність, взаємодопомогу, інтернаціоналізм і т.д.

У. Дж. Поттер, один із найбільш відомих і авторитетних дослідників, що займаються проблемами медіаграмотності, виділяє сім головних характеристик високого рівня розвитку медіакомпетентності:

- 1) аналіз – виявлення основних елементів медіатексту;
- 2) оцінка – оцінка цінності медіатексту або його фрагмента шляхом порівняння зі стандартом;

- 3) угрупування – визначення схожих елементів, їх групування та порівняння з іншими групами елементів;
- 4) індукція – виведення моделі зі спостереження за окремими елементами з подальшим застосуванням моделі до інших елементів набору;
- 5) дедукція – використання загальних принципів для пояснення окремих явищ;
- 6) синтез – здатність повторно збирати елементи в нову структуру;
- 7) абстракція – створення чіткого і точного опису основного змісту повідомлення з використанням меншої кількості слів, ніж в самому повідомленні [6].

У процесі осмислення, аналізу та інтерпретації різних медіаповідомлень виникають певні труднощі для вихованців, оскільки будь-який текст містить в собі як об'єктивний факт, так і суб'єктивне його відтворення, в ході якого відображаються почуття автора, його ставлення до даного факту, оцінка і тлумачення. В остаточному образному узагальненні цього факту відкриваються світосприйняття художника, його ідеологічні, філософські, естетичні погляди. Оцінюючи їх, людина тим самим перевіряє, уточнює, формує власне ставлення до світу, а іноді в емоційно-образній формі мистецтва відкриває для себе навколишній світ заново. У зв'язку з цим одне з найважливіших завдань медіаосвіти — розвиток у студентів здатності повноцінного сприйняття і аналізу медіатекстів. Аналіз медіатексту трактується в українській медіаосвіті як метод дослідження тексту, що містить інформацію і викладений в будь-якому вигляді і жанрі медіа (телепередачі, фільми, матеріали в пресі, Ін-

тернет-сайті тощо) шляхом розгляду окремих його сторін, складових частин, художньої своєрідності з метою розвитку в аудиторії самостійних суджень, критичного мислення, ціннісної свідомості і поведінки.

Загальна схема аналізу медіатексту, мета якого визначається як формування навички цілеспрямованого багатостороннього сприйняття інформації і різнобічної оцінки творів аудіовізуальних мистецтв, включає роботу з такими компонентами: визначення виду ЗМІ, категорії повідомлення, пошук можливих помилок і неточностей медіаповідомлень, характеристику медіамови, особливостей звукового рішення, виразних засобів, визначення потенційного адресата медіатексту (тип аудиторії, соціальний статус), цілі медіаповідомлень, відповідність цілей і засобів даного медіатексту і т.д.

Кожен засіб масової комунікації має певні технічні можливості і різноманіття виразних засобів. Постійно зростаючий потік інформації вимагає від сучасного читача, слухача, глядача осмислення і критичного аналізу, виявлення художнього і соціокультурного значення медіатекстів, визначення їх можливостей для виховання молодших поколінь і т.д. Розробляючи модель формування ціннісних орієнтацій студентів, слід враховувати негативні аксіологічні функції ЗМІ, які виражаються у використанні маніпулятивної семантики і риторики, технології руйнування свідомості і конструювання специфічної реальності, впровадженні в свідомість індивіда і соціальних груп віртуальної реальності, для якої насправді не знаходиться відповідності. Все вище згадане в певних соціальних умовах виконує деструктивні

функції для свідомості підлітків. Педагогу необхідно враховувати, що сучасні мас-медіа саме засобами мови, використовуючи окремі слова, мовні звороти, конструкції пропозиції, впроваджують у свідомість індивіда переконання, що ведуть до розкладання суспільства.

Ефективності цього процесу сприяє полегшення мови через художні форми. Можна сказати, що відбувається своєрідне «отруєння» свідомості людини, яке посилює негативні аксіологічні функції засобів масової інформації. В сучасних медіаосвітніх концепціях аналізу медіатекстів відведена важлива роль. Українські медіаосвітні моделі спираються на кілька теоретичних платформ: культурологічна, теорія «критичного мислення», семіотична, естетична і соціокультурна. Дану інтеграцію обумовляють цілі і завдання кожної конкретної моделі, вирішальний ряд завдань, пов'язаних із розвитком особистості (активізація мислення, сприйняття, аналіз, інтерпретація, естетичний смак, аргументована оцінка інформації, комунікативні вміння і т.д.).

Більшість медіаосвітніх моделей мають у своїй основі декілька теоретичних платформ. Узагальнивши їх, спираємось на такі концептуальні положення:

- 1) формування «критичного мислення» за допомогою всебічного аналізу медіапродукції має на меті захист аудиторії від можливого маніпулятивного медійного впливу і вироблення

в аудиторії вміння орієнтуватися в інформаційному потоці;

- 2) естетична теорія медіаосвіти також на перший план висуває аналіз медіатекстів, але перш за все – з точки зору їх художньої та естетичної складової. Прихильники даної теорії одними з перших в російській освіті звернули увагу на важливість вміння «кваліфікованого» аналізу медіатекстів і проектування цих умінь на твори мистецтва (наприклад, літературні);
  - 3) відповідно до «ідеологічної» теорії на перше місце поставлені політичні, соціальні та економічні аспекти медіа. Критичний аналіз медіатексту в даному теоретичному підході заснований на відповідності (або невідповідності) інтересам правлячого політичного ладу. Дана позиція має місце в суспільстві незалежно від політичного ладу і ідеологічної платформи, тому що твори медіакультури так чи інакше мають ідеологічне підґрунтя;
  - 4) найбільш близьку позицію щодо аналізу медіатекстів представляє культурологічна теорія медіаосвіти. Якщо звернути увагу на цілі даної концепції, то можна помітити, що акцент робиться на осмисленні медіатексту, його всебічному аналізі, інтерпретації і т.д [1, с. 111].
- Вивчення і узагальнення праць вітчизняних медіапедагогів дозволили сформулювати в загальному вигляді єдину схему аналізу медіатекстів, що склалася в сучасній медіаосвіті. Традиційно занят-

тя починається зі вступного слова педагога, так званої «установки на сприйняття», в якому викладаються мета і завдання заняття, інформація про авторів медіатексту, включаючи короткий огляд їх творчості, роз’яснення процесу виконання того чи іншого завдання. Головна мета установки на сприйняття — зацікавити аудиторію і сприяти її включеності в медіаосвітній процес. Комунікативний етап, як правило, включає в себе безпосереднє сприйняття медіатексту або його частин; вільну дискусію щодо медіаматеріалу; проблемні питання, пропонувані педагогом; моделювання педагогічних ситуацій і т.д. І нарешті власне аналіз медіатексту передбачає вирішення цілого комплексу завдань: вибір і детальний аналіз ключових епізодів (образів, ілюстрацій.); осягнення логіки авторського мислення (цілісне відтворення ходу основних конфліктів, ідей, характерів.); виявлення оціночного ставлення аудиторії до даного медіатексту і т.д. Вже згадана вище схема досить умовна, тому що медіаосвітній процес передбачає різноманіття форм проведення занять.

При деяких розбіжностях в підходах до аналізу медіатекстів різних видів і жанрів у цілому думки багатьох провідних медіапедагогів зводяться до того, що аналіз медіатексту – це творчий процес, який:

- включає в себе елементи імпровізації, але водночас вимагає від педагога ретельної підготовки;
- являє собою вільну дискусію, діалогічне спілкування педагога і студентів, співтворчість;
- тісно пов’язаний із розвитком сприйняття, творчої уяви, комунікативних умінь, самостійного мислення студентів;

- включає в себе розвиток уміння виділяти і деталізувати ключові епізоди і дійові особи медіатексту, логіку авторської позиції, оціночні позиції аудиторії;
- його методичні засади базуються на різноманітних циклах (блоках, модулях) творчих завдань, що включають ігрові вправи, імпровізації, написання мінісценаріїв, рецензій, імітаційні тренінги.

А. В. Федоров у такий спосіб визначає високий рівень особистісної медіакомпетентності: «Уміння критично аналізувати процес функціонування медіа в соціумі з урахуванням різноманітних факторів на основі високорозвиненого критичного мислення. Аналіз медіатекстів на основі здатності до медіасприйняття, близького до «комплексної ідентифікації», до аналізу і синтезу просторово-часової форми медіатексту, розуміння, інтерпретація (трактування), що припускає порівняння, абстрагування, індукцію, дедукцію, синтез, критичну оцінку авторської концепції в контексті структури твору, історичному та культурному контекстах (при цьому виражається аргументована згода або незгода з авторською позицією творців медіатексту, критична оцінка моральної, емоційної, естетичної, соціальної значущості медіатексту, вміння співвіднести емоційне сприйняття з понятійним судженням, перенести це судження на інші жанри та види медіакультури, зв’язати медіатекст зі своїм досвідом і досвідом інших людей) [3, с.46].

У цілому виявляється критична автономія особистості, її критичний аналіз медіатексту заснований на високих рівнях «інформаційного», «мотиваційного» і «перцептивного» показників[4].

У процесі формування ціннісних орієнтацій аналіз медіатекстів різних видів і жанрів здійснюється після опанування студентами креативних умінь в галузі медіа. В іншому випадку говорити про повноцінний і всесторонній аналіз було б передчасно, тому що для його здійснення аудиторія повинна бути підготовлена до інтерпретації, аргументованої оцінки медіатексту, знайома з видами і жанрами медіа.

У ході роботи над формуванням ціннісних орієнтацій студентів у процесі медіаосвіти ми віддаємо перевагу груповим інтерактивним формам навчання (словесно-евристичні методи, вправи, колажі, «творчі лабораторії», дискусії, «мозковий штурм», кейс-технології, ігри (рольові, ділові), аналіз проблемних ситуацій, рефлексія). Суть їх полягає в тому, що виховний процес організовується на принципах взаємодії, в ході якого студенти вчать-ся мислити критично, знаходити рішення складних проблем на основі аналізу відповідної інформації, обмірковувати альтернативні думки, ухвалювати виважені рішення, брати участь у дискусіях.

Активні (інтерактивні) методи навчання являють собою, таким чином, види діяльності, що вимагають творчого підходу і забезпечують умови для розкриття індивідуальності кожного студента. Як засвідчує практика, освітній процес у ЗВО, організований із застосуванням даних методів, сприяє кращому засвоєнню матеріалу, викликає інтерес до предмету, створює комфортні умови навчання для кожного. Інтерактивні ме-

тоди дозволяють перейти від монологічної системи навчання до діалогу, коли студенти не тільки вільно обмінюються думками, оцінками фактів і явищ, а й вправляються у «дискусіях» із викладачем, обстоюючи певну точку зору. При цьому викладач не висловлює готових істин, його завдання — організувати пошук й обговорення. Інтерактивна методика передбачає, що студенти, навчаючи одне одного, створюють атмосферу дружелюбності, терпимості, захищеності, підтримки, взаєморозуміння. Однак це вимагає і обов'язкового введення в кожне заняття спеціальних психологічних розминок, що використовують форми театральної педагогіки. Становлення індивідуальності в цьому випадку відбувається під знаком взаєморозуміння і становлення позиції діалогу, виявлення діалогового характеру масової інформації та ролі індивіда, суб'єкта в глобальному діалозі «людина і масова комунікація», що забезпечує ефективність механізмів виховання.

Серед різноманіття використовуваних педагогами методів виховання все більшого значення набувають виховні ситуації (успіху, вільного вибору, творчості, емоційного зараження). А також методи самовизначення особистості: самоаналіз, самоконтроль, самооцінка, постановка особистих перспектив, самовиховання, самовдосконалення. Провідний метод педагогічного спілкування — метод емоційної співучасті, який заснований на взаємоповазі та підтримці гідності суб'єктів спілкування. Для цього організовується індивідуальна,

парна і групова робота, дослідницькі проекти, рольові та ділові ігри, робота з документами та різними джерелами інформації, навчальні «мозкові штурми», різноманітні творчі роботи.

Висновки. Таким чином, медіаосвіта – багатовимірне поняття, яке включає в себе когнітивний, поведінковий, емоційний, фізіологічний, моральний, естетичний і інші аспекти. При правильних зусиллях із боку медіапедагогів можливе створення умов для розвитку медіаграмотності, яка не тільки допоможе подолати негативний ефект, який чинить медіа, а й дозволить посилити позитивний вплив медіа. У процесі навчання необхідно змінити кліпове, фрагментарне сприйняття реальності, характерне для сучасних студентів, перейти до цілісної системи знань, елементи якої взаємопов’язані і взаємозумовлені.

У цифрову епоху, коли кожна людина стає одницею масової інформації, потрапляє під вплив свого власного оточення, сама впливає на це оточення і може впливати на глобальну медійну мережу, на перший план виходить саме парадигма медіаграмотності, а медіаосвіта має істотний потенціал для розвитку як самостійний і повноцінний напрямок педагогіки – медіапедагогіки.

Список використаних джерел:

1. Атаян, А.М. Дидактичні основи формування інформаційної культури особистості в умовах інформатизації суспільства Текст. / А.М. Атаян. Владикавказ: ВДУ, 2001. — 177 с.
2. Баранов, О.А. Медіаосвіта в школі і вузі Текст. / О.А. Баранов. Твер: Вид-во Твер. держ. ун-ту, 2002. — 87 с.
3. Федоров, А.В. Специфика медиаобразования студентов педагогических вузов Текст. / А.В. Федоров // Педагогика. 2004. — № 4. — С. 43-51.
4. Ястребов, Л.И., Якушина, Е.В. Значение мультимедиа-программ в образовании Электронный ресурс. / Л.И. Ястребов, Е.В. Якушина. Режим доступа: <http://vio.fio.ru/vio34/cdsite/Articles/art36.htm>.
5. Федоров А. В. Медиакомпетентность личности: от терминологии к показателям [Электронный ресурс] // Пси-фактор. – URL: <http://psyfactor.org/lib/fedorov14.htm>.
6. Potter W. James. Media Literacy. 7th Edition. – London : Sage Publication, 2014.

Annotation: *The article discusses growing topicality of media literacy and media education in the times of changing information paradigms when traditional model of spreading information via mass media has been transformed under the influence of social media changing cognitive mechanisms of perceiving the surrounding reality, principles and mechanisms of forming modern person's view of the world.*

Key words: *media literacy; media education; media pedagogics; information paradigm; mass media; information; social media.*

Салагуб Людмила Іванівна,

методистка відділу суспільних дисциплін Донецького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти;
аспірантка кафедри історії України та спеціальних галузей історичної науки
Донецького національного університету імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7425-1679>

«МЕДІАГРАМОТНА СВІДОМІСТЬ»: ВЕКТОР КРИТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ

Анотація: досліджено ключові аспекти щодо формування «медіаграмотної свідомості» під час вивчення історичного контенту. Презентовано широкий спектр методів із розвитку критичного мислення учнів закладів загальної середньої освіти для подолання стереотипізації мислення. На прикладі вивчення історії Гетьманщини (Лівобережної України) XVIII ст. висвітлено неабияке значення врахування історіографічного аспекту дослідження історичної проблематики, зважаючи на вплив суспільно-політичних реалій. Обґрунтовано важливість використання аудіовізуальних джерел на уроках історії та аналіз їхнього змістового та семантичного наповнення для формування медіаграмотної особистості. Зроблено висновок щодо необхідності варіації різних методів / технологій організації роботи учнів, що сприятиме критичному ставленню до історичних подій.

Ключові слова: «медіаграмотна свідомість», історичний контент, критичне мислення, історіографічний аспект, «Публічна історія», дидактичне забезпечення.

*Usus est optimus magister.
Досвід — найкращий учитель.*

Багатоаспектні виклики сучасного життя вимагають від кожного з нас оволодіти вміннями щодо критичного мислення, що супроводжуватиметься аналізом широкого спектру отриманої інформації з різних сфер життя суспільства загалом та суто історичного контенту зокрема. Зважаючи на вир інформації, важливо навчитися не тільки критично ставитися до певних відомостей, але й опанувати навички щодо відбору потрібного контенту з урахуванням неупередженого ставлення та низки точок зору.

До вивчення окремих аспектів медіаграмотності долучилися багато науковців. О. Волошенюк, В. Іванов, Л. Кульчинська висвітлили сутнісний аспект термінів «медіаосвіта» та «медіаграмотність», проаналізували основні моделі медіаосвіти та медіаграмотності [4]. О. Беяк – розвиток медіаосвіти в Україні [1]. М. Коропатник — процеси формування медіаосвіти та медіаграмотності в історичному контексті зародження та розвитку мас-медіа [5]. О. Шуневич — напрями формування медіаграмотності під час вивчення української мови [10]. Водночас аспекту висвітлення механізмів щодо впровадження елементів медіаграмотності під час вивчення історії у закладах загальної середньої освіти або під час суто науково-дослідницької роботи, на жаль, бракує. Це й зумовило обрання проблематики дослідження.

Метою розвідки є висвітлення технологій щодо успішного формування «медіаграмотної свідомості» протягом вивчення історичного матеріалу на уроках історії в закладах загальної середньої освіти.

Чільне місце в якості елемента медіаграмотності посідає здатність зорієнтуватися в інформаційному історичному середовищі, обираючи саме ті вебресурси, у яких акумульовано широкий спектр поглядів щодо тих чи інших історичних подій. Прикладом є розуміння того, які онлайн-бібліотеки, архіви, блоги відомих істориків, політологів, антропологів, археологів можна відвідати для того, щоб якнайкраще поглибити свої знання з певного історико-проблемного вектору. Доцільно використовувати інформацію із сайтів відомих українських бібліотек, у яких розміщені статті, монографії, препринти, історичні проекти щодо висвітлення ключових віх

українського державотворення (електронні бібліотеки: «Чтиво» [3], «Діаспоріана» [2]; сайт Інституту історії України [7]; сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [8]; офіційний вебпортал Державної архівної служби України (розділ «Документальні виставки онлайн» [6] тощо).

Уміння організувати вчителем роботу учнів на уроці історії (індивідуальну / парну / групову) з аналізом широкого спектру ЗМІ, у яких міститься інформація історичного напрямку — також ознака медіаграмотності. Уміння учнями аналізувати історичні телепередачі, художні фільми, карикатури, комікси, плакати з різних часів є також певним елементом на шляху формування «медіаграмотної свідомості». У цьому контексті слушно звернути увагу на «Public history» («Публічна історія»), що є відносно новим напрямом знань (присвячується проблематиці існування історії в публічній сфері як з практичної, так і з теоретичної точки зору. Важливою частиною «Публічної історії» є історичні фільми (асpekt, згаданий вище), що можуть бути екранізаціями відомих літературних творів та містити в собі відбиття історичних подій. Водночас ще більшу «аудиторію» здобувають історичні телесеріали — художні та документальні.

Вагоме значення для вчителя історії має підготовка історичних матеріалів, із якими в перспективі працюватимуть учні на уроці. Педагог має дібрати широкий спектр документів для того, щоб учні їх проаналізували, знайти цікаві аудіовізуальні джерела, що сприятиме розвитку критичного мислення. Прикладом є робота з фотографіями. Однією з цікавих «технологій» щодо кри-

тичного аналізу фотографій є їх «частковий опис». Наприклад: спочатку вчитель презентує певну частину історичного фото (вигляд історичного діяча не в повний зріст; презентація історичної мапи частинами), після чого – активне обговорення «неповного контенту» разом із учнями в групах або у широкому колі школярів. Але після обговорення вчителю доцільно презентувати повний контент джерела, що також сприятиме подоланню стереотипізації мислення («вступає в дію», коли ми перший раз бачимо певні відомості візуального напрямку або чуємо відеофрагменти).

Одне з чільних місць під час підготовки дидактичного забезпечення до уроку історії можна сміливо надати зверненню до історіографічних аспектів, що охоплюють різні періоди в розвитку вітчизняної історіографії (дореволюційний, період Української революції (1917-1921 рр.), радянський (до 1991 р.), сучасний етапи, не оминаючи написання історичних студій у діаспорі), та передбачають пошук різних точок зору (у форматі висловлювань, спогадів, історичних концептів у розвідках, узагальнюючих історичних працях тощо), згідно з якими можна створювати картки для учнів (паперовий або онлайн-формати). Адже, зважаючи на різні історико-політичні умови, режими правління тощо, ставлення до однієї історичної проблематики змінювалося діаметральним чином. «Найяскравішим» прикладом є вивчення у 8 класі перипетій, що стосуються розвитку Гетьманщини (Лівобережної України) протягом XVIII ст.:

- дореволюційний історіографічний вектор передбачав домінування в науковому доробку істориків «бінарних елементів» / «елементів подвійної ідентичності» висвітлення історичної проблематики («подвійне» ставлення як до російського царату часів XVIII ст., так і до подій, що відбувалися на українських теренах; замовчування низки аспектів наступу російських керманів на автономні права Гетьманщини);
- період Української революції (1917-1921 рр.) додав свіжий патріотичний «подих» державницьких прагнень, що й мало відбиття на зміні концептуальних історичних парадигм;
- радянська історіографічна школа, викристалізувавшись у 20-ті-30-ті рр. XX ст., кардинально відрізнялася від «діаспорної» (історики, які продукували вектор досліджень в умовах еміграції, висвітлювали події, що відбувалися на теренах Гетьманщини у XVIII ст. споріднено із сучасним концептуальним наративом): акцентувалася увага на активній діяльності українських гетьманів, їхній боротьбі за автономні права; діяльності та елементах «подвійної ідентичності» представників тогочасного істеблішменту — української старшини). Натомість радянський історіографічний вектор був більш зорієнтований не на персоніфіковане висвітлення історичних реалій, а на відзеркалення соціально-економічних аспектів із нівелюванням намагань українських кер-

маничів та частини старшин зберегти залишки автономних прав Гетьманщини.

У сучасних умовах РФ форсовано намагається впливати на свідомість українських громадян. Слід зазначити, що серед низки російських істориків, які займаються вивченням історичних подій періоду XVI-XVIII ст., очевидним винятком є Т. Таїрова-Яковлєва, відома історикиня (дослідниця України XVI-XVIII ст.), докторка історичних наук, професорка кафедри історії народів країн СНД Інституту історії Санкт-Петербурзького університету, директорка Центру з вивчення історії України Інституту історії СПбГУ, яка входить до складу наукової ради «Українського історичного журналу». Вона працює не тільки в російських архівах, але й активно долучається до вивчення архівних матеріалів, що зберігаються на теренах України. Світоглядний концепт Т. Таїрової-Яковлєвої є спорідненим із тим, що презентується українськими науковцями. Прикладом цього є висвітлення діяльності гетьмана Війська Запорозького І. Мазепи та його переходу на бік шведського короля Карла XVII – учинку, що за радянських часів висвітлювався як зрадницька акція [9, с. 90-91].

Зважаючи на зазначене вище, у картках, сформованих за певною темою, акумулюватимуться різні погляди істориків щодо однієї проблеми. Однак учні самостійно (наприклад, за допомогою методу «Обери позицію») мають обрати для себе найбільш прийнятну точку зору, обґрунтувавши вибір. У цьому контексті важливим аспектом є вміння учнів критично ставитися до своїх «виступів» на уроці. Учителю має застосовувати різні технології оцінювання навчальних до-

сягнень учнів (формувальне / традиційне). Формувальне передбачатиме самооцінювання / взаємооцінювання учнів протягом перебігу уроку. Традиційне (акцент на оцінюванні досягнень школярів учителем) — більш зорієнтоване на підсумковий етап уроку або під час проведення уроків узагальнення. Орієнтовні формати щодо складання карток / онлайн-слайдів із елементами формувального оцінювання наведені нижче:

І приклад складання

Учителем сформульовано незакінчені речення + після них учні мають їх продовжити.

- Я вже знаю, що ...
  - Було важко усвідомити, що...
  - Я зрозумів, що...
  - Я вмію...
  - Я можу...
  - Було цікаво дізнатися про те, що...
  - Мене здивувало те, що...
  - Мені захотілося ... тощо.
- Орієнтовні відповіді учнів
- Я вже знаю, що ліквідація кріпосного права відбулася у 1861 р., або Друга світова війна розпочалася у 1939 р.
  - Було важко усвідомити те, що селянство не мало змоги одразу викупити землю та бути її повновладним господарем тощо.
  - Я зрозумів, що Олександр II був доволі ліберальним царем. або...
  - Я вмію створювати структурно-логічні схеми за темою «....»...

- Я можу презентувати роботу групи щодо створення проекту на тему «Реформи Олександра II в Російській імперії».

II приклад складання (формат — таблиця)

Заповнення таблиці (але тоді вчитель заздалегідь готує повні РЕЧЕННЯ-ТВЕРДЖЕННЯ, що є констатацією). У цьому випадку буде тільки одна табличка, можна орієнтовно проставити «+» та «-» (від імені учнів / учениць).

№ з/п	Знання, уміння, навички	Так (+)	Ні (-)	Складно дати відповідь (?)
1	Я можу дати визначення поняттю «лібералізація»			
2	Я можу охарактеризувати особливості правління гетьмана Павла Полуботка			
3	Я знаю, що і т. д.			
4	Я можу назвати властивості і т. д.			

Отже, формування елементів «медіаграмотної свідомості», зорієнтоване на впровадження в освітньому процесі широкого спектру методів та технологій навчання та оцінювання навчальних досягнень учнів, сприятиме розвитку критичного

мислення учнів. Доцільно використовувати різні види історичних джерел (але перевагу надавати аудіовізуальним, зважаючи на кліпове мислення сучасних дітей покоління «Z»), використання елементів обговорення варіацій історичних процесів. Не слід забувати про те, що опанувати всі особливості медіаграмотного ставлення до будь-якого інформаційного контенту в сучасних реаліях, — справа не з простих. Доцільно згадати латинське висловлювання: «Usus est optimus magister» («Досвід — найкращий учитель»). Справді, тільки через великий досвід та бажання долучитися до широкого інформаційного історико-тематичного контенту, ми зможемо стати більш медіаграмотними!!!

Перспективою подальшого дослідження є більш детальне висвітлення варіативних методик / технологій щодо успішного формування елементів «медіаграмотної свідомості» не тільки під час проведення уроків історії, у позакласній роботі, але й під час організації суто науково-дослідницької діяльності історика.

Список використаних джерел та літератури:

1. Беляк, О. Особливості розвитку медіаосвіти в Україні. Гірська школа Українських Карпат. 2013. № 8–9. С. 31–33.
2. Електронна бібліотека «Діаспоріана». URL: <http://diasporiana.org.ua/>.

3. Електронна бібліотека «Чтиво». URL: <http://chtyvo.org.ua/>.
4. Іванов, В., Волошенюк О., Кульчинська Л. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд. Київ: АУП ЦВП, 2011. 58 с.
5. Коропатник, М. Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення. Сіверянський літопис. 2016. № 3. С. 159–174.
6. Офіційний вебпортал Державної архівної служби України. URL: <https://archives.gov.ua/>.
7. Сайт Інституту історії України. URL: <http://history.org.ua/uk>.
8. Сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>.
9. Салагуб Л. І. Концептуальні засади медіаграмотності через призму історичної освіти. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Медіаосвіта як інструмент розвитку громадянського суспільства в Україні» (м. Маріуполь, 29 листопада 2019 року). С. 90–91.
10. Шуневич О. М. Шляхи формування медіаграмотності в процесі навчання учнів української мови. Український педагогічний журнал. 2017. № 4. С. 103–110.

study of historical issues, given the influence of socio-political realities. The importance of using audiovisual sources in history lessons and analysis of their semantic and semantic content for the formation of a media literate personality is substantiated. The conclusion is made about the need to vary different methods / technologies of organizing the work of students that will contribute to a critical attitude to historical events.

Keywords: «media literate consciousness», historical content, critical thinking, historiographical aspect, «Public history», didactic support.

Annotation: *the key aspects of the formation of «media literate consciousness» in the study of historical content are explored. A wide range of methods for the development of critical thinking of students of general secondary education to overcome the stereotyping of thinking is presented. On the example of studying the history of the Hetmanate (Left Bank of Ukraine) in the 18th century. The great importance of taking into account the historiographical aspect of the*

Семеног Олена Миколаївна

доктор педагогічних наук, професор
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
завідувач кафедри української мови і літератури

МЕДІА&ВЧИТЕЛЬСЬКИЙ КАМПУС ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ

Анотація: Здійснено розгляд окремих аспектів ключових слів «інфомедійна грамотність», «інфомедійна грамотність учителя-словесника», окреслено напрями діяльності освітньо-дослідницького центру «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬСЬКИЙ кампус, який реалізується в рамках проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» (IREX) в Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка. Зроблено висновок, що реалізація проекту дозволить оптимізувати процес формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів української мови і літератури, а також комунікативної взаємодії «університет – школа», що спрямована на особистісний і професійний розвиток суб'єктів освітнього процесу.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, критичне мислення, майбутній учитель української мови і літератури, освітньо-дослідницький центр «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬСЬКИЙ кампус», Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка.

Постановка проблеми. Інфомедійну грамотність, або компетентність інформаційної, медійної грамотності на початку ХХІ століття фахівці розглядають як невід'ємну складову фахової компетентності вчителя-словесника. Пояснюють це і тим, що компетентність учня у вільному володінні державною мовою, відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (2020) [1], наповнюється уміннями, зокрема, здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм сучасної української літературної мови, типів мовної взаємодії, особливостей стилів мовлення інформаційних та художніх текстів, медіатекстів тощо; здобувати та опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей.

Робота з медіатекстом потребує розвиненого критичного мислення, умінь ставити запитання, вести діалог, обґрунтовувати свою позицію, визначати причини і наслідки явищ та подій, сформованої культури слухання, бажання здійснювати ретельний пошук необхідної інформації. Водночас, як показують результати дослідження PISA 2018 (Programme for International Student Assessment/Міжнародна програма з оцінювання освітніх досягнень учнів), за показником читацької компетентності (здатності сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал) учні /студенти українських шкіл / училищ віком до п’ятнадцяти років набрали в середньому лише 466 балів із 1000 можливих [6]. Важливість формування читацької компетентності, навчання учнів критичного аналізу медіаінформації посилює необхідність формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів української мови і літератури.

Майстер-класи з інфомедійної грамотності команди IREX у 2019-2020 рр., у яких брала участь команда кафедри української мови і літератури в Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка, спонукали переосмислити інструменти (у т.ч. змішаного) навчання, збагатити програми мовно-методичних дисциплін концептом інфомедійної грамотності і розробити мікропроєкт «Освітньо-дослідницький центр «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус». Актуальність мікропроєкту зумовлена соціальним запитом на формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів-тьюторів

на засадах академічної доброчесності та міжрегіональної партнерської взаємодії.

Зв’язок проблеми з важливими науковими та практичними завданнями. Дослідження здійснюється відповідно до документів ЮНЕСКО «Медіа та інформаційна грамотність: зміцнення прав людини, протидія радикалізації та екстремізму», Указу Президента України №47/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України». Мікропроєкт пов’язуємо також із імплементацією ідей проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що реалізується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси.

Мета статті. У межах статті окреслимо окремі аспекти ключового поняття «інфомедійна грамотність», напрями діяльності освітньо-дослідницького центру «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка як засобу формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Окреслимо ключове поняття «інфомедійна грамотність». У щорічнику ЮНЕСКО «Медіа та інформаційна грамотність: зміцнення прав людини, протидія радикалізації та екстремізму» описано п’ять законів інфомедійної грамотності, відповідно до яких інформація, комунікація, засоби масової

інформації, технології, інтернет використовують для критичної громадянської активності та стало-го розвитку [5]. Американський дослідник Р. Хобс характеризує інфомедійну грамотність як «спектр когнітивних, емоційних та соціальних компетенцій щодо використання тексту, інструментів та технологій; навички критичного мислення та аналізу; як практику складання повідомлень і творчості; як командну роботу та співпрацю» [7, р.134].

Інфомедійну грамотність або компетентність інформаційної, медійної грамотності розглядаємо як невід'ємну складову фахової компетентності вчителя-словесника і виділяємо такі підскладники, як критичне мислення (здатність критично оцінювати медіатексти й виявляти маніпулятивний контент медіа, аналізувати й оцінювати медіаповідомлення, відрізняти факти від суджень, виявляти фейки), інформаційна етика і толерантність (уміння ставити запитання, пояснювати лексеми «ворожнечі в мас-медіа», етично спілкуватися). З-поміж умінь, важливих для майбутнього вчителя, виділяємо інфомедійні вміння, зокрема вміння тлумачити текст інтерв'ю, репортажу з урахуванням його специфіки, працювати з фактами й аргументами, аналізувати фото, постери, інфографіку, аргументовано пояснювати власне бачення сприйнятої інформації, створювати медіатексти різних жанрів із дотриманням таких комунікативних якостей мовлення, як точність, логічність, коректність. Н.Пономаренко слушно зауважує, що журналістські жанри об'єднані спільною ме-

тою – донести інформацію реципієнтам, однак в інтерв'ю інформація передається у форматі запитання – відповідь з людиною, яка має відношення до цієї інформації, репортаж репрезентує інформацію з місця події, а розслідування – це журналістський матеріал, що сформований внаслідок з'ясування обставин (зазвичай тих, що приховувалися). Такий журналістський жанр як лонгвід зазвичай властивий блогінгу і має такі характерні особливості: наявність авторського бачення проблеми, аргументи до фактів, що відображені в тексті, унікальний стиль викладу матеріалу [3].

Основу інфомедійної грамотності становить критичне мислення. Це проявляється в уміннях ставити запитання, вести діалог, обґрунтовувати свою позицію, визначати причини і наслідки явищ та подій, а також у культурі слухання. Слушно зауважує Д.Дьюї про те, що це активний процес, який надає можливість контролювати інформацію, ставити її під сумнів, об'єднувати, переробляти, відкидати, аргументовано висловлювати самостійні судження [2, с.31]. У мовно-методичній підготовці майбутнього вчителя-словесника акцентуємо на здатності інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в текстах різних видів, зокрема медіатекстах, виконувати комплексний дослідницький/медіапроект.

Мету реалізації програми з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах освіти з урахуванням інфомедійного компонента вбачаємо у подвійній імплементарності: через

імплементацию інфомедійної грамотності на заняттях в університеті (8 компетентностей, 9 шляхів реалізації) готуємось/працюємо над “м’якою інтеграцією” інфомедійної грамотності у навчальні предмети, зокрема «Українська мова» у загальноосвітніх закладах. Завдання занять: сприяти формуванню інфомедійної грамотності (зокрема, формуванню культури дослідницької роботи з медіатекстом на засадах академічної доброчесності) майбутніх учителів-тьюторів УМЛ, а також сприяти функціонуванню української мови в засобах медіа в місті та області [дет. 4; 8].

На виконання визначених завдань із урахуванням кращих практик в СумДПУ імені А.С. Макаренка колективом кафедри української мови і літератури розроблено проєкт «Освітньо-дослідницький центр «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус». Такий центр розглядаємо як науково-методичний підрозділ ресурсного центру професійного розвитку вчителя української мови і літератури СумДПУ імені А.С. Макаренка, що здійснює фахово-методичну, дослідницьку, освітньо-консультативну роботу з метою формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів-тьюторів на засадах академічної доброчесності та міжрегіональної партнерської взаємодії, активно сприяє функціонуванню і популяризації вживання української мови в засобах медіа у м. Суми, Сумській області. Означимо основні напрями роботи освітньо-дослідницького центру «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус».

Фахово-методичний напрям передбачає розроблення та апробацію інноваційного навчально-методичного забезпечення формування інфомедійної грамотності

майбутніх учителів-тьюторів (конспекти занять, е-посібник) у межах неформальної освіти в різних формах (тренінг, мовний тренінг, квест, вебквест, майстер-клас, медіахаб) із залученням здобувачів освіти філологічної та журналістської спеціальностей в умовах ЗЗСО та МАН; створення відеобанку занять з української мови і літератури, у яких інтегровано інфомедійну грамотність у межах неформальної освіти; проведення для студентських проблемних груп у межах неформальної освіти та розвитку soft skills занять у різних формах (бінарні заняття, тренінг, мовний тренінг, квест, вебквест, майстер-клас, медіахаб); на основі вивчення й узагальнення вітчизняного, європейського досвіду розроблення фрагментів занять дисциплін мовно-літературного, методичного циклу у межах неформальної освіти, конспектів уроків та/або виховних заходів з української мови і літератури з імплементациєю інфомедійної грамотності; створення відеобанку занять із української мови і літератури, у яких інтегровано інфомедійну грамотність для учнів середньої та старшої школи у межах неформальної освіти; апробація інноваційного навчально-методичного забезпечення формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів-тьюторів (конспекти занять, е-посібник); організація та проведення конкурсів методичних розробок з інфомедійним компонентом для ЗЗСО, сприяння професійному розвитку педагогічних працівників з метою підвищення якості дослідницької роботи з медіатекстом.

Дослідницький напрям спрямований на дослідження актуальних питань імплементациї інфомедійної грамотності у

мовно-літературну підготовку здобувачів освіти, актуальних питань медіакультури вчителя; проведення науково-методичних конференцій; інтернет-конференцій; дослідження шкільних підручників з української мови і літератури на наявність імплементації інфомедійного компоненту.

Культурно-освітній напрям спрямований на організацію і проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед академічної спільноти, освітян, місцевої громади відповідно до профілю діяльності Центру з метою популяризації результатів роботи.

Прокоментуємо фахово-методичний напрям діяльності освітньо-дослідницького центру на прикладі курсу методики навчання української мови у старшій школі, який доповнюємо питаннями медіадидактики, моделювання планів-конспектів уроків, гуртків, виховних заходів із використанням засобів медіаосвіти; підготовки медіапроектів у процесі педагогічної практики. Зокрема, до розділу курсу «Методика мовленнєвого розвитку учнів 10-11 класів» пропонуємо тему «Навчання української мови у вимірах медіаграмотності». Компетентності з інфомедійної грамотності майбутніх учителів української мови і літератури, на які спрямовано заняття за цією темою: медіаграмотність, критичне мислення, соціальна толерантність, стійкість до впливів, фактчекінг, інформаційна грамотність, візуальна грамотність, інноваційність, розвиток креативності. Мета заняття — сприяти опануванню студентами прийо-

мів ефективної та безпечної взаємодії з медіатекстом, формування умінь критично осмислювати медіаінформацію, конструктивно спілкуватися в колективі, створювати і використовувати авторські медіаосвітні продукти (медіатексти) у професійній діяльності.

На занятті використовуємо такі методи: метод «мозковий штурм» (виконуємо завдання «Яке словосполучення найбільш вдало, на вашу думку, пояснює термін «медіапростір»); метод «снігова куля» (у кожного студента є перелік ключових понять, з яких він шляхом порівняння з іншими визначеннями має запропонувати власне визначення поняття «медіаграмотність»); метод «два-чотири-разом» (визначаємо вид неякісної інформації: учасники обговорюють новини з новинних стрічок, називаючи вид неправдивої інформації; розрізняємо види фотофейків (реальне фото одного місця/людини представлено як зображення іншої території/людини; підробка, тобто фото, оброблене у графічному редакторі (наприклад, у фотошопі) з додаванням або затиранням деяких елементів; обрізане фото (іноді такий фейк вважають різновидом підробки), на якому частина фото вирізається з контексту й завдяки цьому його значення часто змінюється на протилежне). Ці методи важливі для формування вмінь забезпечувати і здійснювати аргументований критичний огляд інформації, аналізувати й оцінювати повідомлення, формувати етику спілкування, протидіяти «мові ворожнечі». Застосування методу мікродослі-

дження (наприклад, «наші ЗМІ...- наша безграмотність», «мовленнєва чистота радіоефіру», «мова рекламних оголошень та ін.) є доцільним для удосконалення умінь збирати, аналізувати і пояснювати допущені помилки представниками медіагалузі в засобах масової інформації, прогнозувати вплив допущених помилок на сприйняття інформації реципієнтами. Апробація запропонованих методів дозволяє оптимізувати процес формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів української мови і літератури, а також комунікативну взаємодію «університет – школа», що спрямована на особистісний і професійний розвиток суб’єктів освітнього процесу.

Отже, узагальнення теоретичного пошуку дає підстави окреслити ключові поняття «інфомедійна грамотність», «інфомедійна грамотність учителя-словесника». Інфомедійну грамотність розглядаємо як невід’ємну складову фахової компетентності учителя-словесника і виділяємо такі підскладники, як критичне мислення (здатність критично оцінювати медіатексти й виявляти маніпулятивний контент медіа, аналізувати й оцінювати медіаповідомлення, відрізняти факти від суджень, виявляти фейки), інформаційна етика і толерантність (уміння ставити запитання, пояснювати лексеми «ворожнечі в мас-медіа», етично спілкуватися).

Освітньо-дослідницький центр «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус» розглядаємо як науково-методичний підрозділ ресурсного центру професійного розвитку вчителя української мови і літератури СумДПУ імені А.С. Макаренка, що здійснює фахово-методичну, дослідницьку, освітньо-консультативну роботу з метою формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів-тьюторів

на засадах академічної доброчесності та міжрегіональної партнерської взаємодії, активно сприяє функціонуванню і популяризації вживання української мови в засобах медіа у м. Суми, Сумської області. Реалізація проєкту дозволить оптимізувати процес формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів української мови і літератури, а також комунікативної взаємодії «університет – школа», що спрямована на особистісний і професійний розвиток суб’єктів освітнього процесу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний стандарт базової середньої освіти (2020) Відновлено з: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
2. Дьюї, Дж. (1999). Психология и педагогика мышления (Как мы мыслим). Москва: Лабиринт.
3. Пономаренко, Н.П. (2020). Формування мовленнєвої компетентності майбутніх молодших спеціалістів з журналістики. (Дис. канд. пед. наук: 13.00.04). Суми.
4. Семеног О. МЕДІАКУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ // Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту». – Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. – с. 167-173.
5. European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world (2008/2129 (INI)). European Parliament: portal. Retrieved from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc>.

- do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6- TA-2008-0598+0+DOC+XML+V0//EN
6. PISA 2018 Insights and Interpretations 2018 Andreas Schleicher Retrieved from: <https://www.oecd.org/pisa/PISA%202018%20Insights%20and%20Interpretations%20FINAL%20PDF.pdf>
  7. Hobbs, R. (1998). The seven great debates in the media literacy movement. *Journal of Communication*, 48(1), 16–32. Retrieved from: 10.1111/j.1460-2466.1998.tb02734.
  8. SEMENOG, O., SEMENIKHINA, O., OLESHKO, P., PRIMA, R., VARAVA, O., & PYKALIUK, R. (2020). Formation of Media Educational Skills of a Future Teacher in the Professional Training. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(3), 219-245. <https://www.lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/2899/2547>

Summary:

Some aspects of the key words «infomedia literacy», «infomedia literacy of the teacher-philologist» are considered, the directions of activity of the educational-research center «MEDIA&TEACHER's campus» at Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, which is implemented within the project «Study and distinguish: infomedia literacy» (IREX) at Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, are outlined. It is concluded that the project will optimize the process of formation of infomedia literacy of future Ukrainian language and literature teachers, as well as communicative interaction «university – school», which is directed to private and professional development of the members of educational process.

Key words: *infomedia literacy, future teacher of Ukrainian language and literature, educational and research center «MEDIA & TEACHER's campus», professional development, Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko.*

Олеся Слижук

Запорізький національний університет
доцент кафедри української літератури

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ НАВИЧОК РОБОТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ НА ОСВІТНЮ ТЕМАТИКУ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ МЕТОДИКИ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглянуто питання формування методико-літературної компетентності у системі фахової підготовки студентів-філологів. Обґрунтовано доцільність інтеграції інфомедійної грамотності у процес викладання у закладах вищої освіти навчальних дисциплін, пов'язаних із викладанням літератури в загальноосвітніх школах. Уточнено сутність та структуру поняття «джерела освітньої тематики», «засоби візуалізації». На основі аналізу досліджень у галузі медіаосвіти виявлено необхідність їх доповнення новими ідеями, пов'язаними з використанням медіазасобів у процесі шкільного вивчення літератури. Описано шляхи інтеграції навичок роботи з інформацією освітньої тематики у проведення лекцій і практичних занять в умовах змішаного навчання. Установлено, що критичне засвоєння інформації із застосуванням відповідних прийомів та виконанням завдань під керівництвом викладача й самостійної роботи студентів сприяють інтенсифікації освітнього процесу та розвитку професійних навичок учителя-філолога. Акцентовано на

використанні матеріалів різних освітніх ресурсів для опрацювання на заняттях з методики літератури. Визначено перспективи розробки й впровадження моделей лекцій і практичних занять, що розвивають навички роботи з освітньою інформацією у закладах вищої освіти в Україні.

Ключові слова: студенти-філологи, інфомедійна грамотність, медіазасоби, комунікація, візуалізація.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В умовах сучасного інформатизованого освітнього простору зростає потреба у вдосконаленні фахової підготовки вчителів-філологів. Це зумовлено мінливістю освітньої парадигми, яка перебуває під впливом суспільних змін. У навчанні студентів-філологів акценти зміщуються на користь формування «м'яких» навичок, се-

ред них – вміння працювати з інформацією, критично її осмислювати та створювати на її основі якісні медіапродукти. Це допоможе у подальшій професійній діяльності вчителя української мови та літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування компетентних фахівців-філологів останніми роками досить активно обговорюються у наукових та освітянських колах. Їм присвячені дослідження Н. Віннікової, О. Караман, С. Карамана, О. Кучерук, О. Семеног та інших науковців. Автори статті [3, с. 201] зазначають, що «у закладах вищої освіти формування й розвиток компетентностей студентів має здійснюватися з урахуванням принципів медіаосвіти й за допомогою засобів ІКТ». Вивчення можливостей медіаосвіти у процесі підготовки майбутніх учителів-словесників перебуває в полі зору О. Дем'яненко, Г. Онкович, О. Орлової, О. Семеног, М. Ячменик та ін. Про нові виклики цифрової епохи в літературній освіті розмірковують у своїх статтях О. Ісаєва, Ж. Клименко, Б. Шалагінов, Т. Яценко та ін. З упровадженням нових технологій інфомедійної грамотності, зокрема й запропонованих у проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», осучаснюється процес фахової підготовки студентів педагогічних спеціальностей. На численних заходах у межах цього проєкту освітяни мають можливість обміну досвідом з інтеграції інфомедійної грамотності у навчальний процес.

Мета статті – розглянути можливості використання медіаресурсів для формування у студентів-філологів методико-літературної компетентності.

Для цього виділяємо основні **завдання**, які слід виконати:

- виділити основні теми з методики літератури, під час вивчення яких можливо інтегрувати медіакомпетентності;
- описати досвід роботи з різними джерелами інформації освітньої тематики для зацікавлення студентів-філологів майбутньою професійною діяльністю;
- узагальнити результати власного досвіду та окреслити перспективи розробки цієї теми.

Виклад основного матеріалу. Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти досить детально розроблена в монографії О. Семеног, М. Ячменик [7]. Вона є базовою, детально продуманою й формує основні навички медіаграмотності майбутніх учителів української мови та літератури. Вважаємо доцільним їх доповнення різними видами завдань, що передбачають роботу з різними джерелами інформації на освітню тематику, на лекціях і практичних заняттях із «Методики викладання української літератури» та з авторського спецкурсу «Розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української літератури» [8]. Використання системи електронного забезпечення навчання в Запорізькому національному уні-

верситеті (СЕЗН Moodle ЗНУ) дає можливість вивільнення часу на навчальних заняттях для інтерактиву й критичного осмислення інформації, передбаченої для розгляду.

У процесі вивчення цих навчальних дисциплін використовуємо різні види освітніх джерел:

- наукові статті провідних фахівців у галузі методики літератури у наукових і науково-методичних журналах та збірниках;
- учительські сайти та блоги;
- науково-популярні статті та відео на каналі YouTube про особливості читання, його корисність та популяризацію;
- художні фільми, в основі яких – образи вчителів та проблемні ситуації, що виникають в освітньому середовищі;
- відеозаписи окремих тем онлайн-курсів, дотичних до тем навчальних занять тощо.

Спробуємо окреслити шляхи їх використання за логікою, запропонованою О. Тараненко на вебінарі «Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальні матеріали» [2].

Основи критичного мислення. Цей шлях є найважливішим для роботи з будь-якою інформацією. За стосовуємо прийоми критичного мислення на лекціях і практичних заняттях та одночасно вчимося їх використовувати у викладанні літератури. Під час вивчення курсу «Методики літератури» студенти вчать критично оцінювати матеріал лекцій. Наприклад, вивчаючи тему «Сучасна система літературної освіти в Україні» подаємо студентам перелік джерел проблемного характеру,

в яких науковці та суспільні діячі аналізують проблему читання та його суспільну роль. Детально студенти матимуть можливість ознайомитися з ними після лекції, а в її процесі, використовуючи прийоми «мікрофон», «обери позицію», «правильні й неправильні висловлювання» аналізуємо окремі фрагменти цих джерел. Для критичного аналізу використовуємо демонстраційний матеріал, розроблений IREX в Україні, про лавину інформації, в яку поринає сучасна людина. Студенти працюють у парах, у малих групах, а в кінці відбувається фронтальна дискусія, в основі якої – проблемне питання «Як подолати суперечності між суспільними змінами й розвитком літературної освіти?»

На заняттях зі спецкурсу «Розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української літератури» на прикладі науково-популярних текстів про освіту, користь читання тощо розвиваємо навички ставити до них запитання різних типів: відкриті, закриті, спірні. Лекції проводимо у вигляді тренінгів, на яких на конкретних прикладах текстів вчимо студентів читати критично, обдумувати прочитане, обирати джерела інформації для уроків літератури, розуміти інформацію і конструювати аргументовані висловлювання на її основі, вести виважену дискусію

Аналіз медіаповідомлень за запитаннями. На практичні заняття добираємо тести на освітню тематику, а пізніше студенти самостійно вчаться знаходити подібні. На їх прикладі вчимося розрізняти факти, судження й міркування автора тексту, доповнюємо їх відео на подібну тематику. Цікавим у цьому контексті є завдання про-

аналізувати статтю Григорія Клочека «Літературна освіта: занепад і шляхи відродження» на порталі osvita.ua, з якої почалася дискусія між науковцями про літературу як частину мовно-літературної галузі в проєкті Державного стандарту загальної середньої освіти.

Робота з “токсичним контентом” і аналіз прикладів дезінформації та нетолерантної лексики. Розглядаємо зі студентами нові публікації про літературу в школі щоразу, як вони з’являються в ЗМІ. Традиційними вже стали так звані «бліц-дискусії» на лекціях за їх відеозаписами або публікаціями в блогах. Наприклад, відео та стаття на radiosvoboda.org про занепад бібліотек, сюжет “ТСН” про те, що діти не читають книги за сучасною шкільною програмою з української літератури або публікація про міркування письменниці Лариси Ніцой щодо неякісних підручників з української літератури на сайті львівського видання «Високий замок» тощо

Ідентифікація власних стереотипів. Робота зі стереотипами на освітню тематику, як правило, передувє вивченню таких важливих тем із «Методики літератури», як «Сучасні учні й література», а також практичного заняття «Імідж сучасного вчителя літератури». Спочатку студенти моделюють власні стереотипи на основі асоціацій, наприклад, створюють хмаринку слів на тему «Сучасний підліток» або моделюють образ учителя в ХХ ст. і сучасного педагога, порівнюють їх, переглядають художні фільми про вчителів, добірка таких філь-

мів розміщена на порталі redpresa.ua. Далі розглядаємо інформацію, розроблену IREX в Україні про стереотипи, а також про вплив медіа на наші уявлення про світ, аналізуємо наукові статті про психологію сучасних підлітків (у першому випадку), а також про складові іміджу сучасного вчителя літератури (у другому). Завершуємо заняття порівнянням власних стереотипів із дійсним баченням, яке існує у фахових джерелах.

Цікавим завданням зі спецкурсу «Розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української літератури» є таке: назвіть умови, за яких герой Р. Кіплінга Мауглі міг би стати повноцінною людиною. Свої думки упорядкуйте за допомогою схеми, доберіть ілюстративний матеріал (приклади з життя, з науково-популярних видань, відеоролики). Студенти виконують його самостійно, добирають нові цікаві приклади зі ЗМІ, аналізують їх і висловлюють власні міркування з цієї проблеми.

Візуальні джерела. Робота з візуальними джерелами є надзвичайно важливою у курсі «Методики літератури», оскільки ми готуємо майбутніх фахівців-філологів, які працюватимуть зі школярами-візуалами, наділеними «кліповим» мисленням. Тому читання художніх творів та їх запам’ятовування найкраще відбувається у супроводі візуальних медіа. Знайомимо студентів із візуальними джерелами на лекції «Наочні та практичні методи навчання літератури» й продовжуємо роботу з ними впродовж усього періоду вивчення

навчальної дисципліни. Студенти вчаться використовувати готову наочність, а також створювати візуалізації разом з учнями. Найбільш поширені з них – це сторінки літературних героїв у соціальних мережах, інтерактивні плакати, ейдетика, ментальні мапи, хмаринки слів, GIF-анімація тощо. Візуальні джерела є також обов’язковою складовою підсумкового практичного завдання з курсу «Методики літератури» — професійного портфоліо студента або проекту нестандартного уроку.

Пошук і перевірка інформації. Як правило, прийоми пошуку й перевірки інформації застосовуємо у процесі підготовки й проведення практичного заняття «Вивчення життєпису письменника в школі». Студенти самостійно відшуковують цікаві факти про письменників, твори яких вивчаються в старших класах, презентують їх, а потім відбувається їх колективне обговорення. Цікавим є і проведення фактчекінгу біографій митців слова, представлених у фрагментах уроків, які студенти презентують на занятті. Чим більше відомо про письменника, тим ретельнішою й виваженішою має бути перевірка фактів його біографії.

Проведення паралелей медіа із сучасністю. Цей спосіб роботи з інформацією освітньої тематики використовуємо на практичному занятті зі спецкурсу «Розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української літератури» на тему «Теорія мовленнєвої діяльності». Ознайомлюючи студентів із методами психолінгвістичних досліджень, даємо їм завдання проілюструвати їх застосування на конкретних прикладах сучасності. Вони добирають тексти або висловлювання на соціальні теми, пов’язані з комунікативною діяльністю сучасних

мовців та аналізують їх за допомогою текстового аналізу (ПЛАТА), семантичного диференціалу (СД), вільного асоціативного експерименту (BAE), інтент-аналізу (IA), контент-аналізу (КА), семантичного радикалу (СР), інтроспективного аналізу (ІНТРА) – за власним вибором. Допоміжним є застосування електронної системи голосування Mentimeter.com, прийомів розвитку критичного мислення «Барометр», «Шкала думок», «SWOT» тощо.

Створення власних медіапродуктів є кінцевим результатом формування практичних навичок роботи з джерелами інформації. Студенти спробують створювати вищезазначені візуальні джерела, мультимедійні презентації до уроків літератури. Цікавим завданням є діагностика читацьких уподобань школярів під час навчальної практики в школі й укладання за нею ТОП-10 книг українських і зарубіжних письменників для різних вікових груп

Текст про медіа для аналізу. Аналізувати тексти про медіа студенти тренуються у процесі вивчення теми «Розвиток усного та писемного мовлення учнів у процесі вивчення літератури». Це інструкції з підготовки усних виступів та створення медіаповідомлень за зразками есе, статті, нарису. Кращому їх засвоєнню сприятиме використання інтерактивної вправи «Навчаючи-учусь», коли студенти спочатку самостійно опрацьовують частину матеріалу, а потім пояснюють його усім однокласникам. Обов’язковим після цього є узагальнення знань за питаннями до всього тексту, а також рефлексія.

Висновки. Отже, як свідчить досвід використання різних шляхів інтеграції

інфомедійної грамотності у процес вивчення навчальних дисциплін, що формують методико-літературну компетентність студентів-філологів, основним у цьому процесі є ознайомлення з різними джерелами інформації на освітню тематику та розвиток навичок роботи з ними.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці моделей навчальних занять з «Методики навчання літератури», в які інтегровано інфомедійну грамотність та їх апробації в різних закладах вищої освіти України

Список використаних джерел та літератури:

1. Дем'яненко О. О. Еволюція наукових розвідок у галузі медіаосвіти: критичне мислення особистості як основна компонента сучасної медіаосвіти. Електронне наукове фахове видання «Народна освіта» 2017, Випуск №1(31). URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/NarOsv_2017_1_12.pdf
2. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Київ : IREX в Україні, 2019–2020.
3. Кучерук О., Караман С., Караман О., Віннікова Н. Використання ІКТ для формування фахових компетентностей у майбутніх учителів української мови і літератури. Інформаційні технології і засоби навчання, 2019, Том 71, № 3. С. 196–214.
4. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник/ Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
5. Онкович Г. В. Медіадидактика як інтенсифікатор освітнього процесу. Медіасфера и медиаобразование: специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве : сборник статей / редкол.: С. В. Венидиктов (отв. ред.) [и др.]. Могилев : Могилев. институт МВД, 2019. С. 99-106.
6. Орлова О. Художнє сприйняття як основа медіакомпетентності студентів-філологів. Вища освіта України. 2014. № 3. С. 82–88.
7. Семенов О., Ячменник М.М. Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти : монографія. Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 211 с.
8. Слижук О. Розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української літератури : навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра професійного спрямування «Українська мова і література». Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 75 с.
9. Шалагінов Б. Література – школа – читач : нові виклики. Українська мова й література в середніх

школах, гімназіях, ліцєях та колегіумах. 2008. № 9. С. 52-59.

The article considers the formation of methodological and literary competence in the system of professional training of students of philology. The expediency of integrating infomedia literacy into the process of teaching disciplines related to the teaching of literature in secondary schools in higher education institutions is substantiated. The essence and structure of the concept of «sources of educational topics», «visualization tools» are specified. Based on the analysis of research in the field of media education, it is necessary to supplement it with new ideas related to the use of media in the process of school literature study. Ways of integration of skills of work with the information of educational subjects in carrying out of lectures and practical employments in the conditions of mixed training are described. It is established that the critical assimilation of information with the use of appropriate techniques and tasks under the guidance of the teacher and independently contribute to the intensification of the educational process and the development of professional skills of a teacher of philology. Emphasis is placed on the use of materials from various educational resources for study in literature methodology. Prospects for the development and implementation of models of lectures and practical classes that develop skills in working with educational information in higher education institutions in Ukraine are identified.

Key words: students of philology, infomedia literacy, media, communication, visualization.

Стрілюк Олена Борисівна

кандидатка історичних наук, доцентка

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ У ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ (1918 – 1945 pp.)»

Анотація: у статті розглядаються особливості інтеграції інфомедійної грамотності в курс «Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – 1945 pp.)», що викладається студентам Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Відзначаються здобутки, складнощі та перспективи подальшої інтеграції.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, критичне мислення, аналіз джерел, новітня історія Азії та Африки.

Еліс Мур Хаббард відзначала: «Навчання завжди успішне лише тоді, коли спонукає мислити самостійно» [7, с. 81]. Розуміючи та цілком поділяючи погляд щодо необхідності розвитку кри-

тичного мислення студентів, команда викладачів Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка у 2019 р. долучилась до проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який реалізовується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси. Одним із основних підсумків участі у проєкті стала інтеграція інфомедійної грамотності у викладання історичних дисциплін. У даній статті спробуємо проаналізувати успіхи та складнощі, що виникли в процесі такої інтеграції в курс «Новітня історія країн Азії та Африки» (1918 – 1945 pp.), визначимо перспективи подальшого вивчення предмету.

Курс «Новітня історія країн Азії та Африки», що викладається для студентів бакалаврату Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського, має свою специфіку, яка обумовлена, по-перше, виключною актуальністю, по-друге, суспільними реаліями, які швидко змінюються. Мета курсу полягає в тому, щоб розкрити цілісну картину соціально-економічного, політичного та культурного розвитку країн Азії та Африки в період після завершення Першої світової війни до сьогодення. Отже, нижньою хронологічною межею навчального курсу є 1918 р., а верхня межа курсу є рухомою та визначається терміном «сучасний період». Хронологічно курс «Новітньої історії країн Азії та Африки» поділяється на два періоди: 1918 – 1945 рр. – період національно-визвольних рухів у колоніях та залежних країнах; та 1945 р. – сьогодення – післявоєнний період розпаду колоніальної системи та становлення і розвитку незалежних держав. Предмет вивчається студентами четвертого курсу протягом двох семестрів.

Враховуючи складність сучасного світу, багатоманітність процесів, явищ, подій, історичу доводиться опановувати вміння виокремлювати загальні тенденції та закономірності, опановувати способи їх інтерпретації. Відзначимо, що в процесі викладання курсу відбулось зміщення поля найбільш пріоритетних тем і питань – від економіки та знеособленої політичної реальності до соціальності, політичної практики, культури. Враховується, що в основі навчального курсу має перебувати осмислення цілісної і суперечливої картини сучасного світу, акцентування уваги на поворотних, проблемних та аль-

тернативних ситуаціях, їх рушійних силах і мотивах, на подіях і сюжетах, які найбільш значимо відображають тенденції та динаміку розвитку.

Вивчення основних тенденцій та характерних рис історичного розвитку афро-азіатських суспільств протягом 1918 – 1945 рр. передбачає розкриття таких питань: колоніалізм і традиційні суспільства; антиколоніальні рухи та модернізація; афро-азіатські країни в системі міжнародних відносин у 20 – 30-х рр. XX ст.; країни Азії та Африки в Другій світовій війні. Для регіону в цілому перша половина XX століття стала періодом перманентних криз і серйозних конфліктів.

Надзвичайно важливим моментом опанування курсу є вміння студентів ефективно шукати інформацію. Завдання це виявляється непростим, оскільки події періоду часто не знаходили належного об’єктивного висвітлення в науковій літературі, багато фактів або були спотворені, або викладались заангажовано, або взагалі замовчувались. Тому очевидно, що пошук інформації про знакові постаті, явища, процеси стає основою багатьох завдань курсу, які відпрацьовуються студентами. З іншого боку, маючи велике бажання звернутись за пошуком інформації до мережі Інтернет, студенти часто не в змозі виділити корисне та релевантне у сучасному потоці інформації. А отже, слід сприяти виробленню критичного підходу щодо пошуку наукової інформації. Слід вчити студентів ставити собі питання: «Хто є автором змісту документу?», «Чи відповідають загальноприйнятим стандартам стиль, граматики, структура документу?», «Наскільки оригінальною та повною є інфор-

мація документу, чи не можна її знайти в інших, наприклад, друкованих джерелах?» тощо.

Студентам варто пояснювати, що для ефективного пошуку інформації в інтернеті в цілому добре уявляти, хто і як створює історичні ресурси. Варто також звертати увагу, чи легко знайти оригінальні, особливо рідкісні історичні джерела, чи містять вони посилання на друковане джерело, коментарі, чи взагалі дотримані правила наукової публікації документів. Не обов'язково відводити ціле заняття для того, щоб навчити студентів алгоритму пошуку в інтернеті. Цьому можна приділяти увагу систематично, наголошуючи на основних правилах, навчаючи використовувати ключові слова, символи, відпрацьовуючи вправи з хештегами.

Безумовно, кожне семінарське заняття курсу передбачає звернення до першоджерел, роботу з ними. Отже, є можливість відпрацьовувати вміння студентів відрізняти факти від суджень. Крім того, вивчаючи події міжвоєнного періоду, студенти мають можливість ознайомитись із реальними медіаповідомленнями. Наприклад, на одному із занять аналізується стаття Катаями Сен «До 15 річчя “рисових бунтів” 1918 р. в Японії» [6, с. 22]. Студенти дають відповіді на питання:

1. Коли, де та з якою метою був створений документ (медіатекст)?
2. Хто його автор? Що ви можете про нього сказати?
3. Про яку історичну подію йдеться в тексті?

4. Основні ідеї цього документа (медіатексту).
5. Яке ставлення автора до подій, які він описує?
7. Інтереси яких суспільних груп (чи особисті інтереси) відображає цей документ?
8. Які наслідки мало його створення?
9. Чи допоміг вам цей документ краще зрозуміти історичні події, чи навпаки викликав протиріччя у сприйнятті та оцінці події чи явища [5, с. 61]?

Після розбору документу в такий спосіб студенти усвідомляють, що він не є проявом «національно-визвольного руху», оскільки Японія – незалежна держава з власними колоніями, а є демонстрацією хибності соціально-економічної політики японського уряду, спричиненої воєнним часом. Проте, тривалий період часу радянська історіографія використовувала цей документ з маніпулятивною метою.

Студентам пропонуються й інші цікаві повідомлення, аналіз яких допоможе розібратися зі складними питаннями міжвоєнного періоду: «Зі статті Махатми Гаді «Більшовизм і дисципліна», «Становище Китаю після перевороту Чан Кайші (з архіву Л.Троцького)», «Москульське питання на Лозаннській конференції (зі статті американського журналіста Кларенса К. Стрейта) тощо [6, с. 68; 142; 168]. Студенти вчаться аналізувати характер повідомлень, співставляти з іншими джерелами. Крім того, вони вчаться розуміти вплив повідомлень на наші емоції.

Важливим у процесі опанування курсу є також вміння розпізнавати нетолерантну лексику, ідентифікувати та протидіяти “мові ворожнечі”, маніпуляціям і пропаганді. У цьому сенсі особливо важливими є теми, присвячені національно-визвольним рухам країн Сходу у 1918 – 1922 рр. За вплив на ці країни між провідними державами світу розгорнулась серйозна боротьба. Пропаганда була важливою складовою діяльності Комінтерну. Так студентам, наприклад, пропонується проаналізувати плакат О. Маренкова «У вогні світової соціальної революції пролетаріат порве пута неволі. Нехай живе Комуністичний Інтернаціонал – факел повстання народів усього світу» (1921). Питання для аналізу можуть бути такими:

1. Визначити подію, якій присвячений плакат.
2. Визначити, на чиє замовлення він був виготовлений і для якої аудиторії.
3. Проаналізувати персонажів і символи плаката.
4. Звернути увагу, які фігури, об’єкти винесені на передній план і що віднесено на задній план.
5. Проаналізувати, які фігури і об’єкти зображені великими і маленькими і чому.
6. Сформулювати повідомлення про те, що плакат був покликаний донести до своєї аудиторії [4].

О. Маренков, хоч і зображає пролетаря в темному фартуху та з «вогнем революції» в руках, однак вносить у його образ виразні українські риси барокового стилю: шаровари, шаблю, козацькі вуса. Враховуючи, що епоха бароко асоціюється в українців із козацькою звитягою, пробудженням національної свідомості, боротьбою за визволення, простежуємо ототожнення «червоного»

революціонера зі славетним козаком, романтизацію образу радянського пролетаря, ідеалізацію революції. На практиці ж пролетаріат «порвав пута» однієї неволі – імперської та потрапив у тенета другої – радянської. Прославлення Комінтерну на початку 1920-х рр. сприяло поширенню ідей інтернаціонального соціалізму, адже В. Ленін обіцяв «перемогу комунізму в усьому світі» та «заснування Всесвітньої Федеративної Республіки Рад» [2, с. 206-207].

Практика показала, що багато студентів бояться виконувати завдання, пов’язані з аналізом текстів, карикатур, плакатів. Студенти бояться помилитись, бояться вийти за рамки примітивного, шаблонного мислення. Більш звичною формою семінарських занять для багатьох є обговорення заздалегідь визначених і підготовлених питань. Мислити самостійно, не повторюючи «ярликів», навішаних історіографією попередніх періодів на окремі постаті, відмовитись від стереотипів в оцінці окремих подій, явищ буває досить важко.

Безумовно, розглядаючи теми курсу, викладач може більш детально зупинитись на розумінні поняття стереотипу, механізмах його виникнення, попрацювати над вмінням студентів ідентифікувати стереотипи. Так, згадуючи про життя непересічної постаті, японоведа-лінгвіста, художника-ілюстратора та перекладача художньої літератури

А.О. Лейферта, який у 20 – 30-х рр. ХХ ст. працював в японській газеті «Токіо-Асахі» [1], можна запитати студентів, про що могли бути його карикатури, вміщені в цій газеті? Зважаючи на період, позицію Японії в цей час, студенти будуть здивовані,

карикатури присвячені не мілітаризації країни, не її амбітним планам, а зображенням конкретних людей, конкретним сценкам життя токійської столиці.

Багато традиційних елементів художньої культури відхиляються від звичних стереотипів на зображеннях Лейферта: самураї безглуздо махають мечами на сцені театру, гейші танцюють чарльстон, а на вулицях японської столиці з'являються модники та модниці. Проте, слід подумати, чи є ці зображення звичною руйнацією стереотипів, чи у них закладений більш глибокий зміст? Яким він є? Напевне, тут відчувається певна європоцентрична гордість автора щодо мук вестернізації Японії, яка прагнула здолати свою східну сутність і приєднатися до лідерів європейської цивілізації [1, с. 122-123]. Можна запитати студентів, чи згодні вони з такою позицією автора?

Варто звернути увагу, що в історичній науці перехід до візуалізації відбувається повільніше, ніж у соціології чи культурології, та має свої особливості, оскільки «видимість» для історика поняття умовне. Жива реальність минулого, реальні події не доступні для прямого сприйняття, а тільки через джерела. Текст, письмове джерело є основою історичного пізнання та його символом. Він визначає основні методи та технології роботи історика. Проте, візуалізація історії сьогодні має велике значення. Відбувається розширення джерельної бази історичних досліджень за рахунок залучення фото, аудіовізуальних, зображальних

джерел. Відбувається візуалізація традиційних способів репрезентації результатів історичного дослідження; з'являються мультимедіапублікації, документально-історичні фільми, етнокіно тощо. Так, вже достатньо давно виник інтерес до фотографії як до особливого типу джерел. Наразі ми маємо усталену традицію використання фотодокументів в якості основи історичного дослідження. Зростає роль використання кінодокументів.

У ході опанування курсу «Новітньої історії країн Азії та Африки» студентам пропонується виконати творче завдання: самостійно переглянути документальний чи художній фільм, який присвячений подіям періоду, та написати есе. Враховується, що як в документальному, так і в художньому фільмі основним елементом є образ, що створюється різними засобами. Крім того, «якщо пам'ятати про цензуру, то кіно стає відображенням колективного свідомого і несвідомого, у тому числі суспільних міфів і стереотипів» [3, с. 170].

Яким фільмам віддати перевагу? Насамперед високохудожнім, хоча для вивчення стереотипів масове кіно може бути більш інформативним. Також слід орієнтувати студентів, що вони обов'язково мають звернути увагу на авторів фільму, його мету, загальну ідею, час і умови створення, суспільний резонанс. У есе необхідно відзначити, наскільки повно та правдоподібно у фільмі представлені історичні події, персонажі, побутові деталі, колорит епохи, якими сюжетами та художніми прийомами користувалися автори для розкриття

суті подій, та в цілому якими є погляди авторів фільму на історію.

Проте, найголовнішим для історика є розуміння того, яка інформація є найбільш достовірною та чому. У процесі виконання такого виду роботи студенти усвідомлюють, що інтерпретація візуальних джерел потребує обов’язкової верифікації шляхом порівняння з іншими джерелами інформації. Найбільш цікавим видом творчої роботи є твір по декількох фільмах, в яких відображено ту чи іншу історичну подію (епоху, персонажа). У такій роботі студент має можливість порівняти погляди, підходи, відображені в кінотворах, створених у різний час різними режисерами. Цікаво простежити, як змінювались образи історичних персонажів, погляд на події в залежності від періоду, коли було створено фільм.

У цілому, оцінюючи роботу студентів щодо аналізу плакатів, карикатур, відео, слід констатувати також необхідність підвищення їх рівня володіння онлайн-інструментами для перевірки фото чи відео. Опанування їх дозволить у подальшому перейти до грамотного створення власного медіапродукту, наприклад, блогу, статті, посту у соціальних мережах тощо.

Часто у студентів виникають складнощі із візуальним розпізнаванням навіть провідних діячів країн Сходу. Тому частиною підготовки до семінару може стати пошук фотографій, створення портретної галереї. Можна запропонувати й інші вправи: наприклад, визначити зайвого в портретній галереї діячів національно-визвольного руху в країнах Сходу в 1918 – 1922 рр. (пропонується 6-8 портретів; використовуючи пошук зображень треба віднайти зайву людину).

Варто звернути увагу, що розгляд кожної теми курсу так або інакше передбачає завдання, що сприяють розвитку критичного мислення студентів. Наприклад, розглядаючи ситуацію після Першої світової війни, студенти не можуть утриматись від характеристики становища окремих країн Сходу. Тому викладач може об’єднати студентів в окремі групи, що складають характеристику певної країни. Наприклад, перша група – Японії, друга група – Китаю, третя – Індії тощо. Кожна група по черзі сідає в центр кола, яке утворюють студенти, та відповідає на запитання викладача або бере участь у евристичній бесіді з викладачем. Цей метод має назву «Акваріум». Інші студенти слухають, не коментуючи та не перебиваючи, у разі потреби роблячи записи в семінарські конспекти. Після завершення роботи студенти повертаються на свої місця, а викладач проводить бесіду з рештою студентів академічної групи, колективно аналізуючи інформацію, яку щойно почули. Після завершення роботи однієї групи місце в «акваріумі» посідає інша, яка обговорює свою інформацію.

Запитання групам:

Перша група – Японія.

1. Чи вплинув самурайський дух на розвиток економіки країни?
2. Чи вплинув синтоїзм на політичне життя Японії?
3. Як вплинула агресивна зовнішня політика на життя простих японців?

Друга група – Китай.

1. Чим можна пояснити таку увагу європейських країн до Китаю та бажання поширити свій вплив саме в цій країні?
2. Чому «Сінхайська революція» не сприяла «європеїзації» країни?
3. Які повоєнні договори стосувались Китаю?

Третя група – Індія.

1. Яким був вплив Першої світової війни на розвиток економіки країни?
2. Чому Британія змушена була піти на видання нових законів щодо Індії?
3. Як кастова система Індії впливала на політичне життя?

Відповідаючи на питання щодо національно-визвольних рухів 1918 – 1922 рр., студентам може бути запропоновано не просто скласти таблицю в конспекті, акцентуючи увагу на причинах, змісті та наслідках рухів, а попрацювати з ментальним картами за допомогою спеціального сервісу, посилання на який дає викладач. Цей метод дозволяє проявити свою креативність, презентувати роботу належним чином, сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню інформації.

Як варіант, може бути запропоновано викласти події національно-визвольних рухів у тій чи іншій окремо взятій країні Сходу періоду 1918 – 1922 рр., у вигляді замітки – газетного жанрі, в якому стисло, виразно та оперативно повідомляється про конкретні факти, події та явища. Оскільки перший семінар не передбачає деталь-

ного розгляду подій у кожній країні, то замітка є ідеальним варіантом, оскільки вона пишеться тоді, коли немає потреби в глибокому аналізі подій. Важливо однак врахувати:

1. актуальність (факти, подані в замітці, повинні бути цікавими);
2. точність (події мають відповідати дійсності).

Обсяг замітки – від десяти до ста рядків.

Мета замітки – інформувати, тобто повідомити, дати уявлення про те, що саме сталося, де й коли. Щоб написати замітку, студентам треба:

- виділити факт, який необхідно подати;
- визначити тему та основну думку;
- підібрати заголовок;
- подумати, на які запитання має відповідати замітка (Що? Де? Коли? Хто? Як? Чому?).

Активізувати увагу студентів також можна, залучивши їх до створення тематичних QR-кодів. Візуальний медіатекст, створений за допомогою спеціальної програми, привнесе в заняття інтригу. До того ж у більшості смартфонів встановлені мобільні додатки для зчитування QR-кодів. Додатковий бал, наприклад, може отримати той студент, який зашифрує таким способом найбільшу кількість прізвищ лідерів національно-визвольного руху 1918 – 1922 рр. у країнах Сходу тощо.

Методологія IREX щодо інтеграції інфомедійної грамотності у викладання окремих дисциплін цілком придатна й до такої з них, як «Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – 1945 рр.)». Вона дозволяє студентам набути навичок критичного

сприйняття інформації та усвідомити цінність високоякісної інформації. Засвоєння цієї методики дозволяє викладачу креативно підійти до створення, відбору вправ з інфомедійної грамотності та імплементувати їх у заняття курсу. Безумовним плюсом є той факт, що викладач сам обирає модулі, окремі теми, у рамках яких краще використовувати подібні вправи. Таке поєднання обов'язкового матеріалу з предмету з розвитком навичок медіаграмотності максималізує ефективність викладання, робить заняття більш результативними. Тому наразі актуальним є продовження роботи над інтегрованими заняттями та вправами, створення власної додаткової інноваційної програми до курсу, подання її на сертифікацію.

Список використаних джерел:

1. Дыбовский А.С. О карикатурах А.А. Лейферта (газета «Токио-Асахи», 1931). Известия Восточного института. Владивосток: Издательский дом Дальневосточного федерального университета, 2013. С. 217–230.
2. Ковшарова О., Касьянова Н. Плакатна графіка міжвоєнної доби в Радянській Україні. Історичні і політологічні дослідження. 2018. № 1. С. 204–210.
3. Мазур Л. Визуализация истории. Новый поворот в развитии исторического познания. Quaestio Rossica. 2015. № 3. Р. 161–178.
4. Мокрогуз О. Критичне мислення в контексті медіаосвіти. Портал медіаосвіта та медіаграмотність. URL: <https://>

medialiteracy.org.ua/krytychne-myslennya-v-konteksti-mediaosvity/

5. Понежа Н.О. Практична медіаосвіта: творчі завдання для роботи з візуальними та аудіовізуальними медіа-продуктами на уроках історії. Першотравенськ, 2019. 73 с. URL: https://www.aup.com.ua/ml/Praktichna_mediaosvita_Poneja_N.pdf
6. Стрілюк О.Б. Практикум з Новітньої історії країн Азії та Африки (1918 – 1945 рр.): навчально-методичний посібник. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2014. 312 с.
7. Чатфілд Том. Критическое мышление: Анализируй, сомневайся, формируй своё мнение / пер. с англ. М.: Альпина Паблишер, 2019. 328 с.

Annotation: Features of the integration of infomedia literacy in the course «Contemporary History of Asia and Africa (1918 — 1945)», which is taught to students of the Olexandr Lazarevskyi Educational and Scientific Institute of History and Socio-Humanitarian Disciplines of T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Collehium» are considered in the article. The achievements, difficulties and prospects for further integration are determined.

Keywords: infomedia literacy, critical thinking, source analysis, Contemporary history of Asia and Africa.

Третяк Ольга Петрівна

кандидат педагогічних наук

Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

м. Київ Україна,

o.tretiak@kubg.edu.ua

ПРО МЕДІАГРАМОТНІСТЬ НЕ ПО СЕКРЕТУ: ЯК ЖИТИ СЕРЕД ФЕЙКІВ І ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Анотація. У статті розглядається досвід розробки проекту «Про медіаграмотність не по секрету: як жити серед фейків і дезінформації» для підвищення кваліфікації вчителів початкової школи.

Ключові слова: медіаграмотність, медіа, компетентнісний підхід, фейки, інформаційні вкиди, тролі, боти, клікбейт, «джинса», інфопростір.

Вступ. Нова стадія розвитку людства почалася з переважного розвитку інформаційних технологій [1, с. 6]. Щодня дорослі й діти є активними споживачами інформації, яку отримують із різних джерел: телебачення, радіо, інтернет, преса, аудіо-, відеопродукція тощо. Більшу частину відомостей, на підставі яких формується наш світогляд, ми отримуємо із засобів масової інформації,

які створюють навколо кожної людини особливу медійну реальність. Медіаосвіта покликана допомогти молодому поколінню краще адаптуватися у світі медіакультури, освоїти мову засобів масової інформації, навчитися аналізувати медіатексти [2, с. 111].

Проект «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» надихнув на створення власного – розробки змістового модулю дистанційної форми навчання «Про медіаграмотність не по секрету: як жити серед фейків і дезінформації» для підвищення кваліфікації вчителів початкової школи в Інституті післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка. Мета даного модулю – сприяти удосконаленню медіаграмотності та вчитися протистояти головним викликам сучасного світу – дезінформації та фейкам.

Мета статті. Висвітлити досвід роботи з формування практичних навичок із розуміння,

аналізу й оцінювання змісту медіа, здатності створити власний медіапродукт і оцінювати власну медіаактивність.

Виклад основного матеріалу. Школа готує людину до подальшого життя. Це дуже відповідальна місія. І особлива роль тут відводиться початковій школі, бо саме вона закладає підвалини успішного навчання в середніх та старших класах, дає алгоритм дій на всі шкільні, а часто взагалі на всі роки. Саме тут прищеплюється любов до навчання, навички роботи з медіа, реакції на різні типи повідомлень.

Зміст початкової освіти сьогодні вирізняється міжпредметною інтеграцією і формуванням практичних навичок, що дозволяє врахувати особливості молодших школярів, забезпечувати баланс емоційної, інтелектуальної, духовної, соціальної, фізичної сфер життя, побудувати навчання дитини навколо формування в неї трьох орієнтирів: «відчуваю», «думаю» та «дію» завдяки використанню різноманітних організаційних форм навчання та компетентнісного підходу.

Необхідно навчити дітей молодшого шкільного віку сприймати мережу як інструмент пізнання і можливості підтримки контактів, поводитись у ній активно, ефективно, безпечно, культурно та з користю для свого розвитку. Саме тому розвиток медіаграмотності та медіакультури є надзвичайно важливим фактором формування морально-етичних якостей та громадянської позиції учнів молодших класів [2, с. 104]

Враховуючи те, що вчителів тепер надається більше свободи при плануванні освітнього процесу з метою реалізації програм та забезпечення цілісної системи знань,

умінь і ставлень, спрямованих на формування ключових компетентностей і наскрізних умінь, він може проводити раз на тиждень так звані тематичні дні, присвячені розвитку критичного мислення, удосконаленню вмінь досліджувати довкілля, дослідницько-пізнавальним проектам, екскурсіям, формуванню медіаграмотності або іншим навчальним потребам, що дозволяє забезпечувати якість освітнього процесу.

Сьогодні медіаосвіта має бути спрямована на забезпечення цілісної підготовки дітей і молоді до життя в інформаційному суспільстві.

Навчальні предмети початкової загальної освіти спрямовані на соціалізацію особистості молодших школярів, їхнє патріотичне і громадянське виховання. Інтеграція тематики медіаосвіти скерована на досягнення цілей середньої освіти, сформульованих у концепції «Нової української школи», і зокрема на розвиток критичного мислення. Громадянська та медіакомпетентність стає для сучасного вчителя інструментом, за допомогою якого він формує в учнів/учениць найважливіші людські якості, необхідні для життя в суспільстві.

Інтеграція медіаосвіти в шкільні предмети молодшої школи, особливо в громадянознавчий курс «Я досліджую світ», впливатиме на формування громадянської, соціальної та медійної компетентності учня/учениці, а саме: вміння критично мислити; навичок пошуку, аналізу та оцінювання інформації, тверезого ставлення до медіаповідомлень на основі вивчення джерел. Учні зможуть вже з молодшого шкільного

віку шукати та перевіряти інформацію, аналізувати вплив медіатекстів та створювати їх.

Сьогодні не достатньо бути письменною людиною і дізнаватися про новини з преси, щоб бути в курсі всіх новин. Важливо стати медіаграмотною людиною, тобто розумітися в сучасних медіа й інформації, де папір стрімко втрачає позиції, а новини і технології змінюються майже зі швидкістю світла. «Медійна грамотність охоплює такі складники:

- Естетичні і креативні навички: здатність бачити, чути, створювати й інтерпретувати медіаконтент.
- Інтерактивні навички: здатність спілкуватись за допомогою медіа і приміряти на себе різні медіаролі. Інтерактивні навички вказують на готовність висловлювати свої думки і настанови.
- Навички критичного аналізу. Це уміння інтерпретувати і розуміти значення різних медіаконтентів. Учень може інтерпретувати і оцінювати медіаформи і контент, використовуючи різні аналітичні інструменти. Ці навички краще розвиваються через вивчення різноманітних медіаконтентів і жанрів.
- Навички безпеки. Це вміння знаходити вихід зі скрутних ситуацій і уникати їх. Найважливіші навички безпечної поведінки у віртуальному просторі – захист приватного простору і вміння уникати шкідливих контактів і контенту» [6, с. 14].

Наш тематичний план курсу «Про медіаграмотність не по секрету: як жити серед фейків і дезінформації» складається з таких частин:

- як жити у світі фейків і дезінформації;
- шість кроків для перевірки інформації в медіа;
- десять порад для створення безпечного інформаційного простору.

Завдання змістового модуля з вищевказаної теми – це формування у вчителів практичних навичок із розуміння, аналізу й оцінювання змісту медіа, здатності створити власний медіапродукт і оцінити власну медіаактивність, мотивування вчителів до розвитку медіаосвітніх компетентностей та імплементувати здобуті знання у навчальний процес.

На допомогу вчителям було складено глосарій із переліком слів і висловів, що стосуються теми, підібрано рекомендовану літературу з покликаннями на електронні ресурси. Цінним для вчителів, на наш погляд, будуть практичні поради та досвід колег із впровадження медіаграмотності в освітній процес початкової школи. Так, у мережі Facebook поділилася ігровими ситуаціями з виховання доброчесності в своїх учнів вчителька початкових класів Маловисківської школи №3 Кіровоградської області Лисенко Оксана Миколаївна https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=434882377509494&id=100029632060902&sfnsn=mo

Для самоконтролю було розроблено тестові завдання: на вибір однієї правильної відповіді,

кількох варіантів правильних відповідей, на встановлення відповідності, на завершення думки.

Подано короткий виклад лекційного матеріалу. Статистика відверто свідчить про те, що українське суспільство конче потребує підвищення інфомедійної грамотності. Медіаграмотна людина знає і вміє критично сприймати та оцінювати інформацію і, відповідно, ухвалює обґрунтовані й адекватні рішення. Наприклад, вчителі мають знати та розуміти, що таке медіа, медіаграмотність, фейки, інформаційні вкиди, тролі, боти, клікбейт, слова-тригери, факт-чекінг, ботоферми, дедлайн та інші.

Що тоді таке медіа? Медії у вузькому розумінні – це всі канали масової інформації й комунікації: телебачення, друковані газети і журнали, радіостанції, інтернет-сайти, блоги, соціальні мережі (Facebook, Instagram, Telegram, Twitter, TikTok та ін.). У ширшому розумінні медіа є всі тексти, зображення і коди природних та штучних мов, які можуть фіксувати й передавати повідомлення.

А термін «медіаграмотність», вважається, був введений від термінів «критичне бачення» та «візуальна грамотність». Також використовуються такі терміни, як «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «комп’ютерна грамотність» тощо. Д. Консидайн говорить про те, що в США терміни «медіаграмотність» і «медіаосвіта» використовуються паралельно, до того ж перший більш відомий широкій публіці. Під терміном же «медіаосвіта» часто розуміють набуття учнями знань про медіа [Considine D., 1999: 125; за Федоров А. Терминология...]. Але значна частина науковців дотримується думки, що

медіаграмотність – це частина медіаосвіти. К. Ворсноп вважає, що медіаграмотність – це результат медіаосвіти, вивчення медіа. Що більше ви вивчаєте медіа (за допомогою медіа), то більш ви медіаграмотні, тобто медіаграмотність – це здатність експериментування, інтерпретації/аналізу та створення медіатекстів [Worsnop C., 1994: X; за Носова С. С.]. Інші науковці вважають, що медіаграмотність працює на те, щоб людина була активна та грамотна, мала розвинуту здатність до сприйняття, створення, аналізу, оцінювання медіатекстів, до розуміння соціокультурного та політичного контексту функціонування медіа в сучасному світі, кодових і презентаційних систем, використовуваних медіа; життя такої людини в суспільстві та світі пов’язане з громадянською відповідальністю [International..., 2001: 949; за Носова С. С. та Федоров А. В., 2010] [4, с. 23].

Медіаграмотність є відкритим у часі процесом. Вона дозволяє сучасній людині ухвалювати обґрунтовані рішення, менше залежати від впливів, краще розуміти межу між реальністю та медійною картиною світу, між фактом та маніпуляцією. Тобто залишатися собою і змагатися за власні цінності. Медіаграмотність є запорукою виживання і успіху в новому інформаційному середовищі тим паче.

Маніпуляція – це акт впливу на людей або приховане керування ними. Маніпулятивність несе в собі негативне значення. Маніпулятивними стають приховані змісти закладені у масові повідомлення [3, с. 112].

Десять компетентностей із медіаграмотності, розроблених нідерландською

організацією Mediawijzer.net. Інтерактивна модель. Переклад «Детектор медіа»: <https://bit.ly/3ew7qXL>. Джерело: <https://www.mediawijzer.net/about-mediawijzer-net/>

Щоб подолати ворога, маємо знати його в обличчя: розуміти прикмети фейків і лазівки, якими сумнівні повідомлення, брехня, маніпуляція вповзають у (наш) інфопростір. Ось ще одна проста метафора: медіаграмотність ніби мікроскоп показує у збільшеному вигляді інформаційне сміття, яким кишать медіа:

- фейки (відверта брехня) і дезінформація;
- інформаційні вкиди — фейкові чи маніпулятивні повідомлення в контексті резонансної теми з чіткою метою обурити суспільство, завдати шкоди репутації тут і зараз;
- «джинса» — замовні матеріали, замасковані під журналістські; маніпулятивні повідомлення; псевдонаука; інші приклади неякісної журналістики без дотримання стандартів [5, с. 4].

Звісно, ці категорії переважно мають багато спільного, завжди збігаючись у двох місцях: неправдивій інформації і намаганні вплинути на свідомість людей. Роль справжніх «демонів» інфомедійного простору грають боти і тролі. Боти — це сторінки нереальних осіб, краще чи гірше замасковані під «реальних людей», які поширюють фейки, публікують образливі, неадекватні, неправдиві коментарі, щоб викривити уявлення про громадську думку, спровокувати ворожнечу,

бурхливу дискусію, яка дозволяє алгоритмам соціальних мереж «піднімати» й показувати такі повідомлення ширшій аудиторії. Впізнати, хоч і не завжди, бота можна за браком інформації й реальних фото, випадковим набором «друзів» чи фоловерів, однотипною маніпулятивною інформацією на сторінці. Тролі — це сторінки реальних людей, яким платять за деструктивну роботу у медіа, переважно в соціальних мережах.

Висновок. Інформація, яку людина отримує щодня через ЗМІ та соціальні мережі, формує її свідомість. Це свідчить про те, що всю інформацію потрібно перевіряти й аналізувати. Використовувати пошуковик Google, фактчекінгові сайти і сервіси, відкриті реєстри і бази даних, авторитетні наукові і науково-популярні ресурси, щоб дослідити будь-яке повідомлення перед тим, як йому довіряти. Сьогоднішній учень має усвідомити, що він не тільки здатний, але й зобов'язаний володіти медіаінформаційними технологіями, які є найважливішою умовою для формування інтелектуальної компетентності [2, с. 92]. Діти схильні довіряти всьому, що чують від дорослих. Важливо навчити їх із найменшого віку принципу «довіряй, але перевіряй», іншими словами — критичного мислення. Саме тому розвиток медіаграмотності та медіакультури є надзвичайно важливим фактором формування морально-етичних якостей та громадянської позиції учнів молодших класів.

Список використаних джерел:

1. Ботьц Норберт. Абетка медіа / За загаль. ред. В. Ф. Іванова; Переклад з німецької В. Климченка. – Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2015. – 177 с.
2. Збірник статей П'ятої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи» – Київ. : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2017. – 393 с.
3. Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства: посібник для вчителя / Т. Бакка, О. Бурім, О. Волошенюк, Р. Євтушенко, Т. Мелещенко, О. Мокрогуз; За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. – К. : ЦВП, АУП, 2016. – 243 с.
4. Медіаграмотність: Підручник для вчителів / Сінді Шейбе, Фейз Рогоу/ Перекл. з англ. С. Дьома; за загаль. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. – К. : Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. – 319 с.
5. Медіаграмотність “на пальцях”: як вижити у світі фейків і дезінформації URL: https://my.science.ua/mediagramotnist-na-paltsyah-yak-vyzhyty-u-sviti-fejkiv-idezinformatsiyi/?fbclid=IwAR1d0qzv9WSKNVubZXtze0g_4p8zJ9anB5prORDHDed5-mn-SPBnonWq5Po (дата доступу 16.12.2020)
6. Основи медіа грамотності: Навчально-методичний посібник для вчителя 8 (9) клас. Плани-конспекти уроків / За ред. В.Ф.Іванова, О.В.Волошенюк, О.П.Мокрогуза. – Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2014. – 190 с.

Abstract. *The article examines the experience of working on the development of the project «On media literacy is no secret: How to live among fakes and misinformation» to improve the skills of primary school teachers.*

Key words: media literacy, media, competence approach, fakes, information throws, trolls, bots, clickbait, jeans, infospace.

Турко Ольга Василівна

кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри філологічних дисциплін початкової освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
o.turko@tnpu.edu.ua

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ПОЧАТКОВОЇ ТА ДОШКІЛЬ- НОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)»

Анотація: Проаналізовано зміст понять «комунікативна компетентність», «критичне мислення», «інфомедійна грамотність», окреслено мету дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Описано, на прикладі лінгвістичних завдань та стратегій розвитку критичного мислення, шляхи формування інфомедійної грамотності майбутніх педагогічних фахівців.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, критичне мислення, комунікативна компетентність, фахівці з початкової та дошкільної освіти.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Компетентнісний підхід у навчанні та вихованні є домінантним у теперішньому освітньому процесі України. По-перше, це спричинено якісно іншими кадровими потребами теперішнього соціуму у світовому просторі, зміною вимог до майбутніх фахівців із різних галузей, зокрема акцентується увага на вмінні вчитися упродовж усього життя, здобувати нові знання та сформувати навички для праці, для цікавого, здорового, гідного та спільного життя [4, с. 7]. По-друге, іншими психологічними та ментальними рисами вирізняються сучасні молоді люди, яких, за «теорією поколінь» (обґрунтували цю теорію Н. Хоув та В. Штраус), називають «generation Z» або «покоління

ня Z», «цифрові люди». Зокрема, у них помітне тяжіння до індивідуалізму, самовпевненості й спрямованості до успіху. Це покоління потребує співпраці та партнерства, заохочення та похвали, йому властиві мобільність, самодисципліна, з ним необхідно домовлятися, ці діти будуть навчатися, якщо розумітимуть мету навчання.

З огляду на сказане, актуалізується перегляд змісту педагогічної освіти, виокремлення ключових та предметних компетентностей, пошук інноваційних технологій розвитку критичного мислення як невід’ємного складника соціальної життєдіяльності людини.

Мета цієї статті – проаналізувати лінгводидактичні шляхи формування інфомедійної грамотності в майбутніх фахівців із дошкільної та початкової освіти на заняттях курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» засобами стратегій розвитку критичного мислення.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Виокремлюємо в змісті обраної мети такі компоненти: комунікативна компетентність, «Українська мова (за професійним спрямуванням)», критичне мислення, інфомедійна грамотність. Окреслимо зміст кожного з них та спробуємо визначити знаменник їхньої взаємодії.

Комунікативна компетентність є однією з ключових у Концепції “Нової української школи” [3] та в європейському освітньому просторі [7] цілком обґрунтовано, оскільки забезпечує природну необхідність людини в спілкуванні, з одного боку, і сприяє життєдіяльності соціуму, його консолідації, з другого.

Структуру, зміст комунікативної компетентності досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці: О. Аршавська, М. Вятютнєв, Д. Ізаренков, Д. Крістел, С. Савіньон, Н. Гез, О. Казарцева, О. Константинова, Ю. Федоренко, Д. Хаймс, Ю. Пасов, А. Шипіліна, Б. Бурлесон, С. Вілсон, Дж. Грін, У. Літавуд, Р. Мільруд, Д. Хаймс, Н. Хомський та ін.

Комунікативну компетентність визначаємо як здатність людини за допомогою мовних знань, системи психічних і поведінкових характеристик усно й письмово висловлювати та тлумачити поняття, думки, почуття, факти й погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів) [5, с. 145]. Проаналізувавши наукову літературу, виокремлюємо такі складники комунікативної компетентності:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда;
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших у постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища;
- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації;
- готовність і вміння будувати контакт із людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;
- знання, вміння і навички конструктивного спілкування;
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії

у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

Одним із основних курсів у формуванні комунікативної компетентності студентів є «Українська мова (за професійним спрямуванням)», що належить до циклу обов'язкових дисциплін загальної підготовки, її вивчають здобувачі різних спеціальностей усіх вишів України. Метою вивчення названої навчальної дисципліни є формування в здобувачів вищої педагогічної освіти таких, окрім комунікативної, компетентностей:

- здатності до пошуку, оброблення та аналізу, систематизації й узагальнення інформації, зокрема професійно-педагогічної, з різних джерел та формулювання логічних висновків;
- здатності актуалізувати та застосовувати комунікативні знання, навички, вміння, настанови, стратегії й тактики комунікативної поведінки, здобутий досвід комунікативної діяльності, а також індивідуально-психологічні якості особистості задля успішного здійснення в конкретних умовах педагогічної комунікативної діяльності з колегами, з учнями/дошкільниками та їхніми батьками;
- здатності до ефективної міжособистісної взаємодії, зокрема працювати в команді, здатність до співпраці, групової та кооперативної діяльності;
- здатності спілкуватися державною мовою на офіційно-діловому рівні; володіти навичками нормативного літературного мовлення (його

усною та писемною формами) в різних сферах комунікації; здатність до розуміння чужих і продукування власних програм комунікативної поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, активній взаємодії з іншими мовленнєвими суб'єктами; вміння володіти різними стилями мовленнєвого спілкування в ситуаціях запобігання та врегулювання конфліктів.

Реалізація мети курсу тісно пов'язана із сутністю поняття «критичне мислення». Ідея розвитку критичного мислення сягає своїм корінням у праці відомих американських психологів ХХ ст. В. Джемса та Дж. Д'юї. У вітчизняній науці питання розвитку критичного мислення в різних аспектах досліджували Н. Гупан, Л. Пироженко, О. Пометун, К. Баханов, Н. Венцева, Л. Ляшенко, В. Мирошніченко, А. Приходько, Д. Десятов, О. Журба та ін.

Критичне мислення – інтелектуальний процес застосування навичок мислення високого рівня (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, суб'єктивна і об'єктивна оцінка інформації, яка зібрана суб'єктом навчання через спостереження, досвід, рефлексію, міркування та комунікації). Цей інтелектуальний процес передбачає ясність, точність, узгодженість думок, актуальність і справедливність висновків [6, с. 211–212]. Виокремлюють такі показники критичного мислення: вміння ставити питання, вміння обґрунтовувати власну позицію, вміння оцінювати та інтерпретувати події,

вміння проводити паралелі з теперішнім часом, вміння аналізувати передумови та причини події [1].

Інфомедійна грамотність межує з комунікативною компетентністю, оскільки медіатексти утворені мовними засобами; належить до однієї з компетентностей, що формуються в межах курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)»; реалізується засобами критичного мислення. Ми погоджуємося з тлумаченням Н. Курмишевої, що інфомедійна грамотність – це вміння сприймати інформацію на основі критичного мислення і створювати медіапродукти, враховуючи динамічність подій довкілля та спираючись на аналіз і оцінку медіатекстів відповідно до контексту функціонування медіа, а також до використання кодових і репрезентаційних систем [2].

Яким чином формуємо інфомедійну грамотність у курсі «Українська мова (за професійним спрямуванням)»? Можемо назвати такі шляхи:

1. Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ) з курсу, що передбачає таку послідовність дій: в іншомовному періодичному виданні з питань початкової або дошкільної освіти обрати статтю, присвячену питанню застосування інноваційних засобів навчання; перекласти статтю українською мовою в обсязі 1 сторінки, виписати два терміни зі статті, визначити їхній тип та спосіб творення; визначити в статті по одному мовному засобу вираження наукового тексту (лексичному, морфологічному, синтаксичному); написати у тому ж обсязі міркування щодо застосування інноваційних засобів в українських садках та школах.

Це завдання дає змогу перевірити інфомедійну обізнаність студентів, оскільки передбачає роботу з інтернет-джерелами, лінгвістичну обізнаність – визначення термінів, засобів наукового стилю, власне переклад. Водночас задіюється процес критичного мислення, адже необхідно залучити аналіз, висловлення власної думки (до слова, курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» викладають на 1 або 2 курсах, тому виклад міркування спирається на інформаційні джерела).

2. Використання інфомедійних текстів як засобу формування компетентностей, що передбачені змістом дисципліни. До прикладу, аналіз понять «мовна норма», «культура мовлення» відбувається на прикладі медіаджерела, в якому порушено лексичні, граматичні та інші види норм. Відтак формулюється висновок про журналістську необізнаність. Крім цього, визначаємо достовірність тексту, дотримання усіх необхідних покликань, джерел тощо. Ефективними є такі стратегії розвитку критичного мислення та формування інфомедійної грамотності, як «таксономія Блума», «асоціативний куш» та ін.
3. Самостійне написання тексту в публіцистичному або науковому стилі на теми, котрі не мають однозначного тлумачення, скажімо такі: «Чи не призведе запозичення іншомовної термінології до знецінення рідної мови?», «Сучасні гаджети: чи є від них користь, або як дотримуватись здоров’язберігального принципу навчання» та ін. Цей шлях сприяє розвитку вмінь вибирати необхідну інформацію з доступних джерел, уміння структурувати тест,

формулювати висновки тощо. Таким чином, формується інфомедійна грамотність, розвивається критичне мислення.

Наступним крок є взаємоперевірка статей за такою word-схемою: опція «рецензування» — опція «створити примітку» — коментар до примітки. Далі взаємоперевірені тексти надсилають на електронну адресу викладача.

4. Підготовка до виступу на ток-шоу із актуальних питань сучасної дошкільної та початкової освіти: «Інклюзивне навчання: переваги та труднощі», «Чи гіперактивність дитини є проблемою лише педагога?» та ін. Застосовуємо такі стратегії розвитку критичного мислення: “мозкова атака”, “обери позицію”, “кубування” та ін.

Висновки: зміст курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» містить складник — інфомедійну грамотність, який є спільним знаменником як для формування предметної компетентності курсу, так і комунікативної компетентності загалом. Водночас досягається це шляхом застосування таких стратегій розвитку критичного мислення, як “таксономія Блума”, “асоціативний куц”, “мозкова атака”, “обери позицію”, кубування та ін.

Список використаних джерел

1. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальні матеріали: матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що впроваджується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси. URL: <https://docs.google.com/presentation/d/18YqOJddJb7ibKHeoY5flD60FZEXYF4aX/edit#slide=id.p21>.
2. Курмишева Н. Інфо-медійна грамотність у педагогічній суб’єкт-суб’єктній взаємодії. URL: <https://medialiteracy.org.ua/infomedijna-gramotnist-u-pedagogichnij-sub-yekt-sub-yektnij-vzayemodiyi/>.
3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
4. Теоретичні аспекти впровадження компетентного підходу у вищу освіту. URL: <https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/horuzall.pdf>.
5. Турко О. Лінгводидактичний аспект культури мовлення майбутніх учителів початкової школи. Фахова підготовка вчителя початкової школи в умовах реформування : колективна монографія / за ред.: Н. В. Бахмат, Н. В. Гудими. Київ : Міленіум, 2020. 152 с.

6. Цьома Н. С. Розвиток критичного мислення майбутніх кваліфікованих робітників у процесі вивчення інформатичних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Суми, 2020. 276 с.
7. Які вісім компетентностей є ключовими з точки зору європейської комісії в галузі освіти? URL: http://inin.vntu.edu.ua/ukr/index.php?option=com_content&view=article&id=58:23-05-17-news-key-competences&catid=37&Itemid=857.
8. Straus, William, Hove, Neil. Generations : the history of America’s future. 1584 to 2069. New York : Perennial, 1991. 544 p.

Annotation: *The article analyses the content of such concepts as “communicative competence”, “critical thinking”, “infomedia literacy” and outlines the purpose of the subject “The Ukrainian language (for professional purposes)”. The ways of forming infomedia literacy of the future pedagogical specialists are described on the basis of linguistic tasks and strategies of the development of critical thinking.*

Keywords: *infomedia literacy, critical thinking, communicative competence, specialists in primary and preschool education.*

Вікторія Гигорівна Чуркіна,
канд. мистецтвознавства, доцент
кафедри виховання й розвитку особистості
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

Вікторія Павлівна Федоренко,
професор кафедри тележурналістики
та майстерності актора,
заслужений діяч мистецтв України КНУКІМ

ВПРОВАДЖЕННЯ EDUCATIONAL TECHNOLOGY (EdTech) В УПРАВЛІННІ НЕПЕРЕРВНОЮ ОСВІТНЬОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ /УЧНІВ ТА ПЕДАГОГІВ

Анотація. *Educational technology (EdTech) дозволяє застосовувати в сучасній неперервній освіті інноваційні методи навчання. Їх включення до освітнього процесу, управління неперервною освітньою діяльністю студентів/учнів/педагогів створює можливості підвищення якості освітніх послуг, вимагає зміни змісту і методів навчання в умовах змішаного та дистанційного навчання.*

Ключові слова: *освіта, ІКТ-технології, цифрові технології, Educational technology (EdTech), гейміфікація*

Система вітчизняної освітньої діяльності змінюється під впливом сучасних тенденцій розвитку глобального інформаційного та цифрового суспільства. Головним суб'єктом, на якого спрямована освітня діяльність ЗЗСО, є особистість [1]. Сьогодні в умовах реалізації нових Державних стандартів та впровадження ідей неперервної освіти виникає необхідність актуалізації вимог Міністерства освіти щодо вибудови стратегії навчання з урахуванням впливу коронавірусу, збільшення кількості студентів та дорослих, що навчаються, впливу глобальної інформаційної культури, впровадження ідей навчання впродовж життя, ідей дистанційного та змішаного навчання. В умовах пандемії різні заклади освіти: школи, університе-

ти, інститути та академії неперервної освіти — А здійснюють навчання за технологіями поєднання офлайн (або особисто, “на місці”) та онлайн-навчання у різних пропорціях [4; 5]. Наприклад, на сайтах освітніх закладів є розділи “курси, вебінари, семінари, онлайн-виставки, онлайн-конференції” тощо. Коли заходимо на сайт дистанційного навчання, наприклад, на сайт «Харківської академії неперервної освіти» отримуємо посилання на доступні курси від 16-18.12.2020 — «Педагогіка партнерства в контексті “Нової української школи»; від 02.12.2020 — вебінар «Як навчити читати учня/ученицю 2, 3, 4 класу, у якого/якої є труднощі з темпом читання та розумінням прочитаного» [3].

Сьогодні в освіті реалізуються ідеї доступності, ідеї універсального дизайну, використання засобів цифровізації освітнього контенту з метою рівного доступу до освіти, з розкриттям функціонального потенціалу кожної людини, з нівелюванням бар’єрів — фізичних та ментальних (за М. Біднером), із залученням і включенням дітей із ООП тощо [7; 6]. Значущими є ідеї універсального дизайну освіти – це підхід, що забезпечує філософську основу для розробки широкого спектру навчальних продуктів та довкілля з урахуванням потреб усіх учнів та вихованців [2, с.12].

Наприклад, оцифровка та візуалізація навчальних матеріалів — це ще один крок до доступності та інклюзії. Цифрові підручники є дешевими, їх набагато простіше модифікувати та оновлювати. Крім того, спільними зусиллями їх можна дуже швидко перекласти та адаптувати для іншої мови.

Проблеми доступності, естетизації освітнього середовища, ідеї універсального дизайну в освіті взаємопов’язані з ідеями включення, залучення, інклюзії людей із ООП, переселенцями тощо. Це персоналізація навчання впровадження індивідуальних освітніх програм, врахування особливостей талантів особистості. При більш глибокій персоналізації навчання освітні заклади не можуть пропонувати один і той же контент всім учням. Важливо мотивувати учнів, щоб вони не втрачали цікавість до матеріалів, які їм пропонують. Прикладом є робота Львівської гімназії ім. В.Стуса [9]. Конкуренція, популярність масових відкритих онлайн-курсів передбачає застосування мобільних та дистанційних технологій, змішаного навчання.

Доступ до освіти має вирішальне значення для країн з економікою, що розвивається. Мобільний телефон, смартфон сьогодні є одним із інструментів впровадження імерсивної освіти. Це інструменти доповненої і віртуальної реальності, що стають досить доступними для освітніх цілей. Наприклад є можливість використовувати гарнітури VR викладачами/вчителями в аудиторії/класі, щоби пояснювати складні поняття або робити навчальний контент більш цікавим і захопливим. Наприклад, відвідування музею в умовах пандемії є неможливим, але в поєднанні з доповненою реальністю це набагато цікавіше для викладачів та студентів/ дітей будь-якого віку. Додаток BBC AR The Civilization надає учням можливість переглядати різні історичні артефакти. Або актуалізуються різні мобільні додатки для підготовки учнів до ЗНО [10].

Додатки на основі штучного інтелекту є помічниками викладачів/вчителів, студентів/учнів. Бо забезпечують відповіді на будь-які питання, пов'язані з навчальною програмою та захопленнями особистості. Системи штучного інтелекту також використовуються для аналізу даних, для оцінювання, для з'ясування ефективності освітніх інструментів, для дослідження особливостей навчання та створення персоналізованого контенту. На рівні освітньої організації важливо здійснювати навчання науково-педагогічного та вчительського складу.

Технології великих даних допомагають — створити індивідуальну навчальну подорож для максимального задоволення і ефективності. Вже існує ряд платформ, які надають більше можливостей викладачам/ вчителям при підготовці навчального контенту, наприклад, WeVideo.

Ігри — це дуже природний і захопливий спосіб дізнатися щось нове та цікаве. Важливо мотивувати молодь і дітей урізноманітнювати форми та впроваджувати інноваційні технології навчання. Змагання і нагороди — ще один фактор, який змінює традиції навчання і робить гейміфікацію привабливою. Ігри викликають звикання і викликають викид гормону дофаміну в кров; командні ігри допомагають практикувати навички співробітництва та розробляти стратегії.

Лейф Соренсен, генеральний директор і засновник «Технології взаємин», компанії, яка розробляє навчальні ігри для організаційного розвитку,

вважає, що 70% всіх знань набувається шляхом практики, а інструменти гейміфікації — кращий спосіб забезпечити навчання не тільки учнів, а й співробітників[13].

В освітніх стандартах вищої та неперервної освіти сучасними є вимоги щодо забезпечення доступу до електронних ресурсів репозитаріїв та електронних баз даних, до мережі Інтернет у освітніх закладах та вдома. Інноваційні цифрові технології дозволяють застосовувати в освіті нові методи навчання [8]. Їх застосування в освітньому процесі створює можливості підвищення якості освітніх послуг та зміни змісту і методик навчання.

Інформаційні технології, що застосовуються в сфері підвищення кваліфікації педагогів на сучасному рівні розвитку, взаємопов'язані з онлайн-освітою, «хмарними технологіями», змішаним навчанням та дистанційним навчанням тощо. Особливостями такого навчання є структурований та систематизований контент, що має враховувати специфіку використання (usability). Одним із можливих шляхів вирішення є структурування для формування і використання на практиці тих чи інших знань із метою освоєння в повному обсязі певної галузі знань за допомогою мережевих технологій.

Все це вкладається в концепцію «Educational technology». Educational technology (EdTech) — це навчальна практика, яка спрощує навчання і підвищує продуктивність шляхом створення техноло-

гічних ресурсів, їх використання та управління ними, насамперед в онлайн-навчання із застосуванням освітніх технологій [13;14].

Висновки. Таким чином, однією з переваг Educational technology є дослідження і тестування методик навчання або нових курсів для слухачів, що актуалізується в умовах дистанційного та змішаного навчання.

Використання інноваційних цифрових технологій дозволяє поєднувати теорію з практикою, розглядати і аналізувати велику кількість варіантів ситуацій. Яскравим прикладом EdTech є онлайн-навчання, зокрема «відкриті онлайн-курси для вчителів -предметників». Такі курси дозволяють залучати слухачів чи студентів з інших регіонів країни, є засобом популяризації ЗВО чи ІППО на майданчику, для якого він реалізований. Це також можливість отримати доступ до цільової аудиторії з метою створення спільноти навколо освітнього закладу для реалізації функцій підвищення кваліфікації та підготовки кадрів.

Розглянуті підходи до впровадження Educational technology (EdTech), інноваційних цифрових технологій в освіті є основою для якісного переходу на новий рівень розвитку стратегій освітньої діяльності сучасних закладів ЗЗСО, ЗВО, ІППО. Завдяки цьому стає можливим концепція «навчання впродовж життя», тобто здобуття у доступній формі знань, умінь і навичок в різних галузях протягом усього життя; здобуття персоналізованої освіти в межах обраної професійної траєкторії з урахуванням особистісних особливостей індивіда; урахуванням особливостей того, хто навчається.

Список використаних джерел

1. Абетка директора URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/posibniki/abetka%20dlya%20directora.pdf>
2. Архітектурна доступність шкіл: навч.-метод.посіб./ Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В. – К: 2012.-88 с.
3. Дистанційна освіта URL:<http://newdl.edu-post-diploma.kharkov.ua/>
4. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи 2020 <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/8/19/90.pdf>
5. Дистанційне та змішане навчання в школі. Путівник. 2020 URL:<https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/8/20/07.pdf>
6. Доступність та універсальний дизайн: навчально-методичний посібник. Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В. – К. 2013. -128 с.
7. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти URL:<http://posibnyk.nus.org.ua/>
8. Стандарти вищої освіти (СВО) URL:<https://imzo.gov.ua/osvita/vyscha-osvita/1719-2/>
9. ШКОЛА З WI-FI І БЕЗ ДОМАШНІХ ЗАВДАНЬ. ЯК ЗМІНЮЄТЬСЯ ЛЬВІВСЬКА ГІМНАЗІЯ ІМЕНІ СТУСА URL:http://tvoemisto.tv/exclusive/shkola_z_wifi_i_bez_domashnih_zavdan_yak_zminyuietsya_lvivska_gimnaziya_imeni_stusa_85904.html

10. 8 мобільних додатків для підготовки до ЗНО
URL:<https://studway.com.ua/dodatkov-dlya-pidgotovki-zno/>
11. Visha-osvita URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>
12. Nadiya Dubyna TECHNOLOGY IN EDUCATION – TRENDS. EDTECH – THE FUTURE OF E-LEARNING SOFTWARE URL:[HTTPS://BLACKTHORN-VISION.COM/BLOG/TECHNOLOGY-IN-EDUCATION-TRENDS-EDTECH-THE-FUTURE-OF-E-LEARNING-SOFTWARE](https://blackthorn-vision.com/blog/technology-in-education-trends-edtech-the-future-of-e-learning-software)
13. New 6styles mini game out now URL:<http://relationtech.expositus.com/>
14. Realising the potential of technology in education: A strategy for education providers and the technology industry URL:https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/791931/DfE-Education_Technology_Strategy.pdf

IMPLEMENTATION OF EDUCATIONAL TECHNOLOGY (EdTech) IN THE MANAGEMENT OF CONTINUOUS EDUCATIONAL ACTIVITIES OF STUDENTS / STUDENTS AND TEACHERS

Abstract. Educational technology (EdTech) allows the use of innovative teaching methods in modern continuing education. Their inclusion in the educational process, management of continuous educational activities of students / pupils / teachers creates opportunities to improve the quality of educational services, requires changes in the content and methods of teaching in blended and distance learning.

Keywords: education, ICT technologies, digital technologies, Educational technolog (EdTech), gamification

Федунь Марія Романівна,
доктор філологічних наук, доцент,
Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
професор кафедри педагогіки та психології

СОФІЯ ЯБЛОНСЬКА-УДЕН – УКРАЇНСЬКА ЖУРНАЛІСТКА: ІНФОРМАЦІЙНА ДОСТОВІРНІСТЬ ТА ПОЕТИКА ПОДОРОЖНІХ ОПИСІВ

Анотація: *Стаття присвячена розширенню відомостей про українську журналістику першої половини ХХ століття, зокрема йдеться про доробок Софії Яблонської-Уден. Чимало уваги присвячено поетиці подорожніх нотаток С. Яблонської, української письменниці, жінки-мандрівниці, яка свого часу здійснила й описала кругосвітню подорож. Особливостями травелогів цієї авторки стали поетика повсякдення, романтичне, піднесене бачення оточення, пригодницькі сюжети тощо.*

Ключові слова: *мемуаристика, травелоги, подорожі, подорожні нариси, поетика, інформаційна достовірність.*

Проект «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» покликаний допомогти українській громаді, у т. ч. нашим школярам, набувати навичок критичного сприйняття інформації, а також усвідомлювати цінності високоякісної інформації у нашому житті, зокрема в контексті шкільної освіти. З огляду на це, хочемо повести мову про українську журналістку початку ХХ століття Софію Яблонську-Уден (1907 – 1971)¹ та її внесок у нашу літературу, зокрема вітчизняну журналістику. До популяризації творчого доробку мисткині слова долучився Василь Габор (див. книгу: Софія Яблонська. Листи з Парижу. Листи з Китаю: Подорожня нариси, новели, оповідання, есеї, інтерв'ю. – Львів: ЛА «Піраміда», 2018. – 267 с.). Ми ж вели мову про її подорожні твори у монографії «Вітчизняна мемуаристика в

¹ Про неї див.: Тернопільський енциклопедичний словник / Ред. колегія: Геннадій Яворський (голова), Богдан Мельничук (заступник) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2009. – Т. 4. – С. 742.

Західній Україні першої половини ХХ століття: історичні тенденції, жанрова специфіка, поетика» (Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2010. – 452 с.) та деяких наших публікаціях. Про те, що творчість нашої землячки приваблює сучасників, засвідчує і проєкт «Теура. Софія Яблонська», який нині відкриває не тільки Україні, але й світові маловідому визначну українську фотографію, письменницю, мандрівницю та кінодокументалістку першої половини ХХ століття. Отже, **актуальність** заявленої нами теми очевидна.

Свого часу Софія Яблонська, яку життя змусило подорожувати та «виносити ім'я України на форум світу» (Ірена Іванкович, Філадельфія, США), надсилала у західноукраїнські видання свої дописи (статті, нариси, описи подорожей тощо), що викликали усезагальне зацікавлення й рефлексії широкої громадськості. Знайдені матеріали (зокрема інформаційні повідомлення у тогочасній пресі) засвідчують факти зустрічей галичан із цією сміливою жінкою-мандрівницею, яка здійснила й описала кругосвітню подорож. В одному із дописів, зауважимо, навіть ішлося про зустріч письменниці-мандрівниці зі школярами, зокрема дівочої школи ім. Шевченка у Львові.

Тогочасна польська преса (початок 30-х років ХХ сторіччя) намагалася подавати Яблонську як польку, що галичанам довелося спростовувати. Про цей факт писала Ірина Вільде (Дара Макогон-Полотнюкова) у спеціальному репортажі для

часопису «Час»: «... це та екстравагантна дівчина, що вибралася сама одна в подорож довкола світу й повідвідувала всіх дикунів [тут мається на увазі тубільних жителів. – М. Ф.] Азії, Африки та Австралії. Так-так, це була та сама, що була на обіді в правдивого магараджі й оглядала справжні гареми... Це була та сама, що перед кількома роками зробив з неї «Курієр» польку, а коли наші запротестували з криком, мовляв, донька греко-католицького священ[н]ика не може бути полькою, «Курієр» почав мститись й виписувати несотворенні речі про приватне життя Яблонської» [цит. за: 10, с. 307]. До слова, у зв'язку з цим фактом, на захист нашої співвітчизниці виступив її роботодавець. Тому серед інших матеріалів знаходимо інформаційну статтю «Львов'янка серед китайців. Француз бере в оборону нашу дописувачку перед «Експресом вечірнім», де йдеться про те, що директор товариства «Опторг-Юнан-Фу» Жан Арден свого часу спростовував певні неправильно трактовані опонентами факти та розповідав про справжні прикмети С. Яблонської, рідкісної, як він зазначав, жінки, та перераховував їх, акцентуючи, що вона інтелігентна, смілива, метка і самостійна. Таким чином, іноземець-роботодавець спростовував плітки, дбаючи про дотримання інформаційної достовірності...

Цікавою (актуальною!) нині на вигляд є для нас дискусія, яка розгорнулася на сторінках преси й охоплювала проблему жінки-мисткині та її призначення й домашнього побуту, між Софією

Яблонською-Уден і тією ж Дарією Макогон-Полотнюк. Так, Софія раділа з власного заміжжя й оповідала, як веде домашній побут, а Дарія зауважувала, що у часі процесу її творчості левову частку домашньої роботи беруть на себе чоловік і син... Таким чином, обидві письменниці відкривали перед читачами не тільки власні міркування, але й достовірність власного побуту.

Як засвідчували сучасники, до редакцій часописів С. Яблонська часто надсилала свої статті, а з Галичини замовляла записи народних пісень і музики до танців гопак, козачок і коломийка, вишиваний одяг та узор для вишивок. Знайомила китайців із українською культурою, називаючи себе «міс Україна», сама ж чутливо зауважувала те, що могло би бути цікавою співвітчизникам-українцям, та переповідала про це у своїх творах, зокрема подорожніх описах. Тому ставимо собі завдання коротко зупинитися на цій проблемі.

Подорожня література (подорожі, травелоги, туристична література (останній термін належить І. Франку)) як різновид мемуаристики здавна приваблює читачів. Поціновувачі подорожніх нарисів залюбки читають твори про мандрівки у світі неznані й досі невідомі їм, а якщо й відомі раніше, то цікаві тим, що бачені по-іншому через роки, чужим для оточення оком. В українському письменстві такий різновид творів збагачали серед інших митців слова (можемо назвати не один десяток імен авторів!) Михайло Грушевський, Олена Кисілевська, Степан Левинський, Осип Назарук, Михайло Островерха і, звісно, Софія Яблонська. Вона народилася в родині священника в селі Германів на Львівщині, свого часу засвоїла бухгалтерську справу, крій та шиття, вчилася

акторської майстерності, організувала в Тернополі два кінотеатри, зробила, виїхавши до Франції, кар’єру кіножурналіста. Знана в широких колах читачів першої половини ХХ століття, ця письменниця практично маловідома нині читацькому загалові. А попри те, її подорожні перлини, як-от «Чар Марокко», «Далекі обрії» та інші, котрі обов’язково ще повинні повноцінно прийти до сучасних любителів красномовного слова, приваблювали свіжістю відчуттів, інтригуючим, майже пригодницьким викладом пережитого й побаченого. Отож ми й хочемо сказати кілька слів, оскільки українська подорожня література загалом, а твори С. Яблонської зокрема, ще не досліджені достатньою мірою (деякі аспекти подорожніх нарисів серед нашої мемуаристики розглядали Ф. Погребенник, Я. Поліщук та ін.), про особливості поетики подорожніх спогадів цієї письменниці. Теоретичним підґрунтям для наших узагальнень послужать праці вітчизняного історика І. Кревецького, російських дослідників М. Бахтіна, І. Янської та В. Кардіна. Два останні науковці з приводу документальної літератури (а висловлювання, до якого будемо звертатися нижче, характеризує й подорожню літературу) слушно писали, що документальному письменству притаманне все, аж до змалювання сокровених почуттів, подачі ліричних переживань тощо.

Саме так розкрилася й С. Яблонська, описуючи свої подорожі. Візьмемо її книгу «Далекі обрії». Від’їжджаючи в мандри, авторка перебувала біля берегів Сени, адже мешкала на той час у Парижі. І тут, у переддень Нового року, їй пригадалися новорічні свята на батьківщині, в Україні. Самоідентичність мандрівниці, яку не один

раз відкриємо на сторінках нарисів із подорожей, засвідчила, що відважна мандрівниця сприйматиме світ по-своєму, через свою ментальність – українськими очима.

Мандрівки, безперечно, підсилюють національні почуття, дають багатий, різномірний захопливий матеріал. Мемуаристи вміють і вчать «бачити час у просторі» (М. Бахтін). Подорожнє письменство розширює знання про географічні обшири, флору, фауну, склад населення, взаємовідносини, традиції, культуру інших. Подорожі мають пізнавальне значення, «порушують естетичні, філософські, фантастичні, публіцистичні проблеми» [7, 2, с.230], є духовним набутком земної цивілізації, збагачують індивідуальну картину світу, поглиблюють світогляд, розширюють думку, психологічні можливості особистості, загартовують. Вони дозволяють збагнути свою й чужу ментальність, засвідчують: історія триває, викликають «переживання із потреби душі» (Й. Назар). Зрештою, вони дають можливість «втекти» від життя, на що вказували С. Яблонська в «Далеких обрядах» чи М. Грушевський у нарисах «По світу», «забутися» – тобто, виконують терапевтичну чи функцію «бібліотерапії»². Завдяки подорожнім описам їх де-міург і реципієнт можуть переноситися в часі.

Жанрово-стильовими домінантами західноукраїнських подорожей стали гостросюжетність оповіді, динамічність розвитку подій; багатопроBLEMність нарацій і глобальність зображуваного; чітко окреслений через особисте сприйняття образ автора; націо- й теоцентричність, яка базувалася на релігійних і національних переконаннях; дидактичний характер. А їх феноменом – широка амплітуда мандрів, майстерні описи подорожей суходолом і водою, факти осмислення політичних і національних питань (О. Кисілевська. «Швайцарія»), соціальних і цивілізаційних проблем (С. Яблонська, М. Грушевський). Подорожам О. Кисілевської, С. Яблонської, О. Назарука, О. Рейтер притаманний історичний, історіографічний та історіософський синкретизм. Мемуаристи-мандрівники жили «споминами минулого, його рефлексіями, культивуванням, імітаціями» [2, XLIV, с.304], згадували минуле свого й інших народів (О. Назарук, наприклад, «В Будапешті...» писав про історію Угорщини). Прикметною у спогадувачів-історіософістів ставала «історіософія перспективи» (О. Назарук, О. Кисілевська, М. Грушевський), породжена «поступальною свідомістю» (М. Бахтін): «Коли ж буде інакше?» [2, XLIV, с.491].

² Термін В. Кучабського. Лікування книжкою було потрібним, на його погляд, у першій половині ХХ століття з таких причин: 1) «християнського обов'язку»; 2) «національних вимог – не лишити хворого українця... без рідного духовного корму» [4, с.4].

Автори писали рідною мовою, несли у світ «розуміння» України (С. Яблонська. «Далекі обрії»). Присутність нації в бутті підсилювалася хронотопом дороги, «точкою зав’язування і здійснення подій, знайомств» (М. Бахтін) як життєвого шляху і прокладених маршрутів, що засвідчувало самоствердження України. В аналізованих мемуарах цей хронотоп багатоваріантний: життєвий перелом (О. Назарук. «На спокійнім океані. Вражіння і думки з дороги»); урбаністичний хронотоп міста (О. Назарук. «В столиці жовтого диявола...»); сільська дорога (подорожі О. Дучимінської, О. Кисілевської); хронотоп іншої дороги – морської (С. Яблонська. «Далекі обрії») чи річкової (О. Кисілевська. «По рідному краю. Полісся») тощо. Із хронотопом дороги в подорожніх творах тісно пов’язаний хронотоп зустрічі: «Тут (у хронотопі дороги. – М.Ф.) можуть випадково зустрітися ті, хто формально роз’єднаний соціальною ієрархією та просторовою відстанню, тут можуть виникнути будь-які контрасти, зіткнутися та переплестись різні долі» [1, с. 277], що відіграє роль каталізатора. За порадою капітана корабля, Яблонська («Далекі обрії») змінює свій маршрут. Хронотоп дороги мемуаристи використовували й для уповільнення дії, щоб подати власні розмірковування про сенс життя, як наприклад, С. Яблонська в «Далеких обряях» [12, 2, с.118].

«Відкриття України» йшло шляхом посилення соціографічності мемуарного письма. Українці зверталися до історії, етнографії, статистики, діалогів, траплялося,

вели оповідь суворо протокольно, вдавалися до відступів, поетичних замальовок: мемуарна нарація «драматизується негодуючою чи піднесеною нотою» [5, с.189]. І – найголовніше – у центрі уваги опинялася «поетична душа українського народу» (М. Ткачук). Західноукраїнські подорожі підтвердили: мемуарному вияву нарисового характеру характерна злободенність³. А те, що саме нарис найбільш прийнятний для опису подорожі, засвідчує «Чар Марокко» С. Яблонської, її твори з мандрів до Китаю.

Західноукраїнська література мандрівок – складова вітчизняної мемуаристики, у якій розкриваються всі ознаки цього жанру, в т. ч. сповідальність, ці твори характеризуються белетризациєю форм (твори С. Яблонської, О. Кисілевської та ін.), широкою географією мандрів, синкретизмом.

У подорожній літературі, як і в художній, на передній план виходила постать автора: інтелігента, який усіма фібрами душі вбирав навколишнє, переймав досвід, вів діалог. Подробиці реакцій подорожніх, симпатій/антипатій *ets*, поглядів на життя й мандрівки (розповідь С. Яблонської про улюбленців-коней, зізнання Й. Сліпого: «...з кожної дороги вертаюся я тілесно страшно втомлений, але все-таки духово відроджений» [9, с.97]) вводили читачів у атмосферу часу, допомагали глибше зрозуміти наратора. Матеріали С. Яблонської в «Новій Хаті», «Ділі» знайомили з нею, з її «романтично-пригодницькими повістями» (Ф. Погребенник).

³ Укладачі «Литературной энциклопедии терминов и понятий» [6] небезпідставно стверджують, що подорожі рідною стороною відкривають можливості для вирішення масштабних публіцистичних завдань.

У подорожню прозу повноцінно вписувалася й особа автора: наприклад, С. Яблонської, яка вечірньої години залюбки поспішала до місць відпочинку тубільців і була заскочена колізією – чуже не завжди відкривається чужому: «...збираю живі і цікаві вислови китайських, поетичних настроїв, хоч на жаль моя поява завсіди тільки полохає їх...» [13, с.195]⁴. Через «мандрівні вражіння» поставали екзистенція, етичні засади наратора. Подорожні «нариси С. Яблонської ...виразно проєктують характер і вдачу самої авторки» [13, с.189]. Письменниця зізнавалась, указуючи на риси свого й потенційної жінки-українки характеру: «...тверда дійсність, повна небезпек та втоми, ще не висушила в мені моєї мандрівницької гарячки» [15, с.7]. Модерністська концепція «походу за красою» зріднює С. Яблонську з О. Кобилянською, яка мало мандрувала. «Ненаситний інстинкт мандрівниці» допомагав С. Яблонській відкривати неторовані стежки, збагачував, дозволяв давати поради. Подорожня література перебрала на себе функцію поради-інструкції, що проступало зі вступних слів автора, як, наприклад, О. Кисілевської: «Від чого почати, коли йдеться про швейцарські землі?» [3, с.45]. Таким же порадиником для майбутнього подорожнього став матеріал С. Яблонської «У китайському заїзді», розміщений у «Новій Хаті» (1934). Розповідаючи про своє рішення «подоро-

жувати по-китайськи», авторка ніби мимохідь показала всі невигоди такої мандрівки, вказала на переваги готового до мандрів подорожнього, котрий задалегідь візьме із собою запаси їжі, похідне ліжко, подбає про нічліг тощо. Оповідаючи про повсякденні справи, мемуаристка навіть описала процес приготування їжі, розповіла про відправу вірних слуг Будди тощо.

Подорожам, як і пригодницьким творам, властиві сенсаційність, відкриттєвість, визначальність пригоди. Це відчуваємо у Софії Яблонської («Далекі обрії»), зокрема в описах пригод на морі, дикому острові тощо.

С. Яблонська вирішує всупереч іронічній засаді пана Манріє відвідати гарем. Із розважливістю, гумором, а місцями й іронією вона зверталась до опонента: «Коли... не знайдете мене ніде, то вибачте неслухняній “дикій українці” та заходьте до каїда Кадур бель Сябрі і зажадайте, щоб він зменшив свій гарем на одну жінку: мене. Р. S. Запрошена вчора каїдом, а сьогодні рабиня своєї цікавості, йду до нього обідати» [16, с.7]. Таким чином, література цього ґатунку наблизилася до пригодницької. А книга «художньо-документальних есе-репортажів» «Чар Марокко» С. Яблонської, завдяки унікальності спостереженого й художності, «стала літературною сенсацією на західноукраїнських землях» [8]. У подорожах є інтригуючі драматич-

⁴ Мемуаристка писала: «...яким правом хочу вдертися в їх душі, немов у зачинені двері чужої хати» [12, 1, с.43].

ні, любовні сюжети, що, за М. Бахтіним, характерно для авантюрно-героїчної біографічної цінності. Це розповіді про кохання, про людей, які закохуються в подорожніх (у «Далеких обріях» С. Яблонської в основу нарису «Князь із казки» покладено інтригу про закоханого в «міс України» (авторку) князя).

Мемуаристи подорожували на відпочинок («На чужині» К. Бобикевич), до екзотичних незнаних країн, до відомих своєю давньою чи модерною цивілізацією держав тощо. І, як результат, залишали згадки-рефлексії про ці мандрівки на шпальтах часописів. У споминах подавалися не лише пейзажі й інтер'єри, але й портрети людей різних національностей і віросповідань. Об'єктом зображення у подорожах ставав загал: норвезькі діти перед королівським замком у Скандинавії (в О. Назарука), які стали об'єктом опису у газетній статті, жителі Альп (їх описала О. Кисілевська), китайці й араби, бербери й цейлонці (С. Яблонська)⁵ та ін. Мемуарні образи-портрети сучасників із різних континентів засвідчували особливу авторську спостережливість. Першість посіла С. Яблонська. Її матеріали в «Новій Хаті» («У марокканського каїда», «Несподівана зустріч у гаремі», «Гостина у берберів», «Останні дні»), книги «Чар Марокко» та «Далекі обрії» містили низку портретів. Серед описуваних були папуаси, балійці, маорії. Переважав «цілком гуманний і антиколоніальний» (Я. Поліщук) ідейний пафос. С. Яблонська протиставляла тубільне населення колонізаторам, стверджуючи іронічно: європейці зробили із чу-

жих земель «своєрідний цирк, куди за платним вступом приїждять тисячі туристів» [12, 2, с.46].

У спогадах воскресали жіночі постаті. Спостереження С. Яблонської з теренів Марокко дали їй можливість відтворити низку пластичних жіночих облич, у т. ч. мешканок гарему. Якщо О. Кисілевська у «Швейцарії» зіставляє уклади життя рідного їй українського жіноцтва та швейцарського, то С. Яблонська протиставляє представниць білої раси і жінок-арабок («Обід у хоромах гарему»). У незавидній долі останніх уважне «око» С. Яблонської розгледіло трагічність становища й чистоту почуттів. Представниці аннамівів викликали порівняння: «Їхні обличчя – таємні квіти тропіків» [12, 1, с.67].

Серед західноукраїнських подорожей знаходимо спомини у формі епістол («Листи з чужини» Я. Окуневського, «Листи з-над Чорного моря...» О. Кисілевської, «Листи з Італії» М. Островерхи, «Листи з дороги...» О. Назарука та ін.), що засвідчує «впливовість» епістолярних форм і у ХХ ст. «Лист до “Жіночої Долі” в Коломиї» [14] С. Яблонської – це епістола «не як жанр, а як свідчення» [17, с.19], що тяжіє до публіцистичної статті, а місцями – до ліричного етюда: «Сьогодні вранці мене збудило сонце ... Поміж лісами бамбуків, тростин, бананів, папоротевих дерев... я летіла (на коні. – М.Ф.) в сонці, наче стріла» [14, с.10]. «Документалістика дає про себе знати (і претендує на це!) у жанрах великої смислової величини» [17, с.19] і малого обсягу, на що вказують окремі розділи «Далеких обріїв» С. Яблонської.

⁵ Людська одиниця все більше входила в спогади. Образ простолюдина був домінуючим у О. Кисілевської («По рідному краю. Полісся»), у нарисах С. Яблонської, що засвідчило демократичні зрушення й еволюцію мемуарів.

Студії подорожей С. Яблонської засвідчують, що авторка була не тільки відважною мандрівницею, але й майстерним описувачем. Подорожній доробок письменниці свого часу був перекладений французькою мовою (див.: Jablonska-Ouden S. *Les horizons lointains*. – Paris, 1977). Інформаційна достовірність її описів і їх поетика заслуговують захоплення.

Загалом же подорожня спадщина Софії Яблонської-Уден потребує широкої популяризації та подальшого глибокого вивчення. А той матеріал, що друкувався на шпальтах тодішніх газет, – критичного аналізу. Вважаємо, що журналістський доробок першої половини ХХ сторіччя загалом – це неоціненне джерело відомостей про тогочасне життя. Дискусії, які розгорталися на шпальтах часописів, нині вкотре засвідчують свою актуальність та диктують нагальну потребу їх осмислення.

Таким чином, такі дослідження, які, на наш погляд, можуть проводитися у рамках учнівських робіт, на уроках позакласного читання у закладах загальної середньої освіти, у межах магістерських досліджень тощо, не лише допоможуть розкрити історію життя окремої людини, збагнути її творчість і творчий вияв її покоління, але й сформулюють у молоді вміння аналізувати та порівнювати інформаційні видання минулого та сучасного, робити висновки про докорінну відмінність минулого й нинішнього Китаю, створювати власні інформаційні продукти, набувати навичок критичного сприйняття будь-якої інформації, усвідомлювати

цінності високоякісної інформації у нашому житті, що є пріоритетним у проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

Список використаних джерел

1. Бахтин М. Литературно-критические статьи / М. Бахтин. – М., 1986.
2. Грушевський М. По світу / М. Грушевський // ЛНВ. – 1908. – Т. XLIV. – Річн. XI. – С. 11–31, 302–319, 480–491; 1909. – Т. XLV. – Річн. XII. – С. 16–32, 303–319, 515–532.
3. Кисілевська О. Швайцарія / О. Кисілевська. – Коломия : З друкарні о. о. Василіан, Жовква, 1933. – 216 с.
4. Кучабський В., о. Бібліотерапія / о. Володимир Кучабський // Краківські вісті. – 1940. – Ч. 106. – 21 жовт. – С. 4. (1)
5. Ласло Имеш. Возрождение жанра: о социогрфической венгерской литературе / Имеш Ласло // Иностранная литература. – 1975. – № 4. – С. 187–190.
6. Литературная энциклопедия терминов и понятий / [гл. ред. и сост. А. И. Николюкин; редкол. : М. Л. Гаспаров и др.]. – М. : НПК «Интелвалк», 2001. – 1597 с.
7. Літературознавча енциклопедія / [авт.-упоряд. Ковалів Ю. І.]. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – Т. 1. – 608 с. ; Т. 2. – 622 с. (2)

8. Погребенник Ф. Софія Яблонська : «Чар Марокко» та інші перлини / Ф. Погребенник // Всесвіт. – 1990. – № 3. – С. 151.
9. Сліпий Й. Подорож до Англії / Й. Сліпий. – Львів : Вид. кооп. «Мета», 1936. – 128 с.
10. Софія Яблонська. Листи з Парижу. Листи з Китаю: Подорожня нариси, новели, оповідання, есеї, інперв'ю. – Львів: ЛА «Піраміда», 2018. – 267 с.
11. Федунь М. Р. Вітчизняна мемуаристика в Західній Україні першої половини ХХ століття : історичні тенденції, жанрова специфіка, поетика : монографія / М. Р. Федунь. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2010. – 452 с.
12. Яблонська С. Далекі обрії / С. Яблонська. Львів : Б-ка «Діла», 1939. – Т. I. – 184 с. ; Т. 2. – 172 с.
13. Яблонська С. Китайці та їхня земля / С. Яблонська // Всесвіт. – 2006. – № 11–12. – С. 192–195.
14. Яблонська С. Лист до «Жіночої Долі» в Коломиї / С. Яблонська // Жіноча Доля. – 1933. – Ч. 13–14. – Липень. – С. 9–10.
15. Яблонська С. Мандрівки по Юнані / С. Яблонська // Нова Хата. – 1934. – Ч. 4. – С. 7.
16. Яблонська С. Обід у хоромах гарему / С. Яблонська // Нова Хата. – 1931. – Ч. 4. – Квітень. – С. 7–9.
17. Явчуновский Я. И. Документальные жанры : образ, жанр, структура произведения / Яков Явчуновский; [под ред. П. А. Бугаенко]. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1974. – 232 с.

Annotation: Mariya Fedun. Sofia Yablonska-Uden – ukrainian journalist: information reliability and poetics of travel descriptions.

The article is devoted to the expansion of the information about Ukrainian journalism of the first half of the twentieth century, in particular, the works of Sofia Yablonska-Uden. A lot of attention is paid to is devoted to the poetics of travel notes of Yablonska S., a Ukrainian writer, a traveller, who made a trip around the world and described it. The features of this author's travelogues are poetics of everyday life, romantic, sublime vision of surroundings, adventure stories and etc.

Keywords: memoirs, travelogues, travel, travel essays, poetics, information reliability.

Філончук Зоя Володимирівна

кандидатка педагогічних наук, доцентка

Комунальний вищий навчальний заклад

«Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради
завідувачка навчально-методичної лабораторії географії та економіки

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

У статті розглянуто методичні аспекти впровадження елементів медіаосвіти в освітній процес закладів післядипломної педагогічної освіти; розкрито значення медіаграмотності у розвитку професійної компетентності вчителя географії; висвітлено шляхи формування медіакомпетентцій вчителя географії в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, медіакомпетентність, медіапедагог, професійна компетентність.

Зміни в освіті, що відбуваються, насамперед залежать від учителя, рівня його професійної компетентності, здатності до критичного мислення, готовності до самоосвіти, спрямованості на по-

стійний саморозвиток та ефективний результат. «Нова українська школа» потребує вчителя не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини [5].

Разом із тим, у сучасному інформаційному світі розвиток особистості у значній мірі залежать від процесу її медіасоціалізації, здатності критично мислити, вміння висловлювати та представляти власну думку. Відповідно завдання вчителя – набути тих компетенцій, які дозволять йому додати до своїх функцій ще одну роль – роль медіапедагога.

На думку Т. Черненко, медіаосвіта (важливою складовою якої є медіаграмотність) набуває все більшого значення, адже дає практичні вміння та навички оцінки медійного процесу, формує у громадян навички критичного мислення, культуру споживання медійного продукту та вміння орієн-

туватися у новому мультимедійному просторі, а також основні знання про способи впливу ЗМІ на свідомість аудиторії [12].

Медіаграмотність є обов’язком і правом споживача інформаційного продукту (за визначенням ЮНЕСКО у Паризькій програмі з медіаосвіти від 22 червня 2007 р.) як частини прав на самовираження та інформацію як такого, що належить до основних прав та свобод людини [там само].

Щороку Україна і світ проводять День безпечного Інтернету, під егідою ЮНЕСКО відзначають Всесвітній тиждень медіаграмотності, запроваджують нові підходи в медіаосвіту й державні заходи з інформаційної безпеки. У розумінні держав і наддержавних організацій медіаграмотність є обов’язковою частиною суспільного порядку денного.

Дослідження «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2020 році», яке було проведено соціологічною компанією InMind на замовлення міжнародної неприбуткової організації Internews, що реалізує «Медійну програму в Україні» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), підтвердило світову тенденцію до зростання популярності цифрових медіа на противагу телебаченню та іншим традиційним новинним ЗМІ. Опитування також показало, що частка українських інтернет-користувачів зросла з 71% у 2015 році до 90% у 2020 році. Серед молоді віком 18-35 років цей показник сягає 100%.

Згідно з дослідженням, 77% українців усвідомлюють існування дезінформації, а близько 62% респондентів впевнені в своїй здатності відрізнити дезінформацію

від правдивих новин. Утім, реальне вміння респондентів відрізнити якісну інформацію від дезінформації не збігалось з їхньою власною оцінкою, а тих, кому вдалося визначити різницю між справжньою та неправдивою інформацією значно поменшало: з 11% у 2019-му до лише 3% у 2020-му. Результати дослідження свідчать про актуальність заходів щодо підвищення рівня медіаграмотності українського суспільства [6].

Цей висновок підтверджують і результати дослідження «Міжнародний досвід впровадження медіаграмотності для окремих цільових груп: можливості для України», проведеного у 2019 році Національним інститутом стратегічних досліджень. У резюме дослідження зазначається, що позитивні зрушення у медіапросвітницькому процесі відбуваються вкрай повільно, а більшість дійсно ефективних проєктів були ініційовані та реалізовані громадськими активістами, медіаекспертами, окремими педагогами (Академія української преси, ГО StopFake, IREX, «Детектор медіа», «Телекритика», «Інтерньюз-Україна») за сприяння іноземних партнерів та донорів [12].

Так, більш ніж 1200 освітян вищої школи у 2020 році охопив проєкт «Вивчай і розрізняй: інфомедійна грамотність», котрий реалізує Рада міжнародних досліджень та обмінів (IREX) у партнерстві з Міністерством освіти та науки України та Академією української преси за підтримки посольств Великої Британії та США. Через впровадження освітніх курсів і тренінгів до підвищення медіаграмотності спочатку долучаються учасники проєкту, які через своїх слухачів, учителів та методистів мають доносити медіазнання до учнів та їх батьків. Сприяє-

муть подальшому впровадженню елементів медіаосвіти в освітній процес закладів післядипломної педагогічної освіти сертифікація навчальних програм, організована проектом, технічне забезпечення закладів ППО, набори методичних матеріалів для кабінетів з інфомедійної грамотності, надані проектом, тощо.

У Законі України «Про освіту» зазначається, що професійний розвиток педагогічних і науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання [7].

У змісті програм підвищення кваліфікації у післядипломній педагогічній освіті відповідне місце має посісти модуль із розвитку медіакомпетентності вчителя. Особливої актуальності ця проблема набуває для вчителя географії, оскільки саме шкільна географія є тим базовим світоглядним навчальним предметом, зміст якого постійно оновлюється, що потребує ефективної взаємодії вчителя із сучасною системою медіа.

Одним із головних завдань шкільної географічної освіти є оволодіння учнями умінням використовувати різні джерела географічної інформації – картографічні, статистичні, геоінформаційні ресурси – для пошуку, інтерпретації і демонстрації різноманітних географічних даних та формування в учнів на цій основі ключових компетенцій. Відповідно методика, обрана вчителем географії,

має забезпечити перехід від навчання за допомогою медіа до вивчення і створення медіа [9].

Мета статті полягає у визначенні ролі медіаграмотності у розвитку професійної компетентності вчителя географії та шляхів її формування в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ряд міжнародних документів, а саме: Грюнвальдська декларація з медіаосвіти (1982), резолюція ЮНЕСКО (1989) щодо розвитку критичної медіаосвіти, Віденська конференція «Освіта для медіа та цифрового століття», Севільська конференція «Медіаосвіта молоді», Резолюція Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрових технологій, Комюніке Єврокомісії «Європейський підхід до медіаграмотності у світі цифрових технологій» - а також низка інших документів, схвалених Євросоюзом та ООН, розглядають медіаграмотність як базовий елемент політики у сфері споживання аудіовізуальної інформації, основу обізнаності у питаннях інтелектуальних прав людини, необхідну умову залучення громадян до участі в демократичному житті, дієвий фактор міжкультурного діалогу [9].

Американські медіапедагоги С. Шейбе та Ф. Рогоу, аналізуючи сутність поняття «медіаграмотність», дійшли висновку, як і більшість дослідників, що медіаграмотність – це набуті під час навчання навички аналізувати та оцінювати медіа [13].

Німецькі дослідники Г. Тулодзецький, Б. Герціг, С. Графе розуміють медіаграмотність як

спроможність та готовність людини діяти у медійних контекстах. Водночас вони зазначають, що медіграмотність як спроможність та готовність діяти потребує стимулювання та підтримки для досягнення педагогічно бажаного результату. На їх думку, важливо, щоб у суспільстві інформації та знань бажаний рівень компетенцій відповідав важливим цілям виховання та освіти і, таким чином, був сумісний із загальною дискусією з питань освіти [8, с. 194].

Аналіз сучасних вітчизняних джерел свідчить, що питання впровадження медіаосвіти у післядипломну педагогічну освіту досліджували О. Журба, О. Мокрогуз, І. Шепенюк та інші.

Так, І. Шепенюк розглядає медіаграмотність як необхідну складову професійної компетентності сучасного педагога. На її думку, в умовах інформаційного суспільства з-поміж професійних ролей педагога – консультант, посередник, експерт, психотерапевт, менеджер, аніматор тощо – можна виділити нову – роль медіапедагога. Відповідно й післядипломна педагогічна освіта повинна відповідати змінам, що відбуваються в соціумі [14].

О. Журба висвітлює медіакомпетентність педагогів в умовах реалізації Концепції «Нової української школи» через упровадження різноманітних підходів до її розвитку у системі післядипломної педагогічної освіти: спеціального курсу з медіакультури; інтеграцію медіаосвітніх технологій в освітній процес, насамперед шляхом здійснення дистанційної освіти з використанням інформаційно-комунікаційних технологій навчання [1].

О. Мокрогуз наголошує на поетапному розвитку медіаграмотності вчителів. Дослідник вважає, що почи-

нати треба з вивчення технічних засобів, завдяки яким можна ознайомлюватись із медіа; далі треба зрозуміти, як шукати інформацію та критично її аналізувати; визначити, як саме створюються медіатексти та медіа-продукти. Знання того, як виробляється інформаційний продукт, дає можливість зрозуміти, де нами можуть маніпулювати. Усі ці компоненти або етапи, на думку О. Мокрогуза, поєднані включенням критичного мислення педагога [4].

У Законі України «Про освіту» зазначається, що курси підвищення кваліфікації проводяться для набуття здобувачем освіти нових компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» визначені основні напрями підвищення кваліфікації вчителів, одним із яких є розвиток професійних компетентностей педагога (знання навчального предмету, фахових методик, технологій). У цьому контексті важливого значення набуває розвиток медіаграмотності вчителів як складової їх професійної компетентності.

Зауважимо, що існують різні підходи щодо тлумачення сутності поняття «професійна компетентність педагога». Більшість вчених під професійною компетентністю педагога розуміє особистісні можливості учителя, сформовані на основі знань, практичного досвіду та цінностей, які дозволяють йому ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу [10].

О. Часнікова називає професійну компетентність педагога, яка проявляється на

рівні конкретної спеціальності, фаховою. У структурі фахової компетентності вчителя географії вчена виділяє три блоки: блок ключових компетентностей (особистісна, організаторська, соціальна, комунікативна), предметний блок (методична, дидактична, технологічна, рефлексивна), блок міжпредметних компетентностей (гностична, психологічна, культурологічна, методологічна) [11].

Центральне місце у цій структурі посідає блок географічних компетентностей (предметний), адже вчитель має дібрати та науково обґрунтувати навчальний матеріал, підібрати відповідні технології навчання, визначити ефективні методи освітньої діяльності та її навчально-методичне забезпечення; таким чином, реалізувати головне завдання – формування та розвиток найважливіших предметних (географічних) компетентностей учнів.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що більшість дослідників відносить медіакомпетентність до гностичних компетентностей особистості. Ми погоджуємось з думкою О. Часнікової у тому, що гностична компетентність є міжпредметною у фаховій (професійній) компетентності вчителя географії, відповідно такою є і медіакомпетентність (медіаграмотність).

Географія як навчальний предмет має значний інтегративний потенціал та світоглядне значення у формуванні загальної культури особистості; відзначається своєрідністю форм і методів навчання. Відповідно методика, обрана вчите-

лем, повинна забезпечити систему і послідовність вивчення шкільних курсів географії, відповідне насичення їх сучасною теорією і фактичним матеріалом, результатами наукових спостережень і певним обсягом географічної номенклатури. Саме тому розвиток медіакомпетенцій (медіаграмотності) вчителя географії є вкрай важливим.

Шляхами розвитку медіаграмотності як складової професійної компетентності вчителя географії у системі післядипломної педагогічної освіти вбачаємо: упровадження спецкурсу з розвитку медіаграмотності вчителя географії; інтеграцію елементів медіаосвіти у зміст лекцій з навчальних дисциплін, що викладаються на курсах підвищення кваліфікації вчителів географії; створення вчителями власних медіапродуктів (випускні роботи, статті, творчі проекти тощо).

На нашу думку, доцільним є запровадження курсу підвищення кваліфікації з теми «Медіаграмотність у професійній діяльності вчителя географії». Метою курсу є розвиток професійних компетентностей учителів географії закладів загальної середньої освіти у сфері впровадження медіаосвіти в освітній процес відповідно до потреб споживачів освітніх послуг з урахуванням основних напрямів державної політики у галузі освіти.

Запровадження курсу дозволить розвинути наступні компетентності вчителів географії:

- компетентність у сфері міжнародного та національного законодавства у сфері медіаосвіти (знання основних міжнародних і національ-

них законодавчих документів, їхньої ролі у впровадженні медіаосвіти);

- компетентність у сфері концептуальних засад медіаосвіти (знання та розуміння концепції і принципів медіаосвіти);
- компетентність у сфері управління освітнім процесом щодо викладання географії (володіння сучасними підходами до організації освітнього процесу з географії в умовах впровадження елементів медіаосвіти; вміння планувати та ефективно реалізовувати поставлені завдання для забезпечення якості освітнього процесу);
- компетентність щодо закономірностей та вікових особливостей дітей (знання закономірностей розвитку дитини у різних вікових періодах та їх урахування в процесі формування медіаграмотності учнів);
- компетентність у сфері формування безпечного медіасередовища (уміння декодувати інформацію; знання способів роботи з різними джерелами інформації, методів впровадження медіаосвіти в освітній процес із географії);
- компетентність у сфері професійного розвитку (здатність до рефлексії, вміння критично мислити та здійснювати самооцінку власної професійної діяльності; вміння визначати професійні цілі та реалізовувати їх на практиці; уміння розробляти власні медіатексти).

Результатом підвищення кваліфікації вчителів може бути випускна творча робота, яка передбачає поглиблення та розвиток таких умінь та навичок слухача

курсів, як: самостійна робота з науково-методичною літературою; аналіз обраної проблеми, її основних складових; систематизація та узагальнення знань, здобутих у результаті вивчення проблеми; формування теоретичних висновків і розроблення практичних рекомендацій щодо їх упровадження в роботу закладів освіти; оволодіння науковим стилем виконання роботи та її відповідне оформлення.

Однією з форм представлення результатів підвищення кваліфікації також може бути розробка та захист проекту, написання статті (есе) на науково-методичну тематику чи узагальнення власного досвіду. Проект може бути представлений у формі: авторської програми (факультативу, спецкурсу, гуртка, студії тощо); авторських методичних розробок навчальних занять або методичних рекомендацій; електронного підручника; навчального тренажера; матеріалів із роботи методичного об’єднання вчителів; опису власного досвіду (авторської методики) з певної проблеми тощо.

У разі підвищення кваліфікації шляхом неформальної освіти (самоосвіти) замість документа про підвищення кваліфікації вчителем подається звіт про результати підвищення кваліфікації або творча робота, персональне розроблення електронного освітнього ресурсу, що виконані в процесі (за результатами) підвищення кваліфікації та оприлюднені на веб-сайті закладу освіти та/або в електронному портфоліо педагогічного або науково-педагогічного працівника (у разі наявності).

Ми погоджуємось з думкою О. Мокрогуза про те, що реальна медіаграмотність вчителя підтверджується у разі створен-

ня ним власного інформаційного продукту. Тому на курсах підвищення кваліфікації вчителі мають набути вмінь створювати такі медіапродукти, які дозволять представити результати власної педагогічної діяльності.

Відповідно актуальними під час проведення курсів підвищення кваліфікації є практичні заняття з питань створення таких медіапродуктів. Так, наприклад, до варіативної складової навчальних програм освітньої діяльності курсів підвищення кваліфікації вчителів географії доцільним є включення спецкурсів «Технологія створення та управління персональним блогом вчителя географії» та

«Інтерактивна картографія для вчителя», про досвід впровадження яких свідчать відповідні публікації [2, 3].

Для забезпечення дистанційного навчання учнів учителю географії рекомендовано використовувати і власний блог, що може стати одним із прийомів оцінки власної медіаграмотності як складової професійної компетентності (табл. 1).

Таблиця 1
Функції блогів професійного розвитку вчителів географії

Функції блогів	Їх значення у професійному розвитку вчителя географії
Дидактична	Блог як новий інструмент навчання учнів. Розширення потенційного простору навчального середовища. Блог як методична скринька вчителя, джерело нових ідей і методичних прийомів. Рефлексія власної діяльності: створення портфоліо як інструменту рефлексії професійної діяльності. Розвиток критичного мислення. Обмін досвідом.
Соціальна	Створення віртуального географічного товариства. Розвиток соціокультурної компетентності. Персональний освітній простір як засіб реалізації потреби «навчання впродовж життя».
Комунікативна	Розвиток комунікативних умінь та навичок. Підтримка професійного мережевого вчительського товариства через коментарі та публікації. Зворотний зв'язок з учнями та батьками (публікація домашніх завдань, організація колективної та індивідуальної online роботи).
Інформаційна	Розміщення, пошук і оперативний обмін географічною інформацією. Безперервне вдосконалення інформаційної компетентності. Формування та розвиток навичок самопрезентації

Джерело [2]

Сьогодні учитель географії має:

- використовувати у роботі сучасні та історичні документи, а також такі, що представлятимуть різні медіажанри та медіаформи;
- дозволяти учням самим обирати медіаформати для найефективнішої передачі потрібної інформації;
- давати змогу інкорпорувати різні медіаформати до звичайних письмових робіт (наприклад, фотографії чи комп’ютерні ілюстрації).
- пропонувати оформляти письмові роботи так, ніби це розділ підручника, з використанням заголовків, підзаголовків, ілюстрацій, графіки тощо.
- заохочувати учнів шукати приклади в медіа, які підтверджують пройдений матеріал, а також ті, що заперечують вивчене у класі;
- підтримувати створення новин для шкільних газет, сайтів, фільмів або радіопрограм, адже це нагода для учнів розвинути та продемонструвати навички медіаграмотності;
- залучати учнів до проєктів місцевої громади чи до тих проєктів, де вони зможуть використати навички медіаграмотності [9].

Висновки. Отже, особливої актуальності проблема формування медіакомпетенцій набуває для вчителя географії, оскільки саме шкільна географія є тим базовим світоглядним навчальним предметом, зміст якого постійно оновлюється, що потребує ефективної взаємодії вчителя із сучасною системою медіа. Можливості для розвитку медіаграмотності вчителя географії у системі післядипломної педагогічної освіти вбачаємо через впровадження спецкурсу з розвитку медіаграмотності; інте-

грацію елементів медіаосвіти у зміст лекцій з навчальних дисциплін, що викладаються на курсах підвищення кваліфікації; створення вчителями власних інформаційних продуктів.

Зазначимо, що проблема медіаграмотності вчителя географії як складової розвитку його професійної компетентності потребує подальшого наукового дослідження.

Список використаної літератури

1. Журба О. Розвиток медіакомпетентності педагогів в умовах реалізації Концепції “Нової української школи”. Інноваційна педагогіка. Випуск 14. Т. 2. 2019. С. 197-200. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/14/part_2/42.pdf (дата звернення: 23.12.2020).
2. Кохановська О.В., Філончук З.В. Блог як середовище професійного розвитку вчителя географії та економіки. Організація освітнього процесу в закладах післядипломної педагогічної освіти з використанням електронних технологій навчання: методичні рекомендації / за заг. ред. Л. Л. Ляховської. К. : ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти», 2017. С.145-148.
3. Кохановська О.В., Філончук З.В. Розвиток картографічної компетентності вчителя географії засобами інформаційних технологій. Науково-методичні основи застосування технологій навчання в системі відкритої післядипломної освіти: методичний посібник/ за заг. ред. Л. Л. Ляховської. К. : ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти», 2018. С.134-148.

4. Мокрогуз О. Хто і як навчає медіа грамотності вчителів. URL: <https://ru.osvita.ua/school/68928/> (дата звернення: 25.12.2020).
  5. “Нова українська школа”. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ. 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 21.12.2020).
  6. Презентація нового опитування USAID-Internews щодо споживання медіа. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3113580-prezentacia-novogo-opituvanna-usaidinternews-sodo-spozivanna-media.html> (дата звернення: 18.12.2020).
  7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.12.2020).
  8. Тулодзєцький Г., Герціг Б., Графе С. Медіаосвіта в школі та на уроці: основи і приклади / За загал. ред. В.Ф. Іванова; Пер. з нім. В. Климченка. К.: Академія української преси, Центр вільної преси. 2020. 405 с.
  9. Філончук З.В. Медіаграмотність на заняттях з географії. Навчальне видання / За редакцією Волошенюк О., Іванова В. Київ: АУП, ЦВП, 2020. 73 с. URL: <https://www.aup.com.ua/mediagramotnist-na-zanyattyakh-z-geogr/> (дата звернення: 21.12.2020).
  10. Філончук З.В. Економічна підготовка як складова вдосконалення професійної компетентності вчителя. Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти» (6-7 липня 2012 р., м. Севастополь) / Укл. Лук'янчук Н.В.: У 2-х книгах. Книга 1. К.: Інститут обдарованої дитини. 2012. С.215-223.
  11. Часнікова О.В. Структура фахової компетентності вчителя географії. Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця: Збірник наукових статей. Випуск 2018. С. 305-312. URL: http://lib.iitta.gov.ua/711640/1/Харків_Часнікова%Сpdf.pdf (дата звернення: 21.12.2020).
  12. Черненко Т.В. Міжнародний досвід впровадження медіаграмотності для окремих цільових груп: можливості для України. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyni-strategii/mizhnarodniy-dosvid-vprovadzhennya-mediagramotnosti-dlya> (дата звернення: 21.12.2020).
  13. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: Підручник для вчителів / Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк. К. : Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.
-

14. Шепенюк І. Медіаграмотність як необхідна складова професійної компетентності сучасного педагога. Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи: збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». Київ. : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2018. С. 178-182. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnyk_statey_AUP2018.pdf (дата звернення: 21.12.2020).

The article considers the methodical aspects of media education elements implementation to the educational process of postgraduate teacher's education; the article explains the meaning of media education in professional teacher's development; the article names the methods of teacher's media competence formation in system of postgraduate pedagogical education.

Keywords: media education, medialiteracy, media competence, teacher of media, professional competence.

Червінська Інна Богданівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
завідувачка творчою навчально-науковою
лабораторією «Гірська школа Українських Карпат»

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ

Підвищуючи власну медіаграмотність, людина отримує чіткіше уявлення про межу між реальним світом і світом, що створили для неї мас-медіа.

Джордж Поттер

Анотація. У статті крізь призму аналізу сучасних інформаційних джерел, опрацювання масиву наукової літератури з окресленої проблеми, розкривається сутність поняття «медіаграмотність», вказується на визначальний характер медіаграмотності для професійного розвитку та саморозвитку сучасного педагога. Наголошується, що належний рівень медіаграмотності педагога сприяє професійній мобільності педагога освітнього закладу, який здійснює освітню діяльність в умовах населеного пункту зі статусом «гірський».

Автор акцентує увагу на всезростаючих потребах в інформації та збільшенні розмірів потоку відомостей у людській життєдіяльності, що зумовлює розробки нових і використання вже існуючих медіазасобів в педагогічній діяльності вчителя, виокремлює необхідні умови формування медіаграмотності.

Ключові слова: медіапростір, медіаграмотність, гірська школа, саморозвиток педагога.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У житті сучасного інформаційного суспільства, головними продуктами виробництва якого є інформація та знання, важливу роль відіграють медіаресурси разом із очевидними перевагами та певними небезпеками. Інформаційна

революція та процеси глобалізації спричиняють залежність сприйняття інформації від способу її подання як загальними медійними каналами, так і каналами окремого споживача.

Вирішення глобальних проблем людства, вільний рух інформації та інформаційних послуг, необмежений доступ до інформації та її використання для наукового й соціального прогресу та розвитку знань висувають перед освітою нові виклики щодо її сприйняття. Саме засоби масової інформації слугують інструментом для використання та виокремлення знань, виступають провідними чинниками соціалізації особистості, що зростає.

Тому за умов насиченості медіапростору, стає все більш актуальним для користувачів медіаресурсів процес формування умінь орієнтування у нескінченних потоках інформації, адекватного сприйняття, критичного осмислення та оцінювання інформації, що отримується з медіаджерел.

Постановка завдань статті: крізь призму аналізу сучасних інформаційних джерел, опрацювання масиву наукової літератури з окресленої проблеми, вивчення практичного досвіду діяльності педагогів гірських шкіл розкрити сутність медіаграмотності як складової професійного розвитку та саморозвитку сучасного педагога гірської школи.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Аналіз змісту повідомлень мас-медіа показує, що засоби масової інформації (ЗМІ) все активніше використовують просвітницькі та освітні функції, оскільки чимало інформаційних каналів забез-

печують користувача не тільки популярними загальнодоступними відомостями, а й спеціальними знаннями.

Молоді люди є основними споживачами інформації мас-медіа, але вони не завжди розуміють прихований сенс повідомлення, мотиви і механізми його створення. Оскільки вплив медіа на дітей та молодь значний, то необхідно навчити їх виокремлювати реальні факти від надуманих, швидко знаходити необхідну інформацію, а загалом – зробити засоби масової інформації не суперником, а союзником. Всезростаючі потреби в інформації та збільшення розмірів потоку відомостей у людській життєдіяльності зумовляють необхідність розробки нових і використання вже існуючих медіазасобів.

Нові інформаційні технології, до яких відносяться глобальна комп’ютерна мережа Інтернет, мультимедійні комп’ютерні системи, IP-телефонія, цифрове телебачення, мобільні пристрої, супутникове і кабельне телебачення та інше, зумовили радикальні зміни в ключових сегментах соціальної взаємодії між молодими людьми. Адже згідно зі статистичними даними, тривалість обміну інформацією, яка передається за допомогою медіатехнологій, перевищує 11 годин на день, а телевізор увімкнений у квартирах / будинках у середньому впродовж 7 годин 38 хвилин щодня. Діти віком від двох до дванадцяти років у середньому дивляться телевізор 25 годин на тиждень [8]. За таких умов актуалізується роль медіаосвіти та медіаграмотності як частини освітнього процесу, спрямованого на формування в суспільстві загального рівня медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною систе-

мою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно-опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-цифрових технологій.

Медіатехнології з кожним роком відіграють все більшу роль у житті людей взагалі, і в освітньому просторі зокрема. За останні роки медіатехнології досить широко інтегруються в освітній процес закладів загальної середньої освіти.

У багатьох країнах Європи та світу медіаосвіта функціонує як цілісна система, «що стала вже невід'ємною складовою з однієї сторони загально-освітньої підготовки молодих людей, а з другої – масових інформаційних процесів» [3]. Зазначені процеси зумовили необхідність розробки концепції медіаосвіти майбутніх фахівців і вивчення дидактичних можливостей використання засобів масової комунікації в освітньому процесі закладів вищої освіти та закладів загальної середньої освіти. А впровадження основ медіаграмотності в процес професійної підготовки майбутнього вчителя стає актуальним й обов'язковим.

«Медіаосвіта – це процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі мас-медіа з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, вмінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки» [12].

Провідною метою медіаосвіти є сформовані вміння максимально користуватися мультимедійним потенціалом сучасних засобів масової комунікації, що за влучним твердженням ЮНЕСКО виступає окремим напрямком освітньої системи, позаяк дає змогу молодій особистості усвідомити способи використання масової комунікації в суспільстві; аналізувати медіатексти, критично оцінювати запропоновані в них цінності, політичні, соціальні, комерційні і соціокультурні інтереси [9].

Дослідник А. Литвин вважає, що «медіаосвіта – це навчання на матеріалі та за допомогою ЗМІ, кінцева мета якого – медіаграмотність, здатність до критичного сприйняття медіаповідомлень» [7, с. 8]. У своїх міркуваннях він посиляється на твердження С. Гончаренка про те, що «основним завданням медіаосвіти є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприймання й розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку тощо» [2, с.203]

Володіння належним рівнем медіаосвіти дає можливість молодій людині активно використовувати інформаційне поле преси, радіо, телебачення, кінематографа, інтернету.

Позаяк сучасна медіаосвіта тісно пов'язана з інформатизацією освітнього процесу, то теоретико-методологічні та методичні проблеми її впровадження необхідно вирішувати комплексно. Адже при всіх перевагах застосування інформаційно-комунікаційних технологій у закладах ви-

щої освіти існує небезпека виникнення «псевдоінформаційної» технології навчання, коли застосування засобів мультимедіа в процесі вивчення різних навчальних дисциплін стає самоціллю, а не засобом досягнення освітньої мети [1].

У контексті досліджуваної проблеми не тільки вітчизняні та зарубіжні наукові школи, але й окремі дослідники [1; 5; 8; 11, 14] пропонують свої варіанти тлумачень ключових понять медіаосвіти: «медіатехнологія» (media technology), «мультимедіа» (multimedia), «медіаосвіта» (media edication), «медіаграмотність» (media literacy) і «медіакультура» (media culture).

Дослідженнями в галузі медіаграмотності займаються зарубіжні вчені: Д. Букінгем, К. Ворсноп, А. Зазнобіна, Д. Консидайн, Р. Кьюбі, Л. Мастерман, Е. Томан, Е. Харт, Ю. Усов, А. Федоров та ін. Значний внесок у розвиток цього напрямку зробили українські дослідники В. Іванов, Л. Найдьонова, Г. Онкович, Б. Потятинник та ін.

Медіаграмотність покликана виробити у споживачів інформації, авторів та читачів активну позицію щодо особистісного сприйняття та написання медіатекстів та медіаповідомлень. При цьому вони повинні знати, як знаходити баланс між теоретичними знаннями та практико-зорієнтованими вміннями для формування необхідного рівня медіакомпетентності. На думку зарубіжних дослідників С. Шейбе і Ф. Рогоу, «йдеться про те, як формувати навички створення відеозаписів, умінь обирати й записувати теле- радіопередачі, готувати типові медіатексти та аналізувати вже готові матеріали» [16].

Бурхливий розвиток цифрових технологій, широке впровадження інтерактивних систем комунікації, мультимедійних програм навчання спричинив відчутні трансформації у сприйнятті освіти, виховання, культури. Вказані зміни, як позитивні, так і негативні, майже повністю змінили існуючу матрицю свідомості, ціннісні системи мислення та сприйняття довкілля. «Особливо це стосується юного покоління, учнівської та студентської молоді, а загалом – кожної людини, адже вона, майже з перших хвилин свого свідомого життя опиняється в центрі медіаполя, і не врахувати такі виклики сучасності було б великою хибою» [9, с. 5].

Запобігти подібним трансформаціям, не допустити вказаних помилок сприятиме розпочатий за ініціати-ви Міністерства освіти і науки України процес впрова-дження інтегрованих курсів з медіаосвіти та медіагра-мотності в практику діяльності закладів вищої освіти та закладів загальної середньої освіти. Адже сучасним університетам, школам, закладам дошкільної та позаш-кільної освіти потрібен медійно освічений та грамотний фахівець, який на відповідному рівні володіє медіаком-петентністю та основами медіакультури.

За таких умов базовими цілями медіаосвіти у ЗВО стають: «розвиток комунікативних здібностей студентів, формування критичного мислення; навчання сприймання інформації, перекодування візуального образу у вербальну знакову систему; оцінювання якості інформації, вироблення вмінь обирати під час «споживання» інформації з мас-медіа; підвищення загальнокультурного рівня особистості» [9, с. 14].

Великим потенціалом для реалізації окресленої мети володіють процеси формування медіаграмотності. Відповідно під медіаграмотністю розуміємо:

- вміння аналізувати і синтезувати просторово-часову реальність;
- вміння «читати» медіатекст;
- вміння визначати показники розвитку медіакультури.

Медіаграмотність особистості є одним із шляхів пізнання навколишнього світу, інструментом реконструкції об'єктів, створених за допомогою медіа, способом пізнання внутрішнього «я». Медіаграмотність необхідно розглядати не тільки як ще один із видів вираження загальної грамотності, але як найбільш вітальну потребу молоді особистості.

Таким чином, інформатизація суспільства полягає в єдності процесів цифровізації, медіатизації та інтелектуалізації. У зв'язку з цим слід констатувати, що проблема підготовки молодшого покоління до повноцінного життя в інформаційному суспільстві не зовсім реалізована в контексті шкільної освіти. Позаяк випускник сучасної школи не завжди виявляється підготовленим до успішної інтеграції в світове інформаційне співтовариство. Особливо гострою ця проблема є для педагогів, які проживають в гірській місцевості регіону Українських Карпат. Значна віддаленість від інформаційних центрів, важкодоступність гірського рельєфу, територіальна протяжність, погана якість інтернету та неналежна якість мереж створюють значні перешкоди для рівного доступу

до якісної освіти та саморозвитку педагогів гірських шкіл [14].

На вирішення окресленої проблеми спрямована певним чином діяльність творчої навчально-наукової лабораторії «Гірська школа Українських Карпат», яка діє в Прикарпатському національному університеті. Місією лабораторії є підтримка та розвиток учнів та саморозвиток і професійне зростання педагогів гірських шкіл регіону Українських Карпат. Візія лабораторії: «З гірської школи – у світ індивідуального зростання, особистих досягнень та успішних ідей».

Мета діяльності лабораторії: створення та діяльність інноваційних платформ для співпраці та взаємодії ЗВО з гірськими школами регіону Українських Карпат. Відповідно до окреслених завдань щодо підвищення медійно-інформаційної грамотності співробітники лабораторії організовують курси у рамках дії системи підвищення кваліфікації з медіаосвіти та медіаграмотності для педагогів, учнів та батьків, які проживають у населених пунктах зі статусом «гірський». Для підвищення рівня медійної грамотності та забезпечення якісної медіаосвіти розробляється пілотний медіапроект: «Медіапростір гірської школи як інформаційно-ресурсний центр розвитку громади», діяльність якого сприятиме виходу з кризової ситуації, пов'язаної із неналежною диджиталізацією освітнього простору гірських регіонів.

Актуальність медіаграмотності визначається також положеннями Концепції «Нова українська

школа», де окреслено вимоги до особистості учня та вчителя, як до креативних, поінформованих постатей, відкритих новаторським ідеям та здатних відповідати викликам сьогодення. Так, зокрема у законі України «Про освіту» [10] стверджується, що «метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності. Світ за останні декілька десятиліть якісно змінився. Орієнтуватися у величезному масиві інформації, як зазначається у законодавчих актах ПАРЄ (ПАРЄ, № 8753, від 6 червня 2000 р.), стає все дедалі складніше. Адже для більшості дітей та молоді медіа виступають необхідною умовою життєдіяльності, перетворивши їх світ у віртуальну реальність, де найкращі та найгірші речі можна як створити за лічені хвилини, так і знищити за незначний проміжок часу [13].

Медіатехнології з кожним роком стають важливою частиною суспільного життя, відповідно залишатися осторонь цього процесу вже просто неприпустимо. Однак, це зовсім не означає, що потрібно ізолюватися від інформаційних потоків. Завдання педагогів – навчити молодих людей якісно і грамотно працювати з інформацією, здійснюючи таким чином їх підготовку до успішного освоєння навколишнього світу.

Ситуація дещо покращилася із затвердженням у 2010 році «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» [5], основною метою якої визначено «сприяти розвит-

ку в Україні ефективної системи медіаосвіти для забезпечення всебічної підготовки дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формування у них медіаобізнаності, медіаграмотності і медіакомпетентності, відповідно до їх вікових та індивідуальних особливостей». Вказана Концепція передбачає реалізацію експериментального етапу з поступовим внесенням медіаосвіти, узагальненням вимог до неї з метою її подальшого розвитку та впровадження в освітню систему України.

Глобалізація та інформаційна революція змінили сприйняття людьми довкілля, узалежнивши цей процес певною мірою від того, як його трактують та подають сучасні медіаджерела. За визначених умов медіаосвіта та медіаграмотність стають тими необхідними засобами захисту людини від неправдивої інформації та варіантом самозахисту від недобросовісних медіаресурсів, медіаджерел та медіаконтентів.

Медіаосвіта та медіаграмотність майбутнього педагога ґрунтуються на інноваційній педагогіці, «визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, творче співробітництво, використання особистісного діалогу як доміантної форми навчального спілкування, обмін думками, враженнями, моделювання життєвих ситуацій, самоаналіз, самооцінка, самопізнання» [12].

Ще однією небезпекою сучасного світу медіаособистості є, як стверджує М. Коропатник, «вседозволеність інформаційного ринку, засилля низькопробної медіапродукції, аморальних ідеологем та цінностей, що спричиня-

ють зниження в суспільстві імунітету до соціально шкідливих інформаційних впливів» [6].

Тому для юного споживача різної якості медіапродукції, якщо він належним чином не володіє критичним мисленням і не може самостійно аналізувати тенденції та пропозиції медіаринку, надзвичайно складно самостійно розібратися в медіапропозиціях та скласти «об'єктивну картину сучасного медіасвіту». Отже, основне завдання здобувачів медіаосвіти та медіаграмотності полягає у створенні механізму формування громадської думки щодо конкретних категорій – сутності, явищ, дійсності, понять, ідей тощо. Однак, на жаль, не поодинокими є випадки, коли в друкованих та аудіо- і відеозасобах інформації зустрічаються приклади маніпуляції свідомістю громадян та пропаганда. Саме тому особливого значення набуває якісна робота медіафахівців та педагогів-професіоналів над створенням ефективного механізму критичного осмислення і корегування інформації, отриманої через ЗМІ, створення особистісної системи ціннісних орієнтацій та формування умінь інтерпретувати інформацію, розуміти її сутність, адресну спрямованість, мету інформування, тлумачення прихованого значення медіатекстів, що в комплексі веде до зменшення негативного впливу на свідомість молодшої особистості.

У цьому контексті варто зауважити, що мас-медіа відіграють роль потужного соціокультурного індикатора суспільної свідомості, моралі та духовності, виконують виховну функцію, дик-

тують норми поведінки особи в суспільстві, формують ставлення її до інших людей, зумовлюють збереження культурних традицій та звичаїв. Формування медійної грамотності надає додаткові можливості щодо самореалізації і соціалізації молоді, викорінення девіантної поведінки через практично-орієнтовану творчість у закладах шкільної та позашкільної освіти. Така діяльність педагогів впливає на розвиток їх медіакомпетентності.

На початку ХХІ століття науковці розглядають медіакомпетентність як одну з провідних характеристик педагога, поряд із педагогічною майстерністю, професійною мобільністю, дослідницькою компетентністю та іншими ключовими показниками. А досягнуті особистісні результати трактують з дещо інших позицій, здобуваючи новий статус «у складній системі координат компетентнісного підходу» (Л. Іванова). Як зазначає відомий медіадослідник О. Федоров, «цілі медіаосвіти можуть змінюватися в залежності від конкретної тематики і завдань занять, від віку аудиторії, від тієї чи іншої теоретичної бази медіаосвіти. Однак практика показує, що так чи інакше, в силу тих чи інших причин багато медіапедагогів можуть досить чітко виділити найбільш важливі для них цілі» [12. с. 29].

Однак у сучасному інформаційному просторі виникає ціла низка проблем і процесів, пов'язаних із радикальною зміною медіапріоритетів, запитів суспільства та окремих громадян. Адже, якщо у 60-70-х рр. ХХ століття основним джерелом ін-

формації були здебільшого друковані видання (газети, журнали, книги), то сьогодні відбувається зміна моделі традиційного читача.

Відповідно до провідних педагогічних умов формування медіаграмотності майбутніх педагогів відносимо:

- якісні характеристики освітнього простору закладу вищої освіти;
- змістове наповнення освітніх програм підготовки фахівця;
- наявність у навчальних програмах змістових модулів з медіаосвіти та медіаграмотності педагога;
- наявність розроблених цифрових медіаресурсів для реалізації програми підготовки майбутнього фахівця;
- підготовка методичного інструментарію дидактичного супроводу освітньої діяльності викладача та студента;
- створення сприятливих умов для організації медіатворчості майбутнього педагога (медіафестивалі, медіастудії, медіаквести, медіаблоги, медіащоденники та ін.)
- налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем та студентом в медіапросторі закладу вищої освіти.

Одним зі способів підвищення рівня підготовки майбутніх педагогів до застосування медіаосвітніх технологій та медіаресурсів стало введення до освітньої програми освітнього рівня «бакалавр» спеціальності «Початкова освіта» навчальної дисципліни «медіадидактика», яка розроблена і впроваджена в освітній процес у рамках реалізації проєкту програми ЄС Еразмус+ «Модернізація

педагогічної вищої освіти з використання інноваційних інструментів викладання – MoPED» (№ 586098-ЕРР-1-2017-1-UA-ЕРРКА2-СВНЕ-JP). ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Навчальна дисципліна «Медіадидактика» спрямована на формування обізнаності студентів у галузі сучасних медіатехнологій та способів їх використання в освітньому процесі «Нової української школи» шляхом розкриття дидактичного потенціалу мультимедійного простору, цифровізації предметних методик початкової школи, активно-діяльнісного інтерактивного підходу до організації занять, володіння методичними прийомами та електронними цифровими ресурсами. Якісне опанування змісту навчальної дисципліни «Медіадидактика» сприятиме здобуттю студентами теоретико-прикладних засад медіаосвіти і медіаграмотності, формуванню медіакультури та медіакомпетентності як процесу розвитку особистості на основі знань засобів масової комунікації (медіа). Освітній контент навчальної дисципліни передбачає оволодіння студентами медіаосвітніми технологіями навчання, сучасною комп'ютерною та медійною технікою, засобами телекомунікаційного зв'язку, інструментальними програмними засобами, що забезпечують інтерактивний інформаційно-дидактичний супровід педагогічного процесу в Новій українській школі [15].

Роль медіаосвітніх технологій в освітньому процесі, а отже, і медіграмотність педагога значно зростає у сучасному освітньому просторі. Медіаграмотність та медіаосвіта розглядаються як найважливіші елементи навчання ХХІ-го століття, а вчителі та учні по всьому сві-

ту використовують технології медіа для зв'язку з іншими користувачами та обміну освітнім контентом на зазначених платформах. Саме до таких навчальних курсів відноситься «медіадидактика».

Медіадидактика займається реалізацією освітніх функцій та наслідками застосування медіазасобів у процесі навчання. Її завдання полягає в оптимальному доборі медіаресурсів до уроку, які можна використати для досягнення запланованих результатів та певного навчального успіху з урахуванням наявних умов освітнього закладу. На належному рівні розвинута медіакомпетентність сприяє кращому розумінню того, як медіатексти та медіаповідомлення (медіамеседжі), які є частиною щоденного життя сучасної людини, допомагають краще пізнавати світ у різноманітних соціальних, економічних і політичних ситуаціях.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Успішно впроваджувати інноваційні ресурси різних медіа в освітній процес сучасних закладів освіти можливо лише за умови якісно підготовленого медіапеддагога, який на належному рівні володіє знаннями та вміннями застосування медіа в професійній діяльності. Адже використання елементів мультимедіа в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) вимагає формування нової формації педагогів, які здатні успішно реалізовувати на практиці багатий дидактичний потенціал інноваційних мультимедійних технологій та ефективно впроваджувати їх в освітній процес. Перспекти-

ви подальших досліджень пов'язуємо з проблемою наповнення змістового контенту шкільного медіапростору.

*Стаття підготовлена в рамках Міжнародного проекту програми ЄС Еразмус+ «Модернізація педагогічної вищої освіти з використання інноваційних інструментів викладання – MoPED» (№ 586098-EPP-1-2017-1-UA-EPPKA2-CBHE-JP)

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів. Філософія освіти. 2005. №1. С. 5–18.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
3. Жилавская И. В. Медиаобразование молодежи. Москва: РИЦ МГГУ им. М. А. Шолохова, 2013. 243 с.
4. Інтерактивні методи навчання: навч. посібник. За заг. ред. П. Шевчука і П. Фенриха. Цецін : Вид-во WSAP, 2005. 170 с.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні Редакція 2016 року. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vpro_vadzhennya_mediaosvit%20i_v_ukraini_nova_redaktsiya/.
6. Коропатник М. М. Медійна та інформаційна грамотність – одна із важливих компетентностей, які має формувати нова українська школа: виклики

- інформаційного суспільства наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2017. № 3.
7. Литвин А. Використання технологій мультимедіа у професійній підготовці. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2005. № 2. С. 7–22.
  8. Медиафилософия. Основные проблемы и понятия / Под редакцией В. В. Савчука. СПб.: Санкт-Петербургское Философское общество, 2008. 346 с.
  9. Основи медіаграмотності: навч.-метод. посібн. для вчителя 8 (9) клас. Плани-конспекти уроків. За ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк, О.П. Мокрогуза. К.: Академія української преси, Центр вільної преси, 2014. 190 с.
  10. Проект Закону України «Про освіту» № 3491-Д від 04.04.2016 [Електронний ресурс]. URL <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>
  11. Федоров А. В. Медиаобразование и медиаграмотность. Таганрог: Изд-во Кучма, 2004. 340 с.
  12. Федоров А. В. Медиаобразование: история и теория. Москва: Информация для всех, 2015. 450 с.
  13. Федоров А.В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза. М.: Изд-во МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. 616 с.
  14. Червінська І.Б. Медіапростір гірської школи: змістове наповнення та соціокультурна трансформація Гірська школа Українських Карпат: Наукове фахове видання з педагогічних наук. 2018. №. 17. С.85–90.
  15. Червінська І.Б. Медіадидактика початкової школи: концепція та методичні вказівки. Івано-Франківськ: ПНУ, 2019. 72 с.
  16. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: підручник для вчителів / Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк. К.: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.

Abstract. *The article through the prism of analysis of modern information sources, elaboration of an array of scientific literature on the outlined problem, reveals the essence of the concept of «media literacy», points to the defining nature of media literacy for professional development and self-development of modern teachers. The appropriate level of media literacy of a teacher promotes the professional mobility of a modern teacher of an educational institution, which carries out educational activities in a settlement with the status of «mountain».*

The author emphasizes the growing need for information and increasing the flow of information in human life, which leads to the development of new and use of existing media in the teaching activities of teachers.

Key words: *media space, media literacy, mountain school, teacher self-development.*

Збірник статей

Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти

Редагування
Валентина Павлушенко

Обкладинка
Іван Ільїн

Макетування
Леся Городенко

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Збірник статей «Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти» створений Академією української преси в межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що реалізується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси.

Зміст матеріалів не обов’язково відображає думку та не є офіційною позицією IREX, Урядів Великої Британії та США, Академії української преси. Представлені матеріали дозволяється використовувати з навчальною метою та за умови, якщо це здійснюється безоплатно для кінцевого споживача. У використанні в освітній діяльності обов’язковим є посилання на IREX, АУП та проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».